

A DEBRECENI KOSSUTH LAJOS TUDOMÁNYEGYETEM
MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK
KIADVÁNYAI

74. szám

Szerkeszti: JAKAB LÁSZLÓ

74. szám

KÁLNÁSI ÁRPÁD

CÍVIS BESZÉLGETÉSEK
DEBRECENBŐL

DEBRECEN 1999
Kiadja a KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszéke
az OTKA támogatásával (T 030 680)

© *Kálnási Árpád*, 1999

ISBN 963 472 425 6
ISSN 0209-8156

TARTALOM

Előszó

Beszélgetések

Beszélgetések dr. Balogh Istvánnal

Beszélgetések Bak Gábornéval

Beszélgetés Bak Imrével

Beszélgetés Ménes Andrásnéval

Beszélgetés Erdei Lászlónéval

Beszélgetés Pálóczi Lászlóval

Beszélgetés Lajos Gézánnal

Tárgymutató

Előszó

Amikor 1995-ben megjelent a Népi beszélgetések Szatmárból című kötetem, nem terveztem, hogy néhány év múlva újabb hasonló szöveggyűjteménnyel lépek a nyilvánosság elé. De az utóbbi években munkahelyemen, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén egyre konkrétabb formát ölt az a törekvés, hogy Csűry Bálint debreceni szótártervét föl kellene éleszteni tetszhalott állapotából. A magyar szakos egyetemi hallgatók nagyobb méretű bekapcsolásának lehetőségével élve már eddig is záródolgozatok és szakdolgozatok tucatjai készültek el a szótárhoz tartozó témakörökből. Magam önként(elenül) kerültem kapcsolatba a Csűry-iskola legnehezebbnek tekinthető tudományos vállalkozásával (vö. CSŰRY BÁLINT, Mit akarunk? MNny. 1: 3-6; MNny. 2: 271; KÁLNÁSI ÁRPÁD, Fejezetek a Csűry-iskola történetéből. Debrecen 1998. 62-71. Itt a kérdéskör fontosabb szakirodalma is megtalálható.). A hallgatók irányításán kívül kezdettől fogva én is részt veszek ebben a munkában. Így a felmerülő gondokat saját tapasztalataim alapján tudom megbeszélni a gyűjtésre vállalkozókkal. Emellett az összegyűjtött anyag ellenőrzése, kiegészítése is szükségesnek tűnik, legalábbis a legfontosabbnak ítélt témaköröket, például a cívis életforma megannyi területét illetően.

E bevezetőnek nem lehet célja számba venni a Debrecennel foglalkozó tudományos kutatásokat. Ezért csak utalnék rá, hogy míg a néprajztudomány és történettudomány jelentős eredményeket mutathat fel - elég csak a Déri Múzeum kutatóinak munkáira (l. Magyarország kézművesipar-történetének válogatott bibliográfiája. Szerk.: DOMONKOS OTTÓ-NAGYBÁKAY PÉTER. Bp. 1992) vagy a nemrég teljessé vált Debrecen története című ötkötetes monográfiára gondolnunk -, addig a nyelvészeti kutatás nem fordított kellő figyelmet városunkra. Az eredmények között a kisebb közleményeken kívül (vö. LÖRINCZE-BENKŐ: Magyar nyelvjárási bibliográfia 1817-1949. Bp. 1951. 77-8) elsősorban a Csűry-iskola néhány tárgykör-monográfiáját (PETŐ JÓZSEF, A debreceni tímárok céh- és műveltségszavai. Debrecen 1938, N. BARTHA KÁROLY, A debreceni gubacsapó céh. Debrecen 1939, BALASSA IVÁN, A debreceni cívis földművelésének munkamenete és műszókincse. Debrecen 1940), valamint BÁRCZI GÉZA Debrecennel (is) foglalkozó tanulmányait (A városi népnyelv kérdéséhez. MNny. 3: 70-85; Egy kezdődő magyar hangváltozás. MNny. 6: 111-6), az Új magyar tájszótár és a Magyar Nyelvjárások Atlaszának anyagát említhetjük. (Bár ez utóbbi Debrecen vonatkozásában is javarészt kiaknázatlan.) Közös jellemzőjük, hogy mindegyik több évtizeddel ezelőtti munka, illetve gyűjtés. Mindeddig a szociolingvisztikai alapon megújított élőnyelvi, nyelvjárástani kutatásnak sincsenek figyelemre méltó eredményei a debreceni „városi népnyelv” tanulmányozása terén.

Természetesen, ha megvalósulhatott volna Csűry Bálint cívis szótárának a terve, sokkal kedvezőbb képet rajzolhatnánk a városunkkal kapcsolatos nyelvészeti kutatásokról. Az ismert okok miatt azonban a szótár torzóban maradt (BALASSA IVÁN, A debreceni cíviszótár. MNyj. 32: 37-8). De a tervbe vett gyűjtést és szótárszerkesztést kedvező körülmények között is igen nehéz lett volna sikeresen befejezni. Csűry nem ok nélkül tartotta a debreceni Népnyelvkutató Intézet legnehezebb feladatának a cívis szótár elkészítését. A történeti jellegű szóanyag kicédlázása és az élőbeszéd szókincsének összegyűjtése (a kor technikai színvonalán) ugyancsak idő- és munkaigényes vállalkozás lett volna. Az újrainduló munka megtervezésekor más alapokra kellett tehát helyezni a cívis szótár anyaggyűjtését. Lemondva a céhes iratokban, levéltárakban rejtőző történeti szóanyag felkutatásáról, az anyaggyűjtést „csupán” a XX. századra koncentrálva végezzük. Ennek megfelelően a kismesterségek szókészletén kívül az élőbeszéd szókincsének, fordulatainak regisztrálása került az adatgyűjtés középpontjába. Ez utóbbin természetesen nem a modern nagyvárosi nyelv újabb, szlenges kifejezéseit értjük, hanem a még ismert, de sok vonatkozásban egyre inkább visszaszoruló, kihalóban lévő régít. Azt a szókincset, amely kapcsolatba hozható a cívis társadalom életével, műveltségével, hiszen a cívis szótár adatgyűjtéséhez csatlakoznak a jelen kötetben közreadott beszélgetések is.

A Cívis beszélgetések Debrecenből című kötetben (CbDebr.) található szövegek magnetofon-felvételeit 1998 februárja és 1999 októbere között készítettem. Beszélgetőtársaim idős emberek voltak (átlagos életkoruk 83, 6 év), a négy nő és három férfi adatközlőből ketten hetven, öten nyolcvan év fölöttiek, sőt Ménes Andrásné és Bak Gáborné már közel jár a kilencvenhez. Kettő kivételével mindnyájan a cívis társadalmi rétegből származnak. Dr. Balogh István, bár felmenői között ő is számon tart cívis ősokeket, „plebejus” származásának vallotta magát, míg a legszegényebb népréteget, a cselédséget Lajos Gézáné képviseli. Az iskolázottságot tekintve is ők ketten jelentik a két végletet, hiszen a jeles néprajztudós, helytörténész Balogh István tudománydoktori fokozattal rendelkezik, míg Lajos Gézáné nehéz, küzdelmes élete miatt nem járhatott iskolába, ő ma sem tud írni-olvasni. A többiek a cívis középparaszti, kisiparos réteg iskolázási szokásainak megfelelően az elemi iskolán kívül néhány évig polgárba is jártak.

A kötet - miként erre a címe is utal - a debreceni cívis életformáról igyekszik képet rajzolni. A remélhetőleg a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is számot tartó beszélgetésekből elsősorban Debrecen XX. század eleji, század közepi képe bontakozik ki előttünk. A több évszázados múltra visszatekintő cívis kultúra jellegzetességei a történelmi sorsfordulók, a társadalmi változások miatt egyre fogyóban vannak. Különösen 1945 után gyorsult fel a változás folyamata, de az utóbbi évek sem kedveznek a régi értékek átmentésének. A beszélgetésekből egy olyan zárt paraszti és kézműves-társadalom képe rajzolódik ki, melynek megőrzésre, továbbvitelre érdemes hagyományai között olyan időtálló értékeket említhetünk, mint a munka szeretete, a becsületesség, a magyarságtudat és a családszeretet. Mindezek szoros összefüggésben vannak a református vallásosság talaján álló puritán életszemlélettel.

A kötet első része a dr. Balogh Istvánnal folytatott két beszélgetést tartalmazza. A helytörténész szakembernek a régi Debrecen bemutató elbeszélései a tudós saját kutatási eredményeire épülnek, míg a század első felének Debrecenéről megrajzolt képe át van szöve a személyes emlékekkel is. Tőle nemcsak a hajdani Debrecenről hallottam sok értékes ismeretet, hanem a *cívis* fogalmáról is hasznos tudnivalókat közölt. A második beszélgetésünknek elsősorban irodalmi vonatkozása érdemel figyelmet. Balogh István hitelesen számol be Csokonai sírjának a feltárásáról, melynek kapcsán a Rákosi-korszak kultúrpolitikájáról is fogalmat alkothatunk. A Bak Gáborné Jóna Erzsébettel folytatott beszélgetéseknek az elemi iskola, a nagygazdabál, kenyérsütés, disznóölés, karácsonyi ünnepi szokások alkották a fő témáit. Bak Imre a gazdálkodásról, a lótenyésztésről mondott érdekes dolgokat. Ménes Andrásné Nagy Katalin a cívis szótári szógyűjtésem legjobb adatközlője volt. E kötetben vele a családi emlékeiről, a lakodalomról, a földművelésről beszélgettem. Erdei Lászlónét többek között a cívis fiatalok társaséletéről és a tímármesterségről faggattam. A szöveggyűjteményben a cívis kismesterséget Pálóczi László hentes- és mészárosmester képviseli. Szakmájának színes szóanyaga mintegy ízelítő abból a szókincsből, amit a kismesterségek kifejezéseinek összegyűjtésével megmenthetünk a pusztulástól. A kötet végére a Lajos Gézánéval folytatott beszélgetésem került. Az írástudatlan asszony nehéz sorsának története mintegy ellenpontozása annak az életformának, amiben a cívis középréteghez tartozó adatközlőim ifjabb éveikben éltek. Lajos Gézánének fiatal korában sohasem volt új ruhája, táncolni nem tudott, nem járt bálókba sem. De az ún. felszabadulás az ő társadalmi helyzetén sem javított. A többiekén, és ez is kiderül a beszélgetések egyik-másik részletéből, csak rontott. Tisztas parasztpolgári, kispolgári létüktől fosztotta meg őket a magyar társadalom egészét kiszolgáltatottá tevő szocialista rendszer.

A beszélgetéseket az egyezményes hangjelölési rendszer alapján jegyeztem le. Kerültem a sematizáló átírást, törekedtem úgy visszaadni a adatközlőimtől elmondottakat, ahogyan hallottam őket. Ezért, ha például a törvényszerű zöngétlenülés helyén mégsem azt találja az olvasó, ennek az az oka, hogy ott nagyobb szünetet tartott az elbeszélő. Ezt függőleges vonalkával is jelölöm. Ha megszakadt a beszéd fonala vagy nehezen érthető (esetleg kevésbé érdekes) beszédszakasz következett, anyagomban három ponttal jelzem. A szövegben szögletes zárójelbe tettem saját magyarázó megjegyzésemet, amely nélkül az elhangzottakat nehéz

lenne megérteni. Adatközlőim kiejtését nem akartam „kozmetikázni”, a hajdú-bihari nyelvjárásterület szakirodalomban leírt jellegzetességeihez igazítani (IMRE SAMU, A mai magyar nyelvjárások rendszere. Bp. 1971. 361-2). Ezek az ismérvek, bár eltérő mértékben, egyaránt megtalálhatók mindannyiuknál. (Talán csak Erdei Lászlóné beszéde tekinthető némiképp kivételnek.) A különböző okokkal magyarázható kiejtési „következetlenségeket”, ejtésváltozatokat is igyekeztem hűen lejegyezni. Így például a hajdú-bihari nyelvjárás legfeltűnőbb sajátosságának tartott *i*-zés ugyanannál a beszélőnél is eltérő módon jelentkezett. Hol a korábban Debrecenben is általánosnak tekintett *i*-zés (*beszíd*, *szíp*, *azír* stb.) hol pedig - erre is nem egyszer volt példa - feltehetőleg a köznyelvi *é* hatására a szamosháti *é*-hez közelítő nyílásfok jellemezte. Ez utóbbi esetben a hangot *í*-vel jelöltem: *azír*. Vagy a középső nyelvállású hosszú magánhangzók hol záródó kettőshangzókban realizálódtak (ez volt a gyakoribb), hol pedig monoftongusos ejtismód jelentkezett ugyanabban a szóban, ugyanazon beszélőnek a kiejtésében: *jól*, *jóul*; *csődörös*, *csőüdörös* stb. Vagy például a *volt* a tudós Balogh István beszédében a köznyelvi *volt*, a regionális köznyelvnek tekinthető *völt*, illetve a nyelvjárásias ejtést tükröző *vóut*, *vót* alakban is előfordult. De hasonló tapasztaltam az *l*, *r*, *j* nyújtó hatását illetően is. Végül megemlíteném még, hogy a BÁRCZI által fél évszázaddal ezelőtt Debrecenben is megfigyelt kakuminális, posztalveoláris *t*, *d* hangot (MNny. 6: 111-6) csupán egy-két „gyanús” esetben véltem fölfedezni. De ezek is inkább az idős kori beszélőszervi problémákkal magyarázhatók. Bizonyára igazat adhatunk Jakab Lászlónak, aki a *t*-nek, *d*-nek ezt az ejtismódját a modorosság megnyilvánulásának tekinti.

A beszélgetésekben előforduló szakszók, tájszók, illetve népnyelvi kifejezések jelentését külön szójegyzékben nem közlöm, mivel ez számottevően megnövelte volna a kötet terjedelmét. Nagy részüknek az értelme kiderül a szövegkörnyezetből, másokat rákérdezéssel igyekeztem tisztázni. A kötetet a Tárgymutató zárja, amely a beszélgetésekben szóba kerülő témákat tartalmazza előfordulásuk lapszámával együtt.

Szeretném remélni, hogy a Cívis beszélgetések Debrecenből című szöveggyűjtemény nem csupán a cívis szótárhoz kötődő „adattár” anyagát gyarapítja, hanem a kiveszőben lévő cívis hagyományok értékeinek megismertetéséből és megmentéséből is magára vállalhat valamit. Ugyanakkor a kötet a városi regionális köznyelv szociolingvisztikai szempontrendszerű kutatásához, a változásvizsgálathoz is alkalmas anyagot, viszonyítási alapot jelenthet mind a hangtani és alaktani, mind a mondattani és szövegtani kutatások terén. Bizton hiszem, hogy mindazok, akik a tudományos vizsgálódás céljával vagy csupán múltidéző olvasmányként veszik kezükbe a kötetet, maguk is elfogadják Ménes Andrásné adatközlőmnnek közös munkánk során többször emlegetett mondását: *De szíb debrecenyi beszíd!*

A kötet elkészítéséért elsősorban adatközlőimet illeti köszönet, akik időt és fáradságot nem kímélve vállalták velem a közös munkát.

Debrecen, 1999. november havában

Kálnási Árpád

Beszélgetések

Az adatközlő dr. Balogh István (1912, Debrecen) történész, néprajzkutató, a nyelv- és irodalomtudomány doktora. Lakása: Debrecen, Dobozi utca 6. Debrecen város díszpolgára. Több debreceni tárgyú tanulmány és könyv szerzője. Legismertebb helyi vonatkozású műve A civisek világa (Debrecen, 1973). Aktív éveiben a debreceni Déri Múzeum munkatársa, illetve igazgatója, majd Nyíregyházán a Megyei Levéltár igazgatója. Nyugdíjasként is tevékeny részese városunk szellemi életének. Önmagát „plebejus” származásúnak tartja. A helyi hagyományok iránti tiszteletének szép bizonyítéka, hogy magas fokú iskolázottsága ellenére a regionális nyelvváltozatot nemcsak passzívan ismeri, hanem maga is jól beszéli.

1.

Milyen volt a régi Debrecen?

Hát indújunk ki a köszpondból! Jól lesz? A templom. Ez a Natytemplom kiindulópont, ez mindig Natytemplom vőut az én emlékezetem szerint is meg az írások szerint is. Előtte levő tágas hej, ahon most a Kosut-szobor áll, és park, asz Teátrumnak vaty Pijacnak neveszték. Teátrum vőlt a tizenötödik századba, az első említés. Tizenhatodik század, bocsánat, tizenhatodik, hejezsbiték, tizenhatodik, az első említés. Magyar neve is előfordul már a tizenhatodik századba, Pijac. Ez a szűkepek terület aszt jelentette, hoty körülbelül a városházájik tært, a maji, nem változott a körvonala semmit, azóta sem. Hát persze, imitt-amott ety-kéjt méjterrel bejeb vaty kijep tolóudott, de nem változott. Ez a tágas pijac vőlt a város köszpontya. A rájta kívül eső réisz a körülötte levő az a hat ucca, a végig a beletorkoló déjre futó ucca, Várad ucca. Körülbelől ott, addik tærtott, ameddig a mostani Petőfi-szobor áll. Kelet felől az első ucca, ami beletorkollott, sugarasan futnak az uccák, illetőleg ére a Pijac, ére a Várad uccára fűződnek fel az oldaluccák. Az első a Csapó ucca. Legelső említése ezer, ezernétszáz, ezerháromszáz ' kilencven. Tizennegyedik század vége. Nem akarok, nem akarok pontos számot mondani. Mékpedig akkor csapók laktak rájta. Nem gubacsapók, posztószövők. Az oklevél szerint fűrtös posztó, tehát csérgeposztót szövtek. Ettől délre a következő ucca, az ' Cegléd ucca, amit a tizenhetedik század óta már Naty Cegléd uccának neveznek, mert a vége onnéttől kezdve, ahol a mostani refőrmátus templom áll, az ety temetőre vezetőkisajtó ucca vőlt, asz Kisz Cegléd uccának neveszték. Ez, a tizenhatodik századba már ez a név is elő, tizenhetedik századba ez a név is előfordul. Ettől délre még mindig a kelet fele vezetők ucca a Szent Anna asszony uccája. Ezen a néven ismerik. Később az asszony lekopot róula, és Szent Anna kápolna állot rájta, Szent Anna tiszteletére emelt kápolna állot rájta. Itt, ettől kezdve nincs ucca, mert nem messze tőle délre, naggyából ott, ahol a Petőfi-szobor áll, ot vőlt a városnak a déli kapuja. Kelet, a nyugati oldalon nincs, illetőleg van, a Natytemplom, a Natytemplom nyugati oldalától indul a Hatvan ucca. Nem tuggyuk megállapítani, de Zóltaji Lajos véleménye az irányadó, mert mind a két oldalon hárminc-hárminc telek állott. Esz Hatvan telek ucca, de a telek lekopot róula. Az utánna, délebre haladva a következő kéjt ucca, az jóval későp keletkezett, majd elmondom aszt is, hoty hoty. A következő, a Kis, a maji Kistemplomnál, a Kosut uccával szemben, nyugat felé, az vőlt a Néjmet ucca. Miről? Nem tuggyuk, nem németek laktak ottan bisztosan, inkább az a gyanúm, hoty valami Néjmet nevű pőlgártársunknak a háza állott, mint jeles ház, arról kapta a nevéj. Utánna következő nagy ucca, mert a közbeesőkis ucca, kissebb uccák azok későp keletkesztek, asz Szem Miklós ucca. Szent Miklós kápolnája állott ott azon a déli oldalon, ahon most egy elemi iskola, vaty talán, ha áll még, egy elemi iskola, ot vőlt Szent Miklós kápolnája. Ezzel [megvan] a város hat uccája. De majd még másik kéjt jeles ucca. Az egyik az a maji Kálvin tértől, a Csokonaji-szobortól indulva, az ety téj, ottan kiinduló ucca, a Péterfija ucca, eredetileg ' Péterfija Jakab ucca vőut. Tizenharmadik századi tulajdonos, a ház, a városrészs. Ezzel párhuzamossan fut, ma már nincsen meg, mert elseperte a városrendezés, az építés, az eredeti nevén Nagy Mester ucca, Betlen uccának nevezik, később a Betlen ucca nevet kapta. Hoty Dózsa mágiszter uccája vőlt ez vaty ki? Nem tuggyuk. Min-

dig, mijóuta írásos emlékek vannak az Mester ucca. Rá merőülegessen nyugat fele futott a, mekfijálván a Kis Mester ucca, a maji Mester ucca. Amik most már közbe vannak nyugat feléj, ijen keskeny mellékuccák, azok úty keletkesztek, hogy a hosszú, naty télkeknek, tehát a Hatvan ucca és a Néjmet ucca köszi naty télket megvág[*ták*], hosszú, derégba kettéjválták, és végig, az eggyiket hífták Kis Új uccának, a másikat meg Nagy Új uccának. Újj ucca. Világos ugye? Nagy Új ucca a maji Bájcsi-Zsilinszki ucca, Kis Új ucca a Simonfi ucca. A Miklóus ucca, a Mester a, na, Néjmet ucca és a Miklóus ucca között az is eggy újabb [?] osztott ucca, a Kádas ucca. Kádas Mátyásnak a télke vóut. Annak a télkét vették el, hoty kinyissák a Kádas uccát. Kádas ucca ma Arany János ucca. Eddig ezek a főü, ezek a főü uccák... Ami ez után keletkezett, az mán, a jóü Isten tuggya, mikor, de mindenesetre tizenhatodik, tizehetedik századba, a különbözöü osztás[*kor*]. Vannak, amik megmarattak. Az eggyik itt a Csapóü uccán mán nincsen meg, lebontották. Tán az, a Berek köz vólt, itt a Berek ucca, a Berek köz, úty hífták. Valami Berek nevü tulajdonosnak a sikátora. Asztán ugyanijen sikátor vólt, a mostani, ahol a zsidóü templom van, a Hatvan uccából, a Mester, a Betlen uccával szemben nyíllik. Az is eggy ijen néven, különbözöü néven nevezett ' köz, sikátor, és több ijen sikátor van a vározsba. Hirtelen mos nem tudnám az uccaneveket felsorölni. Téjrképen majd meg lehet találni. Ha megnéjzed a téjrképet, akkòr mindegyiket el tudom mondani. Hirtelen mos már nem tudom...

Váltsunk témát! Most beszéljessünk Debrecen határáról!

A tizennyócadik századba keletkesztek, a tizennyócadik század negyvenes éjveibe az elsőü külvárosok. Ezeket uty hífták, hoty Hóüstát, ez vóut a neve. Külvárosnak nem nevesztéik sose. Az árkon kívül vóutak, a város árkan kí[*vül*]. A városárok az ' például az Ötvös uccán futot végig. Itt, a Homvéjü és az Ötvös uccán, itt a Kígyóü ucca vót a másik menete. Ezek íty keletkesztek, ezek hóüstátok, külvárosok. Újsoriak is vót[*ak*], újsorinak is neveszték öüket. Ezek szegény embereknek a házaji, lakóütelkeji vóutak, akik nem vóutak polgárok. Nem is lehettek cívisek se, nem is lehettek azok, nem is. A városnak a taksássai vóltak. Taksások, mékpedig napszámot, napszámot, közmunkát vóltak kénytelenek tējesíteni. Ezeg bōrsasztóü kis, száz, szászhuszonöt, százötven négyzetméjteres kis telken, négy, nētyszögöles kis telken [laktak]. Most is megvan, itt is az én uccámba is a másik öldalon még nyoma, ot van a nyoma. Meg is lehet látni, mozs bontottak le ety házat... Ezen kívül, de jóü messze pusztaság vette körül a várost. Eszt uty hífták, hogy Juszil, Juszil.

Így debreceniesen tessék mondani!

Mert a ju, juhászok, akik itt a bēlsőü, a város körüli legelőün legeltettek, azok ide hajtották este fejisre a juhot, ha nem hajtottág be a városi házagba. Eszt is ezernyóücsászsáshetvenkettőübe tiltottág be, hogy a juhokad behajcsák a vározsba. Ez libalegelőü vóut, malacok jártak rájta. Szóüval gyp. Az éin gyerekkoromba még ez itt, ez a hēj, ahon ezek a bírházak vannak, tējjesen libalegelőü vóut, ugyanugy, ott, ahol ez az építőüipari egyetem [van]... Téjlen, miután a vározsba nem szabad vóut a dísznóut pērszēlni, ezek idehoszták ki pērszēlni, a dísztóut[*!*] vizeskáddal eggyütt, és mekperzselték, meg is kapārgatták, és már tisztítottan vittég be, hasítás nélkül vittég be a vározsba. Mielőüt még eszt id beépítették vóna eszt a réjszt ez itt, ez vóut a zsibvásár.

Melyik az?

Itt, ahol a szembe levőü bérház áll. [Kimutat az ablakon.] Ennek a másik óüdala. Ott, ot vóüd gyerekkoromba a lektöp könyvet ot szeresztem, szettem össze, már gimnázista koromba.

Zsibvásárnak hívták?

Zsibvásár, zsibogóü. Ez vóut a zsibogóü.

Meddig volt ez?

Innét elvitték már a hārmincas évek végén, oda, hol most a Csapóükerti katóülikus templom, a Kassaji uti katóülikus templom áll, oda vitték. Azelőüt még ' korábban, mielőüt a Csokonaji-

szobrot felállították vóna, a Csokonaji-szobor hején állott, ott vóút, sokájjig. A Csokonaji-szobor felállításakor szűnt meg. Ócska piacnak is monták. Zsibogóú. Ez vólt a város. Ezen kívűl mingyán a hat uccának a temetőűje. A Csapóú uccaji temetőű. Kezdőűdött északon, Péterfijai uccaji temetőű, itt a Csapóú uccaji temetőű, ott, ahol a főiskola épűlete áll, ez itt a Cegléd uccaji temetőű... A város, már kívűl a városon a Várad uccaji temetőű, Várad uccaji temetőű. Mikor a katóulikuskok ' betelepettek ide, tehát ezernyóúcszásztizen[!] után kívűl temetőűt kellett jelólni itt a Szent Anna ucca végén, az a katólikus temetőű. Most is a kápolna ott ál benne. Temetőű már nincs, mekszűnt a kősztemetőű felállításával... Miklóú uccának nem vólt temetőűje, ugye. Hatvan uccának annak [vólt], Német uccának se vóút. De Hatvan uccának, ahol ott a kóúrház állott, és a Csokonaji-síremlék.

Melyik kórház?

A Kenézi... Asztán vólt még ety temetőű, amit a Kolerás-temetőűnek híjtak, asz pedig a Nyíl ucca, Csapóú, na a Nyíl ucca Homok ucca elején állott, illetőleg a Hatház, Hatház ucca elején állott. Ott vólt ez a Kolerás-temetőű, ezernyóúcszshármincas évegebe. Ennyi. Ezek a temetőűk... Ezek a temetőűk azomban nem vóltak rendben. Ezernyóúcszshatvanháromba árkvólták kóúrl őűket. Tehát tejjesen szabadon [vóltak]. Itt, ahol az a pirozs bérház áll [kimutat az ablakon], az ez után kóvetkező, ott eggy, én gyerekkoromba ety hatálmazs domb állott, magazs domb. Ott, ojan magas, mint a béjrház. Debrecembe Hegynek monták... Ott vóút a Méljusz sírja. Méljusz az, asz temették, oda temették, mékhózzá valószínűleg akkor nyitották, akkor nyitották eszt a temetőűt, mikor mekszűnt a Szent András templom kóúrl [temető], a Natytemplom [kóúrl]... Méljusznak a sírja egy magazs dombon vóút a leírás szerint is, annóú. Zóltaji Lajos azomban már a homok, méjen a homogba süjjedve taláta meg a sírt, a koporsóú alakú [sírkóvet]... Ez, ez a temetőű asztán sokájjig megvóút, tərjeszkedett, túl, egésszen a vasúton túl is. Még amikor a vasutat ezernyóúcszshatvanháromba megnyitották, megépítették, akkor egy része mék túl is eset rajta. Még most is megvan ety kis maradványa, a temetőűnek a maradványa. Az mán odatártozik a kívűlő beépítet részhez... A temetőűk kósz azomban naty szabát tərsegek vóltak, bírkalegelőű vagy julegelőű, disznóúlegelőű. A háznál tartott ' csúrhéket hajtották, hajtották ki reggelenként. Ez legelőű. A temetőű övén kívűl azomban már nem vóút elválasztva, a temetőűk se vóltak kóúrlkerítve. Esz mondom, ezernyóúcszshatvanháromba inségmunkába árkvólták el, és fával is űltettég be. A hatvanhármaz nagy inség [után].

Tudom, nagy szárazság vólt akkor.

Szárazság, igen. A debrecenijek asz monták, hotyha valaki nagyon mekszorút, akkor hatvanháromba van.

Ez mit jelent?

Hatvanháromba van. Halálos inségbe. Nincs se kenyere, semmi.

Ezt még a Pista bácsi fiatal korában is monták?

Pėrsze. Én isz szoktam mondani. Na, ezen kívűl, ezen kívűl, a temetőűkőn kívűl, tehát most megyűnk kóúrl az egész [határon]. Ott kezdődött a Belsőű-legelő vagy Nyomás, mindenképpen neveszték.

Hogy nevezték?

Hívatalosan Belsőű-legelőnek monták, mert a Hortobágy vólt a kívűlő legelőű... Messzi van, huszonnéty kilométer. Na, osz tehát, ez vóút a Nyomás, améjk kóúrlvette a várost, kóúrlbelőűl ugy néty kilométeres kóúrzedbe, kivéve az ésszaki [!] réjst, mer az ésszaki rész a Nagyerdőű vóút, ami tilálmaz vóút már Mátyás, izé Hunyadi János, Hunyadi, a Szilágyi Erzsébet kora őúta tilálmaz erdőű vóút. A város tűzvész esetén innét vet[te], szereszte az épűletfát. Esz tilalom alat vóút mindig. Se nem legéltettek, se nem szabad vóút tűzifát se vágni belőűlle. Ez a Nagyerdőű. Ésszakról tehát asz határolta, keletrőűl, délrőűl és nyugatrőűl kóúrlbelőűl néty kilométeres kóúrzedbe vette kóúrl a Nyomás, Belsőű-legelőű. Csóúda járt rajta,

junyáj, junyajak jártak rájta, sèrtéslegelőü vóut, és a tizennyóucadik század elsőü éftizedén kezdve alkálmilag a hóustáti lakosoknak attak itten különbözö ijen egy vaty kétéves időtártammal szántásra, vetésre területet. Eszt neveszték, különbözöü néven neveszték. Neveszték eszt Kis-nyilasnak, Üрге-nyilasnak, Tengeri-nyilasnak, Köles-födnek, ijeneknek, Dinnye-födnek... Tengerinek csak a tizenkilencedik század első éftizedétől keszték *[nevezni]*. De dinnyének osztottak hat *[?]* sörba. Külvárosi lakosok is, belvárosiak is kaphattak, a külvárosiak is kaphattag belőle. Akinek nem jutott ' dinnyeföd, az nagyon szegény vót. Nem jutot neki dinnyeföüd, el is vót keseredve.

Ez a Nyomáson volt?

Igen. Két vaty három esztendejik szántották, asztán visszaálították legelőünek, visszaálot legelőnek, mondván hotyhát akkor jobban javul, jobban javul a fü... Asztán vótak itten a városnak a déli részén, ott ahol most a repülőtéjr van, ott a város lovajinak vót a tilalmas kaszálóüja. Az jó kaszálóü, füves *[volt]*. A repülőüter van ott, a betonpájája. Ez volt a városi tilalmas *[kaszáló]*.

Meddig volt ez?

Háát. Ezernyóucsászhetvenkettöübe osztották fel a Belsőü-legelőüt szántó*[nak]*, ház után fődek*[nek]*, ház után főüdeknek. Bèlvárosi lakosok is kaphattak, külvárosiak is kaphattag belöüle. Az én nagyapám is úty szèrzett, ő már külvárosi lakos vót, háza vót neki, íty kapott ő is ott ety kis, ety kis főüdet. Az megént más, hogy mijen alapon kapták. Esz hozzátartozik még a civis jogokhoz. Na, ez vót a legelőü. És it minden uccának vót csördája, csürhéije is, kondássá. Az ucca fogatta. Az uccák vóutak a lekkissebb igazgatási etység... Saját maguk által választott uccakapitányokkal és tizedesekkel. Tisz ház vót a gongyukra bízva, vagy nem, ez már más kérdés... Ez az állapot fennált ezèrnyócsászhetvennyóucig, ez, ez a közigazgatási beosztás. Na most, tehát csördákat, csördást is tartottak a, a/z/ uccáknak vót külön csördásháza. Egyik itt állott, ahon most a Cegléd uccán az a beugró rész van. Lebontották *[azokat]*, iskolákat építettek késöübb a hejükön. Na és a város körül, az uccák végén bejövet sorompók vóutak vaty kisajtók. A sorompók, az a vámszedés okából, a kisajtó pedig azér hotyhát ott, ot nem vóut távolsági forgalom. Ot nem, nem jöheteg be távólróul jövök, csak a szomszédos *[helyekről]*. A szomszéd ' kertegbe, szöülröüskertegbe minden uccának vóud bizonyos kèrtye. Hatvan uccának megvan a Hatvan uccaji kert, még ma is megvan a neve.

Tessék már ezeket felsorolni!

Csapókert, it vót a Csapó uccaji kert, Péterfija uccának nem vóut külön kèrtye, a Miklóus uccának se vót. A Német uccának azomban vóut. Az, annak külön neve is vót, de csak az írás*[okban]*. Késöübb az eltünt, a Szécsényi, a mostani Szécsényi ucca hejin állott. Nos ezek, oszt ezek a kèrtek. Mos hirtelen megint nem tudom fèlsorolni mindegyiket. El tudnám mondani *[térképről]*. Itt a keleti oldalon a Csapó-kèrt vólt eggyetlen naty kert, órijási. Be van építve mos már tejjes egészében. A Sámsoni út és most a Budaji Ézsajiás, a Temető uccának főjtatásában, ott, addik tartott. Órijási terület. Na, délre ettöü, ettöü délre a Homok-kèrt, az ma is mint etység megvan, azon a réiszen, mer ot közbe osztán csupa pusztaság vólt ezek köszt. Nem! Legelő! A Miklóus ucca végén állott a, ott is állott, ot több is vóut. Posta-kèrt, egészen az állomás raktárai, ami mellet terül el most is ott. Ezek késöübbiek. Posta-kèrt. A Szécsényi-kert asz csak késöp kapta a nevét. Nem tudom megmondani, hirtelen nem jut minden az eszembe... Téjrképet kel màjt kèrteni, akkor oszt elmondom mindegyiknek a históurijáját.

Igen, majd kèrtek egyet.

A leksziélsöü kèrt az, már nem is az, ami a leksziélsöü, asz Hatvan uccaji kèrt. Tóucós-kèrt, az is ott. Mer egymással is határosak vóutak. Ára nagy bérházak vagynak ottan, a hejin. Ott is három, három különbözö kèrt is vóut. Nem mondom, nem jut eszembe a neve. Az északi óudalon azomban nem vóut kèrt, ami újjonnan keletkezett, de mán csak azután, mikor Simonyi

óta, Simonyi őrbestér betelepítette akácfával, beépült, azután keletkezett a sétakert, ez a lelkésőbbi, sétakert. Ez kiment a divadból, nem is vót a neve.

Ez a Simonyi út?

Kéjt, a kéjt oldalon, amig be vannak építve, azok a szép villa, villás kertek, az vót a sétakert. Ettől, mos már keletebre, ot nem, nem vót. Nem, nem vótak kèrtek. Tehát ez vót a közigazgatás [?], ameddig ' telepet, lakot telepet nem kesztek [építeni]. Ezek tudnillik a régi, ezek ' beépítetlen területen keletkesztek. Minden telep arról vette a nevit, aki pàrcellásztta. Itt, például mellettünk, esz tudom pontosan, a Temető uccának az éjszaki őudalán Bekecs-kert, Bekecs-telep vót. Ez egy Bekecs nevű ember. A, a[z] Árpát téjri templomtól ety kisé [!] keletebre, az Árpát téri templom háta megett, az a Pataji-kert vót, Pataji.

Ő parcellásztta?

Igen, asz pàrcellásztta. Aszt is el tudnám mondani, de hát. Ha látnám, ha látnék ety térképet... Szóval ezek, Nyilas-telep, az a Nyilas Ferencnek a pàrcellázásából, ő vete meg ezeket, mikor elosztották.

Mikor?

Hetvenes évek, keszték eladogatni. Keszte a város eladogatni... Ezek szereszték meg. Kilencvenes évek keszte, keszték a telepeket ' beépíteni. Összesen huszonnyóuc telep vót. Már az első vilákháború előütt. Esz tudom. De már a nevüket mi, hirtelen nem tudom...

Majd a térképről.

Egyiknek, egyiknek a beépítését asz tudom. Pédaul a Tisztviselőtelep, amejik a Szécsényi uccának a jobb őudált, kifele menet, a Szécsényi uccának a jobb őudalán, külső végén, a jobb őudalán van, aszt ezèrkilencszáz 'kilendzbe keszték ki, kiosztani. Acél Géza főmérnök uccája is vam benne. Az osztotta, asz pàrcellásztatta ki, város vette meg, ojan tisztviselőük vették meg, akik mek tutták fizetni a törlesztést, a bankölcsönnek a törlesztését. Tehát ezek ity keletkesztek. Na, de, mondom, még most ennél mék korábban van[nak]. Mennyünk vissza!... Tehát ez a, tehát megvan a körzet, a zóuna a Bèllegelő, Belső-legaló vagy a Nyomás, améken van, szántóföldek is vannak. Na, ezen túl kelet, vótak kelet felől az erdőségek. Eszt uty hifták. Annak mindegyiknek külön neve van. Ma is meglehet a keleti oldalon, a belső, a Bèllegelőnek, a Belső-legalónek a határának, annak megvan az árka ma is. Ami elválasztotta az erdősegeket. Ezek nem voltak szántóföldek, az ezernyolcszáz 'kilencvenes éjvekig nem igen vót rája szántó föld. Szegény, fiatal cívisek, akiknek már nem jutott ' dinnyeföld, tehát nem, nem vót ház után való főüggyük. Nem tuttak, azok a fiatal házasok ot kesztek ' gazdálkodni először. Az én apám is uty kezdett. Ezek vótak az első telepesek ottan kint, azelőtt aszt, az erdőseget vagy erdőnek használták, a város erdejének, avval attak kompetencija fát... Kompetencija fa pedig a város pòlgárajit, tējes jogú polgárajit, a cíviseket [illette], a cíviseknek járt. A belső, akiknek a belső, a belvárosban, a belső városba az uccágba, az előbb említett uccágba házuk vót. Házastelkük, házastelkük arányába kapták éjvente a kompetencija fát.

Tudna ilyen erdőrészeket mondani?

Hogyne... Hát it mingyá kezdődött a keleti oldalon, a Vámspércsi útnak a két oldalán a nagy, a Csere, Csere. De egyépként a Csere általánosságban az erdőseget jelentette. De ez itten az, asz Csere. Annak asztán különböző részei voltak: Szata, az ety pusztahejiség, majd elmondom a térképen... Ennek különböző részei, mindegyik középkori falu vaty település. De a Csere az, annak is asztán különböző, annak is különböző részei voltak, neve is vótak: Medvéis-kaszálló, ami egy nagy vizes réjt, vagy az Ároki-rét, amejik a sámsoni és a, a debreceni határon megy a város kaszallója volt, ugye. Ott az ekkori Ördögárok mentén.

Merre ment az Ördögárok?

Az, annak pontosan megvan a, megvan a vonala, megállapította Pataji Pál. Együtt ' bejártuk vele a monostor, a monostorpáji határszállt, a hatházi, a Bocskaji-kertig, a hatházi erdőig, a mentit. Az egyik része most izz be van, a Vámospercsi út jobb oldalán ott ' hejreállították, hejreállította a múzeum az etykori védőüncot. Szármata kori védőüncot, mer az még látható vóut. Gyerekkoromban még jóul lehetet látni, kőszte az erdőség, ahol nem szántottak, vetettek, az eke nem húszta, nem temette be az árok hejit. Méj, elég jó méj hejenként, másfél méter méjségbe is lehetet látni. Na, szóval ezek a: Csere, asztán túl rájta, annak a különböző részei vannak. Ezeket mindegyiket majd össze kel szedni, Zóltajinak a térképéről, Zóltaji Lajosnak a térképéről. Asztán Haláp, az a vámospercsi határig, a Vámospercsi út két oldalán. Ettől délre a Paci [?] út, annak is különböző részei vannak, asztán tőle délre először a Fancsika, az belől, asztán Bánk kijebb, Díjószei út mentén húzóúdik, és lekszélső része, lekszélső erdő a Pac. Mindegyik középkori falu. Hejenként a templomok fel is vannak tárva, mos már fel is vannak tárva. Na de, még azom belül is vóutak asztán neveik. Nem, nem tulajdonos, nem, ezek inkább természeti jelleggel.

Természeti nevek.

Ez a keleti rész. Déj felé ezen a réjszen, a Mikepercsi út kéjt oldalán, inkább a, a jobb oldalán terül a Szepes, középkori [fal], tizenhetedik század végén pusztult el. Még belől, ezen belől, rájta belől, ott a fű, a repülőter és a Villanytelep között ott, ott állott a régi Boldokfalva, Torna. Tizenharmadik század végén már említik tizenharmadik század végén Torna, de később asztán Boldogasszonyfalva néven. A Boldokkert őürzi emlékét... Boldokfalva, Boldokfalvi-kert eredetileg. Rájta kí[vül], mellette Téglás-kert, ahol a tégláégetők voltak. Na tehát ezek, itt ezen a déjli részen ez: a Szepes, annak is különböző részei vannak. Mek tudnám mondani, de hirtelen nem jut eszembe. Mos már nem. Ha āra megyek, akkor [tudom]. Ettől most már megint észak fele fordulva a Szepes után jött az Ondód, ami megmaratt élő hejnév. De hát ezeket, élő hejnév, Ondód. Azomban annak is töb része van, több eredeti neve vólt. A történeti adat, adatogból, iratogból meg lehet álapítani. És ezután megint haladva észak felé, Cuca. A[zon] kívül kezdődik a Köntös, a Kadarcs, a Látóképi csárdán. A Cuca, azon kívül raj[ta], mostan Macs, ezen, ez, ez a belső puszt, amejik, a Macs kezdődik a józsai, Józsánál, és tart egészen a balmazújvárosi határig. Ez a debreceni... Annak is töb része van. Most ezen kívül, mos már ezen az ondódi övön kívül Hegyess, középkori falu..., a tizenhetedik század, a tizenöt éves háború alatt néptelenedik el. Azon kívül most már rájta még mindig ' Kösűszeg, Kösűszeg, Kösűszeg, na. Így, Kösűszeg, igen... És utánna már csak a Hörtobágyon, a Hörtobágyon, összefoglaló név, mindegyik faluhejnek külön neve, réjsze van. Itt ' belől mán most néha elveszett a név is, ugye. Például a Poros-háton, az egy víz, árvízmentes terület, ugye. Poros-háton, ott állot valamikor valaha Balmaz, ot már lokalizálhatóan, ugye már utóúlag lokalizálhatóan. Asztán, asztán ezeken túl mán ott a Hortobágyon különböző részein a Mát, az őürjási naty terület, annak is különböző részei, azon, azon kívül rájta Zám, és mék túl rájta Ohat. Ezek puszták. Mindegyik, hamarab némejik kéisöp pusztult el, néptelenedett el. Mát az még a tizenhatodik század végén népes, inkább a tizenöt éves háború alatt ' néptelenedik el. Zám azomban mán korábban is [néptelen]. Ohat azomban még a tizenhetedik századig, valamikor úgy az ezerhatszáz ' hatvanas évekbe néptelenedik el. Ez a debreceni határ. Ezek legelők, illetőleg nem mind, mer Mát, az Ohaton, ottan, ottan szántófüdek is vótak, az egyekijek hasznáták. Mékhozza akkor keszték szántani, mikor az egri káptalan ezerhétszáznegyvenes évekbe az egyekijeket mint reformátusokat kiűszte Egyekről, katólikusokat telepítet be. Most is katólikus Egyek nagy része. És azok, a kiűzött egyekijek a debreceni területen, egy a, a Mátának az Árkus fojó melletti területen, lóúgerbe húszták meg magukat... Míg a második Józséf türelmi rendelete meg nem jelent, azok ot laktak szegínyek. A kitelepültek, a város adot nekik a debreceni, a maga határan szántófüdet, és azok szántották. Így ' fokták szántás alá az elpusztult, az elnéptelenedett Ohatnak az alkalmas, āra alkalmas szántófügyét. Tehát ezek[!] a naty határrészek. Asztán vóutak mások is még, mert álkalmilag igénybe vett a város, birtoka is vót ugye, a hajdúsámsoni, hatházi határ, közös erdő

pusztája vót. Savóuskút. Mirül? Nem tudom. Savóuskut. És mék távolabb asztán, de az már bent a Nyírségen a két ' Gút, ugye. Hát az a Gutkeled nemzeccség, az adony, nyíradonyi határba. Ez nem, nem fűgött össze a város határával. Ezeket úty hífták, hoty kűsű puszták. Ezek vótak a kűsű puszták, kűsű puszták. A többijek azog belől vótak a[z] ő köz-igazgatásán. Hát ennyit...

Melyik határrészt ismeri a legjobban?

Hát tulajdonképen csak itt eszt a csereji részt ismerem. Ott ' nőüttem fel, hát.

Akkor beszélgessünk a Cseréről!

Hát mindenesetre az első az vót, hogy vót egy erős, ezernyőcszászhetvenkettőbe, mikor kiosztották a Belső-legalőt, tehát kiosztották a szántóföldeket, mer a legalőt aszt elatták, a város elatta, bizonyos etykori cívis jog maradványaképpen kaptak a belső városi telkek után is, meg ' kaptak a külső, külvárosi telkek, a hóstát telkek után is osztottag belőle. Akkor eszt elkülönítették az erdőséktől és ety hatalmas, széles árokkal, amit akácfával beültettek, eszt híjták Csere-szilnek, Csere-szil, a Csere széle. Majd akkor, ugyanez, ugyanezen időtájon, hogy eszt, ezeket a vizes, lapos részeket, mer sok rét vót rája, vizes lapos rét, eszt le is csapolták. Az egyik vízfojás, csatornákat ástak, az első, az első, az első a belső vízfojást úty hífták, hoty Kondoros. Az [a] tizenhat, tizenötödik századba már megvan a név, hejnév. De nem! Eredetileg nem vót csatornázott. Széles, nagy lapossas vízfojás vót réttel, nádassal, kákaival benőütt vízállásos rét. Most rája kívül asztán csináltak egy másik csatornát... Kádár Ferenc mérnök vót ezernyőcszászötven[es], hatvanas évegbe, Debrecen város mérnöke, az jelölte ki az irányát. Hivatalosan Kádár-ároknak monták, de a fene se monta aszt Kádár-ároknak sose senki, Kondoros vót, a Naty-Kondoros. Ez a Kis-Kondoros vót a belső, a külső a Naty-Kondoros. Ez a víz, vízfojás. Most ezeknek osztán különböző része vót. Vót a, mikor mán az erdőséget felosztották, szabájosan erdőgazdálkodás csak a hetvenes évegbe, ezernyőcszászhetvenes évegbe kezdődött a rendszeres erdőgazdálkodás. Akkor aszt ugy be, dűlőutakkal izz behálózták. De jelesebb ' csak egy vót közölük, amejiket, az erdészlakhoz vezetett, ez is egy, úty híjták, hogy Úriház, az erdészlakot. Úty híjták, hogy Úriház.

Ez hol volt?

Megvan, most is meg[van]. Az azon, az ahoz vezető utat úty híjták, hogy Raport út. Mert azon, azír, mer azon jártak az erdőörök rapòrtra [nevet], az Úriházhoz. Az erdész, az, az egész erdőgazdaság erdésze, főerdésze.

Ez Nagycserén van?

Cserén, ez Cserém van, most is megvan, megvan most is. Hát ez, ez vót a jeles út. Asztán ot tanyák vótak, akiket a gazdájukról neveszték el. Hát az mindig változott, ugyi, a gazda neve. Például a mi szomszédunk, két tanyája is vót. Ety Faragó nevű ember vót, másik nevét nem is tuttam sose, uty tuttuk, hoty Faragó-tanya. Igen ám, de a Faragó-tanyát megvette egy László nevű ember, és László-tanya [lett a neve]. Ma is uty híjják.

Mikor vette meg?

Hát asz háború után [történt], az első háború után vette meg. De Faragó-tanya asz tovább is megvan. Igen ám, de asztán megvette egy Gombos nevű, Gombos Ferenc nevű hentes, akkor Gombos-tanyának híjták.

A Faragó-tanyát?

A Faragó-tanyát. Tehát ez, ugyanúgy a többijek, ugyanúgy változott azoknak [a neve is]. A szomszédungba vót a Gál-tanya. Az anyám unoka, nagynénnyének a tanyája vóut. Asz megvette egy Naty Ferenc nevű ember, oszt akkor Naty Ferenc-tanyának monták, Naty Ferenc-tanyának monták. Vagy: az első háború alatt, előütt, előütt ' mán egy Márkus nevű, a Gambrinusznak, a most is meglévő Gambrinus vendéglőnek a bírlője, a tulajdonosa tán, nem

tudom ki, az vette meg a vasútállomástól délre az ot levő Móuc-tanyát, Móuc-tanyát. Utánna Márkus-tanyának híjták.

Ez mikor történt?

Hát az első háboru előtt, a még az első háború előütt vót. Ezek így, így vótak, így neveszték őket. Asztán betelepítették szőlővél, Márkuzs betelepítette, akkor Márkus tanyája. Igen ám, de eszt is elatta, megvette egy Dudinszki nevű mér[nök], ügyvéd vót, igen it lakott a Cegléd uccán, az, akkor Dudinszki-tanyának [mondták].

Ez mikor volt?

Az a huszas évek elejin vót. Vagy: Bent, magán az erdő köszt, bejebb itt a Rákóci uccán lakot Sózs Deják István, azír Sózs Deják, mert a felesége Sós lejány vót, ezért a Sózs Deják-tanyán, az ott, ot vót a[z] belöül, ot már az erdő köszt, aszt Sózs Deják-tanyának monták. Asztán később asztán, mos, mos már nem is tudom, hogy mi vót, mer asztán az államosít[ásig], sokáig megvót nekik, az államosításig. Most az érdészeté... Mellettük vót egy másik kis tanya, eszt egy ijen jóuzsaji embèr vette meg, valamikor még a nyóucvan, kilencvenes évegbe. Mert hiszen óucsón lehetett ot főüdet kapni. Ez ' keréggártó vót, és Kis, Kis János-tanyának [nevezték]. Vagy ' tovább: Ahon mi laktunk, az Dálmi Kálmán nevű ügyvéd, mér[nök], ügyvéd, ügyvéd vette meg, az Dálmi-tanya vót. De a Natyhát út mentén vót egy másik tanyája, aszt, az izz Dálmi-tanya vót. Pontosán a kettőü etyformán vót építve, ez izz Dálmi-tanya vót. Eszt Kovács Imre vette meg, és Kovács-tanya [lett]. Husztijék laktak ott ecs csomóüba, azok többen is vótak, az akkor Huszti-tanya. Ezek, ezek akkor kapták a nevüket, mikòr már ot kesztek szántóüöldi művelést, keszték szántóüöldi művelés alá fogni.

Ez hányban volt?

Hát ez már az èlsőü háború előütti éftizedbe kezdödött ' tulajdonképpen. Na és asztán, ez úgy, megmarattak a régi, ezek az én gyerekkoromba mán nemigen vótak meg, ezek a, térképen is felismerhetőü régi [tanyák]. Mondom, Zòltaji Lajos térképén szépen fel van a vizek, a debreceni hegyek, a vizek, fel vannak sorölva, fel van sorölva. Mindegyikre már nem emlékszem...

Tanyákat nem tüntettek fel a térképen?

De. Hát aszt is tudom, hotyhát hon vóü az Ecsedi-tanya ugye. Az bejebb vót mán ott āra, a Rapòrt úton túl, ugye. A Report [!] ut a mostani iskolánál ment. Már as se, Csere-iskola, ezerkilencszázödbe építettek egy iskolát ott. Ez vót az eggy, az èlsőü tanyaji iskola. Mos vendéglőü vam benne, asz mongyák. Nem jártam āra már, igen, a mellett a Report, a Report úton túl vót az Ecsedijék, Ecsedi Istvánék, az Ecsedi István apjának, nagyapjának is a kaszálója. De tanya nem vót.

A híres Ecsedi István?

A, a múzeumigazgató. A kaszálóüja. Fényképem, fényképem is van rulla, mijen vót a, naty hagyományörző vót...

Milyen földterületek tartoztak egy tanyához?

Hát attül függött. Például a Gál-tanyának csak tizennéty hóülgya vóü. A, a Dálmi-tanyának, ennek, amékröül beszélek, annak meg negyven hóült főüggye. Hát amennyit hozzá[mérték]. Ezernyóucszászkilencvenkettöübe mirtük ki az erdőüttöl a szántóüöldé váló kaszálókat, mer ot kaszálókat [voltak]. Szóüval, had mongyam el, hotyhát ezek nem vóütak tizen[?], már mitöl kezve elnéptelenettek ezek a fálvak. Némejik, például a Cserének a falvai, ezek már a középkorban, még az Árpát-kor végén, Anzsu-körba elnéptelenettek. A[z] irtások hején, ami nem erdőüsödöd be újra, azok kaszálóükká váltak. Ugy is hitták, úgy is hitták, Csere-kaszálóü. Ez vót a neve. De nemcsak a Cserén vóütak kaszálóü, hanem Bánkon is vóütak, de az is cserekaszálóü vót.

A bánkit is cserekaszálnak hívták?

Nem Csere, nem Csere miatt, az erdőség miatt.

A cser ugye egy fafajta?

Töltyfás vót, hoty cserének mijér hífták, asz nem tudom. Asz tudom, hotyhát a debreceni tímárok a csert is onnet szereszték... Hát szóval az én időümbe nem, de korábban. Hát most már ide figyelj, lelkem! Ennekem összekeveredik a történelem, a részeket nem tudom elválasztani.

Nem baj, nem is kell.

Hát ugye asztán Váci-tanya.

Az is ott volt?

Ott, a környéken, ha ot nem, a környékin. A környék asz jelenti, hogy legalább öt-hat kilométer, négy-öt kilométeres körzedbe szétszórva vótak az erdőségek között, ugyi... Hát jelesebbeket nem, nem tudok. Meg asztán változott a neve, hát ezer mondom... De ijenek vótak, áréibb ott az álmás környékén is, a csereji, a csereji állomás környékén, ott ety csomóba vót ot három-néty tanya. De mindegyiknek nem tudom, mos már nem emlékszem, esetleg eszembe jut a neve majd... Sèrpenyőű Naty Sándor tanyája, ott a nagyállomás, állomásnál. Ojan jelesebb. Asztán kérlek szépen, de már az nem is a hotyhíjjákon, az mán, az mán a Halápon vót a Budaházijaknak a tanyája. Hát elég nacs család vót. Ide figyelj! Errül, asz mán a sógorom, asz többet tudna mondani, mert az is érdőüőüör vót, asz tuggya. Ezek, neked élmongya, de aszt is kinek ki vót az apja, nagyapja, nagyannya.

Az jó lenne. Össze lehetne ővele jönni?

Budaházi Gyula, kéirlek széípen. Måjt szóüllok neki, osztán Maróuti György [*helyesen: Pereces*] ucca huszonhárom szám alat lakik. Ha a kedvét, ha eltalálod a kedvét, akkor kérlek széípen... Måjt ha megyek ugyis a héten hozzájuk, szólok [*neki*]... Először ot kezdőüdik a dolog, hotyhát én elkerültem, mikor egyetemre, egyetemista koromba még ' kint laktam, másodéves koromig a tanyárul jártam be. De asztán el, elkerültem és asztán ez, lassanként kiestek a, a/z/, érdeklődési körömből, és asztán emlékezetemből is.

Igen, ez érthető. Ezek a tanyák meddig álltak fent?

Hát nézzed, aszt tudom mondani, hogy ezer, ezernyőücszászskilencvenkettőübe fèlmírték a kaszállóukat. A kaszállóuk mos már lassanként mekszüntek kaszállóuk lenni. Tehát nem, nemcsak telétetőü szállások vóútak, mint korábban, a debreceni gazdák teletetőü szállásaji, hanem szántóföldi művelés alá fokták, ami a terület álkalmas vóút. Nem nagyon volt ára [*alkalmas*], de szegény, fíjatal házas emberek, akik nem tuttak a fekete főüdön, az ondódi fekete főüdön béírléhez jutni, it hozzájutottak, mert itt a gazdájuk nem gazdálkodott. Tudod? Apámék is például, mikor összeházasottak kéirlek széípen, két ' dolog volt ijen, apám abbul ílt, mikor nem vólt télen munka, akkor lóügerezett. Az asz jelenti, hogy a favágás nyomát a vágástéírrül a fákat a lóügerbe szállították, fuvaroszták. Tehát őü is így lett ott, ot kint lakott, tehát könnyü szekérrel fuvarosztá a vágástéírrül a faraktárba a fát. Ugyanígy ' tehát itt, ezek it csupa bírlőük vóútak ottan. Ezek lassankint vették, ugy vették meg lassankint a főüdeket. Vagy megvásárolták vacs csag bírlőük marattak továbbra is. De, őük kesztéik művelés alá fogni ezeket a területeket. Addig, azelőtt azok csak teletetőü szállások vóútak, ot nem vótak, vagy aklok vaty karámok vagy gazóúlak vóútak. Gazóú.

Így mondták? Még István bácsiék is használták?

Nem, már az én időümbe nem. Nem ismerték. Eszt már, eszt [*!]* már történelem, történeti adat. Asz jelentette, hoty trágyából meg ebből meg abból meg, mek szálmábólól óúlak, már karámokat kerítették. Fényképen is [*meg*]van, csináltattam is az ijen, a teletetés és a szállás... Fényképek is vannak a Déri Múzeum éfkönyvibe, hát különnyomaton van. Különnyomatot már nem tudok adni... Úty hífták, hogy gazóú. Tudod? Trágyából meg, meg ' széina, összehördöt

széjna, fene tuggya, miből. Meg, meg levágott ' gajjagból el, elkerítet karámok vóutak. Fényképek is vannak róulla. Még az én gyerekkoromba még megvóut. Ahol, ahol a, mer még vót ojan, ahol csak [?] szállás vóut az én gyerekkoromba is. Nem vót szántóföldi művelés, tanya se vóut.

Váltsunk témát! A vákáncsosokról meg a telettetésről beszélgessünk egy kicsit!

Kezgyük először, mos már mejiket? A telettetéseket. Miután tilalom alatt is vóut a szántóföldi művelés. Tizennyóucadik századig mék tilalom alat vót a szántóföldi művelés, telettető szállások vótak. Őusz óuta, tavaszig a tisztásokon lekaszált széjnat, ahol gajjagból, tüskégből úgye karámokat csináltak, és szabad ' fedel, fedél nélküli telettető, szabad ég alat telettetek. A széjnan, az ot kaszált széjnan, ugyi. Miután ezernyóucszázkilencvenkettőbe esz felosztották, telekkönyvileg is elválasztották, ettől kezdve kezdődött. De még az én időmbe is vóutak telettető szállások... Hát a, a[z] vaty kerek kunyhó vóut, vaty hegyes kunyhó a pásztorok, a telettető embereknek, akik ot vótak a jóuszággondozók...

Ezek a Hortobágyon voltak?

Neem! Itt. Hegyes kunyhó, ami annyit jelentett, hotyhát a naty hosszú rúddal összeálították, és utána szénát, szálmát. Széna! Szálma nem vólt. Széjnával befették, és akkor ebbe, ez [vót]. De nemcsak ijen karámok is vótak, de a karám nemcsak aszt jelentette, hogy ott, hanem az is, hogy a favágó vagy akig glédában [?] kőművesek vóutak a vállalkozók kimentek, azok, kírlek szípen, ojan nagy, félük földbe ástot vermet ástak, asztán kérem szépen nagy dorongokkal feltámogatták, és felül nyitot maratt a teteje. Földdel befették, szóval szálmával, gájjal befették, körül a földpatka megmaratt, azon aluttak, középen égett a tűz, íccaka. A füst kiment a szabadba, és ez vóut a karám. De karámnak neveszték azokat is, akik együt vótak mint, mint ' banda. Ety karám. Hat-hét, tíz ember, no, ezek vótak a karámosok. Ezek. Na de mondom ijen mos mán nincs, a pásztorok, illetve a jóuszággondozók is vagy ijen kerek kunyhóba vaty kunyhó is vót, améket tējjesen befettek...

Most a vákáncsosokról beszélgessünk!

A vákáncsosok, a vákáncsosok megint más. Az első vilákháború előtti évegbe. Hát először is kétféle. A városé vót az erdő. A városnak vót ety földésze, és vótak ott erdészek kinn. Mind, három erdészlak vót ezeken a [helyeken], Halápot izz beleértve, Bánkot, ezeket a, a mondott úriházat, ahol az erdész lakott. Csőűzők is ot laktak, az erdőcsőűzők is ot laktak. Asztán később már építettek asztán külön csőűzházakat... A városz gazdálkodott ottan kint, a kinti erdészek vezették a favágást is meg a nyesést. Irányították egyáltalán az erdőgazdálkodást. Az első háború előtt azomban már nem vót, nem lehetett ojan, nem, a város rátért ára, eszt különösen, má a vilákháború után következett, akkor tējjesedet ki, hogy egy írtot területet, betelepítendő, beültetendő területet három vagy négy éjvre ojan szegény embernek adott, aki vállalta aszt, hotyhád beülteti ősszel elveti a makkot, kapája nyáron, és ennek fejébe, míg meg nem nő a fa, két-három esztendejig nem nő meg a fa. Akkor is lehet[ett] babot, krumplit, tengerit aszt nem szabad vóut, tököt termelni. Meg a várostól kaptak fát ahosz, hotyhát földkunyhóut ípiccsenek, vákáncsos kunyhóut. Föld, félük földbe építet kunyhó, azoknak is megvan ott a képe [a könyvben].

Igen, tudom.

És tárthatott, kecskét nem, de disznóut tárthatott. Libát se tárthatott, de tyúkot igen. A liba az ' tönkretesz, a[z] lerákta a hájtásokat. Kacsát például lehetet tárthatni, és rendszeresen dógozott a, bér mellett a favágáson, írtáson, favágáson, és a feles tucskózás az övé vóut. Tehát a fátövet kiszethette, és elathatta... Lakást kapott, és eszt a földhasználatot. Nem kapott ' más fizetést.

Milyen eszközöket használtak?

Sok nincs, sok nincsen. Csak csakánnya vóut neki, fejszéje. Vóut írtóúfëjszéje, fejszéje vóut, fűrés. Nincs más. Mek kap. Nincs, nincs speciális, nincs speciális szërszám. Nem kellett ahoz, mek fűrész ugyi. Egy, egy nyesőűfűrész ugyi keretes, keretes fűrisz meg róka fark fűrisz... Róuka fark, róuka fark fűrisz, aminek nincsen kerete... Az asztalosok pászitó fűrisznek mongyák... Pászitóú... Mek kereszvágóú fűrisz vóut a naty fáknak az el [fűrészeléséhez]... A házuk vaty putri vóut vaty főütház.

Mi volt a berendezése?

Nagyon szegényes volt. A fekvőhej, a dikóú meg valami ülőhej, leginkább ety tönkö, tőjke... És asztán konyhaeszközök, hát az, ami, vasfazik, bogrács, vasfazik, kanál, és hát ezek. Nem, nem, az egy bõrzasztóú szegénység vóút... Az mán nagygazda vóút, akinek vót egy rossz szekere és egy lóva, amivel ide, ott a kisállomás mellet vót a fapijac, ugye. A fris tucskóuját ' befuvarosztta ide, ot lehetett eladni, ot vették a debreceni, szegény emberek vették aszt is. Tehát ott, ott árulták.

Egy kérdésem lenne. Az én feladatom a cívis szótár megszerkesztése. A cívis világ szakértője szerint mi kerüljön bele egy ilyen szótárba? A huszadik századra kell koncentrálni, mert történeti forrásokat nem akarunk feldolgozni, akkor ugyanis nagyon elhúzódna a munka.

A ház. A ház és a háztartás, kèrt, ezzel kezdődik. Az éjtelek kellene, ruházat kellene, gazdálkodáshoz való, az is kell. Az, annak őurijási szóanyaga van. Hát mos már asz nem tudnám megmondani, hogy a társas élet. A társas élet az nyilván kell. Mékhozza iskoláktól kezdve a halálozás[ig], mongyuk a bőlcsőtől a kopörsőujig... És a hitvilág ugye, az biztos kell. És azon kívül az, amit úgy lehetne mondani, hotyhát az írásos kultúrából leszűrődött irodalmi anyag asz tulajdonképpen. Csak mos mán a/z/ belekerült a mindennapi szóhasználadba.

A szórakozásból micsoda? Mentek-e a címisek vendéglőbe?

Vendéglőbe? Oda nem. Áldomáskor igen, de akkor is csak azír, hotyhát megigyák az áldomást... Debreceni cívis vendéglőbe [*nem ment*]. Azok mán, [*akik nem*] cívisek vóutak, a hotyhívjákon, pontosan azok ot kötötték [*a vendéglőkben*], ott üzleteltek a zsidókkal.

Kik számítottak cíviseknek?

Hát akinek a Basahalmán belül várták el a kőüldökit... Basahalma, ot vót egy ' kert, Téglás-kert.

Milyen társadalmi rétegek tartoztak ide?

Hát az nagyon érdekes. Harmadig generációjúbeli, aki már... Na, a hatvanas évekkel, a hetvenes évekkel, amikor a Bellegelőt, Belső-lelelőit kiosztották, akkor még vótak ojanok, hogy jogosulcságuk legyen nekik a[z] osztásbú, részesedni, az utóúúú, ez vóút az utóúúú főúdosztáú Debrecembe... Ezek kíváltották a pölgárlevelet. Nem kellett már az esküt letenni, de le kellett pengetni írte a, mos mán nem tudom, mennyit. Meg vóút álapítva a statutumba, hotyhát mennyit kellett.

Mikor volt ez?

Hetveketőjűbe. Utánna már nem volt érdekes többéj. Azok, őők kiváltották a pòlgárlevelet, még akkor is, hotyha mos már nem vòd bel/városi?], mer a pòlgárjog az a belvárosi hásztelek ¹ birtoklásához vòt kötve. Hotyha például a Hòustádba lakott, külön házba laktak ugyi, akkor is kiváltották a pòlgárlevelet..., Ezek mán csak jòt pòlgárok vòtak, mán nem benszülòtt, benszülòttek. Legnagyub része nem. Lehet, hogy it született, dehát nem, de nem vòut, mongyuk, tòüzsgyòkeres adófizetòjű, belvárosi polgár, leszármazott. Na de számon tartotta mindenki, hogy az apja meg a nagyapja, például jánykérésnél.

Igen?

Hát had mongyam el! A feleségem erdéli, erdéli származású. Erdéjbe született, nem székeli, de Erdéjbe született, tanítónő volt. És az egyik utócsó tőzsgyökeres polgár, Jóna István, akinek a háza ott volt, ahon most az iskola van... Ott volt a háza, iskola van a hején... Amikor én a múzeumba voltam, már egyetemista koromba, és onnét ismert, jó barátja volt Ecsedi Istvánnak, a múzeumigazgatónak. Vendégeskettek nálluk, oda is jártak, múzeumba is. Ismerte tehát a hotyhívjakot, és tutta is hotyhát. Mekkérdeszte, hogy még Balog? Hát, nem, az én apámnak már nem volt [földje]. Volt it vaty tizennégy Balog, de hát különböző nevük volt: Nyárfahajú Balog, Hegyeshasú Balog, Dombom Balog, Görbe Balog, na, jó. De volt tizennégy név, ezek [megvannak] a múzeum éfkönyvébe, mekcsináltuk... Mekkérdeszte. Nekem már nem volt, mer az én nagyapám, déd, nem, szépapám, az belvárosi polgár volt, háza volt neki a Csapó uccán. A hagyomány szerint, kéjrek szépen váltót írt alá, és emiat ment tönkre, mert a váltót akinek attá, nem fizette ki. Nem emiat ment tönkre, a nagy napóleoni háborút követő deválváció vitte el neki a [vagyonát]. Márhakereskedő volt. Már a fíja az már nem tudom, mi volt, árul nem tudok sokat, nagyapámról tudom, hotyhát az már debreceni nagygazdánál volt kocsis, első kocsis, ugyi. Az asz jelentette, hotyhát ő volt a cselédeknek a ház körül, a benkosztos cselédeknek ő volt a [z] irányítója, a gazda hejettese, első kocsis. Nagyanyám meg ott volt belső jány, szógáló jány, nagyanyám... És a gazdája házastotta össze őket adván nekik ety szekeret, meg mit tudom én, na. Családi hagyomány, nem akarom elmondani... Ő már csak bérlő lehetett, de sokáig is az volt, a debreceni gazdáknak a bérlője, de nem a, nem az erdőségen, hanem a Szepesen, ugyi, vótak már akkor ojan cívis gazdák, hogy maguk nem gazdálkottak vagy özvegyasszonyok vótak vagy ojan gazdák, hoty kéjt tanyájuk volt, oszt az egyiket kiatták, [a] kisebbet... Ezek vették árendába. Hát ő is íy keszte, és ez az apaji nagyapámra vonatkozik. Így osztán kéjrem szépen a fíjait, azokat mindegyiket a maga szárnyára bocsátotta. Mikor mekházasottak, adot nekik, a jányok is hoztak valamit, leginkább ety tehenet, ety fejős tehenet vagy bórjas tehenet meg eszt meg aszt a házba, háztartási berendezést, bisztoson. Ez az ugye, ami a házhoz kellett. De a gazdálkodásho valót aszt a fíj vitte magával, ugyi. Apám is ugye, kapott ety szekeret, két lovat, ekét, próbájjatok [gazdálkodni]. Uty keszték, na... Na most, had mongyam el! Nem volt tehát nevem, merd Balog volt annyi fene [?]. Leginkább uty hífták a hotyhívjakot, az én nagyapámat, hoty szepesi, mer ott volt, ott bérelt [földet]. Nem volt külön neve, ojan jeles neve, mint például Pipász Balognak volt, a Görbe Balognak, akik nagygazdák vótak, basák.

Ezt így mondták?

Pérsze, basaparaszt, basa, így, nem volt hozzá semmiféle járulék.

Basaparaszt hány hold földtől volt valaki?

Háát, hetven-nyócvan hold, akinek már nem kellett a kapát mekfogni, csak dirigált.

Akinek kevesebb volt?

Hát az, az jó gazda volt. Na, igen, nem fejesztem be. Asz kérdezi Jóna István túllem, mond, mongya öcsém, hallom, hogy mekházasodott. Igen, mondom. Na oszt, ki jányát vette el? Evvel keszte. Hát ennél, ennél már klasszikusabban nem tudom [meg]magyarázni, hogy ' kik vótak. Számontartották legalább ' kéjt ' generácijón visszamenően, kinek a jánya, kinek a fíja.

Mennyire hat a mai Debrecenben ez a cívis tudat? Mit jelent?

Semmit, semmit se, semmit. Akkik[!] it vannak, azok nosztalgia, akik még eszt, valami, valami előttem mekfokhatatlan nosztalgija van, nem is tuggyák, hogy mit jelent ez. Esz semmi, esz csak szóhasználat... Há, nem is tuggyák, hogy mit jelentett. Esz kérem magatártást jelentett.

Mi volt a jellemzője?

Hát először is, hogy nem barátkozunk mindenkivel azért. Hát megnézzük, hoty kivel állunk szóba. Honnét jött [nevet]. De, had mongyam el megint aszt, hogy, és ez érdekes. Ezek a

debreceni gazdák, úgy, ety kicsit elég la[zán], lezseren gazdákottak. Cucán és Hegyessen meg a domboknak a szílen hát a bérbe atták a [földet]. Jöttek ezek az úJVárosi svábok, de nem svábok vóutak, mër, illetőüleg refor, reförmátusok legnagyobb része, esz hozzátartozik, hogy reformátusok, jöttek... És hát idejöttek mint, előüször mind béürlők, ötvenes, hatvanas évegbe, múlt század ötvenes-hatvanas évejiben. És miután hát..., hamarosan mekszették magokat ottan Cucába meg a hotyhíVjágba, öük, öük vásárolták fel ezeknek a cívisz gazdáknak a föggyejit. Hamarosan itt, az ugyancsak a cívis fërtáj vóut, Mester ucca, Betlen ucca..., házat vettek magoknak.

Így mondták, hogy cívis fertáj?

Íüigen. Azon a részen házat vettek magoknak, ük még ugy ety kicsit, üket még ety kicsit csak azüir tiszteltük, mert föüggük vóut, vagyonuk vót. Be nem vették. Másodig generácijó még nem ide házasodott. Hãrmadig generácijó már összeházasodott. És vadap cívisek lettek, hagyományörzök itt a képviselőütestüledbe..., mint a benszüölt, a Basahãlmán belöl.

Ez mikor volt?

Hát az első vilákháború előtt, két vilákháború között. Éüin láttam üket... Ök hòrdoszták, öük, öük magyarászták meg, hogy mi asz, hogy ' cívis hagyomány.

A mesterségek közül melyek számítottak cívis kismesterségeknek?

Háát, a csizmadiják, bisztoson, tímárok, csizmadija, tímárok, bisztoson. Szãmba is ük vannak a lektöbben, kovácsok, keréggüártók, ezek. Hentesek, mészárosok, ezek, az elsőü nagy vagyonos cívisek. Tehát azok a cívis leszármazottak, azok úgy lettek... ötvenes évegbe, mikor mán Nyugat-Európában még nincsen, még élelmiszer hijány van... Rézben gabonávãl, de nem is evvël, hanem hússãl, hús és sertëshizlalással [foglalkoztak]. Hát a Homokkert aiján csupa cíviseknek, henteseknek, de vállalkozóknak a sertëshizlalóüji, disznóühizlalóüji vótak.

Meddig?

Az elsőü háborújig. Még it kívül is, rájta kívül, itten a vasúton kívül ez izs disznóühizlalóü, tele vót ' disznóühizlalóükkal itt. Ott, ahon be van építve mos már, ott ezek vótak, öük vótak... Azér nem, ez nem irányadó, mër például igazi, a nagyvállalkozóü Vecseji, aki építette ezeket a szép házakat, szép klasszicista, kora, koraszecessziós, nem is szecessziójús, eklektikus házakat, asz például cívis vóut. És kitanúlta a kőműves mesterséget, s asztán bejárta Nyugat-Európãt, Berlimbe izs dóügozott, Brandenburgba izs dóügozott. Szóval..., [az] elparasztosodás csak a, a század, múlt század második felibe következed be...

Inkãbb kézművesek voltak?

Igen, attül kezdve nem, nem..., Valahogy nem is, nem is állott a testükhöz a tókés vállalkozás. A hagyományos formát asz tãrtották. Megint had mongyam Jóüna Istvãnt. Jóüna István, ez a nagygazda, egyedül vóut vagy nety száz, ötszãsz hóült föüggye, rézben a debreceni hatãrban, rézben a debreceni hatãron kívül is vót neki. Vót itt egy naty kaszãllóüja a Halãpon, Jóüna-kaszãlló vót, három tanya is egymãs mellett, ott a csãrda mellett. Azér mondom, hotyhát eszembe jut asztán sok minden... És a Hegyes ' szélen egy naty tanyãja... Benkosztos cselédek vótak, meg a napszãmosok, hotyhíVjãk, azok izs benkosztosok vótak a napszãmosok, ez is hozzãtartozott a hástãrtás[höz]..., akik oda, na csak a ríszes aratók nem, azok nem kaptak hotyhíVjãkot meg a cséplőmunkások. De, a cséplőmunkások is egy része. Szóval ez, míg nyomtattak, addig azok is kaptak... Még az elsőü háború, még az első háború után még nyomtattak. És akkor a nyomtatóü emberek, akik ot vótak, azok mék kaptak kosztot.

Hogy nevezték öket?

Hát vótak, villások vótak, lóühãjtók vótak, rostázók vótak.

Rostázók?

Na kérlek szépen, a követ/[kező]: ... Vót neki, itt is vót az Acsádi útfélen egy naty sertés, disznónak hívjuk, tanyája, nagy, ot tartotta a disznóját, akòlba meg a szabad égen. Ott etették, szítszórták, a tengerinek a disznó megette a felit, ami kellett [neki]. Na, mindenesetre az ősszel elhajtotta vagy valamikor eccer a halápi kaszállóra a marháját, és kitelelt ott, már akkor volt száma is, nemcsak széna, de széna vót a legnagyobb, azon... Az vót a fontos, mer az vót a natykaszálló, órijási kaszálló vót, a rét. Éjs, éjs tavasszal leginkáb leromlott a marha, mer már kevés vót a takarmány, vinni kellett, sokszor hajtották ki Szen György nap után, inkább máj[us], április vígin, Hortobágyra. Éjs ojan gyenge vót sokszor, hoty két-három szekér ment utánna, és szekérbe tették, amék már nem tudot menni, leesett a lábárul, és ugy vitték ki a Hortobágyra, a legelőre. Hát majd ottan [feljavult]. Hát eccer mekkérdesztem tülle, hogy István bácsi! Hát azér rigiezs gazdálkodás ez, hát ugye lehetet vele tárgyalni. Ety tavaszon vót, ez uty harmincödbe vaty harminc, harmincnígybe vaty harmincödbe vót. Öcsém! Láb az mind! - monta. Ez már a megrögzött utósó stádijum [volt].

A felvétel 1999. május 20-án készült.

2.

Beszélgessünk a Csokonai hagyományokról!

Debrecembe a cívisék, mán a debreceni, még a parasztok körébe is völt Csokonai-hagyomány. Külömböző történeteket tərjesztettek, és tørtottak, beszélgettek róula. Feleségem izs gyűjtöt néhányat, de ém bizony nem tudom megmondani, előü kellene keresni [hol van]. De igazába az egyik[!] lekföp forás azomban a Kollégium volt maga. Rézben a díjakság, de az éin időmben már inkább a kollégiumi könyftár dölgozóuja, Szőűke bácsi, akinek a nevit, a másik nevit nem is tudom. Öreg bútorarab völt a könyftárba. Gimnázista koromba már ot völt, és méig egyetemista koromba is sokájig. Szőűke bácsi olvasott, hallott is, a hallottakat mek továbbatta. Eredeti foglalkozása susztər völt. Szavajárása szerint ketten ismərjük a könyftarat, éin ' meg az igazgatóu úr, Varga professzor úr. Hát hogy menyire [!] igaz, menyire nem, az biztos, hotyhát mindent mektalált, ha nagyon akarta. Ha nem nagyon akarta, akkor nem biztos hotyhát mindig mekkaptuk. Hát egyi ijen Csokonai legenda tőülle isz származik, amit asztán Juház Géiza átvett. Mékpedig asz, hogy ' tulajdonképpen hoty fogattág Debrecembe, a Csokonai-szobòrbizoccság ' hoty fogatta a mintát. Két mintája van a Csokonai-szobòrnak, a könyftárba ma is ki van állítva az üveg alatt. Csak a könyftár akkòr nem völt a közönsék számára megnyitva. De ha valaki Szőűke bácsinak adot néhány forintot, pengőüt, pengőüt akkor őü megmutatta a szobrokat, éjs el is monta az ide vonatkozó legendát. Az egyi ijen legendája, mər kettőü van, az egyi a Vaji Miklóus műkedvelőü szobrász által készített. A másik az Izsóu Miklóus ' szobrász mintája. És hát ugye ehész füzőüdvé, Szőűke bácsi olvasta valahol, mər már a szoborleleplezés idején megjelent a Vasárnapi Újságba egy emlékezés, egy debrecenijeket csúfolóu megemlékezés, hogy a szobòrbizoccság ' hogy véleményeszte a bemutatot mintákat. Mondván hogy ' soványolták a költőünek az alakját, mèt ahol ijen jóü töltöt káposztát és disznóutorokat ' csinálnak ott ' nem lehetett ijen sovány pojéta. Esz Szőűke bácsi asztán mint általánosan elterjett legendát emlegette, s ennek következtéjben asztán, eszt hallotta tőülle Juház Géiza. Juház Géiza pedig asztán mikòr, megint az éveket már nem, az éivet nem tudom... És eszt èlmona, már korábban èlmona Juház Géizának, Juház Géiza pedig, valamikor később ' Fülep Lajossal közölte. Fülep Lajos eszt szó, szó szerint vette, elhitte. Őü nem nézett utánna az eredetinek, és mikor it völt a debreceni ünnepség, Debrecembe, a művészettörténészek itt ülte, eszt mint történeti tényt atta előü Fülep Lajos. Mondom neki, hotyhát: Professzor úr! Nem egészen így van. Hát én ismerem az emlék, emlékkerd-bizoccságnak a jeddzőükönyvvét. A jeddzőükönyvbe az van, igaz, hotyhát nem völtak naty szakértőük, akik megnészték a[z] Izsóu Miklóus által készített ' mintát. De egyáltalán nem kifogásoltak semmis se rájta, lekfejje csak aszt, hogy a mentének nem elég magyaros,

magyaros szabása van. Ez benne van a jeddzöükönyvbe. Ēre asz mongya nekem Fülep Lajos: „Si non e véröü, bene továtöü.” Ha nem is igaz, de nagyon jóul el van találva. Hát én nem ragasztottam asztán a történeti hűsékhez. Ez a, ez a megjeddzés azír elhangzott itten a publikum, széiles naty publikum előütt. Na, szóüvål csak aszt akarom mondani ezzel, hotyhát Juház Géiza valószínűleg ugyancsak Szöüke bácsitül hálhatta, de az is lehet, hocs csak álmotta, szóü szerint idézem mos már Juház Géizát, Géizának a szavait: A mekszomorodot szívü anya a megmarat kéziratokat a feje alá tette, a fíjának a feje alá tette a kopörsöüba. Ez, ez, ěre hívatkozott akkòr, mikòr mekkapta a megbízást àrra, hogy a Csokonaji-kéziratokat, a Csokonaji-íratokat, a Csokonaji-hagyatékot, illetve a műveket sàjtöü alá, kritikaji kiadását sàjtöü alá rendezze. Nem sokra halat vele, sokad bajölt vele, de nem sokra halatt. Ēis most, mán az ěivet nem tudnám megmondani, a hívattalos [!] aktába megvan a Déri Múzeum íratárába. Asz tudom, hotyhát még Révaji vót a művelöü[dési], népművelési minisztériumnak a vezetöüje és ém meg igazgatöü...

Hol volt igazgató?

A Déri Múzeumban, a Déri Múzeumba. Ēis eccer jöt Juház Géiza hozzám, azér mondom, az ěvet nem tudom, már nem emlékszem rá. Jött azzål, hotyhát mek kéjne, fel kéjne bontani aszt a hejjet, ahol a gúla áll. Mert a gúlát aszt a Csokonaji, Csokonaji sírja felé tették. Eszt tuggyuk, mer a Berekszászi-féjle, Pál-féjle kezdeményezés annak idején, asz szépen megvan, annak idejébe az előükerült..., meg is jelent a nyomtatázsba az egész Csokonaji-síremlékálítás.

Ez mikor volt?

Ezernyölcsházharmincnégybe, Péiceli kezdeményeszte, Berekszászi Pál terveszte, ugye. Ez megvan. Hotyhát eszt akkòr felásták a gúlát, a gúlának a hejjet, az alapját kellet csinálni. A sír valóban, a sír még akkòr megvót, de már akkòr csak ety körhadozóü fèjfa völt a sír. Mutatta, hogy ot van Csokonaji eltemetve. Ijen debreceni stílusú, csöünak alakú, nem is csöünak alakú, inkább ember alakú, de csöünak alakú, hegyesre vágot fèjfa vót a feje fölött. Annak is vót a rájza valahol, asz talán a Déri Múzeum valaméjik rájzgyűjteményébe megvan. És így osztán eszt ot felásták a sírt, és én aszt mondom már akkòr is Juház Géizának, hogy nemigen hiszem, hotyhát asz háborítatlanul megmarat völna. Nem is tårtom célszerűnek. Minek? Igen ám, de naty tervei vótak, hogy egy móüzöüleumot, debreceni költöük panteonnyát építi meg a kösztemetöübe.

Az újban?

Ebbe az újba. Hát aszt a temetöüt már akkòr fèlszámolták, a Hatvan uccaji temetöüt. Ott, ahol most is ott áll a síremlék. De csak az van, körül felkerítve. Asz mán akkòr fèszámolták a Kösztemetöü ezerkilencsházharminchármas megnyitása után. Mondom, nem hiszem, hogy így van, de hát én. És nem is tårtom célszerűnek, ěis én nem megyeg bele magam. Mer a múzeumigazgatöünak, akinek ásatási gyakörlata van, [az nem tehet ilyet], hát nem vót ugyan. Nem megyeg bele. Ellemben egy időü múlva kaptam egy utasítást a minisztérijunktól, Révaji szeméjese telefonált, hogy eszt pedig Juház Géizának tejjesíteni kell, eszt a kívánságát. Hát kèllek széjpen, nagy apparátussål kivonúltunk oda... Az a gúla elég ' tekintéjes sújú, egy ijen emelőüdaruval felemelték, ki is vitték a Kösztemetöübe, mäjð utánna jóü két ěvig ott is hevèrt a bejáratnak az északi öüdalán, lefektetve. A panteon pèrsze szóüba se került kéjsöübb. S így osztán fèltártuk a sírt. Kiderült, hogy ' körülbelül méjter vastak téjglafalazás, nétyszögletü téjglafalazás van a gúla alatt. Tekintéjes sújú a gúla, az nem is tudom, mennyi lehetett. Jóü, jóü sújú vöü az, lehetett ojan száz, hetven, nyöücvan, száz mázsa is. Öntött ' vas. Ēis hát fèltártuk, és kiderült, hogy a sír, ez az alapozás, a nétyszögletü téjglaalapozásnak a bèlsejébe körülbelöü ojan egy méter egy négyzetméternyi homok vam benne, az láccik. S mikor eszt ělkesztük piszkálni, akkòr kiderült, hogy mésztörmelèkkèl, mältertörmelèkkel vegyes csontok vannak a homok köszt. Hát a homok, asz megint mos már gyakörladból tudom, mer sok, itt, mikor ezeket a temetöüket fèszámolták, akkòr élék sok sírnál [ott voltam]. A homok az legjobban megemésztü a csontokat, még a lekkeményebb ' csontokat is. A koponyacsont az a lekkeményebb ' csont, még aszt is tejjesen fèl [morzsolja]. Ügy dirib-darabok vannag benne, a

hosszú csontok még hamarabb elpörladnak. A szíkes főüd azír öürzi mek sokájig a... Az majdnem épségbe megöürzi a csontvázat. Így osztán kiszettük, amit ki lehetet szedni, de lementünk a gúlának az ájjájig, a, az alapozásnak az ájjájig, és ami csontot össze lehetet szedni, szakszerűen kiszettüg belőüle. De kiderült, hotyhát az nem ép, ép csont már nincsen ottan, még a fogak, amik lektováp tártanak, azok se nagyon vóutak mektalálhatóuk. Az egészet asztán összeszettük, és elvittük az egyetemre, az antropológijai intézedbe, Malán Miháj volt akkor a profesször, az antropológus. Öü és a tanítványai asztán eszt vaty kéit esztendejig vizsgálgatták a csontot, és kiderítették, hoty három különböző szeméjnek a csontyaji vannag benne. Van ojan csont, amejiken a tuberkulózisnak a nyomaji is megállapíthatóuk. Ennyi az egész. De ety fíjatalabb ' szeméjnek, férfi szeméjnek és egy lánynak, a nőüji szeméjnek a csontyaji. Hárman vóutak tudnillik életmetve ottan. Csokonajinak a húga, az öccse és öü. Esz tuttuk azelőütt is, korábban is. De kopörsóü és semmiféle maradvány persze nem vólt. A pappír mek pláne nem marathatot vóna meg, mer mondom, a homok a csontokat is megemészti, nemcsak a pappírt, abból nem marat semmi se. Ennélfogva nem találtunk semmit. A gúla is ot hevért vaty két esztendejig a Kösztemetöü bejárata mellett, a fasör köszt. A panteombúl nem let semmi, és hát mit lehet csinálni, mit nem. Juház Géza már régen eléjtette az egészet, mint amikor a kutya kiéjti szájából a zsákmányt. Eléjtette az egíz gondolatot, nem foglalkozot vele. És hát mi, mi a nyavoját csinájunk, a hotyhíják meg ot vót ez az alapozás üresen, csak úgy... Végül kérlek szépen asztán vót itt egyg építőüvállalat ' Debrecembe, Hajdú-Bihar, akkor mek csak megyeji építőüvállalat vót, Kalenda Lóúránt vót, a városi főümérnök vót a vezetöüje, és öüneki vót a munkatársa Sápi Lajos, az műszaki tiszt vót. Sáppi [!] Lajossal mink ketten elhatároasztuk, és Kalenda Lórándnak a támogatásával, hogy a gúlát pedig minden további nélkül visszatesszük. Csinátak ety tervet, az építőüvállalat ott a környéknek a rendbehozatalára..., abba az állapotba, ahogy most is van, csináták. A gúlát aszt visszatettük, nem szóúltunk senkinek az égvilágon. Nem, senkinek. Nem történt semmi se, a gúla visszakerült a hejire, most is ot van.

Ez mikor történt?

Mondom, hogy nem tudom megmondani. Nem sokára utánna megbukott ' Révaji mint miniszter, mekszünt a miniszter[sége], de a hivatalos aktát, a jelentést, mindent, mektalálod a Déjri Múzeum irattárába...

Hogy zajlott le az ásatás? Juhász Géza megjelent az ásatásokon?

Hát nézzed, ottan élék sokan vótak a hivatalos szeméjek is... Bakóü valamit kikutatott, felsorolta a hivatalos szeméjeket. Ém már nem emléíkszem rá. Asz tudom, hotyhát nem magam csináltam, asz tudom, hotyhát élék sokan vóutak ottan. Csak én vezettem az ásatást, én vezettem a feltárást. De réíszleteket mán nem, nem emléíkszem. Oja sok mindent kellet nekem csinálnom akkor, múzeumigazgatóü[ként], ém vótam a mindenes, hát még régészünk se vót, etnográfusunk se vót, várostörténészünk se vót, semmi. Magam csináltam akkor mindent. De ez még ötvenkettöü, ötvenkettöübe vagy ötvenháromba lehetett... Mingyár csak, mingyár, mingyár, had mennyünk csak vissza. Negyven, negyvenkiledzbe már mekcsináltuk az elsöü kiállítást, ötvenegybe a második emeletet izs berendesztük. Ötvenháromba! Akkor mán vót egyg ' botanikus munkatársam. De magam vóútam az igazgatóü, történész, régész, etnográfus és azonkívül mek takarítóü szeméjzet is.

Juhász Gézát ismerte közelebbről?

Juház Géízát én szeméjesen nem, [illetve] ismertem, de nem tártosztam ahoz a körhöz, amejik időünkint összejött azon az irodalmi összejöveteleken a Hajóü uccába, a lakásán... Én csak annyit tudok, hogy mikor ez a feltárás mektörtént, akkor nacs csalóúdas vót számára... Dehát eszt előüre montuk neki, ugye, hogy ott, ot nem talál semmit. Nacs csalóúdas vót a számára, és akkor eléjtette eszt a témát, nem foglalkozot többet vele.

A felvétel 1999. október 23-án készült.

Az adatközlő Bak Gáborné Jóna Erzsébet (1911, Debrecen) htb. Lakása: Debrecen, Ajtó utca 24. A felvétel készítésének idején lányánál lakott a Kartács utca 9. szám alatt. Négy elemi és két polgári iskolát végzett, református vallású. Középbirtokos civis családból származik, férje is gazdálkodó volt. Idős kora ellenére ma is jó beszédképességgel rendelkezik. Szívesen vállalkozott a múlt emlékeinek felidézésére. Vele készítettem a legtöbb felvételt. Néha kérdésekkel kellett beszélgetésünk fő témája irányába terelni gondolatait.

1.

Beszélgessünk az elemi iskoláról!

Hát a Rákóczi ucca és a Lány ucca sarkán van ez a református elemi iskola. Én odajártam, négy elemi jártam ottan. Szabó István volt az első tanító. A má, második tanító az egy idős nő volt, Kálmán néni, már nem tudom a másik nevén [!], hogy hívták. A harmadik osztályos tanító Szemer, Szemer néni volt. Az is tanítónő volt, az olyan idősebb volt, és a negyedik osztályos tanító az egy, az egy vénlány volt, az Szabó Vilma hívták. Ő na, hát nagyon szeretett, mert szín kitűnő tanuló is voltam, és különben is nagyon megbízható voltam. Ugyahogy valamikor el is küldött nekem [!] egy levelet, biztosan hogy, lehet, hogy a vőlegénye vatyki volt, elvittem a Kosut uccaji templom gyülekezőbe, hát biztosan volt valami ügye ottan neki, valami vallásánarról, ki tuggya.

Erzsike néni hány éves korában kezdte el az iskolát?

Hatéves koromba, hatéves koromba. És onnan kitűnő tanulóként már mentem az első polgáriba, Dóczyba. Akkor még egészítél a Dóczy leánynevelő intézet. Hát ott is kért polgári jártam. Többet akartam járni, mert jó tanuló voltam, és édesanyámnak a betegsége ez meghozta azt, hogy nem mentem tovább az iskolába, mert édesanyám, hát biztosan, betegsége volt, hogy elszédült, esélet vón. Ő ety kicsit nagyon sántított, mert gyerekülésbe kapta, pontosan, mikor engem szült [!], hogy valami meg 'pecektette neki az orvos, és ezáltal egy nagyon picikét, hát mongyuk, egy olyan három centivel [rövidebb lett a lába]. De olyan kövér volt a drága jó anyám, hogy eszt nem is lehetett rajta észrevenni, hogy ő ety kicsit sántít.

Térjünk vissza az iskolához! Hogyan emlékszik az első iskolai napokra?

Jó. Én nagyon szerettem iskolába járni... Örömmel, örömmel mentem az iskolába. Különben is nagyon szerettem iskolába járni. Asztán végre meg jó tanuló voltam, és akkor meg pláne nagyon szerettem járni, mert mindig kitüntetett voltam az iskolába. Nemcsak a/z/ elemi iskolába még a polgári iskolába is.

Most beszéljünk az elemi iskoláról! Hogyan tanultak?

Hát akkor palatáblánk volt még, meg palavessző. Hát nem olyan sokat, ábécé az ábécét tanultunk meg, esetleg húsz tanultunk számolni, nem tovább. Akkor még ilyen divat volt.

Mit csináltak a palatáblával?

Hát a palatáblává? Hát hogy mongyam, ez ety kerek, egy ilyen bekeretezett, ilyen natyságú volt mint ez [mutatja], és be volt keretezve fával. Na és akkor annak, oja volt, hogy ára írhattunk a belsejébe. Nem tudom, miből gyártották azt, oszt ára írhattuk [!]. Az egyik ódala volt vonalas, a másik ódala pedig len kockás, a számtant ára írtuk.

Minek nevezték, amivel írtak?

... Palavessző. Hát az egy olyan hosszú volt, mint a ceruza, és olyan, mint a kö, köből let vóna, vagy nem tom miből lehetett. Félig be volt göngyölve színes papírral, félig meg üres volt, és kihegyesztük a kövön, kihegyesztük. Ot volt, ot lehetett jól hegyezni.

Hol?

A kövön! Hát hagy mutassam meg, hoty hoty hegyesztük ki. Így dörzsöltük a kőhöz, így óudalára, mindegyikre, és akkor ki, ki vót hegyezve, akkor tuttunk tovább írni vele.

Milyen színű volt?

Hát mijen színű vót? Oja szürkéis, szürkész színe vót neki.

A palatáblának?

A palatábla az ' fekete vót, fekete vót, és körül vót ijen két centis fávál kerítve, igen, az ojan vót a palatábla. Hát arra írtunk, az egyik óudala vót vonalas, a másik óudala mek kockás, a számtant ára írtuk. De akkor mék hűsz, hűszik tanúltunk számolni.

Mit csináltak, ha teleírták?

Letürültük. Van, vót ety szivacs, a palatáblának a jukába vót egy maddzag, és abba tettünk egy ijen szivacsot. Az meg vót vizezve, és avval letürültük a táblát, és akkor írhattunk rá tovább, mer mekszárat rőktön. Írhattunk rá tovább, mindig. Nem doptuk el, hanem írtunk rá tovább, letürültük asztat, utyhogy ez nem vót, hogy ne, meglegyen, maraggyon az emlékezetüingbe. Ez nem, asz nekünk kellett az emléküingbe tarta[ni], az emlékezetüingbe tartani.

Az nem volt könnyű!

Háát, én nem, nekem nem vót nehéz, mერთ én jóu tanulóu vótam mindig, és én mindent megértettem. És mondom, nagyon szerettem is iskolába járni.

A tanítónő írt valahová?

Pěrsze, a táblára. Vót neki is egy naty táblája, egy naty palatábla [!], ez ojan lábakon állott, és szintén az is fekete vót, és ő krétával írt rá a tanítóu, amikor tanítod bennünket. A betűket is avval írta rá, hogy mektanúltuk a betűket, külön mindegyig betűt. És a számtant is ára írta, és ot láttuk meg, hogy na, hogy is kel leírni a, tízik tanútunk számolni vaty húszig, montam, mán nem tudom. És ott is az leírta, és akkor onnen lemásoltuk, hoty hoty kell írni.

Mit tanultak még első évben?

Hát nem vót első évbe, csak számtan meg olvasás. Írás, az is vót, igen. Írás, számtan meg olvasás. Ez vót az első osztájba.

Miből olvastak?

Hát ábécéből. Az ojan vót az ábéce, az mostanába is ojan divat az ábéce az első osztájba, nem?

Az micsoda? Milyen volt?

Könyv! Ety könyv... Hát ahoty tanúltuk a betűket, az mindig azon az óudalon vót, améik óudalon tanútuk a betűket. És akkor mindik fordítottunk, mikor továbbmentünk rajta. Na most már hóunap vaty hóunapután másig betűt tanulunk, akkor másik óudalakat fordítottuk rá mindig, kéit-három lapot, és akkor mindig oda vót írva, hogy na, méiket tanúni kell az ábéjcébe.

Hogyan tanulták a betűket?

Mutogatva. Igen, mutogatva tanútuk... Hát a kezünkke kellet mutogatni.

Mit?

Hát hogy, nem tudom elgondolni esztet, hoty hoty vót ez, hogy, hogy ' tanútuk, hogy mutogattuk a kezünkkel, uty tanútuk az ábéjcéet.

A kisbetűket vagy a nagybetűket?

Neem, csak a kizsbetűket. Hát a nagybetűket mán, majd asztán mektanútunk írni, akkor mán kesztük a nagybetűket is megösmerni.

Nem fordítva?

Neem, előbb a kizsbetűket tanúltunk [!]. Igen. Asztán a nagybetűket.

Melyik betű volt a nehéz?

Nekem nem vót nehéz ety se. Se a számtanba, se a izébe, a[z] ábécébe, az írása, a betű írása.

A számokat sorban tanulták?

Igen, sörba és akkor összeattuk, hogy na két szám mennyi... Hát például megoldottuk asz, hoty három meg, három meg négy asz héjt. Akkor tizeneggy ' mek hat az ' tizennyolc, vagy ' tizehét, igen, tizehét. Húszig mentünk, asz hiszem.

És csak összeadást tanultak?

Csak összeadást. Hát szörzást is tanútunk.

Kivonás nem volt?

De vót már akkor kivonás is, összeadás ész szörzás.

A kivonás hogyan történt?

Hát a kivonás az úgy történt, hogy leirtunk ety számot, mongyuk egy naty számot, és alá irtunk ety kissebb ' jegyű számot. És akkor kiszámítottuk, hogy az mennyivél kissebb, és akkor el vót húzva a[z] írkába, ha irtuk vaty füzedbe, má így mondom. És akkor, írkának híjták akkor, akkor el vót a füzedbe húzva.

Úgy tessék mondani, ahogy régen mondták!

Hát írka. Igen, az írkába úgy írtug bele.

Volt írkájuk is?

Hát vód bizony. Asz pappírbul vóut, mit mongyak, eggy ojan.

Hány darab volt belőle?

Háát, vaty hat levél, hét, nyóuc.

Nem úgy értem. Hány darab írkájuk volt?

Eggy, egy, és ha tele lett, akkor vettünk másikat. Lehetet kapni a fűszerezsbódba is, füzet, izéj, ijen füzetet. Nem muszáj lett [!] felmenni a pappírbólba, vagy a könyvezbőlba.

Nemcsak palatáblára írtak elsőben?

Nem. Már mikör mektanultuk a betűket, akkor próbáltunk írni a füzedbe.

Hány hónapig tanulták a betűket?

Háát, márcijusig? Másik évbe márcijusig. Akkorára már mektanultuk, és utánna, főjtattuk a nagybetűket, és hogy aszt is meg legyik tanúlva, vizsgájig. Igen, ez így vót.

Más tantárgy nem volt még?

Olvasás vót, számtan vót. És még mit montam? Írás... Meg vallás is vót, vallás is vót. Igen, tanúltunk vallást. Igen... A második osztájba, nagyon szerettem, mer akkor egy öreg, Kálmán [nevű] tanító néni vót, és az ojan széjpen tutta magyarázni, má második osztájba. Hát az első osztájos tanító bácsim asz férfi vóut. Szabóú Isvának hítták, álgya meg a jóú Isten, nagyon szerettem. Utyhogy, járt is hozzánk. Még emlékszem, hogy édesapám befogott a szekérbe, osz monta, hogy: Gyere, felültetlek a lú hátára. Osz felültetett a lóú hátára. Örültem neki, hoty

tanító bácsi felütem a ló hátára engem. Nagyon szerettem. Én is szerettem őt. Három gyermeke volt, és ott lakott az iskolába, ott lakott az iskolába ő. A Lány uccaji iskolába volt neki a lakása. Gizikének hívták a nagyobbikat, a kisebbiket Lilikének. A harmadikat asz nem tudom, hogy hívták, mert az már egész kicsi volt. De ez a nagyobbik, ez már sokszor bejött az iskolába, hogy ő is majd tanul a következő évben...

Térjünk vissza az első osztályhoz! Hányan voltak az osztályban?

Hát, harminc, harmincötön voltunk leginkább.

Hol ültek?

Hát padba ültünk. Két sor pad volt az isk[olában], az osztályba, és egyik sorba négyen ültek egy hejjen. Négy volt, és akkor középen volt egy ijen mekszakítás, ahon jött-ment a tanító bácsi, és emerről szintén úgy volt. És azok ott is megint négyen ültek. És akkor a jó tanulók ültek elől. Én ' mindig első padba negyedik voltam. Négyen ültünk egy padba, és ez a négy mindig az első tanuló volt. Volt, amikor pontosan kettő, második voltam, de volt, mindig negyedik [helyen] szerettem ülni, mert akkor nek szépen ültünk, szépen, és én jobban szerettem ott ülni. Hát még hogy jobban szerettem, tanulásképpen ültünk, ahogy tanultunk. Tanulási eredményre volt az ülésünk sorba tve. Igen, ahogy tanultunk, a rossz tanulók azok hátrább ültek.

Fiúk, lányok együtt?

Neem, lányok voltunk csak. Akkor még nem volt közös iskola. Akkor csak lányok voltak.

Ha valaki rossz jegyet kapott, akkor rögtön hátra ült?

Neem! Nem... De igen, volt olyan, aki na rossz tanuló voltál, nem jól feleltél, cseréljél hejet a másikkal! És akkor hejet cserélt, az jött előrébb, az jó tanuló volt, és az jött előrébb. Ő meg ment annak a hejire hátrább. Hát körülbelül egy-két hejyel ültették hátrább őket.

Ez gyakran történt?

Hát elég gyakran. Na, de én nem voltam közte soha. Nem.

Aki közte volt, az hogyan fogadta?

Hát volt, améik sírt, volt améik nem sírt. Például, ha másik ódalon az első padból, ha kimentek ott, azok sírtak leginkább. Mert ugyi nem, nem elől ültek, és azok inkább sírtak, hogyha hátrább ültette őket a tanító bácsi. Én már nem is tudom, el is tudnám talán sorolni a nevüket, de nem biztos, hogy el tudnám sorolni.

Kikét?

Hát azoknak a tanulóknak, akik ott ültek az ellemi iskolába. Asz tudom, hogy volt egy Szűcs Kata, az a Szappanos ucca tizenöt szám alatt lakott. Az egy kis alacsony, vékony gyerek volt, de nagyon szeretjük egymást. Akkor volt egy Madarász Ibi, az a negyedik osztályos tanító néni tesvérenek a lánya volt. Akkor volt egy ' Kádár valaki. Asz már nem tudom, hogy hívták. Kádár Kati? Asziszem, Kádár Kati volt. Nem tudom.

Olvadni hogyan kezdték el tanulni?

Hát előbb mektanultuk a betűket, hogy mejjik mit jelent. Ugye! Az le volt írva, és akkor mektanultuk, hogy ez az á betű, ez asz jelenti. Akkor majd összeattuk, mikor má két-három betűt mektanultunk, akkor össze, összeattuk, összeolvastuk, hogy na, most má mit jelent az a szó.

Emlékszik, hogy milyen szavak voltak?

Hát ijen két-három betűs kiz szavak. Például ablak, asztal, ajtó, ijesmik. Ijenek voltak.

Rögtön tudták olvasni?

Hát p̄ersze, mán akkor röktön, mer mán akkor mektanitottag bennünket összeolvasni. Eléb mektanultunk ugye összeōvasni. Hogy az a betühö tartozik a jö, akkor a, mongyuk egy ajtóu, aután tö betű, aut az ou. És eszt összeolvastuk, és esz képeszte, hogy ajtó.

Az ábécét fejből meg kellett tanulni?

Meg. Hát abba vótak ezek a betűg beleirva meg a szöveg, a szöveg is, minden, számtan, minden bele vót irva az ábécébe, a könyvbe.

De könyv nélkül is meg kellett tanulni?

Könyv nélkül igen, könyv nélkül kellett tudni.

Ezt úgy is mondták, hogy fejből?

Hát vót, aki úgy monta, vót, aki úgy monta, könyv nélkül. Fèjbűl tanujjátok meg, vagy vót, aki asz monta, hoty könyvbűl tanujjátok meg. Hogy mongyam már?... Könyv nélkül, na!

Az ábécé betűit hogy tanulták?

Hát nem sorrendbe vótak, nem sorrendbe, nem sorrendbe tanútuk... Hát a végin osztán már sörba vót, sorba kellett mondani. Nem sorrendbe tanútuk. Először tanútuk az i betűt, mer asz csak egy vonás vót ugyi, és pontot tettünk a tetejire vagy, vagy vonást. Az vót a kérdés, hogy mijen. Ugyi, ha vonást tettünk, akkor aszt hosszú, hosszan kellett mondani. Ha pontot tettünk, asz röviden kellett mondani...

Mivel folytatták?

Hát asztat nem tudom, nem tudom. E, é, a, á, így vód beirva az ábécébe is.

Az osztályban nem volt semmi se kitéve?

Dehogynem. Ki vót egy naty fekete tábla, ami lábon állott, és āra ráírta a tanítóu bácsi, mer éngemet tanítóu tanított első osztájba, és arrul néjsztük le, hogy na, hoty kel leírni a betűt meg a számot is. Onnan tanútuk meg...

Valamilyen kép nem volt?

Nem, nem vót. Hát vóut az iskola falán körül képek, azokat, ki tuggya, hogy méket...

Hogyan nézett ki az osztályterem?

Hát az ajtóvól szembe vót egy ' katedra, úgy monták, és azon vót egy asztal, mellette ety széjk, amire ráült a tanítóu bácsi. És akkor emerrül vót egy...

A katedra milyen volt?

Hát rendes. Ety kicsit hosszukás vóut, hogy a napló, meg nem tudom ém mi, még akkor, hogy az rátérjen. Meg ugyi a tanító bácsinak a, fene se tuggya, mi mindene vót még ottan neki rājta. Hát, ceruza, tábla, ijesmi, az is vót neki rátéve ...

Tábla?

Hát tábla nem, mer a nagyról nísztik le... Ceruza, hát őü tærtot ceruzát. Palavesszőü vót rājta inkább. Mert hát az izével is. Nem, krétával írta rá a naty táblára. Hát aszt nem lehetett, mer ojan naty tábla vóut, hogy āra nem lehetett, krétával irt rá a tanító bácsi. És onnen néjsztük le, hogy mijen betűt ír ot le.

Még mi volt?

És a padok vótak, sörba, egymás után. Montam, hogy a teremnek a közepin vót egy ijen bizonyos út. Az lehetett ojan méter, méter vagy, nem töb vót. És akkor emerrül vót egy ojan patsör. Öt-hat patsör, amibe négyen ültünk eccère. Emez ódal szintén egy ojan patsör vót, abba is négyen ülték. És hátul ülték a roszt tanulók, mert tanulás' szerint ültünk, aki jó tanuló

vót, az előül ült, aki rossz tanuló vót, az mindik hátrább, hátrább. Az eredménnyé után ült, ahogyan rossz tanuló vót, amijen eredményt elírt.

Milyenek voltak a padok?

Hát ojan magasak vótak, ettől magasab vót [mutatja], hogy¹ hozzáférhetett egy gyermek, és akkor abba, mindegyik előtt, ahogy vót az ízé, vót ety kerek juk, abba vót tintatartó. És ha tintával írtunk más majd később, aki más nagyobb osztályosok vótunk, akkor abba tinta vót töltve. Jól mondom? Tinta vaty tinta? Hogy mongyam? Tinta, tinta, tinta, igen, és akkor abba mártottug bele a pennánkat, ami vót, uty hífták, hoty penna...

Milyen volt?

Hát az ijen alakú vót, mint ez a ceruza, idáig be vót az izs göngyölve, asztán ot sima vót, és a végén vót egy ojan, amibe beleduktuk a tolhegyet. Igen, az úgy vót.

Miből volt a tollhegy?

Hát vazsból... Hát fényes vót, semmi másképpen nem nézet ki, meg¹ hegyes vót, hegyes vót mek fényes vót. Amid beleduktunk, így az [mutatja], annak meg alá kellett menni, mer mondom, inentül kezdve vót egy ojan vasrács rájta, ami körülvette, és a közzé meg a ceruza [!] közzé szoritottuk közzé a tollhegyet, amivel írtunk, és asz mártottug bele a tentába, tintába... Hogy ne görbűjön el, vagy ne pészűjön el, pészűjön el, igen. Aszt jelenti, hogy ne görbűjön el.

Hogy védték akkor?

Hát, ha vót neki ojan védője, akkor aszt ráhúztuk a védőjire, más a másik vígire, a ceruzának, vagyis a tölnek, igen.

Tollnak nevezték vagy pennának?

Hát monták tölnek is mek pennának is.

Mi volt még az osztályteremben?

Csak a padok vótak benne, mek kájha vót. Mer télen fűtöttek... Hát nagy magas cserépkájha vót benne, és szénnel, fával fűtötteg bele. Ez mindig vót egy iskolaszolga, aki behorta a tűzrevalót, és befűtött, mire mentünk az iskolába. De vót ojan telünk, amikor nem telt a tűzrevalóra, osz nem kellett menni iskolába. Ennek örűtünk a legjobban. Mer ijen is vót, bizony, az első vilákháború után.

Mivel fűtöttek?

Fával mek szénnel, fával mek szénnel.

Ezt az iskolaszolga csinálta?

Pérsze, ő befűtött az iskolaszolga... Hát reggel korán, mer nyóucra mentünk iskolába, és akkorára már meleg vót a terem, hogy ne fázzunk.

Ez kitartott egész nap?

Nem, akkor, mikor befűtött, az be vót fűtve, és nem fűtött tovább. Csak reggel befűtött, és nem, ot nem éget tovább a tűz... Nem, mer annyira reggel más öt órakor begyűjtött, és hét óráig, nyóuc, fél nyóucig befűtött. S fél nyóucra mentünk, fél nyóuckor indűtunk iskolába. Nyóucra mentünk.

A gyerekek nem tüzeltek?

... Nem szabad vót, nem szabad vót nekünk tüzelni, mek ki se szabad vót nyitni a kájha ajtaját. Nem szabad vót.

Olyan nem volt, hogy valaki megégette a kezét?

Nem! Nem ment oda közel a kájháho, hogy nem lehetett odamenni, hogy na melegiccsük a hátunkat. Oda nem lehetett menni. Nem engette a tanító néni, szünetbe ki kellett nekünk is menni, ő is kiment.

Mikor voltak a szünetek?

Minden óra hosszába vótak, tíz perc. Vót kilenc órakor, tízkor, a tízórai szünet több, hosszab vót, mer akkor lehetett uzsonnázni. Meg némejik még akkor reggelizett, aki nem evett odahaza. Hát korán kelt, nem vót kedve enni, és akkor tizenegy órakor isz szünet vót, tizenkét órakor meg mán elbocsájtottag bennünket haza. Mán akkor jöhattunk haza. Csengett a szölgának a csengője minden órába, ez jeleszte aszt, hoty kimehetünk mind az udvára. Akkor mikor eltelt az az öt perc, annyit vótunk kint, akkor, addig mindenki pisikált, aki akart.

Mit csinált?

Hát a nagydógát meg a kizsdógát elvégeszte.

Ezt hogyan mondták annak idején?

Pisilt mek kakált. Hát nem így montuk... Hát a nagydógot elvégesztük. A nagydógot vígeszte vagy a kizsdógát vígeszte. Eszt így montuk. Hát mán ugy engette, uty kéresztünk ki a tanító nénitől, hogy engeggyen ki mán bennünket, ha ránk jött, én nem vótam ijen, akkor engeggyen ki bennünket pisilni.

Így mondták?

Igen, engeggyen ki félrevaló dölgunkra, így. Félrevaló dölgunkra engeggyen ki bennünket.

Előfordult olyan, hogy valaki nem idejében kéreszkedett, és baj lett?

Hát vót egy, aki bepisált.

Akkor mit mondtak?

Hát semmit se. A takarító néni jött, őt kivitte, megmosta, az mek félmosta az iskolába a padlót, ugyanaz, aki odapisilt. Ha gyerek vót is, mer gyerek vót még akkor nagyon, akkor asz feltürülte. Hozott a takarító néni vedret neki meg vizet, osz feltürülte.

A többiek mit csináltak?

Semmit se, hát nevettük. Mit csináltunk vele, nevettük. Hogy na, mostan mi-csináltál, hogy bepisiltél, jóul nízeli ki!

A tanító mit csinált?

Nem haragudott érte. Nem, nem. Esz csak ojan első osztájós korába történt, történhetet meg. Még esetleg másodikos korába is vót ojan gyenge szervezettű gyermek.

Olyan nem volt, hogy nemcsak bepisilt valaki?

Nem, nem vót ijen, hogy nagydóugozott, az nem vót... Hogy nagydóugozzon is, ojan nem vót. Nem vót ijen.

Akkor most tessék elmondani az iskolába indulást! Hány órakor keltek fel?

Hány órakor keltünk? Hát én fél hétkor kéltem, ellemi iskolába, akkor uty felöltösztem, megmosakottam, fogamat kimostam, minden, megreggelisztünk. Édesanyám kávét csinát, megreggelisztünk, akkor elindúltam az iskolába.

Mit vitt magával?

A táskát vittem, és a táskába bele vót téjve a, a palatábla, akkor vót ety tölartónk, amibe benne vót a palavessző meg a ceruza. Hotyha má pappírra írtunk, vaty füzedbe írtunk, ekkor má vót ceruza isz benne. Az egy ijen hosszú vót, és ijen keskeny vót. Kihúsztuk a fedelit, és

akkor ki tuttuk venni belőlle a, vagy lehusztuk a fedelit, fedele vót, lehusztuk a fedelit, és akkor ki tuttug belőlle venni, vagy a pennára vót szükség vagy a... Mit montam? A palavesszőre. Igen. Ha nem kellett, akkor visszatettük megint, és betettük a táskángba.

A táska milyen volt?

Hát mien vót? Eggy ijen natyságú vót [mutatja], a táska. Füle vót neki. Akkor itt, itten, idáig el vót rekeszve, és akkor asztat kicsatoltuk. Vót rajta két csat, kicsatoltuk, felhajtottuk, és akkor abból ugy vettük ki az ábécét vagy a könyvet, amit ki akartunk venni.

Az ábécé micsoda?

Az a könyv vót. Ugy nevesztük, hogy ábéjce. Az ábécét akkor vettük ki belőlle, az ábéce-könyvet, így. De hát nem montuk aszt ijen hosszan, csak az ábécét vedd elő. Az ábécét vegyék elő, vagy vegyétek elő! - így monta a tanító bácsi, aki engemet első osztájba tanított, férfi tanított.

A szegényebbeknek milyen táskájuk volt?

Neem vót némejiknek semmijen se...

Hanem?

Hát vagy egy rongyból vót neki vārva, vaty pediglen hát, aki nem nagyon vitte a kezibe, inkább vót neki, az anyukája csinált neki rongyból ety kis táskát, oszt kezébe fokta.

Rongyból?

Ruhábú, mongyuk ruhábù. És akkor asztat kezébe, beletette a cuccajit, és akkor, vót neki ety füle, az is csinálva vót, ety füle, oszt akkor avvál jött az iskolába.

Sokan voltak ilyenek?

Hát lektöb része, lektöb része ijen vót... Szegényebbek vóutak, hát ez az első vilákháborúba vót...

De térjünk vissza! Mit csináltak, amikor bementek az osztályba?

Levettük a kabátunkat. Vót fogas végig a falon, és mindenki tutta, hogy méik fogas az övéi, rá kellett írni a nevüket. Amikor még nem tuttuk, akkor mekszámoltuk, hoty hanyadik. Már annyit mek tuttunk számolni, hoty hanyadik fogas a mienk. És akkor oda kellett akasztani mindenkinek a kabátyát, meg a sapkáját odatenni rá, ára a fogasra.

Sapkájuk volt?

Hát leginkáp sapkánk vót. Hát vót, akinek kendője vót, de vót, akinek sapkája vót. Ennekem például sapkám vót...

Ugyanabban a cipőben mentek be?

Ugyanabba a cipőbe mentung be, igen.

Nem volt sáros?

Hát mektürültük kívül az ajtóúnál. Mek kellett türlüni, vót ijen vazsból is, láptörlő meg asztán ruhából is. És asz mek kellett a lábunkat ot türlüni jóul. Mert ha sáros vót, akkor kikaptunk, szóval mekszóulított a tanító bennünket. Hát engem nem szóulított mek soha, én mindig rendes vótam.

Bementek, és mit csináltak?

Bementünk, akkor levetkesztünk, levettük a kabátunkat, felakasztottuk a fogasra, és akkor mindenki tutta, hoty hol a heje, és akkor hejrementünk, és vártuk a tanító nénit, amig bejött. Vagyis a tanító bácsit, mert engem, mondom, férfi tanított, és vártuk a tanító bácsit, mig bejött.

Nyóuc órakor csengettek, a szòlga csengetett..., az iskolaszòlga csengetett, és akkor bejött a tanító bácsi, akkor feláltunk, üdvözöltük.

Mit mondtak?

Az volt az üdvözlés, hoty csak feláltunk, nem szòltunk semmit. Nem szòltunk semmit, ez vót a tiszteletadás, hoty feláltunk, de nem szòltunk semmit se. Nem.

Ő mit mondott?

Hát, amikor elimátkosztunk, mer imátkosztunk meg énekeltünk, akkor asz monta őü, hogy üjjetek le gyerekek!

Nem köszöntötte magukat?

Nem, nem, nem... Röktön odajött a katedra mellé, és hát mink meg addig énekeltünk, imátkosztunk. Mikor vége lett, akkor asz monta, üjjetek le, gyerekek!

Mit énekeltek? Egyházi éneket?

Etyházi éneket énekeltünk, csak etyházi éneket, és imátkosztunk is.

Hogyan?

Összetet kézzel, álva.

Könyvből?

Hát mektanítod bennünket a tanító bácsi imátkozni. Pērsze, hogy mektanítod bennünket. Eccerre imátkosztunk.

Mit mondott a tanító?

Imátkozzatok, és foglaljjatok hejet!

Mit imádkoztak? Tessék már elmondani!

Jóü Istenünk, āra kérünk, taniccs téged megösmèrni, vallásunkat hōn szeretni. Vigyász kedves szülejimre meg az én jó tesvéremre. Mikor a nap újra felkél, csókolhassuk egymást reggel. Jó Istenünk, mik tanulunk, szent leked legyen gyámolunk. Ámmen. Na [nevet]. Réigen vóüt. Pedig, de sokat elimátkozom még most is.

Beszélgessünk másról! Hogy mentek haza az iskolából?

Hát mindenki párba állott, és ugy engette[k haza]. Párba foktunk, mindegyik foktuk egymás kezit, és sòrba áltunk, párba, párosan, sòrba áltunk, na. És akkor az igazgató, vagyis a tanító néni kinyitotta az ajtót, és akkor mehettünk. Mit is montunk? Istenem, jó atyám! Csókolom? Nem tudom, mit is montunk neki.

Az utcán hogy mentek?

Hát mindenki amerre, ugy állítot mán bennünket a tanítóü néni, hogy aki ārafele lakott, az āra ment, aki pedig emerre ment a Leány ucca felé, Rákóci ucca felé, azok meg ēre mentek. Úgy álitod bennünket párba, mikor mektutta, hogy na, méköünk hol lakott. Úgy áltunk párba, és akkor elengeded bennünket, és mindenki ment a maga hazájára [!] haza.

Párban mentek?

Nem. Hát nem, nem, mán ott elengettük egymás kezit, minden, az uccán elengettük egymás kezit. És ugye az egyik ment mán, pédául, mondom a Lány uccaji iskolába jártam, az egyik ment a Könyök uccára, másik ment a Meszena uccára, hārmadik a Gója uccára ment. Én Faragó uccára mentem, ot laktam, ot vót a drága szülejimnek a háza.

Hány percre lakott az iskolától?

Hát nem hiszem, hogy ojan sokat tet vóna ki. Tisz pèrc? Tisz pèrcet.

Hogy ment haza?

Rendesen. Lépézsben mentem én haza, mindig, nem rendetlenkettem én. Én rendesen lépézsben mentem haza.

Hogyan vitte a táskát?

Ha hátitáskám vót, akkor hátamba, hátamon vót feltéve ijen két szíjjal összezatólva ide a hátújához. Ha pedik kézitáskám vót, akkor a kezembe vót...

Nehéz volt a táska?

Dehogy vót nehéz, hács csak az ábéce vód benne meg a palatábla, meg a toltártó. Nem vót nehéz.

Vittek ennivalót is? Mit?

Hát vittünk enni, hát tizórajira, hát amit anyukám tett, hát mikor mit... Lehet, hoty csak kaptam ety kiflire valót. Monta anyukám, hotyhát, aaa, utyse szereted, hogy ' tegyek valamijen zsiros kenyeret vagy valamit, asz mongya. Veszél ety kiflit, itt a kiflire való. Vagy egy zsemlét veszél, amit akársz. Hát lehetet venni, mert kiengedett a tanító néni, ha mekkértük, szembe vót egy bót, Meszena uccán. És akkor oda kiengedett, és ot lehetet venni vagy zsemlét vaty kiflit...

Hány osztály járt az iskolájukba?

Négy, négy osztáj járt. Egymás mellet vót a néty szép terem. Még most is úgy van.

Hol van ez az iskola?

A Lejány ucca és a Rákóci ucca sarkán. Iskola most is. A Leány uccaji iskola, így neveszték akkor.

Mi van most ott?

Csakugyan most hallom, hogy györs- ézs gépiró iskolát létesítettek ott.

Hogyan nézett ki az épület?

Hát előtte ety szép naty kért vót, abba virág vót. És akkor fèlmentünk vagy ' három-négy lépcsön, vagy lehet, hoty hat is vót, hat lépcső. És akkor ot vótak a tèrmek. Eggyik felől két terem, ahogy bementünk az iskola, izére, fojosójára, akkor ère is két terem vót, emère is két terem. És még vót emez ódálba igazgatóji szoba, ahova bementek a tanítók, mikor szünet vót.

Az igazgatói szobába a tanítók?

Igen. Hát aszt úgy nevesztük csak, hogy igazgatóúji szoba. Mink nevesztük úgy, a gyerekik, hogy az az igazgatóji szoba... Igen, igazgatóji szoba, vaty tanári szoba, tanári szoba...

Az osztályra mi volt ráírva?

Hanyadik osztáj. Hát semmise, csak èlső osztáj, egy rómaji számmā. Első osztáj. A további megint úgy rómaji számmal vót ráírva, az osztájokra, hoty hanyadik osztáj. Semmi más, eggy ijen hosszú, mint ez [mutatja], mongyuk, osz rá vót írva, hogy első osztáj, második osztáj...

Hogyan játszottak akkor az iskolás gyerekek?

Hát, kòrbe fogóckottak, a közepén vót egy gyèrmek, és asz monta, hogy: Kòrben áll ety kislányka, lássuk, ki lessz a párja. Lássuk, kit szeret a legjobban, avval táncol még gyorsan. És akkor bekapott a kòrbül ety kislányt, és akkor kiment, az meg bent maratt, aszt, ugyaneszt a szöveget èlmona. És ity fòjtatódot végig, amig a kòr..., kit szeretett, nem vót kitüntetve, hogy ' sòrba kel menni. Akit akárt, aszt kapta be. Így monták, asz kapja be.

Hogyan nevezték ezt a játékot?

Hát kòr. Én nem tudom. Kòrbefonás vaty kòrbejárás? Nem tudom. Valami így...

Hány éves gyerekek játszották ezt?

Hát esztet negyedik osztájos koromig vótam ebbe a Lány uccaji iskolába, hát csak addig jáccották eszt a, ottan, eszt a... Hát asztán lehet, hogy jáccották többik is, nagyobb osztájosak. De nem vót csak négy osztáj, az èlsőü, harmadik, negyedik osztáj. Töb nem vót ott, Lány uccán. Èn ot jártam iskolába, Leány ucca és Rákóci ucca sàrkán.

Télen mit játszottak?

Sikōtak, az udvaron, hát sikōtak... Hát a jeg[en], a jég vót, és akkor öntöttek ety kis jeget, vót jég ottan vagy a takarító kiöntötte vagy valaki [a vizet]. Osz vót ety kis jég, és akkor sikásztak ràjta... Sikòltak a gyerekek. Hát hogy mongyam?

Akkor hogy mondták?

Síkölunk. Hát uty, hogy nekiszalattak. Èn sose csináltam. Nekiszalattak, és akkor végikcsúsztak, végigmentek a tálpukon ràjta, végikcsúsztak.

Messzire lehetett így csúszni?

Hát ami, amijen hosszú vót a jég. Hát vót, amikor két méter vót. Vót, amikor három méter hosszú vót. Mer az nem jékpája vót, csak öük maguk ottan, amit kiöntöttek vizet vagy a takarítónő ahoty kiöntötte a vizet, oszt ot mekfagyott. De nem vót ot jékpája az iskolába.

Ha hó volt, mit játszottak?

Akkor semmit, bent marattunk a fojosón, mer nem szabad vód behòrdani a tanterembe a havat. Csak esetlek kimenni a félrevaló dolgunkat elvégezni. Asztán visszajönni, addig asz fel vót seperve. Mindig volt egy iskolaszòlga, aki az egész udvart seperte.

Ha mentek hazafelé, játszottak valamit?

Hát, vót, aki hógujázott... Hógujázott' télen. Hogy megnyomta a havat, oszt akkor dopta a másikho. De èjn esztet nem, eszt nem bírtam soha.

Mi volt ez?

Hógujázás. Havat összenyomták így, mint egy labdát, oszt akkor a másikho odahajították. Ahova esett, oda esett. Hát mindegy vót, hoty hova esett, csak mekhajították a másikho, hogy na. Ez a hógujázás, hogy mekhógujázlak, asz monta.

Amit hajítottak, azt minek nevezték?

Hógömb..., hógömb, hógömb, igen.

Hogyan csinálták ezt?

Fèlvettük a havat, oszt összenyomtuk kézzē, ennyi vót az egész, asztán elhajítottuk az illetőre, akire akartuk.

Minek mondták?

Hógujózás [!], eszt nevesztük annak, hogy mekhógujásztuk. Csak így monták, hogy mekhógujásztuk.

A hógömb nagy volt?

Neem, nem, csak, mit mongyak, ami így a màrkungba beletért. Hát nem ojan nagy vót az, mint egy labda. Mit mongyak? Mint egy labda, ijen nagy labda [mutatja].

Még mit játszottak? Korcsolya volt-e?

Pèrsze, hogy vót. Hát csak az udvaron vót kòrcsoja, ahoty kiöntötte a takarító néni a vizet, mikor ment kifele, kiöntötte a vizet, azon kòrcsojázott, aki tudot kòrcsojázni. Èn nem kòrcsojásztam sohase.

Milyen volt a korcsolya?

Hát csuszik a jégen. Hát ő maga egyedül. Meglőkte, rálépett a jégre, és akkor meglőkte magát, osz csúszott a jégen.

Mi volt a lábán?

Hát cipő, rendsz cipő. Nem vót kőrsoja rajta. Nem vót, dehogy vót, hát esz csak szüenedbe vót így. Hogy mikor kimentünk a tiszpercesz szüenedbe.

Ezt is korcsolyázásnak nevezték?

Pērsze, úgy nevesztük, igen.

De az előbb erre nem azt mondta. Mi akkor a korcsolya?

Amit a lábunkra teszünk, kőrsoja. Az a kőrsoja. Nem? Most is az a kőrsoja.

Akkor is volt ilyen korcsolya?

Hát hogyne let vóna! Csak én nem hòrtam, mer én, az iskolába nem hòrdot senki se. Ot csak uty síkoltak, cipőbe...

Debrecenben volt korcsolyapálya?

Hát nemigen vót még akkor. Majt későbben nyilott, amikor én mán asszony lettem, akkor nyilott a Csapó uccán, ot vót Saf tánctanárnak a háza, és ot nyílt ety kőrsojapája.

Az milyen volt?

Hát, egy udvar vót, oszt le vót, jég vót rajta, és kész. Ott is kőrsojásztak. Nem vót, hogy na, valahogy el let vóna alakítva semmi se, csak kőrsojásztak az udvaron. Mint akinél jég van az udvaron, osz kőrsojázik... Fíjuk, lányok együtt mentek oda a kőrsojapájára. Akkor mán eszt úgy monták, hoty kőrsojapájára. Csapó uccán vót.

Hogyan korcsolyáztak?

Összefogószkottak, így, ijen keresztfogás, gondolom. A férfi arrúl vót, a nő meg errül, és akkor együtt indultak a kőrsojának [!], és akkor síkoltak ott a jegen. Nem vót még akkor kőrsojapája. Csak itt a Csapó uccán nyilott az a kőrsoja [!], és ot lestem őüket eccer meg mint fíjatalasszony. Átlestem, ez apósoméknak az udvarával határos vót.

Mit látott ott?

Hát ot kőrsojásztak ezek a fíjatalok, este, csak este... Villany világított az udvaron, ára beszerelte [?] Saf János vót a tulajdonosa annak a háznak, asztán villanyfénynél síkólósztak ottan.

Mit csináltak?

Síkoltak, na. Ki nem látom mondani... Síkoltak, így monták.

Mit csináltak a hóból?

Hóembert... Hát szegény mekhald bátyám csináta az udvaron. A húgommal avvél vótak ijen nagymesterek. Félgöngyölítették a havat, oszt akkor lerakták, na ez most mán ez egy nagy gömb, ijen magosra felrakták, akkor raktak még egy gömböt rá. Akkor kezies csináltak hóbul neki. Aszt oszt ideragasztották a hóval együtt, s akkor az óurokra meg izét tettek, na, hogy mongyam mán? Sárgarépad duktak az órugba, a vót a sárgarépa az óura, igen. Hát a tetejit, a feje tetejire meg mindig vót valami rosz sapka, amit rátettek...

A szemét miből csinálták?

A szemét miből? Hát valami gombbú bisztoson, gombbú csinálhatták. Én nem vótam ijen hóember, izé [készítő]. Szegény mekhald bátyám meg ' hűgom, az vót ijen. Azok szerettek síkolni is, meg vittek vóna éngemet is, ha nem visitottam vóna. De én mék ki se mentem, hogy

el ne vigyenek éngem sikòlni. Az udvarunkon vót egy ojan kis izé, ojan kis fojó, leeresztet fojó vót a kanálisig, mer apám mindik tàrtott othon ety tehenet, asz fejtük, asztán, hogy abbóul vót egy, a kutnál egy ijen izé, hosszú kis vasvájú, abba hùszta apám a vizet, és hát akkor téilen izz bele vót engedve a víz. A tehen megitta, amit megivutt, amit meg nem, asztat kiengette szegény Pista bátyám, nyugoggyon, asztán az mekfagyott oda, és vót nekik a kòrcsojához. A végéig lefòjt, vagyis a kanálisig lefòjt, az ijen szélesen vóut, és òk azon síkoltak a hùgommál. De én nem mentem sohase, mer én nagyon féltem mindig, én nem síkoltam soha.

Mit játszottak még télen?

Szánkósztak, hát szánkósztak... Az én apám is csinátatot nekünk ety kisz szánkót, osztán hun én ültem rá, hun Rózsi hùgom, a szegény Pistám mek hùszta a kisz szánkán. Nem vót az nagyobb' csak egy ennyike kicsi [*mutatja*]. De vót nagy lószánkája is az apámnak. Persze, hogy vót. Amibe két lovat foktag bele. És ijen ájdeszkás vót, nem vót neki óudala, csak tettek rá ety kast, ami, szekérkasnak hífták valamikòr, amit rátettek a szekérre, és abba vót egy ülis, àra ráakaszva, és akkor ráült a[z] illetò. Hát elòul is vót ülis mek hátul is, abba a szánkóba csakugyan, mert valamikòr én[*gem*] meg a hùgomat elkéresztettek apámtól, hoty hagy vigyenek el szánkózni ety kicsit két fíjatal ember. Az egyik nekem udvaròt, a másik a hùgomnak, mán akkor nagyjányok vótunk. Asztán hát megengette az anyám vagy az apám annyira, hoty csak az izét, a[z] egyetemet mentünk kòrül. Ennyit engedet meg, és utánna haza kellett menni, és akkor uty tudom, hoty szegény apám monta, hotyhát ájjanag be òcsémék, asz mongya, ety kicsit, eltòüccsük az idòt. És akkor anyám sütòt nekik fris kòlbászt, minden. Od beszélgettek. Elég naty szájú vót az én vòlegínyemnek való, asztán mekkéretett, de hát nem mentem [*hozzá*]. Hejes fíjú vót, meg jómódú is, de hát én, nekem nem ízlett. Lovas Józséfnek híjták.

Beszélgessünk még a szánkóról! Milyen volt a gyerekeké?

Két ijen izé tàlpa vót vót neki, ijen fábóul. És akkor az òssze vót kòtve elòul is mek hátul is, és akkor deszka vót rátéve elòl ety kicsit magassab vót, és oda mek kòtelet kòtòttünk, aki szánkózott, így gyerekek, oszt akkor avval hùszták a szánkót. Vòd bizony ojan is, hogy aki ojan kizs bátor vót, hát mekkérte a bácsit, meg nem is kírte meg, hanem utánnaragasztotta az ojan szánkónak, aki ment véletlenül ott az uccán, osztán hát akkor bizò nagyon haragudott az illetò érte, mert hát attul fílt, hogy a szánkó kicsapòdik, oszt a gyerekik mek tònkre mennek, oszt nagyon mérges vót érte az illetò, aki után utánnakòtòtték. Hát minállunk nem vót ijen, meg egy, egyik tesvérem se csinát ijet.

A gyerekek hol szánkóztak?

Hát az uccán, az uccán. Meg az udvaron is.

Hogyan?

Hát hogyan. Hát a kisz szánkával, amit csinált apukám, amit csináltatott apukám.

Más nem volt?

Nem, nem, nem mentünk lefele, nem csúszunk. Minek monták asztat valamikòr? Nem tudom.

Ha sok hó volt, itt is csináltak olyat a gyerekek?

Ja, vótunk is kint, de a fíjammal, még akkor Atilla [*az unokája*] is kicsi vót, és kimentünk a Csapókèrdbé, ot vót egy ijen hegy. Hogy is hífták asztat? Nem tudom mán, hoty hífták. Lehet, hogy még a fíjam jobban mek tudná mondani. Csak tudom, hogy vót ott ety hegy, de nem tudom, hogy... Hóbùl vót, hóbùl, pèrsze, csinálták a gyerekek ottan, a csapókèrti gyerekek, oszt akkor csúszkáltak róla lefele. Felvitték, felhùszták a szánkójokat, a kisz szánkójokat, kézen fèlhùszták, kòtèlen, egyenesen felhùszták, így ment fèfele srèhen a hó, és akkor felhùszták, oszt akkor beleültek, oszt mentek, csúsztak lefele. Teccet nekik, hoty csúsznak lefele. Én nem ültem bele.

Milyen nagy volt az a domb?

Hát mijen nagy vót? Hát, mint, mint ez a plafon, mint ez a plafon. Vót ojan méretű.

Hosszú volt?

Inkáp kerek vót, ahogy összehòrták ott a havat a gyerekek, meg nem tudom, hoty ki hòrta még oda a havat. Én nem tudom, csak ez a Csapókèrdbe vót, ez a naty hóbucka...

Valamilyen dombhoz is jártak ki szánkózni?

Hát ot vót ez a dombos réjszen, a Csapókèrdbe, ot vót ez a dombos rész. És āra felhùszták aszt a sok havat rá még.

Havat is tettek rá?

Nem tettek rá, hanem ojan vastagon esett a hó, hogy nem kellett āra hòrdani havat. Fèlmentünk, és lecsúsztunk rúlla. Ráült a szánkára, aki akárt szánkózni, osz lecsúszot rólla.

Ünnepeken a legények lovas szánokkal mentek. Ezt hogyan nevezték?

Elvitték szánkózni õüket, èlvitték szánkózni. Én, minket is elvittek a húgommal szánkózni két fijatalember. Egyik a húgomnak udvaròt, a másik nekem udvaròt. Ez vót az a Lovas Jóska, a meg Bãjdõu Lacinak híjták a húgomnak a/z/ udvárloját, oszt úgy gondòták, hogy majd lovas, gyönyörű két ló vód befogva, ijen fekete kocsiszánka vót, és úgy gondòták, hogy majd mink, egyikõünk az egyik feléi ülünk a fijuk mellé, másikónk meg a másik mellé. De osz mink a húgommal hátul ültünk mind a ketten. Osz monta a fijatalember, ez a Lovas Jóska, aki nekem udvaròt, hogy ' hát mi nem úgy gondòtuk, Bözsike, asz mongya, hanem úgy gondòtuk, hogy egyikõünk, mindegyikõünk mellé, Rózsika is mellé Lacinak, Bözsike meg émmelém. Mondom, nem, jaj, de én nagyon fèilek a lótól, asz montam. Dehogysis féltem! Csak én nem akartam úgy ülni vele. Nem, nem! Óu nem, nem bírtam aszt a fijut. Dehát nem lehetet lerázni. Nem. Az végig udvaròlt nekem egész íletin keresztül.

Hogy zajlott le ez a szánkózás?

Mink ültünk hátul a húgommal. Ők meg elöl ülték a fijú a baráttýával, osz figyeltek a lóura. Mer mondom, ez gyönyörű két ló vót, és rukkapált hátrafele is. Hát én azér féltem nagyon tóülle. Montam, hogy én nem ülök előre, mer én fèilek, hogy a ló hátrarúg, és meg, megérint éngem, nem úgy a szánkóba közel van a ló a szánkóhoz.

Milyen volt ez a kocsiszán?

Hát ez ijen, a fene se tuggya mán, hogy mijen vót ez a kocsiszánkóu. Hát ugyanúgy vót az is, hogy vót neki óudala meg ājja, és akkor vót ülizs benne elöl is, mek hátul is. Lehetett ülni a hátújjába is karosüllizsbe, az elejibe mek csak egy' sima rúd is vót tíve. Mint a mostani szekeren van a karosülés is, ha vam még ojan szekér, amégbe hátul karosülés van. Meg elöl meg ojan rendes ülés, amire csak ráültek. Két kapocs van a végén, az beleakasztották az óudalába, szintén így vót a hátsó üllis is. Csak az, az, avvā különbözött, hogy annak hátújja is vót, hogy ne csússzunk hátra. Magassan... Fábóul vót az óudala a szánnak. És āra akasztották a szánkót rá, az ülist.

Visszatérve az iskolához. Nyáron vagy tavasszal milyen játékot játszottak a gyerekek? Labdával játszottak-e?

Hát jáccottak a labdával, az iskola falát verték vele. Az ablakod be ne üsséik! - monta tanító bácsi, hogy nem szabad, merd beüssék az ablakot.

A lányok?

Lányok, hát még akkor csak lányok jártak iskolába, mikor én jártam az ellemibe. Ne vót közös iskola.

Hogyan játszottak a labdával?

Hát a fálnak verték, és mekkapták, meg visszavérték, meg mekkapták, meg visszavérték. Ki miben magasabba tudta dobni a falon. Az volt a hős, aki magasabba dopta, és visszajött a labda, és mek tudta kapni. Mert ha elejtette, akkor már még veszített, akkor már kezdte újból.

Hogyan játszották ezt?

Hát úgy jáccották, hogy szembeállt a fallal az a gyermek, aki labdázott, és akkor verte oda felfele a labdát, minél magasabba, és akkor visszajött, rendbe mekkapta a labdát. Ha elejtette, akkor kezdte újból, megint alólról felfele, számolva.

Mit számoltak?

Hát hogy hányszor ütöttük meg oda a labdát a falhoz.

Ő mindig szemben volt?

Pérsze, ő mindig szembe vőtt a fallal... Hát volt, améik mekfordult, oszt a kezét hátra csapta... Én ebbe sose jáccottam.

Egymással is labdásztak?

De úgy is labdásztak, egymással... Hát szembeállt vele, osztán labdásztak, egyik ' dopta a másiknak a labdát. Semmi más nem volt. Nem volt más.

Mit játszottak még?

Hát eszt jáccották, hogy körbe állt egy, montam már... Meg labdásztak mek cicásztak, kergették egymást.

Ez milyen játék volt?

Hát olyan volt, hogy kergették egymást, osztá hát, ha elérte, akkor ő volt a cica. Így monták. Az udvaron kergette összevissza, amerre szalatt. Mindenütt kergette, mikor mēre szalatt. Asztán mikor elérte, akkor rácsapott, és akkor ő lett a cica. Az a másik meg beállt újból a körbe.

Akkor kör volt?

Kör volt igen, ity fogószunk, ity fogószunk, és a közepibe állt egy ' szeméj, lány, mer csak lányokkal jártam, nem volt még akkor vegyes iskola. És akkor: Körben áll egy, lássuk, ki lesz a párja! - monta, és akkor behívott egyet, odament hozzá, és rácsapott, oszt akkor az behijta, oszt monta, hogy esz szeretem legjobban, evvel táncolnég györsen.

És hogyan volt a cicázás?

Hát az úgy volt, hogy egy ety cica volt, és öt-hat meg' szaladgát ott összevissza, és améket elérte, āra csapot rá, és akkor az lett a cica. Így monták akkor. Nem tudom másképpen mondani...

A kisfiúk mit játszottak?

Azok gojósztak, a kisfijug gojósztak, a házunk előtt, Faragó uccán, szegény mekhald bátyám, az is, négy évvel volt idősebb éntüllem. Szóval csináltak ety kis, főüdbe ety kis jukat, és akkor gojóvval gojósztak, utyhogy az lett a nyertes, aki bele tudta dobni a gojót a jugba. Et y kis jukat csináltak a főüdbe, oszt akkor gojósztak, a volt a nyertes, aki többet tudod beledobni.

Még mit játszottak a fiúk? Futballoztak-e?

Fodbalosztak rontyfodballal. Csináltak maguknak rongybul fodbált, és fodbalosztak. Hát ahoz az iskolába lehetett menni, nállunk nem volt ijen, hogy ott fodbalozzanak.

Hogy nézett ki a rongyfutball?

Ojan, mint ety kerek, mint ety kerek labda, az ugy nézet ki, ojan natyságu is vót, mint ety fodbál, és hát abba rugdostag bele. Hát néimejikneg bizo szíjèlment a cipőüje jól, mert vagy megbotlottak vagy megbicsaklott a tálpa, fèlszokat vagy valami.

Mivel volt kitömve a labda?

Rongyál, rongyból vót tējjesen csinálva.

Hogy nevezték?

Rongylabda. Rontyfodbál vót vagy rongylabda, mindeggy, így neveszték.

Térjünk át másra! Ha ünnepek voltak, a gyerekek adtak műsort?

Igen, igen. Szavallat vót, szaváltak a gyerekek. A szülők èlmentek mekhàlगतni. Ugyanügy vizsgakor is mekhàlगतhatták a szülők. Meg vót ijen ünnepéj, amikor ijen szavallat, szóúval, hogy mongyam már, ünnepèltünk, és akkor szaválni, szaválni kellett verseket, ki mit mondott, mijen vèrset. Petőfi Sándor-vèrset nagyon szerettük, asz sokat èlmontuk. Èjn is montam Petőfi-vèrset sokat. Mindíg én vótam az èlsőü vèrsmondó.

Milyen alkalmak voltak ezek?

Hát, aszt mán én nem is tudom, hogy mijen alkalmakon. Valami ünnepéj lehetett az iskolába.

Milyen ünnepéyek voltak? Mivel kezdődött a tanév?

Èvnyitóvól. Vót, és az èvvizsgán is vót az év utóján is vót ijen szavalat, hogy akkor is szaváltunk. Èvvizsgakor, igen, vizsgakor is. Levizsgásztunk, hogy na befejesztük, így montuk, befejesztük az èlsőü èvet, levizsgásztunk, akkor ott is vót szavalás, lehetet szaválni. Vót ojan ünnepéj, és lehetet ot szaválni. Először fèlkérdeszte a tanár a tanulókat, ki miből felèlt, egyiket egyigbül, másikat a másigbül, és akkor utánna pediglen szavàtak.

Emlékszik ilyen ünnepségre? Èvnyitóra?

A tanító néni beszèlt a szülőkhez mek hozzánk is, hogy mi lessz a foglalkozásunk, és akkor. Hát mit montunk még el? Elmontuk a[z] imát. Méjket is montuk? Tessék várni, hat tuggyam mondani, hogy méjket montam. Asz tudom, hogy evís előtt is meg evís után is imátkosztunk.

Az évnyitó hogyan zajlott le?

Hát mondom, hogy ot vótak a szülők, a tanító néni elbeszélgetet velük, meg még a gyerekekhez izs beszélgetet, hogy' hoty kel viselkedni, mint kel járni az iskolába. Rendesen, nem az uccán röhögni, vihákolni, hanem szépen csendbe menni, párossával, aki àra megyen, az a párjának fogja a kezit, aki pedig nem megyen àra, asz pediglen mennyen szépen egyenesen hazafele.

Ezt kiknek mondta?

Nekünk, nekünk is, a szülők is ot vótak, meg nekünk is monta, igen. Ez évnyitókor, mikor az èvet mekkesztük akkor vót ez, évnyitókor...

Az egész iskola nem volt együtt?

Nem, külön tanterem, külön tanterembe, mindenki külön monta el a magájét. A négy ellemit ügy jártam ki, hogy mindenki külön monta el. Első osztájba tanitot Szabóü István tanító bácsi, második osztájba Kálmán tanító néni, eggy öreg nőü vót. A harmadigba Szemere tanító néni, és a negyedigbe pediglen Szabó Vilma tanító néni tanitott. Esz még úty tudom most is.

Az évnyitón volt szavalat?

Hát még nem vót az èlső osztájba, mán második osztájba ot mán vót szavalat. Mán akkor lehet, lehetet szaválni, mer mán akkor tuttunk vèrseket, de addig még nem tuttuk olvasni a vèrset, hogy na mektanújuk. De mán akkor ugyi tuttunk, vót, aki szavàt kis verseket.

Milyen verseket?

Hát, az, mi az iskolakönyvbe vót, csak azogból lehetet válogatni... Vörösmárti, Petőffi-versek vótak. Meg vót még egy, asz mán nem tudom. Ha esetleg emlitené, lehet, hogy eszembe jutna...

Más ünnepségek voltak?

Pérsze. Márcijus tizenötödikén, akkor isz szaváltunk, akkor isz szavátunk. Ünneplő ruhába mentünk, és mektartották az ünnepét. Szaváltunk meg énekeltünk, semmi más, nem vót tanítás, hazamehettünk az ünnepéj után. Hát mekkeszte a tanító néni, hogy mit ünnepelünk, minek az írdemje ez az ünnep, és ennyi vót az egész. Utánna mindenki szaválta az ő kis versét. Ha egész osztájbul szavát mindenki, akkor mindenki élszaváta. Ha nem, meg akkor csak az, és akkor imátkosztunk, és akkor elmentünk haza.

Felvonulás volt-e akkor?

Hát, nemigen vót akkor még felvonulás. Később má vóut... Azon gondolkozok, hogy mikor is vót felvonulás. Mán nem tudom megmondani, hogy mikor vót felvonulás... Márcijus tizenötödikén, meg még agusztus hetedikén, agusztus huszadikán is vót, igen.

Milyenek voltak a március tizenötödikei ünnepségek?

Hát ojan vót, hogy¹ felmentünk az iskolába, tanító néni elmonta az ünnepéjnek a részit, hogy mijér ünnepéjük. Akkor aki szavált/ni [!/] akart, az élszaválta a maga versit, és utána elengeded bennünket haza. Elimátkosztunk, elénekeltünk...

Az évzáró milyen volt?

Hát az évzáró is ojan vót, mint az évnnyitó. Ot vótak szülők, ot vótak a szülők, és akkor félkérdeszteg bennünket, ki miből felélt az ellemi iskolába... Ez egy ünnepéj vót valósággal, mikor az évnek az utósó napja éljött, akkor hogy bezárúlt az év, hát ez egy ünnepéj vót, és akkor mondom, hogy ugyanúgy a tanító néni elmonta, hogy befejesztük az iskolát.

A vizsga hogyan zajlott le? Ott voltak a szülők is?

Pérsze, hogy ot vótak a szülőük is. Még ez az ellemi iskolába vót asztá fentebb, felsőbb iskolába nem vót.

A szülők bementek az osztályterembe?

Pérsze, bementek az osztályterembe, és körül vót ottan széik, és ott leültek. Aki még, vót hátúsó pad, a mán nem vót tele, abba izs beleültek a szülők ottan. Különösen a fíjataljaji ütleg bele. Mer vótak ottá tőp fíjatal is, aki hát még iskolába járt, és szerette vóna mekhálgatni, meg a tesvérje onnen járt, odajárt esetleg, az izs bejött, akinek nem akkor vót pontosan a vizsgája, mer nem eccère vót a négy osztájba a vizsga, hanem időnkint, az egyiknek vód délelőtt, a másiknak vód délután, akkor vót ' délelőt tíz órátú vagy délután két órátú, így vótak a vizsgák, hogy nem eccere vóut.

Ünneplőben voltak?

Ünneplőbe vótunk öütözve. A szülők is ünneplőbe jöttek el, mind, és ott leültek, és hãlgatták végig, hogy mid beszél a tanítóu néni, és mit szavalunk mink.

De nemcsak szavalat volt, ugye?

Hát vót kérdezés is, izébőül, a tantárgyból, hogyne.

Mivel kezdték?

Hát a vallással keszték... Hát Jézusz születésirül, az életirül, akkor a menybemenetelérül. Leginkább az ahosz függött, hogy mijen ünnep jött. Hát ugye mán évvizsgán, nem is a pünköszi ünnepet, hanem csak az egy ojan felelet vót mán akkor. Mer mán akkor elmúltak az ünnepek, és esz csak egy elbeszélés vót.

Milyen tárgyat kérdeztek még?

Számtant... Hát a szorzást, az osztást, az összeadást, kivonást, esz mindet kérdeszték.

Írtak is ilyenkor a gyermekek?

Pèrsze... Táblára, palavesszővel. Aki kiment, és felélt, az egy naty fekete tábla vót, és oda krétával írták a feladatot, a gyerekek.

A többiek?

A többiek, mink meg írtuk a füzetüngbe a ceruzával. Ha palavessző vót, akkor mek palavessző[vel]. Hát negyedik osztájos korig¹ palavessző vót leginkább. Az, vót egy maddzag, keresztül vót jukasztva annak a palavessző, vagyis, jaj, hoty híjták má, palatábla, ijen kis keskeny fával, és a végén vót egy juk, és abba vót füzve egy maddzag, és a maddzag végén meg vót ety szivacs, és az vizes vót, és hotyha nem kívántuk aszt a részt, akkor mán avval a vizes szivaccsal letürültük...

Miből volt még vizsga? Olvasásból?

Olvasás az vót... Néf szerint hívod bennünket a tanárnő, és akkor òlvastunk egy részt. Megmonta, hogy mék òlvasmányt vegyük elő, és akkor nyissuk ki, és hanyadik òlvasmány vót. És akkor abbú òlvastunk valamennyit, akkor mekköszönte, hogy elég, akkor szólította a másikat...

Történelmet nem kérdeztek?

... Az a vallásba vód benne, összevéve. Hát pèrsze, az ellemibe...

Hogy ért véget a vizsga?

Montam mán, hogy elimátkosztunk, amikor mindennek vége lett, mán mindenbül feléteted bennünket, akkor elimátkosztunk, elénekeltünk, és akkor èlmehettünk haza. Kikaptuk az értesítőbizonyítványt, és elmehettünk haza.

Hogy nézett ez ki?

Az ety kis könyv. Még máji napig is megvan... Értesítőkönyv, az a címje. Az még máji napig is megvan nekem. Asz hiszem, Ilonkámna van.

Mik vannak benne?

Hád benne vannak a tantárgyaknak a neve, és utánna mindegyik oda van írva, hoty kitünő, kitünő. Akkor még ez vót...

A felvétel 1998. február 12-én készült.

2.

Hogyan ünnepelték régen a karácsonyt?

A lekkedvesebb ünnepünk vót, nekem is, édesanyámnak is. Hát hoty készültünk? Leváktunk több apróléjkit. Vót édesapámnak ety keresztmamája, annak is el kellett vinni kacsát vagy ety kappant, mikor mit küdöt neki édesanyám. És ' szerettünk menni mint ' gyerekek, mert mindik pènszt kaptunk tülle. Osz mije a gyerek? Tuggya, hogy nagyon örült a pénznek...

Mikor kezdték el a készülődést a karácsonyi ünnepekre?

Hát, nem készülöüttünk rá, mèrt azér, annakelőtte mán sèrtést váktunk, asztán hát édesanyám meg, még akkor uty főüzött, hoty kappant, kappant koppasztott, mek kacsát òlt, mek tyúkot is òlt, kövér kacsát, pújkát. Ezeket öldögette [!] anyukám mek karácsonra. Mert hát jöttek a

gyerekik is haza meg vendég is vót, még édesanyámnak a tesvérje is eljöt valamejrik, mikor mejik, asztán hát így ünnepeltük. Mikor meg mán nagyub vótam, akkor meg mán elmentünk karácsonykor táncolni.

Mikor kezdődött a karácsonyi ünnep?

Hát mindig vót egy, úgy montuk, ünnep szombattya. Hát ugyi, mikor mien napra esik a karácsony, az nem úgy van, mint a husvét, az mikor mien napra esik. És, és hát akkor az ünnep szombattyán kalácsot süttött édesanyám, meg mekkoppasztottunk, hogy má másnapra mekfőzzük az ebédet. Ünnep első napján főzött édesanyám mindik friss ebédet. Akkor vót oszt, húsleves, vót töütöt káposzta, akkor töütöt hús, rántot hus, sült kacs, ijenek vóttak.

Az ünnep szombatján mi volt?

Hád bizony mék hát a konyhát még össze kellett takaritanunk..., kitakarítottuk, a főzissel összevissza, csak nem jól vót. És akkor ugyi csak uty hatytuk, hogy az mán ünnep első napján szép tisztába legyen. Hát felmostuk, vagy mit tudom én, az asztalt is leterítettük, minden, széjpen...

Hogy telt el az ünnep estéje?

Hát nem vót nállunk, nem vót ijen karácsonyi vacsora, nem vót ije karácsony esteli vacsora, ez nem vót nállung divat, nem... Csak megvacsoráztunk, mindenki, amit evett, és akkor lefeküttünk...

Kántálás nem volt?

Hát vód divadba, igen... Hát ezek a betlehemesek vótak, gyerekek vótak ezek. Felöltösztek. Vót kösztök egy, aki bundába öltözött. És asz főüleg nem jöd be, mindig az lopta el valamikor a sonkát, ahun vót, úgy hozzá tudot jutni. Esz hallottam édesanyáméktól. Hát azok heten jöttek, azok lektöb réjsze. És akkor vót kösztük, tuggya a jó Istenke, hogy monták, hogy juhász, meg ' tuggya a fene, ki vót.

Látott ilyen betlehemes játékot?

Nem, nem láttam. Asz monta anyukám, csak énekéjete, oszt akkor mennyetek, nem kell itten más csinálni, menyetek. Elénekeltek vagy elszaváltak, oszt akkor elmentek. Anyukám elkülte őket, nem szerette, hotyhát ottan mék szerepéjenek is.

Mikor keltek fel karácsony első napján?

Hát a rendes időübe, amikor szoktunk máskor is. Nem aluttunk tovább, mink sose vótunk ijenek, hoty tovább aluggyanak a gyerekek. Mikor rendes idejibe felkeltünk, fel kellett kèlni, akkor mindegyiköünk felkeltünk, és mindegyiköünk végzik, végesztük a magung dóugát. Ugye má mikor nagyub vótam, akkor besegitettem anyukámnak a főüzizsbe. Mek hát még aszt az ety szobát, amibe aluttunk, mer ugyi ott, nem akkor úgy vót, hogy a gyerekik, külön szobába aluttak, hanem egymás vígibe vót a két ágy, és édesanyámék aluttak a[z] alsóú ágyon, mink meg a húgommal a másik ágyon aluttunk, mer közel vót a kájha, vaskájha. Bisztoson tuggya, hogy mi jaz.

Hogy néz ki?

Hát, ijen magas [mutatja] vaskájha, és, nem cserépkájha vót anyáméknál, majd asztán rakattak anyukámék cserépkájhat később, vaty tán nem is rakattak.

De maradjunk a karácsonynál! Utána mi történt?

Na igen, felkeltünk, és mondom, a konyhát rendbe tettük, megreggelisztünk. Reggelisztünk kávé is kalácscsál, mert előtte való nap kemence kalácsot süttött anyám. És kávé kalácscsál ettünk, mink nem ettünk utánna mást. Nállunk ez nem vód divat, hogy utánna még együnk valamit, húsfélét vagy ijesmit.

Délelőtt mit csináltak?

Hád délelőt főzöttünk. Én elmentem templomba, édesanyám nek főzött, édesanyám főzött, elmentem templomba. A református Natytemplomba szerettem jární. Ottan vót nekem egy megjelzet hëjjem, ahogy mentüing befele, jop kész felöül a harmadik széken az első padba [sorban!] ültém, legelsőü vótam. Énmellettem beengettem mindenkit, aki ment. Mèrt énnem, aszt szerettem, ot szerettem ülni. Elöül az urasztala ahogy van. Tuggya? Na az urasztala után kezdőüdik az a két sör, és akkor én ebbe a jobb oldali sörba ültém, az vót a nőükéj, amaz vót a férfiké. De asztán mán vegyesült ot mindenki, mikor mán nagyob vótam. Hát, kicsi koromba is odajártam...

Emlékszik ilyen karácsonyi istentiszteletekre? Ki prédikált?

Báltázár Dezső vót a püspökünk. Igen, a református etyháznak, és Révész Imre, asz prédikát a Natytemplomba. Az vót mindig a Natytemplomnak a papja.

Miről prédikált?

Hát a Jázusz születésirül prédikált. Hogyne emlékeznék arra.

Mi volt még az istentiszteleten?

Hát énekeltünk is, karácsonyi éneket: Menyből az angyal lejöt hozzátok. Asztá nek Krisztus urunknak áldot születéisin. Ezeket még most is tudom énekèlni. Söüt, majdnem az egéz zsoltár tudom, mék pedig izé szerint, ahogy van az ábéce szerind benne. A kilencvenedig zsoltár az a Tebened bisztunk elejitől fogva. Esz tudom mindég. Éis mikor, halottak napján, halottaknak szokták énekèlni eszt az éneket. Éis hát akkor, ha vége lett az istentiszteletnek, még elmentünk ety kört sétálni, asztán onnen hazamentünk. Akkor mán készen vót az ebéj, mer édesanyám nem jött a templomba. Öü majd másnap ment el a templomba, meg inkább óuesztendő utóúsó napján. Akkor szeretet menni inkább a templomba, akkor elment az Árpát-téri templomba édesanyám, éis ott, ot vót templomba mán délután, a délutáni istentiszteleten.

Karácsony első napján ebéd után mit csináltak?

Semmit nem csináltunk, semmit nem csináltunk ugyi. Fèlmosogattunk, asztán leült, ki mit akart csinálni. Leült vagy beszélgettünk, ha jöt rokon, akkor avvál beszélgettünk. Ha nem, meg akkor majt későb jött, estefe, akkor beszélgettek a szülejim. Hát, énhozzám nem járt senki se. Fijatalembert az apám nem engeded bejönni, egyiket sem, nem szabad vód bejönni senkinek se.

Volt-e karácsonyfájuk?

Pērsze, hogy vót, gyönyörüen feldíszítve, és akkor a szobába vóut, így, mint itten [mutatja] egy ijen kaBocs, és oda fèlkötöttük a karácsofát, hogy lecsüngöt nagyon, hogy rengeteg dísz vót rajta, meg rengetek cukor vót rajta, hotyhát ne az asztalon legyen, mek hogy oszt, ot háborgatod bennünket. Mer leginkább a szobába izé, ebédeltünk vasárnap, mindég a szobába ebédeltünk.

Mikor állították fel a karácsonyfát? Mi volt rajta?

Hát karácso szombattyán, ünnep szombattyán. Szaloncukòr vóut rajta, meg dísz. Ijen ezüszszálak vótak rajta, mek hát, amit kaptunk ajándégba, aszt is aláraktuk, ha nem tért rá, akkor aláraktuk. Édesapám csinátatott egy ijen karácsonfatartót, a keréggyártó vót ott az izé, Sarok uccán, mi meg a Faragó uccán laktunk, osz csinátatott apám ijen karácsonyfartartót velük. Asztán, ha ojan vót, hogy be lehetett állítani, akkor beleállítottuk abba, akkor nem kötöttük fel az izére, a plafonra. És akkor csak ot vót az asztal közepén, a szobába, amégbe aluttunk. Ot vót a szobába.

Ki díszítette fel ?

Hát csak mink, a gyerekek. Vótam, a hùgom meg éjn mek szegény mekhàld bátyám, aki husz évet élt, mikor mekhàlt.

Hogyan rakták rá a díszeket?

Hát ugyanugy, mint a cukrot, hogy ráakasztottuk ára a kizs drótra, és akkor ugyanúgy felakasztottuk a karácsonfára.

Milyen szaloncukrok voltak?

Háát, finom, finomab vót, [*mint a maiak*] az biztos. De hát hogy mijen izűjek vótak, a fene se tuggya. Meg mije pappirba vótag bele csomagolva, tuggya ugy, uty két végin fel vót ugy izélve, darabólva, osztán ezüspapirba még belesomagolva. Hát, evvél díszítettük fel, meg osztán a dísz, a karácsonfa díszekkel. Hát mikor osztán mijen díszek vóutak. Vóut csengőü a tetejin, aszt uty kötöttük a csengőt a tetejire. Hát az nem tudom, mit jelzett. Hotyhát cseng, megjön a Jézuska?

Aztán még mi volt?

Asztán hát cukrok vótak, ijen kicsom[*agolva*], ami nem vód becsomagolva, ojan cukor is vót a karácsonfán, ami csak ugy összeköt, félkötöttük, osztán felakasztottuk asztat is.

Diót is?

Hát, nem nagyon, nem nagyon... Süteményt sem... Csillakszóróü az vót, ézs gyertya is vót rájta. A gyertyát aszt meg beletettük ijen kizs gyertyatartóba, és asz meg a fára itt-ot felakasztottuk, fél, igen. Az még most is van ojan gyertyatartóm. Fene se tuggya, hoty hō van. Eggy it vót körülöttem, nem tudom, hova lett.

A világháború idején is lehetett cukrot kapni?

Hát akkor nem lehetet kapni cukrot. Hát akkor anyám főüzöt valami, cukorból valami, tudomisen valami ízesitöt, asztán mink meg gyerekek ' becsomagoltuk. Mék karácsonfát se lehetet kapni. Éjs kébzėje, hogy a fiatalabbig bátyám sirtam nagyon, hogy mijér nem vett anyukám mán karácsonfát, mikor a kezdet kezdete vóut, mer elkapkották. Oszt akkor a bátyám, a fiatalabbig bátyám, Jani bátyám, a két időseb bátyám között az vót a fiatalabb, asz monta hotyhát, ne sirjál húgom, gyere, mennyünk, asz mongya, a temetőübe, vágok én ot neket karácsonfát. Hát nem karácsonfát, hanem tuját. Na de megböldögültam, mert azér hogy' csak vót karácsonfám, mire akasszuk a cukrot. Mert a cukor, ot vót a sok cukor, csak ne vót mire akasztani.

Hol vették a karácsonyfát és mennyiért?

Pijacon..., hát méterrel mérték akkor is. Én nem is tudom, hoty hogy vettük. Hát megméjrték aszt a karácsonyfát, az ájátóul a tetejéig. Mindegy, hogy ot nem vód gāj, de az izs beleszámított. Tuggya, hogy nem szokott od gaj lenni vé-gig a karácsonfán. Éjs amennyi méter vót, annyi után fizetett édesanyám.

Milyen fajta karácsonyfát árúsítottak?

Rendes karácsonyfát, nem ezüstfenyőt. Csak rendes karácsonyfát, amijen a rendes karácsonyfa.

Az milyen? Milyen a színe?

... Ja hát, csag zöld, csag zöld vót. Hát ugyi, ezüst, ezüst, hogy mongyam, ezüstfenyőt nem vett édesanyám. Mer miért? Hát ojan szép karácsonfákat lehetet kapni, amijet csak akartunk. Nem vót még akkor ojan börzasztó nagy mániások népek, mint most hotyhát kisebb is meg nagyobb is. Hát most má vót nekem ojan, mán mijóta a magam asszonya vagyok, hoty csak cserébbe vót egy ijen kis karácsonfa ültetve, és az díszitettem fel.

Milyen ajándékok voltak akkor a harmincas, negyvenes években?

Hát én nem is tudom... Hát például vett anyám ety pár harisnyát vagy ety szép szvettért vagy ijesmit. Aszt alátettük a karácsonfának. Aszt nem tuttuk máshova tenni. Csak oda vót csomagolva, oszt alá let téve a karácsonfának. Szóval az asztalon vót a karácsonfa az meg mellé vót rakva.

Örült neki?

Hát hogy a fenébe ne örültem volna! Gyerek voltam. Hogyne örültem volna nagyon, még nagylány koromba is örültem nagyon.

Hogyan köszönte meg?

Hát mekcsókoltam édesanyámat meg édesapámat, arcon.

Térjünk vissza! Mi volt karácsony második napján?

Hát akkor már ojan, hogy mongyam léha vót az othoni líttünk, mer mán akkor nem kellett főzni, mer az anyám mindent mekfőzött ünnep első napján. És hát akkor mán vagy anyám is elment a templomba, vagy én is elmentem. Én mentem ugyan a templomba karácsony másodnapján is. Karácsony másodnapján is mentem a Natytemplomba.

Úrvacsorát is vettek?

Én vettem urvacsorát, de csak akkor, amikor komfirmáltam. Mer nem vótam belenyugodva abba, hogy egymás után igyunk abbóul a pohárbóul. Én ebbe nem vótam belenyugodva. És vót egy barátnőm, aki szintén..., vallásos vót. Tanár vót, mek tanító az összes csalággya, kéd gyermeke vót. És én montam neki, hotyhát asz mongya, veszel urvacsorát? Mondom: Nem veszek urvacsorát, mert én nem birom, hogy nem külön, külön töütik, hogy na, vóna az, ot van az a kancsó, és akkor mindenkinek lenne ety pohara, oszt akkor töütenék' bele. Hogy az a pohár az etyhásztúl lenne vagy vinni kellene. De éin aszt nem szeretem, hogy egymás után igyunk...

Ott maradt, amikor úrvacsoráztak?

Nem, én hát, befejeződött az istentisztelet, és utánna kezdődött az istentisztelet az urvacsorához, és akkor én imátkosztam és ējöttem. Mán akkor mindenki jött, aki nem akart úrvacsorát venni, nemcsak éin. Nem uty, hogy na éin idegenül feláltam, oszt kisétáltam, szégyeltem vóna, hanem aki nem vett úrvacsorát, az mindenki eljött. És így én nem szégyeltem meg magamat... Montam, hogy miért nem vettem urvacsorát.

Mi történt még karácsony második napján?

Megebédeltünk. Akkor osztá mindenki vagy lefekütt, vagy ety kicsit pihentünk... Mindig jöttek vagy a rokonoktól, mindig jöt valaki.

Ha jöttek a rokonok, mit csináltak? Megkínálták őket?

Pērsze, hogy mekkínáltuk. Díjőzsbájli [!/] vót, mákozsbájglit sütött édesanyám. Édesanyám nem csinált más törtát. Őü csak eszt a kettőt sütötte meg, mek kalácsot. A kalácstésztaból lett a díjőzsbájldli [!/] meg a mákozsbájldli. És hát akkor, hüssal is vót, amikor mekkínáltuk. Hát mindenki az vót akkor, ōj, dehoty kell ' hüss, dehoty hozzatok mán be hüss. Hát ojan jól vagyunk lakva. Karácsonkor mindenki sokat eszik, vagy nem tudom én, nagyon teli eszi magát.

Még mivel kínálták meg a vendégeket?

Hát szegény jó apám, mindig vót ety kizs bora a kamarába. Vót neki ety kis hatvankét literes hòrdója, abba mindég vót két... Doktor Bacsó Dezsőüjéknek vót szőlőjök a Bocskaji-kerbe, és a baráttjának a [!/] Vámospércsen vót szőlőüje, és onnen hozott apukám mindig bort. De Bacsó Dezsó ez ügyvéd vót, egyetlen egy lánnya vót, Piroska, az nem szerették az ű borokat. Asz monták, hogy' komám, tessék mán behozni abbóul a vámospércsi bõrbul. Az a finom. Savanyu is vót a Bocskaji-kerti bor. Nem tom most mijen, de savanyu vót. Én emlékszem rá, hogy monta édesapám, hogy ojan savanyu a Bocskaji-kerti bor.

Milyen szőlőből volt?

Rizlingből bisztosan, abbóu csináták, meg vót nekik erdeji szőlőü, rizling vót a neve, meg... Mi vót még? Valami még, vót, valamijen nevü szőlőü. Maga mék tán jobban tuggya a szőlőüknék a nevét. Nem? Én má nem tudom, nekünk nem vót szőlõnk soha. Se az apámnak, se nekünk, csak ha vettünk a pijacon.

Meddig maradtak a vendégek?

Hát, elmarattak azok este tíz órájig is.

Mit csináltak?

Hát, beszélgettek, semmi mást. Hát hotyha én mán nagylány vótam, akkor mán elkészültünk a bálba, elmentünk a bálba mán akkor. Akkor oszt látták, hotyhát menni akarunk, akkor èlmentek.

A felvétel 1998. február 4-én készült.

3.

Beszélgessünk a régi világról, az életéről, a lányságáról!

Hát mit mongyak? Èjn bòldog lány vótam, mèrt hát èngem nagyon szerettek a szülejim is, a tesvérejim is. Ha èlmentem a bálba, ott is kòrúrajonktak a fíjatalemberek. Szóuval én nagyon, szerettem táncòlni. Akkor mèk csak egy bál vót, a nagygazdabál. Akkor abba az egy bálba mentünk, és asztán vótak ijen kissep táncestéjiek. Például a Püspöki palotába ot vót három szoba, az a Független Kizsgazdapárté vót, és ottan is táncòlgattunk. Hát vót, amikor hàjnali öt órájig, vót, amikor csak tizeneggy órájig tartott. Az vót a kérdés, hogy mikor meddik tartott. És mit mongyak még a lányságomról?

Akkor most tessék elmondani, hogy milyen volt a nagygazdabál!

Hát, hogy mongyam. Nagyon fènyezs bálók vótak, a gazdálkodóknak a báija az nagyon fènyezs bál vót. Utyhoty sòrra vették, még a lányoknak a nevit is felírták mindet, az újságba közölték, hoty kik jelentek meg a gazdabáló. Màjd a következò héjten, a vasárnapi újságba izé, na, közvetítették. Utyhogy, hát az Arany Bika dísztermibe vót, mosta nem tudom, mijen teremnek nevezik. Ez ot vót az Arany Bikába, a díszterembe, és hát, hát mentünk, este. Nem tom, kilenc óra, tíz órakor kezdòdött a bál. És ott is úgy vótak, hogy a fíjatalemberek a terem közepin áltak, és ot fiksziroszták, hogy mèik kislányt hívják èl. Hát ènnekem nagyò sok táncosom vót. Az első bálon tiszta fekete ruhába vótam, mèk csak a cipò, harizsnya is fekete [vót]. Héthónapozs gyászunk vót. It vót ety piros ròuzsa, kész ruhát [viseltem], Hàlmágyitòul vette az édesanyám, nagyò fekete, gyönyörű ruhám vót, a lekszeb ruha vót a bálba talán. És én asz hittem, hogy mikor tiszta feketéjibe vagyok, hát asz hiszik, fíjatalasszony vagyok, és nem fog elhívni senki. A sògornòmnek az òccse levit táncòlni a páhòjbùl, és én, nekem akkor éjszaka tiszta feketéjibe vótam, és nekem ötvenhat táncosom vót akkor éjszaka. Èngemet minden fíjú elhivot táncòlni, [aki] a bálba vót, legalábbis akik, az òsmeròsök, azok mind gazdálkodò fíjatalemberek vótak. Hát vót kòsztük hentes is, mèjszáros is, mester is vót. Udvaròt nekem ojan, akinek saját üzlettye vót. Még a Péterfíján most is megvan az üzlettye, meg a Simòfi uccán Varga György, annak vót ott a hentesüzlete, ez mek Szabòu Sándor vót, a felesége még ott èl most is a Péterfíján, ott, ahol gyòtyszertár van. Eggyik sarok a[z] Ötvòs ucca sarok. Még az a ház is ott, az izs benne van, saját tulàjdona.

Térjünk vissza a bálhoz! Milyen zenére táncoltak?

Hát csak, csak cigányzene vót, cigányzene. Nè vót más, csak a cigányzene. Hát nem tudom, valamék híres cigányzene vót, zenész vót akkor. Rác János? Nem tudom.

Hogy szòrakozott a fiatalság?

Hát táncòltunk egész éjszaka, ugye. És amikor meg[szűnt], szűnt ety kicsit, akkor mindig ugye sèta vót jobra. Akkor karonfoktuk a fíjúkat, és mentünk kòrbe a Bikába, a terembe. És a közepen meg ott áltak a fíjúk, még akkor is fiksziroszták a lányokat, hogy na, kit fognak elhívni, gondolom.

Hogy nevezték a középén állókat?

Majomszigetnek, majomszigetnek, vidzböül, majomszigetnek nevesztéjk.

Mit mondtak arra a lányra, akit nem vittek el táncolni? Az mit csinált?

Hát az ott ült az édesanyja előtt a széjken, mindig, míg el nem vitték. Én nem ültem ot sohase, mert én felmentem a páhòjba, éngem levittek, én nem mentem fel, mig vacsora nem vóut. Vacsorát nem vittünk sohase, és akkor csak ott ültünk a páhòjba, nézegettünk. Szegény drága jóu apám is, anyám is má másik évbe ot vót velem. Igasz, hoty haragudott az édesapám, mert nem engettek táncolni senkivél se, és vót ety fijú, aki nekem udvaròlt. Mongyam a nevit?

Persze.

Gombos István, ez egyg éreccségizet fiju vót, és nagy intelligencijája vót, hentes- és mészárosmester is vót, de gazdálkodott, és na, ez udvaròt nekem tizennégýéves koromtól kezve, és hát mindenkitűl visszakírt. És az én drága jó apám, igy a Bikába, leíntett a kezivel, neki. És hát akkor meglátta ez a fijú, és monta, hotyhát mongya má Bözsöűke, ugy monta az én nevemet, Bözsöűke, hogy ojan szeméddombon szedet legény vagyok én, hogy a Jóuna bácsi leíntett énnékem, hogy mèrt... Mondom, hát azér íntet le, mèrt maga mindenkitől visszahív engemet. Hát haggyon mással is táncolni! Nem, asz monta, nem. Őű, csak velem akar táncolni, és senkivel. Hát akkor micsinájak?

Meddig tartottak ezek a bálók?

Hát reggel öt órájig, hajnali öt órájig tartottak ezek a nagybálók. Ezek mindig addik tartottak. Akkor osztá hazamentünk, hazakísértek a fijúk. Hát vót, amikor néty fijú is kísért. Édesanyámat foktam egyik felől karon, evvel a karommál [*mutatja*], a másik fiju ot jöt mellettem, ez a Gombos Pista, és bizony monta, hotyhát, Bözsöűke, asz monta a Vértesi András is, az is egy jó gazda fijatalember vót, hoty hazakíséri magát. És asz montam neki, hogy rendbe van, jöhetél, de én is ot leszek. És bizo vót ojan, amikor négy-öt fiju is kísért haza. És akkor mán Bag Gábor is udvaròlt nekem, és Bag Gábor meg a saroknál vót egy gázlámpa, az ott ált, és ez újévbe vóut, akkor is ijen nagybál vóut, ez mán újévbe vót, és két pèrgel malacot kaptam a fijúktól.

Mit?

Ijen pèrgelt malacot. Szóval pèrgel tòrtából vót egy ijen kis malac. Ennyike vót az. Mennyi? Ennyi, mint így a kezem, annyi. Pèrgel tòrtából, és a lányoknak kedveskedézből vették a fijúk. Hát én kettőt kaptam, de nem tudnám megmondani, kitőűl. És ez a Varga Gyuri, ez a hentes, és hentes vót a Simofi uccán, esz hoszta az egyiket, és akkor mán nem tért az én uram hozzám, hoty kísérjen, és ő megált a saroknál vót egy gázlámpa Faragou uccán, és ot ez mindig monta neki, hoty csi Gábòr, csi Gábòr, hogy őű hoszta a malacot az újévi malacot, mer az vót tòrtábú kísítve.

Milyen volt?

Hát ety kis, ennyike kis pèrgel malac vót, ije bàrna, izé tòrtábóul, pèrgel tòrtából vót. Az egész össze vót rakva ojan kis malacnak, és ety citrom vót a szájába. Hát ennyike kis, ennyike kis malac vót az, és ijen pèrgelt, pèrgelt tòrtábú csinálták. Tuggya, mijen a pèrgel tòrta?!

Nem.

Dehogyis nem, ojan, ojan bàrna színű, égetet tòrta. Igen, égetett, és dijóval van össze, kavárva, na. És abbul csináltak ijen kis malac állású tòrtákat, és aszt árulták. Hát vót amék kisjány kapott, de nem mindenki. De Jóuna Böske kapott, kettőüt is [*nevet*].

És azt meg lehetett enni?

Pèrsze, hát finom vót az, tòrtából vót, igen. Csak nem én vittem hazafele, hanem a fijuk hoszták. Varga Gyuri hoszta haza, hentesmester vót, a Simonfi uccá vót az üzlete.

Hogy vitte?

Hát a kezibe, így [mutatja]. Hát hogy vitte vóuna? Hát nem vót annál semmi más. A kezibe hoszta. Se betakárva nem vót, semmi. Csak uty hoszta a kezibe. Tárcaába lehetett, bisztoson, hogy ùty fokta a kezibe, gondolom.

De térjünk vissza a legelejére! Hogyan készülődtek erre a nagybálra?

Hát készültünk, mindenki új ruhát csináltatott, új cuc[ba?], cipőbe mentünk, hogy a legelegánssabbak legyünk. Én montam magának, hogy én tiszta feketéibe vóutam, héthónapozs gyászom vót.

Mások hogyan voltak öltözve?

Mindenki világos ruhába, sejem ruhába vóutak, így mentek el a bálba. Meg cipőü, izéi lakcipőü vót akkor a divat, mek hát színes harisnya, mindenkinek úgy vóut. De nekem, tiszta feketéibe vóutam, mikor az elsőü bálon vóutam. Mék csak a harizsnyám is tiszta fekete vóut... Hát így öütösztek a lányok, a fiju mek hát azok, a gazdálkodó fiju csizmába vóutak. Ez az eggyetlen ety fiju, a Gombos Pista, ennek nem vót csizmája, mèrt asz monta, hogy öüneki nem vót csizmája sohase, és nem is csináltat csizmat soha. Pedik hát vót, mer osztán csag gazdálkodott, és ojan viselő csizmája vót neki...

Ő miben volt?

Pantallóüba, izébe, hogy mongyam má, szmokingba, szmokingba.

Mi volt a lábán?

Cipőü... Hát fekete lag lehetett.

Milyen?

Hád gondolom, fekete lakcipőü lehetett. Vagy böürcipőü vót, én má nem tudom. Nem nésztem én a lábát, ne vót ára időü.

Milyen inget viseltek a legények?

Fehér inget, gyönyörü fehér inget, és fekete nyakkendőü. Hotyha mentek valami komojap hëjre, akkor fekete nyakkendőt kötöttek. Vóut, akinek masninyakkendőüje vóut, és vót, akinek ez a hosszú rendes nyakkendőüje vóut.

Hogy nézett ki a masninyakkendő?

Hát most is van az a masninyakkendőü, nem? Most is van ijen masninyakkendő... Hát, mint egy masnira kötött, masnira vóut. És akkor a hát, vóut róla egy ijen, amivel mekkösséik, it hátul, és ott összecsatóták, és keménygallérra, mer a férfijaknak mindegyiknek keménygallérja, meg mancssettája is kemény vóut. Az it vót összegomböva mancssettagombál. Osztán a gallérjuk mek hátul, hát ott össze vót köt[ve], izéi csatölva a nyakkendő, oszt ' be vót a kabát alá nyomva, ami kijöd belöülle.

Milyen kabát volt rajtuk?

Hát a zakójok vóut. Fekete ruhája vót mindenkinek. Csak sötét ruhába leheted bejönni a[z/] Arany Bika dísztermibe bálba. Oda nem jöhetet mázsba, mázsba oda be. Ott elegánsnak kellett lenni nagyon. És fehér kesztyüsön, ùty kísértég be a lányokat fehér kesztyüsön. Sòrba áltak kétfelöül, ahogy mentünk föl a díszterembe, és fehér kesztyüsön vótak, és uty kísértég be a lányokat a bálba, igen. És akkor monta, hoty hova parancsol [menni]. Ha páhòjba, akkor páhòjba vitt, ha le, kòrbe a széikek vótak, akkor odakísírt. Ott ' leültünk, éjdesanyám ült a hátam megett, ha páhòjba mentünk, akkor édesapám is jöt velünk, mèr szerette látni, hogy én hogy mulatok. Kedvezs gyermeke vótam az apámnak.

Kellett-e belépődíjat fizetni?

Bízony, nagyon sokat... Hát mikor mentünk fel, akkor kellett jegyet váltani, és akkor kellett fizetni... Kétfelől volt lent a lépcsőn, alól, ott volt a péinsztár, a péinsztár és ott nek kellett a jegyet váltani, amivel beléphettünk a bálterembe. Hát elég jó drága volt, az biztos. De azt én nem tudom má, hogy mennyi volt. Nemcsak a táncosnak kellett, hanem annak is, aki kísért. Hát, hogy mongyam én? Vacsorát nem vittünk. De volt, amikor édesanyám azt mondta, hogy hát mégiscsak jó lesz, ha hoz a, volt ety kis cselédlányunk, hogy azt hozzon fel vacsorát. Elkészítette anyukám, és akkor azt felhozta íjféjbe a vacsorát. Belerakta anyám neki egy ekkora kosárba, ha otthon maradt anyám, mikor még a bátyámékkal mentem. Beletette anyám ety kosárba, vagy mit tudom én, mibe, és akkor azt felhozta a vacsorát.

Mit?

Hát rántot hús volt, és hájas téjszta. Ez volt akkor a divat. Vaty torta. Ez volt...

Hogyan ették az ételt?

Hát őbe tettük, és a kezübe fuktuk. Mer ott nem lehetett asztal mellé ülni, nem lehetett. A kezübe fuktuk, és úgy ettük. Hát volt, aki lement, és asztálhoz ült. De mi nem mentünk le a páhóból egyikőnk se.

Másfajta bálók voltak-e?

Pérsze. Mindegyik izének, a hentezsbál volt, az iparozsbál. De én azokra nem mentem, nem mentem.

Kik mentek a hentesbálba például?

Hát leginkább a hentesek mentek a bálba. De mentek a gazdálkodó lányok is mentek, nagyon sokan mentek. Én nem voltam eccer se, pedig volt hentesudvarlóm kettő is, de én nem mentem... Nem vátytam odamenni. Nem vátytam odamenni. Pedig nagyon ety hejes fíjü udvarolt, ez a Szabó Sándor, akinek a Péterfiján még most is ott van az üzlettye. Tejet is hértünk neki májt fíjatalasszony koromba. Ott volt a, mellette a gyótyszertár, ami most is ott van. És hát a gyótyszertárba mentünk, és eccer kiszalatt, hogy nem hordanánk-e neki tejet. Asztán montam apjának, hogy te, ez a fíjü nekem udvarolt, nek hát tutta az uram. Azt mongya, hát mije ne hørthatnánk neki, anyám. Négy liter tejet kí minden napra, hát mije ne hørthatnánk neki. Azt mongya, legalább nem kell annyifele menni, a tejjel. Osz csakugyan, annak vittük. Hát volt, amikor ő jött ki, de leginkább a péinsztáros jött ki, vagy a segéd jött ki. Hát volt, amikor a felesége is kijött, de az ritkán...

Akkor most beszéljünk a tejhordásról! Hogy volt a tejhordás?

Hát hogy volt a tejhordás? Hát, ahogy mekfejtük a tehenet, este. Én azt a tejet kihütöttem, akkor hajnalba felkeltünk, uty hogy má hat órára Debrecembe, a vározsba vótunk. És akkor mán azt a mek tejet hozzáöntöttem a hidek tøjhe. És akkor lefettük ' bádogba, szép bádogruhá volt, ami azír volt a bádogra rátéjve, hogy' ha lötyög a tøj, ne lötyögjön ki a bádogra, hanem nagyon szép bádogruhá volt, én azt minden nap kimostam, kivasáltam, azt úgy vót. Nekem nem tutta a szóugálóm se kimosni a tejesruhát, mèrd benne hatyta a tøjfőtot. Énnkem ne azt, én magam mostam, magam kezéltem. Preciz asszony vótam én. Azért, hogy ijé szerencsétlen vagyok.

A tejet a tanyáról hordták?

Pérsze, a tanyáról, igen. És volt, amikor többen hértük a tejet közösen, teccik tudni, a szomszédok öten-hatan. És akkor tuttuk, hogy na, mámma Buraji viszi, hónap viszi Véírtesi. Azok ott, az ottani gazdák, akik vótak körülöttünk. És azok is má jöttek korán reggel, utyhoty hat órakor mán a vározsba vót a tøj.

Beosztották a tejhordást?

Szette fel, ahogy jött a tanyából. Például elindult Vértesi, mondom csak az, az ot vót a Vedrezs-dülőbe, akkor jött átálfele a másig dülőbe, ot vód Burajinak a tanyája, akkor mink a Látóképnél laktunk, ot vót a mi tanyánk, akkor fêlvette a tejet, és hoszta befele a városra. Ot meg osztán, kinek hova kellett, leatta.

Kicsoda?

Hát az, aki hajtotta a lovat, meg aki hoszta be a tejet.

Akkor ez mindig változott?

Pêrsze, mindenki, amikor ránk következett, akkor hoszta. Például miránk hãrmadnap következett, akkor hãrmadnap az uram hoszta be. És õü is tutta, hogy na kinek a teje hol van, meg vót jegyezve, hogy ez ennek a bádogja, az amannak a bádogja, és akkor aszt az uram ot leatta. Meg a mijkenet is ugy leatta, aki hoszta a tejet, aki soros vót.

Akkor maguknak, mivel beljebb laktak, ki kellett menni a tejért.

Pêrsze, pèrsze... Hát az uty történt, hogy a tejet közösen hòrtuk, hogy az én uram befokta a lovat a szekérbe, és akkor mán ment ahoz, ahoz ment elébb, améik lekkinteb vót, a tanyába. Amék a lekkinteb lakott. Akkor ot fêlvette, akkor jött ' bentebb, ot fêlvette a Vértesi, mondom én csak a nevet, mer így vót, ot vót Vértesi, akkor fêlvette a Szilágyijakét, fêlvette a Petőüjét, vaty tuggya a jó Isten, ki vót mán az a másig gazda. És akkor jót mihozzánk, és mán akkor az én tejem el vót készítve szépen a bádogba bele vót töütve. És akkor csak vót ety szóugálónk, mer Ilonkám akkor vót kicsi, és asz fogattuk, mert nem bírtam, beteges vótam akkor, és az mán akkor elkísztett, egy nagyo rendes asszony vóut, élvált asszony, akkor hatyta ott az urát, Nádudvár-ra való vóut... És akkor ugyi, az is kivitte a tejet, oda, az uramho, az uram fêltette a szekérre, és akkor jöd befele a városra. És mindenkinek leatta ott a tejet, ahova hòrták. Pédaul Vértesi hòrta a, a Kosut uccára, hòrta a Csapóu uccára, hòrta a Kétmalom uccára, aszt oda vitte a tejet, az uram. Mi oda hòrtuk Péterfijára, ahon most a hentesüzlet van. Mink odahòrtuk a tejet, hosszu éven keresztül. Vitéz Nagy József vót a fűszeres. Nem! Ahon gyótyszertár van, az ot vót, vitéz Nagy József, a fűszeres.

Szekérrel hordták?

Szekérrel, pèrsze. Hát èlsőü ülís vócs csak, nem vót karos ülís, csak ety sima első ülís, és a háta pediglen szálma vót. És a szálmába vótag bele ízelve a bádogok, hogy ne lötyögjenek széjjel. Abba vód bele igazítva, hogy mongyam mán így jobban. Abba igazította bele az uram. Széjtnyomta a szalmát, oszt akkor beletette, rányomta körülötte, és akkor nem lötyögöt széjjel a tēj. Összeszette a, mondom a szomszédokét is, ahányan hòrtuk közöse, és mindegyiknek ugy ' csinálta a tejit.

Miben volt a tej?

Bádogba, kannába. Igen, vót, nekem pédaul, hát amikor tehenészetünk vót, akkor nekem vót huszonöt literezs bádogom, hát àra nem kelleded bádogruha. De, àra is tettem. Hazudok, mer àra is tettem. Huszonöt literes kannába vót, akiknek meg nem, hát az meg ojan, mint a vizeskanna, ojamba hòrtuk a tejet, vaty töütöttük a tejet, oszt akkor az uram tutta, hogy na ez a Burajijék tejük, esztet ide viszem, ez a Szabóüjék tejük, eszt oda viszem. Vette le a szekérrül, oszt vitte be.

Hogy nézett ki ez a bádog?

Há, mint a vizeskanna. Vizeskannának nevesztük réjgen az ojan bádogot.

Hány literesek voltak ezek?

Hát, ahányat akartunk. Vód benne ötliteres, nyóucliteres, tizliteres. Igen, hát inkább a kissebbet vettem, mert nagyon sokszor megesett az, mikor az uram háborúba vóut, hogy én vittem be a tejet, én hajtottam be a két lovat, szekeret, végig a Pijac uccá, mert az uram meg a Szoboszlaji

úton ot vót az iskolába katona. Éjs én oda végimentem a Pijac uccán, és oda kimentem a Miklós uccán, ki oda a Szoboszlaji útra hozzá, hogy na, beszélhessek vele, amíg el nem vitték. Vámospércsre vitték, és akkor vót az, amit a tegnap is az, a téjvé mondott, hogy oja sok hadifogój vót mán kint Oroszországba, hogy nem vitték tovább a fogjokat ki, hanem ot marattak Románijába... És tízezer ember vóut ott a fokságba, de oja sár vóut, hoty térdig ért a sár, éjs nem is tuttak még le se ülni, nemhogy lefeküdnének.

De téjünk vissza a tejszállításhoz! Mikor fizettek a megrendelők?

Há, mindik hónap köz, hónap utóján fizettünk [!]. Akkor bementünk, éjn is irtam, hoty hány liter téj ment, akkor őü is írta, hoty hány liter tej ment. Mindig monta apja, de csak a mijkenket monta, a többivel nem törődött, csak a mijkenket monta, hoty huszonkét liter vóut, vaty hatvan liter vót. Mikor mán tehenészetünk vót, akkor vót mék százhusz liter is. Ugye akkor monta az uram, de mán akkor kis kocsivál hõrtuk a tejet. Mikor mán tehenészetünk vóut, akkor csinátatott az uram egy ijē. Nem! Vett az uram egy ijē kis sárga kocsit. Hát asztat átal lehetett alakítani együlejésre, ami hátul, be vót rakva a sog bádog, abba is ugyanuty szálmát tettünk. De vóut, amikor kiszette az uram a szálmát, és rátette a hátsó ülist, és akkor valódi kocsink vót, kocsi vót. És akkor bele lehetett fogni két lovat is. De amuty csak a tejet egy lóval hõrtuk. Akkor csak egy lovat foktung belle. Akkor két rud vót az izé, az egy lóuhoz, mikor majd átváltosztatta apja, hoty két lovat fogjung bele, akkor középre dug, bedukta a rudat, és akkor két lóu vód benne. Amivel le is vagyunk fêképezve, a fêképet is mek tudnám mutatni.

Mit csináltak a téjből?

Hát é semmit nem csináltam, de a téjből csináltak, szóval nem jóul mondom, mer én a téjből csináltam elsőü évbe, mert tizenhat kilométert [!] laktunk a Vedrezs-düllőbe ki, és ojan főüdut vót nekünk, mik ki nem jöttünk a kövesütra, a pesti kövesütra. Éjs akkor én minden szombaton vaty pénteken megáltattam a tejet fazikagba, és akkor befütöttem a kemencéibe, és amikor má langyos vót a kemence, akkor beraktam a fazikakat, és ot kihevült a téj. Akkor letötöttem zacskóuba, igen, és akkor kiszítattam hideg vízzel.

Mit csinált, kiszívatta?

Kiszítattam hideg vízzel, ahogy a zacskóba beletötöttem aszt az aluttejet, akkor kiszívattam hideg vízzel, hogy ne legyen savóü íze. Mer külömben savó íze let vóna, és akkor én aszt uty hosztam a pijacra be az én túróm, téjfelemet. Téjfel csináltam, a tetejit leszettem, abbul téjfel vót, hát aszt is uty kellecs csinálnom. Hagy mongyam el! Elmongyam?

Persze, tessék csak!

Ucs csináltam a téjfelt, hogy letötöttem, hogy lecsorogjon a savója. És akkor mājť felszettem, például ha jöttünk szombaton a pijacra, mindik szombaton, péntek este felszettem ety fazégba, és akkor melek téjjel én asztat fel, ahogy mekfjétk a tehenet, akkor fêlkavartam melek téjjel, aszt az örek téjfelt, mán ami lecsörgött, a savója, akkor fêlkavartam melek téjjel, és hajnalba négy órakor, mikor mán majdnem indútunk, akkor megint felkavartam. Utyhogy az én téjfelem oja vóut, hogy megállott a fakanál benne, az nem fõjt. A drága jó anyámnak aszt üzente haza a húgomtú a téjkofa, hogy mond meg drága anyukádnak, hogy az Isten ijē gyèrmekeket nevējen, mint amit anyuka, aki ijen túróť mek téjfel tut szállítani, hogy esz csak a méiltóságos asszonyok kapják.

Ki mondta ezt?

A téjkofa, aki megvette a, ot vót a Simonfi ucca, ahogy átjárunk a, micsodára, jaj, tessék má, a Halászcserda van ottá, és ott, avval szembe vót egy ijen hēj, ot vót a téjpijac, és ott, ottan mърtem én el aszt a tejet meg a téjfelt. De az enyémet nem kellett, aszt nem vette le a kofa, nem engette levenni másnak. Nagyó haragudott, mert, hát aszt monta, eszt...

Milyen volt ez a tejpiac?

Hát semmi más, ott áltak az asszonyok, és ott vót előttök a bádog. És ha jöt valaki, akkor töűtöttek a fedőbe ety kicsit, hogy mekkóstója a naccsága, mer mekkóstolta a naccsága, de hát az én tejemet annyira megösmerték má, hogy az enyémet nem kóstogatták. Nem bizony! Asz tisztán kezelve vót, és az nem ment össze, mert én nem úgy kezéltem a tejet, hogy az összemennyen...

Mit csináltak a tejkofák?

Hát azoknak, vót egy ijen kis sátorok ottan, mindegyiknek. Hogy mongyam: Mijen vót az a sátor? Nincs most oja má Debrecembe. Oja kis nétyszegletes, nem nagy vót az. Oja kis nétyszegletes, mint ez a két fotel itten [mutatja]. Asztán teteje vót, óudala vót, egymás mellet vót ot három-néty sátor. Azok mind' tējfelt mek túró árultak. Igen. Csakhát nem mindenkinek vót jó tējfele meg jóu túrója, de az enyim kiválóu vót, utyhogy, utyhogy az uramnak nem is engette levenni a[z] ízé, ez a kofaasszony. Jaj, hamar ki akartam mondani, hoty hoty hífták. Nem engette levenni, asz monta mindig, hogy ne vegye le Bak úr, asz mongya, a tejet, asz mongya, meg a túró, mert elviszik akkor túllem, mer it nem kapok ije finom túró mek tējfelt, asz mongya, nincsen ijen. Nem mindenki tud ijen finomat csináni.

És miért ne vegye le?

Hogy nehogy elvigye más. Hogy na, másik kofa élvigye.

De ő csak levette, nem?

Nem vette ő, māj csak akkor, mikor megérkezett ez a[z] asszonyka ezzel a, mindig vót neki egy agyutánsa, aki segitet neki leszedni a tējfelt meg behordani, meg vizet vinni. Hát mosogattak ot mindég, asztán avval, segített apjánag bevinni mindig az a[z] asszonyka vagy nőü. Hát egy nőü vót. A tulajdonos az má nem jöt ki, az asszony, az mán bent mūrte a túró, tējfelt, a vót neki. De mondom, az enyém, túró, tējfelt, asz mindik hátra tette. Asz monta nekem, abból csak a méiltóságos asszonyok kapnak. Ojan tējfel, túrócs csináltam. Mondom, hogy az üzent haza édesanyámnak, hogy álgya meg az Isten, aki ijen gyermeket nevel, hogy ijen pörtikát tut csinálni, mint a[z] én édesanyámnak a lánya, ugy monta. Róuzsi hūgomtul üzente.

Mihez használták a tejet?

Hát tejet mek túró, hát āra hasznáták, hoty tējfelt, gondolom, süteményre, a túró süteményre tették, megint a főt tisztára vagy lehetett ízébe is tenni, süteménybe is. Hát a tejet mek hát aszt, avval kelesztették a köűttéisztát. Hát a tejet is, a tējfelt is rátették a túróra, hoty finomab legyen a masszája, összetörtik vele jól, és akkor uty tettég bele a téisztába. Ha pediglen nem törték össze, akkor csak a tējfelt rátették a téisztára, félkavarták vele, mint ahogy most én, nekem monta Ilukám valamék nap, hoty félkülte a tējfelt, eszt én nem tettem rá. Hát nem az a tējfel vót, amit én csinátam! Nem szerettem.

Ez miért volt más?

Hát mērt savanyu vót a tējfel, savanyu vót, és azér nem szerettem. Az én tējfelem nem vót savanyu, mer én nem uty kezéltem.

Hogyan tetszett kezelni?

Hát montam, hoty hoty kezéltem, hoty félkavartam, meg vízbe raktam, az nem savanyodot meg. A túró se, as se hullot széjjel. Majd mikor szültem a lányomat, akkor héten a szomszéd-asszonyom átājött, pedig megmutattam neki, az a sógornőmnnek a nővérje vót, osz megmutattam neki, hogy na Eszti néni, ity tessék mekcsinálni a túró meg a tējfelt. Asztán hazahozta az uram, nem vette át, Nánási néninek híjták, asz mongya, hazahozta az uram a hászho édesanyámékho. Asz mongya: Kébzeld anyám, itt a túró meg a tējfel, nem vette át Nánási néni! Mondom, hát miért nem? Asz mongya, hát nem ucs csinálta meg Eszti néni, igy

monta, Esztike néninek hìjták, asz mongya, mint ahoty te mutattad neki. És asz mongya, csörgött a savóu, a turóbul is. A tèjfel se vót ojan ízű, asz mongya, hijába megmutattad neki...

Még mit csináltak a tejből?

... Hát, aluttej csináltak... Hát letőtöttük egy üvegbe, és akkor kitették a napra, és az ot megalut magátóul, és akkor betettük a hűtőbe, aki szerette, én nem szerettem. Betettük a hűtőbe, és finom vót az, ojan, ojan édes vót, a jó tøjből.

De régen nem volt hűtőszekrény!

Nem vót hűtőszekrény, de akkor beletettük egy¹ hotyhívjágba, vízbe állítottuk a fazikat. Hagy mongyam mán, csakugyan jóul mongya, hogy nem vót még akkor hűtőszekrény. Vízbe állítottuk a fazikat, hideg vízbe, és cseréltük a hideg vizet, ugy a kúdba, lent a tanyán, lent van a víz, amit ugy ízé. Mijen kudbùl? Gémeskudbùl, abbóul, ugyi lent van a víz, nagyon, a tanyán. Legalábbis az én apám tanyájába, ott is oja nagyon jóu víz vót, meg ahun most mink laktunk utóujára, ot is ojan nagyon jó víz vót.

Vajat csináltak a tejből?

Hát aki csinált... Hát a tøjfelt ki kellett kavàrni, és akkor, mikor mán összeált, akkor abbahatytuk, és akkor a savót letőtöttük rulla. Ha hatytunk ety kis tejet, akkor rátőtöttük a savóura, mikor mán forrot fèlfele, és akkor finom zsendice led belőülle. Az a zsendice az vót, hogy ojan jó túróus vót, ojan jó éjdes túróu vót a tetejin...

Mi a zsendice?

A zsendice ijen savóbùl lett, túróus, szóval savóbul kellett¹ hozzàtenni ety kis tejet, asztán abbul lett, finom izé, zsendice.

Most térjünk vissza a vajhoz!

Asz csak kavàr, kavàrták... Pèrsze a tøjfelt kavàrták, meg rászták. Hát mikor a Jani bátyám lakadalma vót, egy nyócliteres bádogba ot vót a tøjfel, az atyaúristennek se ment össze. Aszt vette anyám a tøjfelt a pijacon, és nem led belőle vaj, akkármit [!] csinált vele anyám. Pedig zòrgettük, mán az onokahugom is ot vót, oszt a szobába gòrgettük a bádogot egyik hèjrùl a másikra, hoty hagy mennyen mán össze a tøj, nem ment össze, a tøjfel, mert tuggya fene, rosszul vót kezelve.

Milyen bádogot gòrgettek?

Beletőtöttüg bádogba, egy vizezs bádogba. Rászorítottuk a izé, a, hotyhíjják, a fedőjivel meg avval a, amivel a tejeskannát rátettük, avval a ruhával rászorítottuk a hotyhívjákat. Oja bádogba tőütöttük, améknek nem vót füle, és akkor asztat leheted gòrgetni. Igen. Hogy na, lenne má vāj. De nem tuttuk, így is rásztuk, de nem ment a jóistennek se. Utyhogy anyám akkor, én nem is tudom, hogy micsinált a tøjfellel, kiöntötte aszt a nyóc liter tøjfelt, vagy micsinát vele, én nem tudom. Nem öntötte ki! Hazudok, kalácsot sütöd belőülle. Meg még akkor vót cselédünk is kint a tanyán, és azoknak is kúdütt anyám ety kemence kalácsot.

Köpülőjük nem volt?

Nem, nem vót nekünk, vājköpülönk nem vót.

Nem is ismerték?

Hát hallottuk híribe, de nekünk nem vót, vājköpülönk nem vót.

Másoknak volt itt Debrecenben?

Vót másnak is hallottam, hogy vót, de én nem is láttam sohase. Nekem nem vót.

Akkor maguk hogyan csinálták a vaját?

Igen, rásztuk, semmi más. Rásztuk meg görgettük, a bádogba, beletötötté anyám, görgettük, hogy' hagy álna mán össze az a tējfel. És akkor a savóját asz meg letötöttük. Hotyha vóut te-jünk, akkor mék tettünk rá ety kis tējfelt. Nem. Tejet, és akkor finom, felatta, ojan zsendice led belőülle. Igen.

Az írók ismerték?

Pērsze. A vajnak az írója... Én nekem, nem csinátam ijét, nem, csak az anyámtúl hallottam, mer az én Makaji nagyapámnak, az édesanyám édesapjának szászhuzdarab magyar juha vót neki. Ferenc Jóskátul, őü sütötte meg a Ferenc Jóskának a combot, a bírkacombot, az én Makaji nagyapám, a Nagyerdőün. És akkor kitüntetés kapott az én nagyapám, mer neki vót szászhusz magyar anyajuha...

Maguknak mennyi tehenük volt?

Nem sok vót nekünk, csak tíz, tíz. Elíg vót az. Tizehárom hold legelő vót a Nacscsereín, od birtunk harmincöt holt földet Ormóuséktul, a Rákóci uccán laktak, és od birtunk. Mēr a saját földünk nekünk, oda vót a Vedrezs-düllőbe, ot nem vót tanya, mērt hát az a saját földünk, az vót, ami az uramra jutott, meg ami én, az enyém vót az Ebesen, az uramé meg az Ondódon. És ez let vóna húsz holt föld. Hát ebből meg lehetet vóluna élni, de esz kétfele vóut. És hát nem vót rájta tanya. És ezír kellett nekünk haszonbérbe kivenni a tanyát. És ez doktór Ludmán Gyula államügyészéj vót ez a tanya, amibül [!] Naccsereji úton laktunk, a hőűfürásnál. Esz husz hót föld vót, és azér vettük ki esztet, hogy a gyerekek is onne jártag be iskolába, mert csak a Kiráj Ferenc uccán, most Piroska ucca ez, azon végigjöttek, mán akkor a vározsba vóutak, és onnan jártag be, a lányom a Dóciba, a fíjam pediglen a Faz, Fazekasz gimnázijomba. Igen, ők odajártak.

Milyen volt ez a tanya?

Hát ez a tanya, ez egy bádoktetőüs vót ez a tanya. Nem nagy vót az. Két szoba vót rájta, így [mutatja]. Az egyiken vót véksőü ablak, nem érrül, előül[?] ahogy van a tanya, így nyúlt a tanya el, és azon ijen óudalablak vóut, kettőü. Az egyik szobán, améik, améigbe kemence vóut, azo vót kettőü ablak, és akkor a középén vót a konyha, amit hát én előszobának használtam nyár, izé téilen, nyáron mek konyha vót. És a másik mek tiszta szoba vót. Ot pediglen, hát utóla kivitem a bútoromat, na, mer féltem, hogy lebombázzák ithon a házat. Kígyóu uccán vót az apósoméknál a bútorom, és kivitem oda, és az meg a tiszta szobába vód berakva, oda. Hát onnen vittéik el az egyik szekrényemnek az ajtaját, letörte a muszka, má hogy ity fejezzem ki magamat, a tetejin vót a sog befőütt, és az mind leborult, széjjelment az egisz, minden szobába, és a/z/ ajtaját meg elvittéik. Azér, mērt āra tul rájtunk vót három gazdálkodó lány, a Nyilas jányok, annak a, azoknak a staférungját összeszették, oszt ucs csak a szekérbe félgóúrták. Oszt egy magyar asszony vót velük, amit a Nyíl uccán sokszor mek-tanátam, de sose szóltam neki, mēr fíltem, hogy valahova be, valami komonistánag bepanaszol. És akkór, kébzéje el, hotyhát az vóut vele, és asz csag bele vót az a sok, rengetek fehérnemű csag górvá ugy a szekérbe. Ha elmaratt, elmaratt, nem számitott, mer rengeteg ' fehérnemű vót. És az enyémet is odahörták. Hogy öüszinte legyenek, nem marat nekem. Hát az arany-némümet is elástam hirtelenyibe egy, a tanya háta meget vót ety pár szöllőütőüke, oda hamar leástam. Mērt hát aszt is elvitték vóuna. Igen, de ám, utól má meg nem tuttam, megjegyesztem jén aszt, és nem akártam mektanálni. Ojan, māj meg öürrültem bele. Akkór még vót nekem nyakékem, akkór aranykarkötőüm, akkór még gyűrűm, fülbevaló, és ez mind adavót.

A fehérneműről beszélgessünk! Milyen fajta fehérnemű volt abban a szekrényben?

Hát hogy mongyam? Mind, ami, ami ety fájta vót, pédaul türülközö vót ety fájta, hálóing vót ety fájta, akkór szakajtóruha vót még akkór, még māj édesanyám sütött, asz hittem, hogy māj én is sütök. Hát sütöttem is, kint a tanyán, kenyeret, ugyi kellett a szakajtóruha, szóval minden ruha külön vót összerakva, összekötte pejtíivel kötöttem össze.

Mivel?

Ijen, vékony kis fehér pejtlivel [?], és akkor a, a elejibe meg mindegyiknek egy rózsaszín masnit tettem. Így vód berakva a stafírumom a szekrénybe. És hát, annak akkor is, hát én oja nagyon sokszor örütem neki, hotyha a szekrénybe szép rendbe vót. Még máji napig is, mikor bevasáltam kéccer is kinyitottam mek háromszor is a szekrény ajtaját, mán nem vót ojan ízé rózsákkal összekötve, mert hát az oroszok azokat elvitték, hanem szóval, ami nekem fehérneműm vót, aszt én mind ety hëjre raktam, és akkor kinyitottam az ajtót, ézs gyönyörkötettem benne, hogy jaj de szép, de szép rend van a szekrényembe.

Részletesebben is tessék elmondani, hogy milyen fehérnemű volt ott!

Hát vót. Hun kezgyem? A hállóingen? Hállóing vót, akkor nőji ing vót, nőji bugyogó, nőji alsós szoknya. Akkor mék kaptam anyámtú vaty két ijen becakkozott, pàrket alsós szoknyát. De ősztán mán nem lett az divat, akkor má csak kombiné vót. Meg mi vót? Az ágynemű vód berakva.

Mi?

Hát párnahajok [?], párnahaj, akkor párnának a huzattya, ugy mongyam má, asztán a paplan-lepedő huzat, akkor a dunnahuzat vód berakva. Meg a törülközőt aszt má montam, ugye? És felül meg a szekrényembe vót, mert néty póuc vóut, néty sor vót, és felül meg lekfélül vót a menyasszonyi csokór. Nem! De igen! A menyasszonyi csokór meg'száradva szépen nájlomba bele, ety kis nájlom, hogy mongyam, nem is nájlom vót, hanem valamikor a ruhámon vót ojan rózsaszín. Jaj, minek monták? Nem tudom. Majd eszembe jut... Éjs az vót fejül, akkor fejül vótak a kalapjaim, akkor a kesztyűm egy dobozba. Hát mást nem tudok.

Milyen kesztyű volt?

Bőrkesztyű, vód bőrkesztyűm, akkor vót nyári kesztyűm is, csipkekesztyűm, meg ijen fekete nájlomkesztyűm is vót, de vót, amék csak hòrgolt kesztyű vót, aszt jobban szerettem. Ha temetésre mentem ugyi, fekete ruhába csak mentünk, és akkor asz félhusztam a fekete kesztyűt, hogy elegáns legyek. Nem szerettem elhagyni magamat soha. Ez mind az én érdemem vót.

Más szekrények is voltak ugye?

Pērsze, az akasztósz szekrény, hát abba vót a téli kabátom, asztán a ruháim vótak válfán mindegyik külön-külön a szövtruha és a nyári ruha is, akkor a fëjremnek az öltözöjje, a natykabáttya. Az, az. A natykabáttya hon is vót az uramnak? Az is lehet, be vót, be vót hajtva a szekrény ajába, be vót hajtva, a fërfi natykabáttya az uramnak. Hát őneki nem asz mondom, hogy jaj de szép fekete hosszú kabáttya vót, mert nem vót édesannya, és hát, nem szerettem [a kabátját]. Én bőrkabátot csináltattam neki, amikor összeházasottunk, és ő fél bőrkabádba járt.

Milyenben?

Fél bőrkabádba, ijen bàrna bőrkabát vót akkor divat, és én ojat vettem neki, ojat hozzá kesztyűt, akkor bőrkesztyűt ézs bàrna sapkát, most a fëjrfijak hòrgyák, a paraszfërfijak aszt a sapkát. Csak az is, az izz bàrnába vót. Nem! Asz fekete vóut.

Kalapja nem volt?

De vót neki kalapja, vód bizony!

Milyen volt?

Hát, mint ami rendes kalap most is, ojan szinű. Vóut neki tőp szinű, mert a ruhájához én mindig vettem neki. Nagyon szerettem, egy zölt kalapja vóut. És eccer bepíjált a lèlkem, másszor is szeretted bepíjálni [nevet], és akkor èlhatyta a kalapját. Leesett a fejibül, osztá nem vette észre, és èlhatyta. Aszt nagyon szerettem aszt a zőt kalapját. De hát soha nem vettem neki azért se ojat, amijér èlhatyta, nem vettem neki zőt kalapot.

Még milyen szekrények voltak?

Ezek, úgy montuk, ruhászszekrény. Igen, mer ebbe ruhák vóutak mindegyigbe. És a két szekrény egymás mellet vóut állítva.

Kívülről milyenek voltak?

Etyfőforma vót az. Hát így nízet ki, mint ez a szekrény [*mutatja*], csak nem, a tetejin nem vót semmi, csak így. Dehát nagyob vót, mek széleseb vót, a szekrény. Hogy őüszinte legyek, nekem nem vós spájzom, vóus spájzom, lehetet vóna spájz, de az alacsonyabb épület vóut, és nekem ot megromlott a befőttem, és én a befőttem annak a tetejire raktam rá. Mert nem vós spájzom, mondom, hogy vót spájzom, csak nem leheted belerakni, mer csak alacsonyabb épület vót, és megromlott, megromlod benne a befött. Így oszt én fēraktam a szekrény tetejire. Valamikor Szilvike [*az unokája*] monta is, hogy: Annyi sog befőtöd van, miér nem eszed? Mondom: Háát, nem nagyon szeretem. Akkor mér csinálod be? Mondom: Azér, hotyha jöttök, hát mek tuggyalag benneteket kínálni.

Hol álltak a ruhás szekrények?

A szobába vót, a szobába vót egymás mellé állítva, igen. Hát ha èlmondom a szobámnak a belsejit. Na akkor id bejöttünk az ájtón, it vót a sarogba, vót az éjjeli szekrény mingyá, mèrt nem tért ott a másik izébe, az éjjeli szekrény. Meg mi vót még? Mind a két éjjeli szekrény ot vót, igen. Mind a két éjjeli szekrény vót, má mikor apja mekhalt, akkor mán mind a két éjjeli szekrény ot vóut...

A felvétel 1998. február 1-jén készült.

4.

Most beszéljessünk a tanyáról! Milyen volt a tanyai házuk?

Egy ijen hosszú épület vót, és két része vót neki. Két végibe vót kész szoba. Na, az egyik szobát tiszta szobának hasznátam, de főüdes vót, az még úgy vót akkòr, éjs a másik szobába meg ot vót a spàrhèltem, ot vód beépítve a kemence. Asz mindég befütötte a kis cselétfjú, és akkor má reggelre melegbe kèltünk fèl. Vagy apja befütötte, mikor hogy, mer apja is fèlkèlt a jószakho, vagy őü befütötte, de mindig vót ety kis cselétfjúnk, aki befütötte. Akkor közèpen meg vót a konyha, hát nyáron abba tettem ki a spàrhèltemet. Téjlen akkor az bevitem a szobába, mer még az is melegített. Mer ot ràjta föszttem. Nyáron mek kitettem a konyhába, és akkor, nem, nem tettem ki! Hazudok, nem tettem ki, hanem ot főüsztem, oszt akkor nyitva vót ajtó, ablak, hogy ne legyen meleg. Mert ugyi melegitet vón a spàrhèlt. És akkor nyitva vót ajtó, ablak.

A tiszta szobában milyen bútorok voltak?

Abba benne vóut a két szekrényem, amit izéj, mikor férhez mentem, kaptam aszt a szoba-bútort, a kéd gyönyörű szekrényem benne vóut. Akkor benne vóut, vót egy, a toilet tükör, toilet tükör. Meg vót egy ojan kis, na, minek, minek mongyam asztat, így a sarogba vót az ott a szobába.

Még mi volt ottan?

Hát csak a szobába, akkor asz mondom, a két ágy vóut. Akkor szekrény vóut. Hát más ojan nagyon nem is vót abba a szobába. Meg asztal mek széjk. Mèrt ugye, csak ety főüdesz szoba vót. Nem úgy vót, mint idehaza, hogy má idehaza másképen vót a bútorom. Aszt nem vittem a tanyára aszt a bútort, amit én a szülejimtől kaptam. Ami vót kint a tanyasi, abból az apósom adott egy, sose tudom, egy nagy lócát adott, úgy emlékszem, amire úgy ráültünk, ijen tanyasi

lóca. Meg ety komóut is vót, az is az anyósomé vót valamikör. Aszt is az apósom aszonta, hogy neked adom Ērsike, ha kēl.

Mi az a komód?

Ojan mint ety szekréjny. Mint például most esz félbe lenne ez a szekrény [*mutatja*]. És fíjókjai vótak, be. Pedig asz falun ugyan nagyon divat vót a komót. Hogy nem ösmerte?!

És abban mit tartottak?

Hát, fehérruhát. Ēn a fēlső fíjógba tårtottam a fehérruhát, aut a középsőbe is asz tårtottam, akkor lenteb vót valami kisz szērszám, hotyha valami vót, ami ojat nagyon fēltettünk. Hát alól meg osztán cipőket raktung bele, vasárnapi cipőűket raktug bele, kipucúlva! Mer mondom, nálam nem lehetett úgy eltenni, hogy ne pucújuk ki a cipőűt. Aszt uty tettük èl, kipucúlva. Ēm pucúltam saját magam.

Az ágy hogyan nézett ki?

Asz fél vót vetve az ágy ágyneművél. A másik áty pediglen csak le vót terítve pokróccal, és hát aki osztán elfárat nappal, hát ára rádút, osztán még el is aluthatott. Ety párna vót úgy végig az izén, de nem ojan párna vót, ami, ami ágybeli párna vót, hanem egy ijen, vászon izé, hogy, hogy mongyam már, ijen tārka huzattú valami vót csak, egy ojan hosszú, keskeny, egy ijen keskeny lehetett, és az vót ity fűájba, és ára ráhajtotta a fejit, aki lefekütt. Hát, ugyi téjlen a jószág dóugát èlvígeszte az én uram is, a cselétfíjű is, ha bejöttek a, szová abba a kemencés házba, akkor vaty tengerit mōrzsòltak a kezűkkél vaty pediglen csak ülte meg òlvastak. Páldául vasárnapi nap nem engette az uram engem semmit se csinálni, csak új le, és hát òlvassá! Vót, améknek vót egy nádudvari fíjunk, annak hegedűje vót, az mek hegedült. Monta, hotyhát megengedem, hogy a hegedűt ' be a szobába izéj, felakaszhassa, hogy ne mennyen tōnkre. Hát mondom, miért ne, beakaszthatod, és akkor beakasztotta, és hát őű vót, amikor hegedűt is. De, nem szerette az uram, hotyha... Meg én se szerettem, vasárnapi nap ot hegedűlgeted délelōtt. A délután mek kivitte az istállóba, oszt ot hegedült magának, amennyi jólesett.

Az ágy hol állt?

Az ágy? Hát egymás végibe vóut. Érti aszt, hogy mi asz, hogy egymás végibe vót? Szóval egyik ágy is meg a másik ágy is egymás, vég, véggel értek egymásho, na. Az egyik asz fel vót vetve ágyneművel, a másik mek csak le vót takárva ety pokróccal.

Mit jelent az, hogy felvetve?

Hát a párnával meg dunyhával mek paplant izs belaraktam, és akkor egy átyterítővél leteritettem. Vót egy ojan, amid direkt átyterítőnek használtam, és akkor vóut két ágyra való, meg egy asztāra való terítőű. Na eszt, énnekem odalett, mikor bejövetél lett, és utána csak én, még Ilukámtóul kaptam egy ijen sārga valami, két ágyra való valami vóut, ijen terítőű. És avval meg ojan csipke függőnyöm vót, és asztat tettem rá. Az izs dupla vóut, nagy dupla függöny vót, sajnátam elvágni, mert nagyon szép lokni függöny vót, és sajnáltam elvágni, és asztat izs duplán teritettem rá. És az úgy vót az ágyon. Utyhogy, aszt nem váktam èl. Ez vót a fēlvetett ágyo: párna, dunna, paplan. Ez vód belerakva.

Használták ezt az ágyat?

Pērsze, hoty használtuk. Ēn meg a lányom azon aluttunk. Apu meg a másik ágyon alutt, améik egymás végibe vót, apja meg azon alutt a fíjammā. Ők ott aluttak. De én aszt este ugyanűgy èlrendeszttem, mint az én ágyamat. Ugyanűgy leteritettem lepedővél, mindennél. Párnát raktam, apja nagyon szerette a magas fűáját, asztán én neki is raktam magas párnát, két párnát is tettem. Még monta mindik, hogy anyám, hajzsd alá aszt a fél natykabátomat. Mondom: Dehoty hajtóm alá! Van itten párna, teszke alá párnát, mék ha kēl neked! Utyhogy én aluttam a lányommāl, és az uram meg a fíjammāl alutt.

Mit csináltak az ágygal, amikor lefekvéshez készülődtek?

Hát megágyasztunk, így montuk, hogy megágyasztuk. Akkor ugyi szétraktam az ágyneműt, akkor mán rá, ráraktam āra a másik ágyra is, és megágyasztunk, s utánna lefeküdtünk. Ēn feküdtem a lányommā, apja fekütt a fijammā.

Mibe [!] aludtak?

Hát hálóingbe aluttunk, hálóingbe aluttunk, mindegyikőünk. És, hát, semmi más, hálóingbe aluttunk. Apja mibe? Apja pizsamába alutt? Pizsamába alutt apja, igen. Apja pizsamába alutt. Vót neki is hálóingje, de nem szerette. Nem szerette. Amit kapott is, mikor összeesküdtünk, oszt asz monta, hogy a fene ette vóna meg eszt a hálóinget, nem szeretem. Ēn csak jobban szeretem a pizsamát. És az, ő abba alutt...

Beszélgessünk a másik szobáról!

A másik szobába, az meg, mondom, a két szekrény vóut. Hogy is? Nem vittem ki a szobabútoromat. De, bombázáskor mán kivittem, és uty törték le a szekrényem, szóval izé, kaukázusi díjófábú vót a szobabútorom. Eszt uty tudom, mert anyukám, ahogy megvette, hát hazahoszták Kígyóu uccára, hétfüji nap, sose feljtem el, hát a sógornóm, vót egy vénlány sógornóm, Bak Márijának hitták, hát az, még akkor csak két évvel idősebb vót éntülem. Hát az anyira csodálkozott, hogy jaj, de nagyon szép bútort kaptál. És montam, hotyhát anyukának ez vót a kedvence, de nekem is ez vót a kedvencem. Na de asztat tönkretették az oroszok. Mondom, hogy befőt vót a tetejin, és hát az ajtaját letörték. És úgy, amikor majd a vóm végzett, én a lányomnak vettem ety szobabútort. Mer addig nem vót nekik hova tenni, ugye? Oda vótak, hogy, hogy a jó Istembe? Tessék má mondani! Sá, Sop, Sopromba ot tanút a vóm. És hát addig nem kellett nekig bútör, és akkor mikor vettem bútort nekik, akkor aszt a bútort én elattam, ami le vót szakadva. Osz monta Ilukám, hogy a sóugora, Guszti, hogy asz megveszi. Asz mondom: A fenét veszi meg! - mondom, hát ha te, neked nem kél mos mán az a bútör, hogy venni akarsz mázs bútort, hoty hazajöttél, diplomált a fējirjed, hát ha veszen neked mázs bútort, vagy vesztek mázs bútort, akkor én asztat átálveszem. És akkor vettem átal az Ilukámtul aszt a bútort, háromezer forintér, akkor úgy emlékszem rá. Osz kifizettem neki, és hát, montam, hogy akkor ide hozassad, ha jöttek hazafele mán a bútort.

Milyen helyiségek voltak még a tanyán?

Hát ezenkívül még vót ety keresztpépület, így [mutatja], amibe vót ety kamara. Ugy nevesztük, kamara, és utánna vót a tehénistálló, s utánna a lóistálló. Ez egybe vót.

Ēs bent a házban? A konyha például hogyan nézett ki?

Hát, nem vót semmi más különösebb. Mer mondom, én nyáron nem tettem ki a spárheltet, azír, mērt, nem, hogy mongyam má, nem főjštem rajta. Főjštem rajta, de kiszellősztettem. Csak nem vót hova tennem. Nem vót nekem ott ojan kényelmes a konyhám, hogy én asztat odategyem. Csak az asztált tettük ki, meg amin ebédeltünk, meg ety hosszú lóuca vót, amit kitettünk. Akkor, mondom, az apósomtű kaptam egy ijen mint a komótféleség, egy ojat, asztán az is ot kint vót, hogy na. Mek hát ot fűtöttüg be a kemencét is, azér nem is lehetett odatenni semmit se.

A kemence milyen volt?

Hát egy ijen. Mijen alakű vót a kemence? Lentep széílesebb vót, mindik fentebb, fentebb' keskenyebb vót. A teteje pediglen egy ijen kerekkel, kerek izéjvel végződött él. És akkor az ot vót a másik szobába, amégbe aluttunk, és ot nem vót egészen a fálhoz építve, hanem ot vót ety kis hēj, úgy nevesztük, hoty sut, a sudba, lefeküt valaki a sudba. De hát minállunk nem feküt senki se, mert nagyon kevés, kicsi hēj is vót, meg nem csinátuk aszt, hogy valaki feküggyön oda, senki se... És akkor az a kemence, ahogy eltérjett, hát a, a még belőül is vót neki hējje, és akkor kiirkezett egészen a, a, majd nem az ajtóig, és ot megint körül vót izélve, na, szóval be vót meszélve, végig bemeszeltem asz fehérre. Minden hónapba meszéltem fehérrel a szobát,

aszt a szobát, amégbe laktunk, mer ugye asz hamar bepiszkolódott, és akkor vót még ijen sárga föld, amivél lehosztuk [?], és akkor avvál felmeszeltem a szobát is egy, egy, hogy mongyam mán na, egy, egy meszelőü natyságúra az ájját is fêlhúsztam, hotyhát ha odaír a, valami, hát ne piszkōja a fejár kemencét.

Tetszett említeni, hogy földes volt a szoba. Azt hogyan tartották rendben?

Hát minden héten én asztat fêlsepertem és fêlmázoltam. Ijen fekete földet megásztattunk, vaty sárga földet, osztán akkor fêlmeszeltük vele minden, minden héten... Igen, meszelővel meszeltem, és akkor, vót, aki behintette homokkal. De én nem hintettem be. Ém megvártam asztat, míg átalszárad. Nem csináltam ojan borzasztó nagy izét, hogy ot veres legyen, és akkor az mekszárat, és akkor, addig nem tapicskáltung be. Addig az uram is se [!] vót, a gyerekik is iskolába vótak, utyhogy nem tapicskáltung be.

Mivel mázoltak, vízzel?

Igen, mek tettüng bele mondom aszt a sárga földet vaty fekete földet. Mert azér, hotyha a kemence ájját is avvál húsztam fel, egy, mit mongyak egy ojan, hát nem tudom má megmutatni, mint ezen az izé [mutatja], mint ez, ijen magassan, avvál húsztam fel, hogy ne piszkolōggyon, mert végig le vót fehérrel meszelve, hogy ne piszkolōggyon a[z] izé, mingyá, ott a széile. Ugye, mer az embér jön-megy, lába odaér vagy valami, akkor mán bepiszkolódott, és én mindig a, ahoty fêlmázoltam a szobát avvál, avval ugyanugy elhúsztam aszt is, ott a szélin a kemencéjt körül.

Most beszéljessünk a konyháról! Ott milyen tárgyak voltak?

Hát ot nem, télen nem vót semmi. Mert ugyi ottá fűtöttek, mindég ot fűtöttek az uram, vagyis ot fűtöd be az a kis cselétfjú, ha vót, nem mindig vót. Az ugyi behosza a hátán az íziket, amit a tehén evett, az a csutkakóróü, az behosza, és hát akkor asztat oda letette, meg ety kisz szálmát is hozott, hogy be tuggyon gyújtani, és akkor rakta befele a[z] íziket a kemencébe, hogy jó meleg legyen a ház, oz befűtött. És akkor vót annak egy ijen eleje, hogy mongyam, igen a kemence szájának az eleje, aszt odatette elibe.

Azt hogy nevezték? Miből volt?

Hát az, miből vót? Az is ojanbúl vót, mint a vájog, ojambóbúl vót, de én csináltattam vazsbúl is, azér hotyhát én asztad betettem oda, vazsból, és az nem engette ki a meleget, asz mek csak mán dísznek tettem elibe. Asztán mindig, én a kémíny is hogy ment fêlfele a szabattüzön, én asz mindég lemeszeltem, hogy az nekem fehér legyen.

Milyen kémény?

Szabatkémény, a tanyán. Nem mindig ot laktunk.

Az milyen?

Hát az, hotyhát nem vót lezsalugáterezve. Csak úgy magazsba ment a kéménybe kifele a füst. Vaty hogy mongyam, zsalugátèrnek híjják aszt? Nem tudom. Szóval nem vót lepadlózva a kéméjny, hanem csak ment a füst, ment a kemencébül kifele, oszt ment fel. Ha fűjt a szél, akkor bizony nagyon sok 'bàj vót vele, mert ha északrú fűjt a széil, akkor nem lehetett a spàrhèldbe tüzelni, mer annyira füstölt, hogy nagyon, belefűjt a széil, és akkor nem lehetett. Dehát viszont asz meg nem lehetett, hotyha berakassuk a kéményt, mert akkor meg' hoty tüzelünk vóna. Hát e nem minden tanyába vót így.

Milyen volt kívülről a tanyai ház?

Asz hófehér vót, a ház. Hófehér vót a ház, igen, és a küszöbje is vót a konyhának, és hát valamikor, mikor màjt kikötöszünk haza, Debrecembe, akkor tanálkosztam a pártitkárnak a feleségével, oszt asz monta, hogy, nekem: Hát, Bak néni! Ha mek teccene látni aszt a tanyát, amit ot teccet hagyni. Nincs má sűrölt küszöb. Monta, hogy Bak néni hogy még a küszöböt is meksúrta. Pedig ety kis alacsony küszöb vót. De én aszt is meksúrta, hogy az is tiszta

legyen. A konyhakő, a konyhába köves vót, asz meg ' pirossā fēlmázòtam, hogy az is mindik szép legyen. És ugy vót tiszta nekem mindik, hogy asz szép legyen, tiszta legyen mindig.

A háznak volt eresze?

Hát vót neki eressze, eresz àjja, úgy monták... Gondòlkozok ràjta, hogy ' hogy is vòut. Hát az eresz àja az ojan vót, hogy a tetőű asz kintebb írt a, amejik elöl vót, ahol az ajtón kijöttünk, asz kintebb írt az a tető, teccik érteni, és akkor az alat vót két, három [?] ágos, hogy az mektárca, hogy asz kintebb írt, a tető. Teccik érteni? És akkor ott asz köves vót. Aszt, ott, nem léptünk mingyá a sárba, hanem asz köves vót. És hát ott, kövöt [!] jártunk, ott, ot nem léptünk a sárba. Na asztán oszt le, vót a kèrt utánna hát, a kert, hát az is fel vót kerítve, külön a mezőgazdasági földtől, és annak meg ott elöl nem vót ràjta, mēr ha kijöttünk nyárba, akkor ott ebédeltünk, kitettük az asztalt, de a végébe mán virág vót ültetve, ottan. Virágot ültettem mindég, utyhogy ez a[z] épületnek a végibe vòut, ahogy vót az épület.

Mivel volt fedve a ház?

Most ez az épület, ahon mi vótunk, esz plével vót fedve, plével vót fedve. Ez, ez államügyésznek vót a tanyája, és eszt kivettük azír, hogy a gyerekik velünk legyenek. Mēr nem szerettek iskolába menni, csak velünk legyenek. És kivettük, ez ot vót pontosan a Vámos-halmi, a Sámsoni úton, a[z] első tanyát èlhatytuk, és ez a második tanya vót. És mink esztet kivettük utyhogy, nagyò közel vótunk a[z] Acsádi kövesúthoz is. Íppen ki is lehetet kijátani, meg be is kijátottak nagyon sokszor hozzánk valaki.

Ez a tanya nem a Látókép felé volt?

Ez nem a Látókép fele, ez mán itt, it vót, amikor, amikor apja fokságba vót.

Több tanyájuk is volt?

Hát nem vót tőp tanyánk. Nekünk pusztá földünk vót. Nem vót tőp tanyánk. Mink a tanyába laktunk, az mind bírtetes föld vót. Mēr nekünk csak pusztá föld vót, montam, hogy az uramra is jutot tizenkét föld, énrám nyólc föld. És az egyik vót az Ondódon, a másik meg az, a mienk meg az Ebesen. Az apámnak az Ebesen vót a tanyája. Az apósomnak meg az Ondódon vót. És hát ugye az ojan messze vót egymásho, hogy ' hát egy óra járás vót, ha szekérről mentünk. Na, èlmentünk a tesvéreméjke, hogy na, csíplis van, mennyünk a, mán, a, amikor cséjplètek. Nem tudom, hogy àra emlékszik? Cséplőgéb-garnitúra vót, és akkor mentünk vendékségbe egyikőnk. Mihozzánk is jöttek, különösen apámnak vót ety kis sárga kocsija, meg ety fekete lova. Obinak híjták, sose felèjtem el. És akkor, az befokta, és akkor jött, mikor még gyerekek vótak. Mig anyám élt, addig mentek anyámmal, mikor mán nem, nem élt anyám, akkor meg, nem atta el a kocsit, hanem ot vód behúзва...

A tanyához tartozott egy kamra is. Az milyen volt?

Hát az ' földtatása vót az istállónak. Ety kamra. Az le vód betonozva. Azelőd betonosztatta le apám, mikor átvették a földet, akkor épp ' betonosztatta le. Hát az egy ugyanojan, ugyanojan hosszú épület vót, és ebbű vót a kamara, akkor jött a[z] istálló. Nem!...

Mit tartottak a kamrában?

Hát az élelem vód benne, asztán a liszt, ahogy megőretett az uram. Mindig megőretet három-négy mázsa búzát, és akkor aszt a lisztet is odatettük ' zságba. Az ot maratt a kamrába, ot nem járhatott egér se, mert ott ugy vót mekcsinálva, hogy bemehetett a macska, és az egeret is mekfokta, ha esetleg bement az egér. De annyira meg vót csinálva, hogy nem tudod bemenni semmi féreg, se egér, semmi.

Mi volt még a kamrában?

Hát még ot vót a zsírozsbodon, tele zsírral. Vót nekem ety huszonöt literzsz zsírozsbodonom, aut vót egy negyvenöt literzsz zsírozsbodonom. Aszt édesanyámtól kaptam, mindeggyiket, mán ajándégba, mer őneki, övéj vót valamikor, és asz nekem atta, drága jó anyám,

nyúgoggyon. És hát a vód benne, a zsír, a liszt. Én lisztet tőjtöttem bele, meg az egyigbe mek cukor vót, kristájcukor, mert akkor még úgy vetettük a réipát el, hogy a cukrot atták. Hozni keletett el ötven kilóssával, ki mennyi réipát izé, szálítod be, ahosz kapta mírten [!/] a cukrot. És akkor aszt atták ötven kilózs zságba, papírzságba, és én asztat kiöntögettem azír, hogy nehogy valami fejreg ' hozzámeggyen [!/] , és ebbe a zsíros, zsírozsbödönögbe öntögettem bele.

Mibe?

Zsírozsbödönbe, vagy bodon. Hogy mongyam? Igen, abba vót. Anyámnak is a lisztje, meg nekem meg a cukrom vód benne. De mondom, hotyhát abba azír tartottam a cukrot, hogy nehogy valami férek hozzáférjen.

A terményt miben tartották?

Hát, tessék várni, egyi ijen nagy, mit mongyak, hombár vóut apámnag beépítve a kamarájába. Nekünk nem vót ojan naty hombárunk, mert hát mink nem laktunk azon a tanyán mindig, hát nekünk nem vót hombárunk. De odahaza édesapámnak a kamorába vót egy naty hombár, amibe kilencven mázsa búza tñrd bele.

Az hogyan nézett ki?

Az egy deszkából épült valami vót, és kilencven mázsa búza belement, és két ajtaja vót neki, amit ity fél lehetet hűzni alóul, nem vót, ije messzire vót a főüttül, és asz félhűsztuk, és akkor főjt a búza kifele, oszt aszt vitte el apám őűretni. Mikor még őűretett, meg még gazdálkodott a lélkem.

Hordók voltak?

De vót, boroshördó. Boroshördó vót. Hát vót apámnak egyi ötvenkét, ötvenhat literes kizs boroshördója. Az mindig meg vót ety kizs bõrral tõtve, mēr vót neki kéd baráttya, az a[z/] ügyvéd, Bacsóu ügyvéd meg ' Csúcs ' bácsi Vámospércsen, és azoktul mindig ' kapta a bõrt, na. Mindegyiknek ű meg búzát adott. A[z/] ügyvéd úrnak, Bacsóu bácsijéknak azoknak megőűrette az apám, aszt úgy vitte fél. A Csúdzs bácsi meg az elvitte magának, hát mán akkor özvegyembēr vót őű. És ű elvitte ki Vámospércsre, hogy oszt őű hon ízélte meg, ki őűrte meg, nem tudom, hoty hon őűrette meg. Ő tuggya.

Az istálló milyen volt a tanyán?

Montam, hogy a kamara végibe vót az istálló. Hát kétfelül, középe vót ety placc, és kétfelől meg jászól vót. Egyik felől állottak a tehenek, másik felől meg a lovak.

Hogyan voltak bekötve az állatok?

Hád be vót kötve, a lónak kötőfék vót a fejibe, az, annak ugi szára van, és avval az bekötötték oda, a jászólho. A jószágnek annak mek hát ha külön istállóba vót, akkor az, az nem vót mekkötve, asz csak úgy behajtották szabadon, a jószágot. Csak a fejőstehenet kötötték meg.

Mihez kötötték?

Hát a jászólhoz, hát mindegyik ódalon vót jászól, hát mondom, hogy mindegyik óudalába vót jászól. És hát emerrül bekötötték a lovakat, emerrü meg a tehenet mekkötötték, amiket fèjtünk.

A jászólhoz kötötték?

Igen, a jászólfához.

Nem karikához?

Nem, nem, nem vót karika, a lovaknál vót karika. Ijen vastak szeg, osztán benne karika. Az a lovak felöül vót, de a tehen felöül nem vót. Asz csak úgy odakötötték a jászólho, ha fejőstehen vót. Ha nem vót, meg akkor beengették szabadon.

Mi volt még az istállóban?

Há szénatartó. Amit a padrul, a padrul vót egy juk, egy netysegletes juk. Itt az apám házánál, mondom esztet, és oda fél vót rakva a takarmány. A háznál vót ety tehén anyáméknál mindég, és ot fel vót rakva takarmány, és azon engettik le a takarmányt. Ott elszette apám a deszkát, az le vót rakva deszkává, akkor apukám elszette, és ot leengette a széinatartóba, úgy monták asztat. A/[z/] középen vót, abba vót a széina beletíve, amit a lónak attak. De ha nem vót, csak tehén vót, akkor meg a padrú engette le apám aszt a széinát a tehénnek... Nem vót asz, hoty kint legyen, hogy lucskos legyen, vagy valami, asz nem szerette, nem ette meg a tehén. Aszt ugyi szárazon, hogy mongyam, ahogy begyűjtötték és¹ berakták kazálba, aszt üty hoszták haza szekéren, és akkor elrakták a padlásra, és mikor fogyott, akkor meg apám oda félment, és leengette a széinatartóba. Szénatartónak monták, egy ijen, hogy mongyam, egy ijen netysegletes valami vót, ami a közepin vót a hotyhívjáknak, az istállónak. Nem a közepin, hanem a közepin végül, a közepin vót az istállónak, oszt ott engettik le a hotyhívjákat. Felment apám a padlásra, és leengette, levette a tetejét, és ot leengette a/[z/] ennivalóját a jószágnak, a tehénnek. Vaty ha lóu vót, akkor a lónak is, annak is vót fent lucerna, széina. Csutka is vót feltíve. Mindent félrakott oda apám, nem szerette, az udvaron nem vót nálunk semmi.

Maguknak sok lovuk volt?

Hát, mikor összekerültünk, akkor öt lovat kapott az uram, mek tíz darap tehenet. Édesapámtü mek kaptam négy darab naty súldót mek pújkát, makpújkát, meg nem tom, hány tyukot. Hát eszt fijúnak szokták adni eszt a tehenet meg eszt a lovat. Na, asztán majd az apósom eccer tavasszal rájött, hotyhát elad belőülle, a szép lóból egyet, elad. Hát el is adot töüllünk, és vett azon két lovat. De az a két ló, az egyik, a lábával vót valami. Tuggya fene, nem sántított az, csak vót rájta, nem tudom má minek mongyák. Nem tudom. Pók? Vagy mi vót.

Minek mondták?

Hát póuknak monták, asz hiszem. És hát én nem izéltem, nem avatkosztam bele ennek, az uramnak a mezőgazdaságába. Éin soha nem mentem kapálni se meg, nem, sohasem. Nem is kívánta az uram. De nem is vóut rá mód. Na, szóvā, módodom vót rá, hogy nem keletet nekem menni kapáni. Csak a konyhakèrtemet kapátam meg, én semmi mást nem végesztem, csak a konyhakèrtemet. Nem mentem én kapáni. Ha ment, ha kaszálni vaty kapálni mentek, akkor apu monta, hotyhát: Anyám, mennyél ki má velük, osztán éin a krumplit kapáltatom idebent, te meg vigyázzál, hoty kapáják a réipát meg! Az āra vót vetve, a krumpli meg it vót a tanyánā. Oszt apja aszonta, hotyhát: Mensz anyám velük āra? Aszongya, hogy éin it legyek a tanyāba. Mondom: Jóul van, inkább megyek éin oda az emberekhe, oszt ot vigyázok rájok, hogy na rendesen kapájanak. Egy Bālla nevezetü vót, Màrtinkároul. Az nagyon rendess embèr vót, a fija valamék nap az újságba vót, hogy, csak a fija lehetett, Màrtinkárul, az nagyon sok éivig dölgozot nálunk mint aratóu is, meg mint ijen mezeji munkás is. Utyhogy¹ szép háza vót neki Màrtinkán, mèrt, az uram mikor bement írte, mindig berügatták az uramat. Monta, hotyhát a felesége bört hozod be, dehogy engettek, aszongya [a férje], nem engettek. Vasárnap mekkívánt ety kizs bört, hogy anyám elmegyek ety kis, hozok ety kizs bört, egy ötliterezs demizsonnāl. Na oszt az akkor vasárnap el is fogyott. Mèrt, vagy jöt valaki, vaty pediglen a cseléggyinek is kivitte az uram, meg másnap reggèl fõróu bört¹ csināt. Akkòr hoszta az ágyba nekünk, hogy: Igyatok ety kizs bört tik is. A gyerekek mék kicsik vóutak [nevet].

Erzsi néni szeretett kint a tanyán élni?

Sose laktam a tanyán [korábban]. Lánykoromba soha nè vótam. Eggy, eggy éivbe eccèr mentem ki a sòugõrnõümnek, az édesapámnak a tanyájába, segíteni neki meszèlni. És akkor egy nap kint vóutam. És, amikor, meg mikòr hõrtág befele a tøménynt, asztagba rakták, még akkor asztagba rakták a tøménynt, még akkor is kimentem, és vót, mondom a menyünknek [sògornõmnek!] is két õccse. Mind a két menyemnek vót két õccse, és hát akkor montam nekik, hogy ém màjd mekfõüzök, ízéjcs csináltunk, zõüdbablevest meg nudlit. Osztán asz mongya a sòugõrnõüm, hotyhát: Bõzsike, eszt te találta, hogy nudlit csinájunk. Hát ennyi

embernek mennyi nudlit kell?! Hát, hocs csinájuk esz meg? Oja sokájig, időübe kerül. Mondom: Idefigyēj! Gyúrjuk meg a tiszttát, oszt mennyi ki innen! Mājd én mekcsinálok. Ety kis òdàlkamara vóut ott, szobának hasznátuk vóuna, de nem hasznátuk, hanem kamarának használtuk. És mondom az az apám tanyáján vóut. És monta neki, hogy mennyēil ki. Mājd, mikòr készen lessz, akkor mājd én szólok neked. Osztá hát, mondom, jöz be, osztán akkor viszet ki a nyári konyhába, oszt akkor kifőüzöd. És akkor úgy is lett. És hát rengeteget csinátunk, és én pilanatok alatt elcsaptam aszt a sok nudlit. Utyhogy asz monta a sòugornőüm, mikòr bejött, hogy: Hogy a jó Istembe tutad eszt mekcsináni, hogy ijē hamàr el tudod' csapni?!

Mit jelent az, hogy elcsapni?

Hát utyhogy nudlit csináni belőülle. Így [mutatja]. Meg, izēi, elnyútottuk micsodára, oja vastagra, vastagabra, mint a hüvejk ujjam, ennél [mutatja]. Akkor èldarabòtuk. Ijen, ijē kicsi darabokra, ahogy vóutak kòrbe, oszt így, kicsi darabokra èldarabòtuk. És akkòr onnen szettem, és mindet így nyútottam el, és akkor abbú lett a nudli. Hád biztoson evet má nudlit maga is?!

Persze. De mit jelent az elcsapás?

Hát, az elcsapás asz jelentette, hogy mekfoktam osz má el is csaptam. A nyútótáblán csinátam esztet... Elnyútottam, igen èlnyútottam. Monta a sòugornőüm, ennyi rengeteg nudlit elcsaptál mán, hád bõrzasztó, aszongya, ijē sok nudli. Hát mondom: Én csinálom gyorsan. Nem szoktam vele ciGuzni. Hát csak akkor vótam kint a tanyán, máskòr nem vótam.

Mikor költöztek ki a tanyára?

Hát, mikor férhez mentem, December tizen, tizenhetedikén vót a lakadàlmunk, és április tizēhetedikén kiköütöszttünk a tanyára. Hát akkor, az uram még átjárt a naty tanyába, mert az öreg Baknak kéjt tanyája vót. Mink laktunk a kicsibe, öük meg a naty tanyába. És oda átjárt apja dóugozni, minden nap ment, ottan dóugozni, kelleded dóugozzon, cselétség is ot vót, és asz monta az öreg Bak, hotyhát nem ad most ' búzát, mēr minek, hát együtt eszünk. Na de hát én nem bírtam az öü kenyerüket enni, asztán Jani bátyám adot nekünk, a fíjatalabbig bátyám egy mázsa búzát. Asz monta, hogy öürezsd meg, osztá hát haty süssík a feleséget kenyeret. Hát, ha nem bírja aszt a kenyeret, hát ma is süt az. Hát tuttam én kenyeret sütni. Hát akkòr vettem negyven libát, sose felějtem el, a szalonnábú, elattuk a szalonnát, mēr kéd disznót òlt meg az öreg Bak nekünk, oszt elattuk a szalonnát, ety fél óudált, oszt vettünk negyven kis libát, osztá hát abbóul, asztat, mikòr cséiplis vóut, akkò bejöttek az asszonyok, anyukám is kin vót akkor, és bejöttek az asszonyok, osztán mektéptík a libát. Hát negyven liba csak sok vóut! Asztá hát segítettek, esett az esőü, osztán monta a férjem, hogy ' ha van kedvüg bejönni, mekfizeti a feleségem, osz segitenek. Tudnak libát típni? Hogyne tudnánk, aszongyák, hát falusi asszonyok vagyunk mink, hogyne tudnánk. Asztá hát, bejöttek, és segítettek mektépni a libát. Mer mondom, vettünk akkor negyven libát.

Hogyan kell libát tépni?

Hát csak összekötni a lábát, osz mekfordítani, osz szedni rúlla lefele a tollat. Hát az èlsőü tollat aszt összetéptük a pehejjéivél. De mán a másoggyára, mikor téptük, akkor csak a tollat típtük le, és a pehējt meg utójárá. Abbóu lett a dunna. Igen. Az én dunnám most is abból van, tiszta pehējbül. Abba nincs ety szem tol se. Az oja könnyü, mint a pehēj.

A felvétel 1998. február 1-jén készült.

5.

Beszélgessünk a disznóölésről! Előbb arról, hogyan hizlalták a disznót!

Hát az én uram hizlalta a disznót, én soha sem mentem oda, én nem hizlaltam. Őü etette mindég, kukoricával etették elébb, és asztán majd mikor mán mekszáratt a kukorica, hogy leheted darálatni, akkor megdarálatott az uram, és akkor mán ugy adot nekik enni, darát, a darát megasztattuk, na, hagy mongyam mán ki. Megasztattuk, és akkor ugy atta nekik oda.

Minek nevezték, amit odaadott nekik? Mosléknak?

Nem. Az nem moslák vót, mert már az öreg vót. A moslégba abba vót kórpa, minden. De esz csak tiszta dara vót. Esz mán csak tiszta darával etette az uram. Őü etette mindig a disznókat.

Mennyi ideig?

Hát ' befoktuk még agusztuzsba, és akkor decemberbe ölögettük mekfele őket.

Milyen volt, amikor befogták?

Hát, hány kilós lehetett? Hát ojan száz kilósok, mondom.

El voltak különítve?

Nem. Együt vótak a maglóval, együt vótak bezárva az ólba.

Egy nap hányszor etették őket?

Reggel meg délbe. Nem, délután etette az uram mindég, és hát akkor adot nekik tengerit meg darát. Mán eszt a tengeridarát.

Miben vitte az ennivalót?

Hát vederbe vitte a darát nekik, vederbe vót megasztatva, és akkor vájugba töüttötte, és úgy engette rá a hizókat. De csak a hizókat! A maglók mán akkor külön vótak választva, akkor mán nem együt vótak. És akkor kiengette elébb ety kicsit, hoty hagy járkájanak, és akkor vitte nekik a vederbe a moslékot, és vagy a darát mán, és akkor odatöüttötte nekik. Vót, amikor először adot nekik ety kis tengerit, és utánna adot nekik darát mán. Hát az nem moslák vót, mer csak tiszta dara vót. A moslégba abba tettünk kenyírhajat valamikör meg árpát. De ez mán csak tiszta dara vót. Ugy etették mán akkor a disznót, és akkor... Hát mikor ējött az ideje, akkor meg leváktuk, ugye.

Ez mikor volt?

Hád decemberbe, leginkább akkor váktunk mindik karácsony előütt ' sertést. És akkor összejött a család. Nekem vót kéd bátyám, azok jöttek hozzánk disznótörre, már reggel korán öt órakor mán ot vótak a szekérről nállunk. Hát vidzből csinálta az uram is, meg a bátyám is. Ha későn jöttek, akkor lámpád gyújtott, elibéjök, hogy lássanag bejönni. Esz csak vic vót, na, amijér későn jöttek. És akkor ugye megérkesztek, akkor leszáltak őük is, megreggelisztünk. Vót meleg bór, asztán vót mán a, a másik rokonunk mán öld disznót, akkor annál vettünk ety kis kőlbászt, fris kőlbászt, mán főstölt kőlbászt, és asz meksütöttük. Osztán megreggeliszték, akkor kimentek, és akkor megvákták a disznót. Mindig vót egy asszony, aki vette a vört, a véres hurkának. Aszt kavártuk, nem engettük összemenni, hogy... Hideg vízbe tettük, és uty kavártuk, hogy ne mennyen [ősze]. És vót ojan benne, ojan éir, és az a kanálra ráment, és akkor asz kidoptuk. És csak a híg víz marat meg. Utyhogy avval izé, avval a híg vérrel ögyelítettük fel a hürkába valót. Mer a véres hürkába mást váktunk, mint a május [!] hürkába. A véres hürkába váktuk a fejet, a fület, akkor ety kis húst is tettünk bele. Mit tettünk még bele? Nem is tudom. Meg befűszeresztük. Asz másképpen fűszeresztüg be, mert akkor leginkább sajtot csináltunk a disznónak a fejéből. És akkor még abba fokhagymát is kellett tenni. Utyhogy annak legyen jó, finom ize. És akkor, mikor a sajtot meksinálta az uram, akkor ety kicsit

felfüstölte, hogy a bőre kapjon ety kis füstöt, hogy ne romójon meg. És akkor uty felakasztottuk a kamarába maddzagra, asz fèlköt, fèlkötötte az uram. Mert aszt elfogyasztottuk hamàr, mèr csak az vót az eléb való. Asztán vót tepertőü, ki mit akart enni reggel. Vót kávé, állandóan kávéttünk [!] mindannyian, és az uram az inkább, meg a lányom esz hűsos vót, és ők ettek tepertőt utánna vaty kòlbászt, mikor mit sütöttem én. A kòlbászt aszt sütni kellett, de a tepertő az megvót uty hidegen, ahoty fèldarabòltam és kipèrgeltem, akkor aszt eltettem a spájzomba, és akkor abból vittem be, ha valakinek kellett. Hát az uram meg a lányom ezek szerettek utánna enni. De én nem ettem, még mikor férhez mentem is, nem ettem utánna semmit, oszt asz monta az apósom, hogy nem csodálkozna, ha csizmadijajány lennék, amijér nem ettem utána semmit.

Miért?

Hát únálluk izs divat vót, hoty kávé után evett az apósom kòlbászt vaty paprikász szalonnát vaty sajtot, mikor mi vót.

A csizmadialányok nem ettek?

Nem tudom, hogy aszt mijér monta. Csak asz monta nekem tréfábóul, hogy: Nem csodálkoznák Erzsikém, ha csizmadijamesternek vónál a lánya. Hát mondom: Mijér? Azér, mer nem eszem, nem eszek zsirosat reggel? Hát én nem bírok enni, reggel, zsírosat.

Térjünk vissza a vendégekhez!

Hát montam, megjöttek a vendégek, megreggeliszték, és utánna kimentek a disznót kibocsájtották a... Hát nem bocsátották ki, mert az ólba mekfokták, oszt akkor kihúszták, akkor főthő vákták, hát vótak hárman-négyen együtt. És akkor a késsel mekszúrta a nyakába.

Kicsoda?

Hát a férfi... Hát vagy a bátyám vót vagy az uram vót.

Ha nem ők?

Akkor meg a hentes vákta le. De nállunk nem vót hentes, mer az én kéd bátyám mindegyik értett ehez a disznóvágásho, meg mindenhe.

Azután mi történt?

Leválták, utánna mekpèrzselték szàlmával. Szàlmát tettek alá, és akkor bőven rá szàlmát, és akkor meggyútották, és lepèrzselték róulla a szőürt. Akkor közbe màjt kapàrták, mikor már lement róulla a tűz, akkor kapàrták, meg meglocsòlták ety kicsit, hogy jobban tisztújon...

Mivel kapàrták?

Késsèl... Kaparókés. Igen. Az eggy ojan kaparókés vót, amit csak āra használtak. Ugyi disznóvágáskor ha mentek, akkor vitte a bátyám is meg az én uram is vitte a kaparókést is a, az ölkést is, meg még avval, amivel a húst ' darabòják aszt is. Hotyha nem géppèl vákták a húst, de leginkább géppèl váktuk, csak anyám nem szerette, ő mindik kézzel vágatta a húst. Fínomabb is vót úgy énnekem.

Mit jelentett géppèl vágatni?

Húszdarológéppel vágjuk.

Akkor darálni nem szerették?

Inkább összevagdostuk, igen.

Mit csináltak a disznóval, amikor lejött róla a szőrzete?

Hát lemosták szépen, és odavitték egy másik deszkára tisztán, és akkor kihásították.

Mit csináltak?

Mekpucúlták, mekpucúlták, és akkor. Igen, eszt mán a vakarás után mondom, hogy mekpucúlták... Mikor megvakárták a izétől, a pèrnyétül megvakárták, akkor ugye odavittik, egy àjtóra rátették, vagy vágódeszkára, mit tudom én, mire tették rá, és akkor a hátán keresztű végigválták, òrját vettek, òrja szalonnát. Asz pediglen egy ijen vastag, vékony, ijen vékony, hosszú lehetett az òrját, hogy leválták. De ha karàjt vettünk, akkor csak egyenesen válták. De mindig izét vettünk, òrját vettünk, igen, òrját vettünk. Hát, régebben osztán mink mán csak magunknak òltünk, akkor mán karàjt vettünk, mindég. Az apum vette ki, ki tutta venni. Eccer hívot hentest, de annyira összedarabòlta a húst, hogy asz monta apja, hoty többet soha nem hív hentest, òü maga csinája meg, jobban szereti úgy.

Akkor kint bontották fel a disznót?

Igen, ot felbontották a disznót.

Hogyan?

Hát mondom, hogy rátették àra az asztálra vagy mire, egy deszkára, igen, és akkor kiválták a hátán, mondom, és akkor kétfele hàjtották, akkor kiszették a húst ròlla meg a fejet is leválták, akkor a húst leválták a szalonnárul, és akkor a szalonnát, a belit asz kivették. Hát asz férfi vette ki mindig a disznóból a belet, és akkor odaatta az asszonynak, és azok az asszonyok mingyá késztek pucólni.

Mibe tették?

Ety teknőbe tettük, vagy a mosóteknőbe vagy a sütőteknőbe. De a sütőteknőbe nem, mer abba hús ment, hanem inkább a mosóteknőbe tettüg bele. És a belet ottan széjjèlszették, szétfosztották, leszették a májat, leszették a tüdőt, a vesét levették ròlla. Akkor még a csepleszt is levették ròlla, mer az, vízbe rakták ezeket, mindet vízbe rakták, hoty haty szíjja a víz üket ki. Ojan régen vót.

Mi az a cseplesz?

Cseplesz? Hát abba van az összes' bèlszèrve. Ugy mongyák, hoty cseplesz, igen. Ahoty kibont vaty kiburittyák a disznót òldalt/ra [!], hát abbú, abba van a cseplesz. Ugy mongyák, hoty cseplesz.

Utána az asszonyok mit csináltak?

Hát az asszonyok kiengették a bélbül a izét, a szemetet.

Azt hogy nevezték?

... Hát szàr, igen a szàrt kiengették, és utánna az asszonyok aszt òbligették. Eldarabòlták a hùrkát, ojan hosszúra, a belet, és akkor abbú kiengették a szart, na. Egy ember vagy egy gyerek mindig vót a családba, aki tötögette a vized bele, és a másik meg megòblögette, és akkor kiengette, s akkor belegóúrták vissza a teknőbe, és akkor mikor mindez megvót, akkor bevittük a nyári konyhába, anyáméknál is ot csináltuk, meg nállam is, oszt akkor ottan tettünk rá csuhajat, az a tengerinek a csuhajja. Tuggya, hogy mi az? Na, és hát vót, aki tengerit tet rá. Vót, aki csuhajat tet rá, ki mit. De a tengeri jobban ízélte, elnyütte a belet.

Hogy volt ez?

Hát mostuk a belet tovább, hát avvål mostuk, asz ki vót engedve, és utánna aszt ki kellett mosni, hotyhát fehér legyen. És akkor ugye csuhajjat tettünk rá, és avvål dörzsòltük, vízzel a kezüngbe, így.

Mi a csuhaj?

A csuhaj az a tengerin van az a csuhàj. A csöves kukoricán, igen.

Szemes kukoricával is csinálták?

Igen, szemes kukoricával, igen, de az nagyon el, szóal elnyütte nagyon a belet, és inkább csak csuhajjal csinálták leginkább. Akkor sószták, ecetes vízzel kimosták, hoty szaga ne legyen. Kiförgatták.

Hányszor?

Hoty hányszor? Hát milliószor, ahányszor csak követelte, hoty széip fehér legyen addig mindig. És akkor kiförgatták, és asz ki vót mán akkor fordítva, ugy mikor leeresztették a szárt rúlla. És akkor visszaförgatták, és akkor mekszették a két víginél, hogy ami csuhaj rámaratt, meg a belsejiről is asz kiszették, és akkor az ugy let mektőtte.

Milyen dolguk volt még az asszonyoknak?

Az asszonyok meg addik fősték a hűrkába valót, a tüdőt, a májat, akkor a vesít is mekfősték. Utánna meg ' kisütötték a csepleszt.

A hurka főzését tessék elmondani!

Az üzsbe beletették, az üzsbe vót egy naty katlan, abba vót egy üst. Nem tudom, hoty tugya-e, hogy mi az az üst. És akkor abba bele, víz vód benne [töltve], és abba, hoty forrott a víz, raktág bele a májat, tüdőt, akkor a vesít, majd utójjára a[z] izét, a kövért, mert asz mán akkor annak letötték [?] a vizit. Már akkor asz csak sütötték, mert asz csak zsírrá kellett sütni, és akkor aszt uty tették a hűrkába, annak a zsírját...

Ezt a kint az udvaron csinálták?

Eszt kint, kint vót az udvaron. Hát a nyári konyhába is lehetet mek csinálni, mer leginkább ot csináltuk, csak télbe ot hideg vót. Oszt az embernek a keze ottan, mosta a hűrkabűrt, csak mekfázott. Oszt így mostuk [mutatja].

Szemben?

Szembe, pèrsze szembe, és akkor az mindik fòrgott a kezünk alatt, mindig ment ārébb, ārébb, mindik húzott, hűsztuk visszafele. És így akkor kitisztult, és akkor a, fòrgattuk, a végén leszettük, ha csuhajjal mostuk, a csuhajat. Leszettük, hotyhát tiszta legyen, és akkor tiszta, mán akkor tējesen tiszta vót, akkor megmostuk ecetes vízzel, sós vízzel, akkor kimostuk jól, és akkor hideg vízre tettük addig, amíg estere mekfőtt a hűrkába való, addig el vótak az asszonyok is foglalva mással, és akkor ugy mektőjtöttük a hűrkát.

Mi volt az a hűrkába való?

A májat mekfőstük. Én csak a májas hűrkát szerettem, tüdős hűrkát nem szerettem, meg a véres hűrkát szerettem. A májzsba tettük a májat, akkor hamar ki akartam mondani, a vesét is odatettük a májhoz, akkor ha még vót ety kis hűs, aszt is mekfőstük, aszt is odatettük a májho, mer a májas hűrkát mindenki nagyon szerette. A tüdős hűrka, ja, még rizsát is tettűng bele meg børsot tettűng bele, igen. A tüdős hűrkát, asz csak tiszta tüdővel csináltuk, abba mán tőp kását tettek, mert ugy vót jó, ha abba tőp kása van. Ara is ugyanűty tettük a fűszert, mint a, mint a májas hűrkára.

Hogyan készült a kása? Gondolom, nem szárazon tették bele.

Nem bízony, hanem eszt mekfőstük, és akkor szépen kimostuk, az vót a hur, avval a lével, amit kimostuk a kását, az még langyos vót, és avval engettük ki a hűrkából a szárt. Haty fejezzem ity ki magam, asz monta, hagy mongyam egyenesen.

Ezután milyen dolguk volt az asszonyoknak?

Hát mosták a hűrkabelet, az asszonyok mosták a hűrkabelet, asztán aszt le kellett szedegetni, hát sokájig ottan így dörzsölte, mik fehér legyen.

Kolbászt is töltötték?

Bizony töltöttünk... Hát aszt leszették a, a húsról, nem, a csontról a húst, csak keveset hatytak rája, hotyha mekfüstölik, akkò maraggyon rája ety kis hus, és akkor asztat, na, húsvágó géppel megdarálták vaty kézzel megválták. Az én édesanyám uty szerette, hoty kéjzzel legyen megvágva, apróra, és ebből lett a kolbász.

Mibe töltötték a kolbászt?

A hùrkába töjtöttük, ami, ami a disznónak a vékonybél hùrjába lett' beletötve. Aszt is ugyan-ugy ' ki, asztat nem kimostuk, hanem aszt ki, na, ijen vágódeszka vót, és azon, hogy mongyam mán, késsèl lekapàrtuk, na.

Annak mi a neve?

Hùròl, hùròltunk..., igen, hùròltunk. Mekhùròltuk a végbelet, a vékonybelet, asz mekhùròltuk, a vastagbelet mek kimostuk. Ez így vót.

Utána hogyan töltötték a vékonybélbe a kolbászt?

Hát kol, kolbásztótógéppel. Meg vót a, géppel tötöttük leginkább. Beletettük a húsvágógébbe, és fèlhùsztuk az izét, a hùrt, ki nem látom mondani. A húsvágógépnek vót egy ojan része. De bizony..., ijen csöve, és āra fèlhùsztuk a hùrt, és akkor nyomtuk a kezünkèl bele az elkísítet hùst, és hàjtottuk a gépet, a másik kezünkèl meg nyomtuk a húzsd bele. És vót eggy a viginél, aki engette a kolbászt mek csavàrta, hogy össze ne törjön, na.

Azt a hegyes valamit a végén lehetett cserélni?

Hát lehetet cserélni, hotyha esetlek kolbászt, hùrkát is tötöttünk rája, akkor vastagabbat tettünk rá.

Mit tettek a végére?

... A dudut rátettük a gépnek a végire, és ráhùsztuk a kolbásznak a belit, és akkor nyomtuk a gébbe a húst, és a másik meg engette a végén, hogy ' kemény legyen. Ne csak, hogy éppen legyen bele ety kis hús.

A hurkát is így töltötték?

Nem. Aszt kézzel tötöttük... A hùrkabél vót, igen. És akkor összefoktuk aszt a, amid beletötünk, és akkor belenyomtuk a végibe, és az mindig ment ki.

Minek a végibe?

A bélnek a végibe belenyomtuk aszt a tötéleket, és az ahogy ment a kezüngbe, az a hùr meg jöt rá vissza fèlfele, és akkor tele lett...

Ezt nem duduval csinálták?

Nem duduval csináltuk, aszt nem duduval, nem, csak így. A vères hùrkát asz csináltug géppel. Asztat ' géppel csináltuk, mer az ugyi véres vót, és vót eggy ijen hùrkatötógép, és aszt avval vaty hùrkatötő, úgy montuk csak, hùrkatötő. A véres hurkát aszt avval tötöttük meg. Mer az ugye véres vót, hát aszt nem lehetet fogni, hotyhát na uty töccsük... A tötélékje el vót készítve, és utólag rátettük a kását, és akkor még rátötöttük a vért, amit reggel megvettünk a disznótól. Aszt a vért rátötöttük, és akkor asztat hùrkatötőbe nyomtuk ki. Mert az ugyi lágy vóut, asz nem lehetet csak úgy, tötteni.

Utána mit csináltak a hurkával?

Hát mekföjstük a hùrkát, mekföjstük, kiszette édesanyám hideg vízbe, meg én is, és akkor a nyújtótáblára le, leraktuk szépen sòrjába.

A főzése hogyan történt?

Hát ugyanugy a katlamba, amégbe megizélt, a zsír mekfőtt, vagy micsoda, megolvatt. Abba a katlamba vizet töütöttünk, és akkor felfort a víz... Abba a lébe kifőszük a hürkát. Abba főt meg mán a cseplesz is, és akkor kibővítettük a levit, és abba főt meg a hürka. Mikor mán mekfőtt a hürka, akkor megnésztük eggy, izével, egy villával vaty tűvél, mikor mivel, és akkor megnésztük, hotyha mán nem vérzett a hürka, akkor meg vót főűve. És akkor kiszettük hideg vízbe, és akkor nyújtótáblára az én édesanyám szépen így [mutatja], párosával kinyútósztatta. Szóval így meg let kerítve, és vaty fordítva, és párosával ki let nyútósztatva... A fehér hürkát csináltuk így... A véres hürkát az géppél nyomtam ki, és az is kifőtt, igen. Ára, mondom, vért töütöttünk, és asz hígab vót, az géppél csináltuk ki, és az is kifőtt utójjára, csak asz továp kellett főzni, mer a vér áltál, hogy az is átalfőjön. Hotyha meg, izé, megnyomtuk, valamivel megnyomtuk, például villával, ety hegyes villával, osz hotyha nem vérzett, akkor az is mekfőtt. És akkor asztat is kiszettük.

Mit csináltak a kolbásszal a megtöltés után?

Utánna kihörtük, hidegre tettük akkor éjszaka, és akkor majt fel, vót a füstölőnek ijen rúggya, és éjszakára fêlraktuk, hogy¹ csepegjen le, a füstölő ruggyára. És akkor reggel, hát vót másnapja is, vagy egy napig még ugy vót az ízén, a, mi a fenén, azon a karón, hogy mongyam mán.

Rúdon.

Rúdon, igen, és akkor másnap meg osz felfüstöltük, a füstölőűbe. Vót édesapámnak is füstölője, nekünk is vót füstölőnk othon.

Milyen darabokban volt a kolbász?

Hát ijen ötven centizs darabogba, és akkor, nem darabogba vóut, hanem úgy vót mekhagyva, ha ahogy, ahogy, hogy mongyam, ahoty hajtottuk, osz mekhajtottuk, akkor visszafele hajtottuk, még ugy is vót, akkor ojan hosszúba tóttottuk a kòlbászt, nemcsak ijen êldarabòldba tóttottuk a kolbászt. És akkor aszt ugy¹ tettük a füstölőűre is, mikor mán a füstölőre tettük a kòlbászt. Az is ugy vót felrakva a rúdra.

Mi volt a hentes dolga?

Hát szétszette a disznót... Az ódalát külön szette, a combját külön szette, akkor a szalonnáját külön szette, a feje külön vóut, hát a vér az mán kijöd belőle ugye.

Később milyen dolga volt?

Hát akkor vákta a kòlbászhúsát... És utánna mektóttotte a kòlbászt, és akkor mán be is fejeződött a disznótor.

Az oldalával mi történt?

Ja, hát az be let sòuzva, az ódala is meg a csülökjérűl, na, hogy mongyam mán, a combjárú, mer combja csontyáról meg az első lábáról, szóuval hátsó meg az êlsőű lábáról jóul leszették a húst, abból lett a kòlbász, és ami rājta maratt, asztat¹ besòszták egy dējzsába, ety fadēzsába..., igen ety fadēzsába.

Ez hogyan történt?

Hát alól tettek sòut, és akkor eggyenkint raktág belefele, és mindik sòszták lefele. És az úgy vót mongyuk ety héjig vagy másfél héjig, és akkor kiszették, maddzagra kötöszték a párját mindegyiknek, és akkor felfüstölték, a füstölőbe.

A szalonnát nem sòzták?

Dehogynem a szalonnát is meksòszták.

Hogyan csinálták meg a szalonnát, hogy formája legyen?

Hát pèrsze, szépen kifõrmászták, félódált leizélték szépen, és ami abból lejött a hasa ajjából meg innen-onnan, abból tepertõt csináltunk. És akkor megvót a szalonnának a fõrmája, és akkor hát asz felakasztottuk, mikor már a só megjárta, akkor vót egy ijen ösztörünek monta az én édesapám, vagy annak is híjták, ösztörü, és āra ijen. Hagy mongyam el, hogy mijen vót az az ösztörü! Ijen lábon álló vóut, a fálnak vót támasztva, és felül vót egy ízé, ety sör, szintén ojan vastak fa, amibül ijen, ijen hosszan fa nyúlott ki, āra akasztották a izét, a szalonnát, mikor mán mekfüstölt, míg a só át nem járta, āra akasztották rá. Vaty hogy vót mán, nem tudom.

Akkor mi is volt az ösztörü?

Ojan vóut, mint egy asztal, úgy monták, hogy ösztörü, oszt āra rakták a szalonnákat, félbe rá. Oszt akkor sóuszták, megint raktak ety fél ódált, megint aszt is lesóuszták. Utyhogy ērül is le vót sózva, emerrül is le vót sózva, és a vékonya írt a közepire a hotyhivjáknak, a vágó-deszkának, vagy amire rakták. Nemtom, egy asztára, mongyuk egy asztára, az a, így erül vót a vastag, it is ērül vót a vastag, és az, a disznónak az āja az vékonyab vót, és az mindig belõl esett. És hát vót, aki szerette, vót, aki nem szerette. Én például nem szerettem, a vastak szalonnát szerettem. Mikor mán a só átjárta csak akkor téjlen, máskor nem nagyon szerettem.

Kik segítettek a hentesnek? A gazda?

Hát a rokonság... A gazda inkább meleg börről fõrgolódott, mindig vitte a henteseknek a meleg bört, a, a, fõrgolódott. Asztán szegény kéd bátyám mindig macerálta, hogy nem vót ez a disznó mék hatvan kiló se, a fene megette eszt a disznót. Mikor mán vitték a meleg bört, az uram vitte a meleg bört, akkor asz mongya, vót esz kétszáz kiló is... Mindig így viccelték egymást. Addig vót jó, míg viccelték egymást, mert szerették is egymást.

Mit ettek délben disznóöléskor?

Vót, húsleves vót, utánna vót töütöt káposzta.

Délben?

Délbe, igen. Utánna vót töütöt káposzta, asztán sült ódalas, és semmi más. Mek sütemény.

A sült oldalas hogyan készült?

A sült ódalas, a sütõbe meksütötte édesanyám, ety kicsid besósza, és meksütötte. Az meksült a sütõbe, és akkor hát valami garnérungál feltáaltuk, mindig vót valami hozzá, de inkább savanyúság vót hozzá, ugørka. De vóut, aki akárd bontani, aszt is lehetet felbontani.

Mit ettek a vacsorán? Hogyan készültek a vacsorához?

A vacsorához toros káposzta vót, a vacsorán. Az õrjának a csontyát èldarabolta édesapám ijen darabokra, és akkor asztat feltette anyám fõrni, és amikor fõrt, akkor félrehúsza a húst. Ety kis hagymát, nem ety kis hagymát, hanem egy jó naty fej hagymát vaty kettõt is, mikor mennyi vót az a hús, vagy mennyi káposztát csinát anyám, akkor aszt alá, félhúsza a húst, és asztat is meksütötte a zsírjába, és akkor, mikor mán érezte anyám, hogy na mos mán majdnem mekfõtt a káposzta, hanem a hús, akkor aszt az apró káposztát rárakta az édesanyám. Ha nagyon savanyóv vót, akkor kimosta és kicsavarta, ha nem vót savanyú, akkor is kinyomta a levit, és akkò rárakta a, a húsrá, és akkò befette, és ez vót a toros káposzta vacsorára.

Még mi volt vacsorára?

Még! hùrka mek kolbász még, még aszt is sütött édesanyám, hùrkát mek kolbászt.

A hùrkát is sütötték?

Pèrsze. Nem! A hùrkát, a hùrkát nem. De igen, a sütõbe sütöttük, a kolbászt mek meksütöttük lábozsba, a spàrhèlten.

De előbb a hurkát kifőzték, nem?

Pèrsze, hoty kifőszták, pèrsze, hoty ki let főzve minden, és ki let is hűtve, és akkor úty tette anyám màjt fel sűlni. És akkor, mikor meksűlt, akkor kiszette anyám, feldarabòlta szépen. Mer vót, amit nem izz darabòlt fel, asz feltette az asztalra, tányérba vaty hosszú pecsenyész tányérba, édesanyám abba rakta...

Ez volt a disznótoros vacsora?

Ez vót a disznótoros vacsora. Nemcsak [ez], mék toros káposzta is vót. A toros káposztát, mondom aszt a... Hogy montam? Orját, asztat feldarabòlta apukám, és akkor édesanyám, mondom, asz felsütötte [?], jól, hotyhát finom legyen, hogy mekfőjön mán, és akkor, mikor mán látta, hogy már màjdnem mekfő, akkor izé, hagymát csinát a zsírjába, és akkor rátette a[z] aprókáposztát, és ez ity főtt együtt az aprókáposztával, és ez vót a toros káposzta. Esz nevesztük toros káposztának. Disznótoros vacsora.

Ez meddig tartott?

Hát èltartott ez, akkor mán beszélgettek, mán nem vót más mi csinálni, akkor mán beszélgettek az emberek az emberekkel. Az asszonyoknak se vót má semmi dóga, félmosogattak a vacsora után, oszt azok is leültek, oz beszélgetek, mindaddig, amik hogy na, el nem készültek, hogy na, mos mán elmennek haza.

A zsírsütést kihagytuk. Beszélgessünk erről is!

Ja, hát az másnap történt. Bízony, asz másnap csinálta az én édesanyám.

Mi maradt még másnapra?

Másnapra, a szalonnát, először a bélkövért kisütötte az én, nem, a szalonnát feldarabolta édesanyám, ijen darabogba [mutatja], bevágdosta a bőrit is, hátul bevákta, és akkor beletette az üzsdbe, tőütött alá ety kis vizet, hogy ne úty sűjön le. Hát, mit mongyak, hát vagy másfél liternyi vizet, igen, és akkor ott a katlamba asz főt félfele, és akkor asz kavárgatni kellett. Amikor már mindig, mindig engedet magából zsírt, akkor asz kavárgatni kellett, hogy le ne sűjön, és meg ne égjen a zsírja. Mer ha nem kavargattuk, és nem gondoltunk vele, bizony akkor fekete lett a zsírja, megbarnút a zsírja. Nem fekete, hanem megbarnút a zsírja. De hotyha mindik kavárgattuk, és vigyáztunk rá, hogy le ne sűjön, akkor gyönyörű hóúfehér lett a zsírja, és a tepertő is nagyon finom vót.

Tettek bele valamit?

Nem, nem, a vízen kívül semmi mást. Nem. Asz csak rátötötte anyám. Majd mikor kiszettük, hát ha akártuk, meksósztuk, és uty tettük el. De anyukám nem sósza mek sohase, mer az lelágyította. Mán az apósoméknál, ot meksószták, uty tették el..., a tepertőt, amit kisütöttek tepertőt, anyukám nem sósza meg.

Milyen volt a jó tepertő?

Hát a húsos tepertő, pecsenyekövé tepertő vót a legjobb, pecsenyekövé tepertő. Az, mert ojan, a hús közzül szették ki, hogy ne legyen kövér a kòlbász, pecsenyekövé tepertő vót. Hát ez vót a lekfinomabb, mert jó húsos vót. Ety kis hús akat közzél. Én jobban szerettem, mint a pòrcöt.

Mi a kettő között a különbség?

A kettő köszt az a külömpség, mer ez' csak úgy vót, a pòrcnek meg annak, asz szalonnából let vágva, és annak' böüre vót, szalonnából let vágva ijen darabokra, montam, és akkor be vót vágva... Az vót a pòrc.

És a tepertő akkor micsoda?

A tepertő meg vót, ami a pecsenye, a pecsenyéből sűlt ki, az vót a tepertő. Ez is tepertő vót, uty hiftuk eszt is. Csak az bűrös vót, ez meg 'pecsenyekövé tepertő vót.

A máj, vese, velő, ezzel mi lett?

Hát abból lett a húrka. De bizony... Nem hatytunk mink semmit, nem, nem, nem hatytunk... De a velő az megmaratt, amit a fëjből kivágtak.

Azzal mit csináltak?

Hát asztat meg, lehúszták anyám, először főró vízbe tettük, lehúsztuk a bőrt róulla. És akkor utánna zsírba tette édesanyám, és meksütötte, és tojást ütöt rá. Eszt lehetet reggelire megenni, vót, aki evet [!] hozzá ety kis teját, vót, aki csak meleg bőrt, vót még ot valami férfi valaki, meg maga az uram, az én uram is megette így őü isz szerette ugy, hogy ivut rá ety kizs bőrt.

A vesével nem keverték?

Hát vót, amikor kevértük, a főt vesét kivettük, oszt mekhatytam egyet, asztán lereszéltem reszelővél, hoty finom legyen, és akkor aszt izs beletettem a, a velőübe, aszt avval együt meksült, a velővel együtt, és akkor tojást ütöttem rá, és ugy ette meg az uram. Hát, Ilukám meg az uram ette meg inkább, mert ők szerették az ijen zsírosat.

A zsír miben sült ki? Hogy nevezték?

Üst. Katlamba vót az üst, abba főszük ki a húrkat is, és másnap asztat kimostuk, szépen kisúróltuk, és akkor a feldarabolt tepertőt, az mán fel led darabolva ijen darabokra, akkor beletette anyám a, a üzsbe, és akkor tötött alá ety kis vizet, hogy ne sűjön le...

Ha készen lett a zsír, utána mit csináltak?

Hád beleöntöttük¹ zsírozsbödömbe. Vót édesanyámnak egy negyvenöt literes zsírozsbödönnye, és vót két huszonöt literes. Hád bizony valamikor telerakta.

Minek nevezték azt?

Ez bödön vót, zsírozsbödön, uty hífták.

Hogy néz ki. Miből van?

Hát én nem is tudom. Rendez zománcos edényből vót, ojan vót, mint a zománcos edény. Édesanyámnak vót egy nagy negyvenöt literes, az világoskék vót, vót két huszonöt literes, az meg mindig ojan sötétkék vót, zománcos vót. Ojan, mint az edény, hogy zománcos vót, belől mek fehér vót. És mikor tele lett, kihült a zsír, akkor fedeje [!] vót mindegyiknek. Ráfette anyukám.

Mije?

Fedele, saját magájéből vót fedele, oszt akkor ráfette édesanyám, és akkor abba vót a zsír a kamarába, ot tártottuk a zsírt. Hát nekünk kamaránk vót, nem spájzunk, hanem naty kamaránk vót.

Mi volt még ott?

Hát a kamarába ot vót a hombár, abba beletért kilenc mázsa búza, igen, és akkor meg a sóúzó is ot vót, amivel lesósztuk a szalonnát. Asztán má mikor mink nem sósztuk le, akkor lesószta a hentes, a sógorom, mer az is hentes vót, és a szalonnát, ugyi nem tutták téjlen eladni, mer nem kellett, majdnem mindenki disznót ölt, és lesószta a sógorom a szalonnát, őü is uty, hogy a közepibe vót a vékony, kétfelől a vastag.

A füstölésről tessék még beszélni! Milyen volt a füstölő?

Hát az egy ojan kisebb épület, egy ojan kisebb épület. Hát mit mongyak, hogy mijen nagy. Hát nem vót ojan széles, mint a szekrénye Ilukámnak [mutatja], hanem keskenyeb vót, és ijen rudak vótak benne a tetejin, és akkor āra ráraktuk a kőlbászt, és akkor mekfüstöltük. Alól vót..., hát forgácsal kellett vóna füstölni, de nem mindig vót fōrgács, de csak az akác, akácfa, akácfanak a füstye az nem savanyította meg, meg nem adot neki iszt. A[z] apám járt a, ott a Sarok uccán vót ety kerégyártó mūhèj, oszt apám attúl mindik hoszta el, ha akácfaból

csináltak valamit, akkor, szekeret meg eszt, aszt csináltak, oszt akkor apukám monta, hogy na, viszek el ety kis füstölni valót a[z] izébül a, mongya mán, amit lereszéltek, hogy mongyák? A förgádzsból, na. Igen.

Ezt rakták a tűzre?

Hát nem kellett tüzezni, csak füstölteni kellett, utyhogy apámnak... Hát a forgácsot, amit, meggyútotta apám, addik kellett förgács, de má mikör meggyúlt a tűz, akkor mán csak ráhintette aszt a hamut, és avval, asz füstölt, és avvāl füstölődöt meg a hús.

Mit hintett rá?

Aszt a forgácsot, amit az izé, hozott, na, hogy mongyam mán, a keréggyártótú.

Ez nem égett lánggal?

Nem éget lánggal, csak mikor begyullatt, akkor éget lánggal, de utánna mán csak füstölgött, akkor mán asz csak füstöl[gött]. Azér vót füstölt hús.

Mennyi ideig tartott a füstölés?

Háát, a kölbászt másfél napik kellett neki, mig mekfüstölte apám. Mer üty közbe ki is hült meg éjszaka, este bevitte apám, reggel megint feltette, és akkor megint füstölte tovább...

Nem volt állandóan fönt?

Nem, éjszaka nem. Hát rárakta apám a rüdra, szintén kétfelől vót ojan valami, amire rá tutta tenni apám, valami vazsbó vót az ottan. Hogy ne égjen meg, és a rud mek fa vót, ijen kerek fa vót, és āra rárakta apám, és akkor ijen hosszan lecsüngött, és akkor alárakta a tüzet apám.

A felvétel 1998. február 8-án készült.

6.

Beszélgessünk a kenyérsütésről! Hogyan készült a kenyér?

Hát én, én uty sütöttem kenyeret, hogy mindig vót kovászom, körpakovászom. És akkor amennyi kenyeret sütöttem, ahány nem kiló lizdbe, hanem kosárral vettem ki, szakajtókosárral a lisztet, és ahány szakajtókosár lisztet vettem ki, annyi ijen marik liszt..., kovászt ásztattam be vízbe, éjs este mekkovászoltam. Az üty történt, hogy ennek a kovásznak a levit leszűrtem, akkorára már átalázott jól, és a levit leszűrtem, s avvāl kovászoltam meg. Aszt akkor a teknőbe, ahogy vót a liszt, közepin csináltam egy, egy izét, egy élrekesztőt. Jól megnyomtam a lisztet, és akkor az eggyik végibe, amejigbe keveseb vót, ottan meg, csi[náltam], na, mekkavártam a kovászt. És akkor avvā sütöttem a kenyeret. Félkéltem, ez vót este, félkéltem hājnal négy órakor, beőgyelitettem az összes lisztet a kovással együtt.

Mit csinált?

Beőgyelitettem az összes lisztet a kovással együtt. És ja! Hát még a sót is tettüng bele a vízbe. Aszt is ojan adagot tettem, hogy ahány kosár liszt vót, annyi fél marik sót tettem bele a kenyírbe, és akkor felőgyelitettem, és hát kēlni hatytam ety kicsit, megdagasztottam ety cseppet, és kēlni hatytam egy óura hosszājig. Akkor jól mekkēlt, akkor újbū ledagasztottam, és akkor megint hatytam egy órát pihenni, és akkor egy óra múva kiszakajtottam szakajtókosaragba. Szakajtókosár oja vót, mint ije gyékénybū, ijen kerek kosár vóut, és akkor abba beleteritettem, úgy montuk a szakajtóruha. Az egy ojan, mint ety konyharuha, csak nagyobb. Van nekem ijen most is itt, eggy. Mek kellene mutatni, de ot van a szekrénybe. A szakajtóruhád beleterítettük, és akkor, ahány kenyeret sütöttem abbul a lizbūl, uty sütöttem mindig ' két kenyeret meg ety cipóut. Az egy ojan kicsi cipó vót, az mindig előre meksült jobban. És az

be, a kemencébe vetőlapáttal bevet[ettük], rátötöttük a kenyeret a vetőlapátra, az egy ijen kerek vót, és ije nyele vót. Hád biztoson látot falun ojat. És rátötöttük a kenyérnek a téisztáját, és akkor bedug, beduktuk a kemencébe. A kemencébe oszt ottan sült két, három óra hosszájig. A kisz cipót asz kivettük másfél óra múlva, az mán akkor meksült, de a kenyírt aszt három óra múlva szettük ki. Akkor szépen lekefáltuk, és megvizeszttem a tetejét, hogy ragyogjon. Ez vót így a kenyírsütéjs. Evvel be is fejeződött a kenyérsütéjs.

Most kezdjük előről részletesen! Milyen lisztek voltak régen?

Hát a nullás lizdből sütött[ünk]. Nem! Kenyír, kenyírlizdbúl. Mer kétféle lisztet kaptunk, vót nullás liszt, ugy montuk, meg vót kenyírliszt. És a kenyírlizdbú sütöttünk. Az, hogy mongyam, az nem vót ojan dērcés, mint a tiszta liszt.

Melyik volt a tiszta liszt?

A nullás.

Miért volt ez nullás liszt?

Hát így nevesztéjk, hogy nullás liszt, annak idején. Asz finomab vót, mint a másik kenyér[liszt], amibül a kenyeret sütöttük.

A lisztet hol szerezték?

Hol szerezstük? Hát a malomba vitte az uram a búzát, és ot megőürettéjk. Megőrette az uram, és akkor mán üty hoszta haza, hogy az eleje vót a tiszta liszt, asz leengették, és utánna jött a kenyírliszt.

Hogyan készült a férje a malomba, mit csináltak ott?

Debrecembe az Apafi uccán még most is ott áll a Trenka-féle malom... Trenkának hijták a tulajdonost. Az még most is ott áll az Apafi uccán. Én üty tudom, hogy még most is egzisztál, csak mos mán nem hiszem, hogy őüjrön.

Hogyan ment a férje a malomba?

Hát szekérről ment, és félrakta a búzát, és èlment őürletni. Ott osztán leszette, bele, betötötte valamibe, én soha nem mentem vele, betötötte biztos valami izébe, ami félvitte a búzát, oszt ot meksinálta, liszté avatta vagy darálta.

Mit mondott a férjének, milyen lisztet hozzon?

Hát tutta őü, hogy mijen lisztet kel hozni... Nullást meg eszt a kenyírlisztet, tutta, meg a kòrpát is hoszta. A kòrpát aszt a tehénnek attuk, abraknak.

A nullás lisztből mi készült?

A nullás lizbőül készült a süteméjny, akkor a főt tisztát is abbóul csináltam, mer asz finomab liszt vót, hát a kenyérlizbül abbül meg a kenyeret sütöttem.

Hová tették a lisztet, amit a férje meghozott?

A zságba maratt. Vót ijen nagy zsákunk, oja nyóucvan kilózs zsák, nyóucvan kiló búza térd bele egy zságba. Az ojan, vászonzsák vót? Nem vót. Vászonzsák vót lektöb rísze, de nem vászon vót az, hanem ojan kenderbül szöd zsák vót, én asz hiszem. És akkor abba maratt a liszt, betettük a kamarába, póucra, a lisztet, oszt az ot maratt. Míkor szükségem vót rá, akkor mindig vettem belölle ki.

Mivel?

Hát kosárrà, ha akkor kosárral vettem. Ha pedig ije tiszta lisztet vettem ki, akkor vót nekem ety tiszta lisztes csuprom, avvål belemerìtettem, oszt avvà vettem ki. Hát abba beletért ojan, héd deci, ety fél kilóu.

Akkor folytassuk innen! Bement a kamrába. Utána mit csinált?

Hát utána mekszitáltam a lisztet... Vót egy ijen nagy ' kerek faszitám, és abba beletőtöttem mindig egy-egy jó kanállal, és akkor a teknőbe belerásztam. És ekkor lett osztá, hogy a teknőbe oszt ketté, na, hogy mongyam má, kétfele választottam.

Mivel?

Hát a kezemmél, a kezemmél. És ity felnyomtam jóul, hogy asz kemény legyen, hogy ne omöjjon közzéj, és akkor avvál meg mekkovászótam a kissebbik végibe. A nagyobbik végibe meg ot maratt a liszt. Asz csak majd akkor ögyelitettem össze, mikor mekkelt a kovász, asztán összeögyelitettem a sós vízze.

Azt hogyan kellett csinálni?

Hát úgy, hát a kezünkél. Mekförgattam, hogy na a vízbe először szíjjelnyomtam aszt a kovászt, és utána meg amennyi lisztet felivutt, amijen nagy, amijen keményséigüre akartam hagyni.

Mi az a kovász? Hogyan készült?

Hát a kovász az, kòrpakovásszal sütöttem. Az úgy készült, hogy ' hatytam ety kis lisztet, ety kis téjsztát, és akkor az a téjszta, mikor mekkelt jól, akkor összedörzsöltem az ojan kòrpával, ami ojan nagyobb ' szemű vóut, mèrt attak, attak ijen apró szemű kòrpát meg nagyup szemű kòrpát. És akkor avval a kòrpával összedörzsöltem jóul, és vót kovászszerítóum. Az ijen fábúl vóut, ity kereken, és akkor abba ruhát teritettem, és szét' dörzsöltem rájta a tész[tát], a kovászt. És az a kovász ety-két nap alat mekszáratt a szobába. Ha vót kemencénk, fèltettem a tetejire, de nem szerettem hamàr szárítani, mer nem jóu vóut úgy. Job vót, hotyha csak úgy magátú szarat meg.

Mi volt az a kovászszerító?

Ez ijen vót, mint a, amibül a kosarat készítik, az a gyíkény vaty seprüt vagy mit kízítenek, ojabóul vót, ojan vékony vesszöbül. Igen. És ojan kereket csináttag belölle, és hát annak is vót ijen natyságù széle is, hogy ne lógjon ki, vagy ne szóróggyon ki a kovász. Az ije kovászszerító vót, uty híjtuk.

Abba tették a kovászt?

Abba tettük a kovászt, igen. Amìg meg nem száratt..., pappìrt tettünk alá. És amikor mekszáratt, akkor èraktuk zacskóba, és amikor sütöttünk, akkor annyit tettünk, annyi marikkal tettünk, ahány kosár lisztet szitáltunk.

Mit tettek még a kenyérbe?

Hát vót, aki krumplit ted bele, hogy akkor puháb legyen, különösen a búzakenyérbe. A ros, roskenyérbe nem szoktak, mert az anélkül is puha vót, de a búzalizdbóul sütöt kenyeret, abba tettünk.[!/] Nem mindig, de tettung bele, az gyarapította is a téjsztát.

Utána mi történt?

Ja, az meg, asz főt krumpli vóut. Hagy mongyam el! Főt krumpli vót, és asz mektörttem téjjesen ojan simára, hogy ne legyen görcsös. Mer az nem jó let vóna a kenyírbe, hotyhát ' beleharapunk a krumplibá.

Mivel törték meg?

Hát a kezemmél, a kezemmél, ojan jóul mektörttem. Meg vót ojan valami, amivél, jāj persze! Hát vót, amivel a hürkát, mikor nyomtuk a véres hürkát, oszt ojan gömb vót abbül a vírbül, oszt annak a végivel törttem meg mindig, most jut az eszembe, avval a fával. Az egy ojan kis alaku fá vóut, ami abba belement a kolbásztötöbe [?], és avval a teknőbe mektörttem a[z] ízét, a kovászt... Hát a kovászt aszt tòmával felögyelitettem, még ' föszttem hozzá ety kis haj, vöröshagymahajat, asztán meg ety kis krumplit is tettem bele valahogy, én úgy gondolom. Mán hát ojan régen vót, hogy mán èlfelèjtettem a kenyérsütist. Valamikor nagyon sokat sütöttem.

Utána mi következett?

Hát utána mondom, hogy megérletem[/!], megérletem, hogy had érlén meg. Az megérlett, mert meleg vót, és akkor má ki kelled bontani és széjjeldörzsölni. A kovászszáritóra pappírt tettem, és ára a kovászszáritóra széjjeldörzsöltem, ez ot mekszáratt. Mikor mekszáratt, akkor meg élraktam, acskóba.

Hogy folytatódott a kenyérsütés?

A kenyérsütés, hát úgy folytatódott, hogy mindent, na, kosár liszhez egy marik körpakovászt tettem, úgy híftuk, körpakovász, a vót a neve. Hát vót, aki csak tiszta korpával sütött, de én nem, én mindig evvel...

Mit csináltak, amikor a kosárba tették a tésztát?

Kiszakítottuk. Kiszakítottuk, és akkor megliszteltük a ru[hát]. Nem! Ety kosárba terítettünk ety szakajtóruhát, aszt a szakajtóruhát megliszteltük, hogy ne ragagyon hozzá a tészta. Akkor beletettük a tésztát, és akkor asz széjpen elegyengettük, hogy sima legyen a felső része, és aszt is meglisztesztük. Mer mikor bevetettük, akkor a lapátra rátőjtöttük, a vetőlapátra, hát akkor nehogy hozzáragaggyo. Azér tet[tük], lisztesztük meg a tetejét is a, té[sztának], a kenyértésztának.

Hová vetették be?

A kemencéjbe.

Hogyan nézett ki a kemence?

... Aszt akarom élmondani, hogy ' hogy is nézet ki. Hát ijen kör, körbe vót a kemence, és ahogy magasodott, az úgy jött ' jobban össze, úgy oszt a teteje meg oja körbe vót, az izz be vót fedve avval a[z] anyaggal, amiből a kemence kéjszült.

Milyen részei voltak?

Ja, hogy mien része vót? Hát vót kemence, kemence, ahon bevessük a kenyeret, ott ájtóu vót... Nekem plébül vót. Hát vót, akinek abbul a[z] anyagból vót, amiből a kemence vót csinálva, szóval sárjából, de énnekem vas vót, és fogóu is vót rája nekem, ojan vót.

Azt hogyan fogták meg? Hiszen az meleg volt.

Hát meleg, meleg vót, de főtuk egy ruhával, meg mikor, mikor hát, mikor fűtöttünk, akkor nem tettük be az ájtót, az ájtót, csak mikor a kenyered bevetettük.

Hogyan fűtötték?

Hád befűtöttük a kemencét csutkaízzikkél, amit a tehén mekhagyott, leette róula a levelet, és akkor az a csutkaízik asz kéjvibe vót kötve a rendes embernél. Vót, akinél csak úgy kigórták, de az én uram kévébe köttette, és még úgy, hogy a szára is etyfele vót, a töve is. Ije nagyon rendes vót az uram, hogy a töve is mindig etyfele vót, és kéjvébe vót kötve. Hát ugyi, amit hát összekötöttek ojanál, ami, amivel kihörták a kéjvít. Asz pedig ije szálmából vót össze-csavárva. Ije vastakságúra, mint a csuklóm, és avval összekötöttük megint, amikor még nem használtuk fél. És aszt úgy vótak odatéjve, hogy nehogy megázzo. Mèrt hát akkor nem tuttunk vele fűteni, híjába tűzeltünk vóna, nem fűlt fel a kemence. Vizes vót, mer megázott.

Mit csinált a kemence?

Nem fűlt fel a kemence, szóval nem sütötte meg a kenyeret. Nem fűlt fel a kemence ájja, tecik tudni, a kemence ájja asz köübül vót.

Nem téglából?

Hát téglából na, mit mongyak, téglából vót, és ugye annak fel kellett, hogy fűjön, azér tűzeltünk a kemencébe. Hát vót, aki szálmával tűzelt, vót, aki csutkaízzikkél tűzelt, vót, aki gájjal is tűzelt, ha vót ojan kis lemaradod gáj.

Mit csináltak a hamuval?

Aszt kivittük a szemédbe. Kihuszták a kemencébű.

Mivel?

Hát szívonóúvål.

Mivel?

Szívonóúvål, így montuk, szívonóúvål... Az egy ijen alakù vóút, így, itt, it vékonyab vót, it szélesedett, így, és akkor a közepibe vót egy juk, és abba lett egy bot vagy egy rud dugva, és avvål husztuk ki a tüzet a kemencébűl. De vót mellette ety piszkafa is, amikor màjd égett a tűz, oszt az ember széjjèlpiszkálta, hogy mindenüt fűjjön a kemence.

Honnan tudták, hogy már jó a kemence?

Jaj, hát aszt onnan tuttuk meg, hogy mán akkor a, a kemencének az àjja má szikrázott, szikrázott, tüzet hányt. Igen. Ugy montuk, hoty szikrázik a kemence àjja má. Akkor má be lehetet vetni a kenyeret, mer mán akkor fõrró vót a kemence, mán akkor fèlfűt. És akkor ugyi, bevetettük a vetõlapáttal a kenyeret. A vetõlapát egy ojan kerek vóút, mondom. Mék talán most is megvan nekem.

Hogyan tették rá a kenyeret?

Hát ráborítottuk a kosárbű, ráborítottuk a kenyeret, kiborút szépen ràjta, és meg is ált, amíg ' körülváltam, hoty fèlhasaggyon, vagyis végig megváltam, meg a közepibe isz szúrtam ety kést, és akkor aszt úgy duktam be a kemencébe, és akkor gyönyörűen fèlhasatt, uty felkelt. Oja szép magas vót a kenyerem. Oja szép magas kenyeret sütöttem, hogy Debrecembe, mikor bekerültünk, aszt az Ajtó uccán vettük a házat, hát a Virág uccára hòrtam. Kányási vót a pék ottan, lehet, hogy még most is ő ott a pék. Igen, ot pék vóút. A hùgomék meg a Dugovics Titusz uccán laktak, utyhogy a Kányásinak, a péknek a jánya meg az én hùgomnak a kisjánya egyyüd barátkosztak. De oszt az a kisjány valahogy úgy, az elméjivel hiba let neki.

Mit mondott a pék a maga kenyerérõl?

Hát nem a pék monta, hanem az uccán hoztam hazafele, a drága jó apám, nyugoggyon, ez mán akkòr történt, mikor bekõütöszttünk a városra, oszt asz monta apukám, hogy ' hát hogy viszed el jányom, két kosár meg ety kis kosár, vagy ety cipókosárál? Hát mondom, apukám, màj csak èlviszem valahogy, hát màjt segít valaki. Aszongya, csinálók én neked ety kisz szekeret. Osz csakugyan csinált apukám egy ojan kisz szekeret, mint ety kis láda, hát ijen, ettõül nagyob vót, mek széjlesebb is, és abba beletért úty kosarastól a kenyerem, és akkor úgy vittem el a pékhe. A péknél meg osztán leszettük még ott ety kicsit, vártunk, míg a pég befűt, még akkor fűtött a péjk, hogy na haty fűjjön, a kenyerem mek haty kèjen addig, odatettem közel a kemencéhe, ahun kisütött a lang, hogy na haty kèjen, nehoty ha míg vittem oda, hát le, leesett, és akkòr bevetett a pék. Sütõlapáttal vetette. Vóút neki is egy oja hosszú, hát õneki több, vagy naty kemencéje vót a péknek, mèrt azér hogy más is vitt oda kenyeret, nemcsak én.

Maga nemcsak otthon sütött kenyeret?

Neem bizony, mikor bekõütöszttünk a városra, akkor mán nekem nem vót kemencém.

Hol volt ez a kemence?

Esz kint a tanyán, ahun gazdálkottunk... Pèrsze, ot vót.

És a városban senkinek sem volt kemencéje?

Hát, anyámnak a nyári konyhába vóút. De, hát ot mán csak anyánk sütött. De mán mikòr hazakõütöszttünk, mikor fokságba ment az uram, osztá hazakõütöszttünk, akkor én is abba sütöttem. Akkor is.

Pékhez is jártak sütni?

Hát pékhez is jártunk. Akinek ne vót kemencéje, asz pékhe horta a kenyeret, ity kosárba vitte el, mint ahogy én mondom, hoty kosárba raktuk egy ijen gyékénykosárba.

Mennyit kellett ezért fizetni?

Kilóu, kilószámra kellett fizetni. Mikor mennyit fizettünk. De csak sülve mirték meg, mikor hosztuk kifele a kenyeret, akkor mérték meg. Hát én nem tudom eszt, mán nem tudom, mijen, mennyit kellett fizetni. Nem sokat kellett fizetni. Hát ha süttünk ojan két és, két kenyeret meg ety cipóut, hát egy ojan tisz-tizenkét forintot fizettünk írte. Nem sokat kellett fizetni.

A pék is süttött kenyeret, vagy csak bérsütést vállalt?

De, süttött. Például Snájdër pék, az ot van a Nyíl uccán, még most is ot van a kemence, a bóuttya neki. Hát osztán, hoty ki süt, ki süd benne most a [!] kenyeret. Akkor ity hífták, hoty Snájdër, Snájdër Béjini...

Hogyan ismerték meg, hogy melyik kenyér kié?

Jaj hát, meg ' kellettett, névjegyett kellett írni, és ráragasztani, amikør rátötötte a lapátra.

Mit csinált?

Rátötötte a vetőlapátra, megvizeszte, és akkor mán ot vótunk mellette, osz rányomtuk a névjegyünket, a nevet.

Minek hívták?

Névjegy. Igen... Rá vót írva a nevünk meg az uccaszám, semmi más. Hát ijen kis pappírok vótak, így ennyi [mutatja], osz ráragasztottuk a kenyírre. Az osztán megmaratt, mikor írte mentünk a kenyírír, akkør csak néstük, hogy na, hun a mi kenyerünk. A névrű mán tuttuk, megláttuk.

Most térjünk vissza a kemencéhez! Honnan tudta meg, hogy jó a kenyér?

Hát montam, hoty kéjt óra hosszát vaty két és fél óra hosszát süttöttem.

Akkor már rögtön kivette, vagy előbb megnézte?

Ja, hát a, közbe izz benisztem, hotyhát na, sül még, szépen sül, megnésztem a kemencébe.

Hogyan?

Hát levettem az elő, úgy mongyák, előtér. Az ajtajánál vót az az előtér.

Hogy nevezték?

Előtér. Igen, az ajtajánál vót... Ojan ajtó vót, mondom, hogy igen amit a kemencének, aho bevetettük a kenyeret, ojan állású vót. Nekem vazsbúl vót, de van, aki, vót akinek csak ojan anyagból vót, mint amijen a kemence, ojan sár-búl vót.

Csak szemmel nézte meg?

Pērsze, hoty szemmel... Tuttuk, hogy ety két és fél óra hossza múlva jóu, meksült a kenyír. Aszt nésttem, az órát, hogy na... A kenyeret is nésttem meg nésttem az órát is, hogy mennyi ideje [sül].

Hogyan látta meg, hogy már jó a kenyér?

Hát mán szép piros vót a külseje, szép piros, meksült vót a külseje, mint ahogy most is ojan sült a kenyírnek a külseje... Hát a külső haja sült, nem? Az én kemencémbe is meksült ojan széjpre, és akkor vettem ki. Na, mondom most mán meksült, és kivettem, kihűsztam a szévnóval.

Így mondták? Az előbb nem így mondta.

Hogy montam? Én avvål husztam ki, szénvonó vót az... A szívonóvål, na, a szívonóvål. A szívonóúvål hùsztuk ki.

Mit csináltak, amikor kivették a kenyeret?

Hát én megvizesztem... Csak egy ruhával vagy egy, ety kefe vót nállam, ézs belemártottam a vízbe, oszt avvål megdörzsöltem, és kéjsz vót, ragyogott a kenyír. Nem. Lisztes vót, mikor mekfoktam, mer ugyi, mikor beveti az ember, hács csak lisztes, mert ' benne vót abba a ruhába, hát liszt vód bele tíve, hogy ne ragaggyon.

A tetejét nem söpörte le?

De, le, az àját inkább, az àját, nem a tetejit... Vót egy ijen kis tõlseprùm, amit megòltem kacsát vagy rucát, mit tudom én, oszt vót egyy ojan kis seprùm, osztán avvål ledörzsöltem az àját, a tetejit meg bevizesztem, hogy ragyogjõ, szép legye. Ne legyen lisztes, hotyha az ember magáho fogja, vák kenyeret. Hát ugye egy nagy nyóuc kilós kenyér, hát nyóc kilósok vótak azok a kenyerek, amit én sütöttem. Doktor Ludmány államügyésznek ' bírtuk a fõggyit, osztá hát aszonta, hotyhát neki semmi se haszonbérbe, kenyér kell, kenyeret süssek neki. Osz mikor vittem neki a nyóuc meg nyóc és fél kilós kenyeret, hát na, jàj, ijen magas vót. Hát elgondolhassa, az a naty kerek kenyér...

Hová tette utána a kenyeret?

A kamarába, póucra. Mindig oda, a kamarába, a spájzba, így mondom... Vót egyy ojan álvány, amit hát a kamarába tartottunk, ojan, mint a telázsi lenne, csak nagyob mek széíleseb vót. És hát oda raktuk, a kenyeret a póucra. És ahoty fogyott a kenyér, akkor mindig vittüng be, hát èltartott az a kenyér, én tíz napra sütöttem kenyeret.

Hogy vágtak le belõle?

Hát ha mekszeztük, mekszeztük a kenyeret. Ahogy vót az a naty kerek kenyír, akkor kezüngbe váktuk [!], osztá mekszeztük. Utyhogy ' hagy legyen mekkezdve.

Melyik részén?

Hát, ahoty fêlhasatt, a hátúját fõrditottuk felénk, és uty, hogy ne, ne hasagygyon fel a teteje. Hanem a hátùját fõrditottuk felénk.

Volt ennek neve?

Nem, nem, nem emlékszek, hogy let vóna neve...

A friss kenyeret hogyan ették?

... Bezsírosztuk, meksósztuk. De az ugyan a téjsztája vót mielőt még be nem vetettük, lángos sütöttünk.

Hogyan történt a lángossütés?

Az ùty történt, hogy èlváktam egy darap kenyértéjsztát, aszt, aszt kivittem, a lapáton èlnyútottam a nyújtófával, amivel a többi süteményt nyútottam.

Milyen lapáton?

Azon a vetõlapáton oja kerekre èlnyútottam, mint mijen vót. Újnyi vastakságúra, és akkor beduktam a kemencéjbe, ot még éiggett a tűz, mán csak szenes vót, és akkor ot meksúlt, akkor kihúsztam.

Ez mikor történt?

Esz kenyérsütés előtt, kenyérsütés előtt vót, amikor mán nem vót kenyerünk, osztán nem bàj, sütök egy lángost, aszt montam nekik, sütök màjd egy lángost. Osztá hát vót, aki asz monta, például az uram asz monta, ne. Én nem szeretem a tejet, asz mongya, nekem csak uty sózd meg, oszt nekem úgy jó. Vagy esetleg ety kis teját főűsztem hozzá.

A lángos ugyanabból a kenyértésztából volt?

Ugyanabból a kenyértésztából vóut. Abból szakítottunk le ety kizs darabot.

Milyen nagy volt a lángos?

Mijen nagy vót? Hát, mint egy mozdótál. Oja nagy vót, mint a vetőlapátom, ojan nagynak kellett lenni, naty kerek vót. Hát én ojan vastag, vaty hosszúra nyútottam. Únnyi vastag vót, únnyi vastag vót. Mert ha nagyon vastag vót, akkor mán nem az, nem sűlt átál, és az nem jó vót.

De térjünk vissza a dagasztáshoz! Minek nevezték, amit dagasztottak?

Kenyértésztának, és akkor asztat megdagasztottuk kezünkél, a kezünkkel, hát vót, aki sörba dagasztotta, így [mutatja], mek típte. Én nagyon finom kenyeret sütöttem, mer én téptem a tisztaját, oszt úgy dagasztottam, hogy mindig, ami vót a kezembe, aszt el is típtem, oz dagasztottam.

Mit csinált vele?

Eltéptem, igen. Oszt akkor az úgy a kezembe vóut. Mindig ment sörba, sörba csinátam.

Ezt hányszor csinálta a tésztával?

Csak eccēr. Mikor, mikor dagasztottam, először megőgyelitettem, akkor ety kicsid dagasztottam, és utána egy óra múlva megint megdagasztottam, és akkor mán hatytam pihenni, akkor mán csak kiszakítottam.

Mikor fejezte be a dagasztást?

Egy óra múlva. Egy órájig dagasztottam... Akkor mán finomab vót a tiszta, akkor mán finomab vót a tiszta, mikor mán kidagasztottuk. Nem úgy, mint mikor összeőgyelitettem a hotyhívjakkál, a kovásszál összeőgyelitettem, akkor csak egy nagyon kevesed dagasztottam, és akkor uty hatytam, hoty haty pihennyen, egy óra hosszát. Egy óra múlva kidagasztottam, dagasztottam, egy óra hosszájig, akkor majt kikelt, és egy óra múlva kiszakítottam, ekkor megint kēlt, és úgy vetettem be a kemencébe.

Térjünk vissza a második dagasztáshoz! Mit nézett ilyenkor?

Hát aszt is níztem, hogy a tisztának mijen minőségbe van... Ahogy dagasztottam, hát a kezembe vót a tiszta. Hát ugyi, láttam, hogy most mán finomabb, sokkal finomabb, mint mikor hozzákesztem... Má levált a kezünkről, má nem ragatt a kezünkhöz. Ahogy dagasztottunk, nem ragatt a kezünkhöz mán a téjszta. És akkor ez mán jóul vót, és akkor hatytam pihenni, újbú összeraktam, meglisztesztem, leteritettem a szakajtóruhával.

A kezére ragadt liszttel mit csinált?

Hát lemostam, lemostam vagy ledörzsöltem a lisztél, és akkor a kovázba meg beletettem, amit kovász csináltam, hogy ne mennyen pocségba az a lisztes...

Nem engedte a tészta közé?

Neem, nem engettem oda, mer akkor görcsös let vóna, ha meksütöm a kenyeret.

Megmosták a kezüket?

Közbe nem mostuk a kezünket, mikor dagasztottunk. Pērsze, hogy nem. Nem, csak a végén, akkor mostuk meg. Hát lehet, hogy, én má nem is tudom, lehet, hogy megmostuk. Vagy megmostuk?

Vízbe nem tették bele a kezüket?

Dehogynem! Csakugyan emlékszem rá, lássa, hogy beletettük, belemártottuk a kezünket vízbe, és akkor újból dagasztottuk a tészta. És akkor, mikor már készen vót a tészta, akkor szépe levált a kezünkről. Addig nem vált le, de akkor meg már szépen levált a kezünkről.

Mit mondott erre a tészta?

Kíszen van, kíszen van, igen, lehet szakítani. Nem! Pihenni hatytam, és asztán májt szakitom abba a konyharuhába, kosárba, amejigbe beletettem.

Hogyan történt a szakítás, késsel?

Ēlváktam késsel, igen, és akkor összegöngyölöttem [!], és akkor úgy tettem a kosárba, és akkor szépen elegyengettem, hogy a teteje sima legyen.

Mit csinált azzal a darabbal, amit elszakított?

...Összegöngyöltem a teknőbe, igen, összegöngyöltem és akkor szépen beletettem szakajtó-kosárba, és így rányútam[!] a színt is, és ot lenyomkottam, hogy na szépen legyen, sima legyen a széle. És az úgy kelt meg. Eggy óra múlva tettem kemencébe csak, akkor már láttam, hogy na már mekkeld gyönyörűjen, főljött a tészta. Igen.

Olyan nem volt, hogy kifutott a kosárból?

Nem vót, akkor nagyon lágy vót az egész tészta, akkor nem vót jó kenyér.

Milyen hibákat lehetett elkövetni kenyérsütéskor?

Hát nem dagasztotta ki, nem dagasztotta ki.

Milyen lett akkor a kenyér?

Hát akkor zsengéjs, zsengéjs. Az, mikor kisült, akkor ojan zsengéjs vót az àja is, mert nem vót kidagasztva, meg nem vót jól meksülve. Nem vót tökéletesen kiszakítva. Nem tudom má, hogy ' hogy mongyam. Csak tudom, hotyha a kemencébe nem jól sült meg, akkor az zsengésen maratt. Így montuk, hogy nem jóul sült meg a kenyér, zsengésen maratt.

Ragadós volt?

Nē vót az ragadós, meksült a, csak ojan puha vóut, puháb vót... Nem let rājta hāj, kenyírhāj, csak ojan puháb vóut.

És ha kemény volt a tészta, ha nem dolgozták el?

Hát aszt éreznem kellett, hogy na mijen kemínyre haggyam a kezemmél...

Azt mondták, hogy sületlen a kenyér?

Dehogynem! Monták, hoty sületlen a kenyír. Van ojan része, ami sületlen, nem jól sült meg, vagy nem sült átál. Például az àjja, ha nem vót jól befűtve a kemence, akkor az nem sült jól átál.

Erre mit mondtak?

Hát, hogy zsengés vaty sületlen.

Azt is mondták, hogy sületlen?

Monták, monták, monták, hoty sületlen. Sületlen a kenyér, igen monták. Nem is asz monták, hogy zsengés, hanem sületlen. Így mondom jobban, mer így montuk.

Mikor volt zsengés a kenyér?

Hát akkor vót a kenyér, mikor nem sült átál, ahun fêlhasatt, osztán nem sült ot jól átál. Oja zsengés vót a kenyér, hogy nem sült átál... Nem jól sült ki, zsengésen maratt. Na, így nevestük. Nem jól sült ki, zsengésen maratt, mer nem jóul vót kiszakítva, vaty tuggya a fene.

Régen is elhajították a kenyeret, mint most?

Nem hajítottuk, nem, asztat megettük. Ami megmaratt, aszt pedíglén, ha vót ojan, hoty kimaratt a kenyír, nem ettük meg, nálam sose marat ki, mer mindig úgy vettem [!] a gyerekeknek is úgy váktam, hoty sose marat ki. Ha pedik kimaratt, akkor a kutyának attuk. Csináltunk ety kis ennivalót a kutyának, meleg vízbe sóut tettünk, meg a kenyírhajad beleraktuk, amit lehámozunk a szélirűl, vagyis a tetejirűl, asztán meg a zsengés ríszit izz belelőktük oszt megette a kutya. Ez vót a kutya ennivalója. Nem úgy, mint most.

Ha valaki leejtette a kenyeret?

Hotyha elèjtette valaki a kenyeret, ugye, váktunk ety karéit, oszt elèjtette a gyerek a kenyeret, akkor fêlvettük, mekfűjtuk, osztán meksóúkköltük. Úgy attam vissza a gyerekeknek.

Ezzel mit fejeztek ki?

Asz, hogy nem pocsékòjuk a kenyeret, aszt fejesztük ki vele, hogy nem pocsékòjuk. Isten áldása, nem pocsékòjuk, fijam... Mekfűjtuk a kenyeret, meksóúkköltük, oszt odaattam vissza a gyerekeknek, ha elèjtette. De nem vót ijen, se énnálam, se a gyerekeknél. Én mindik tuttam, hogy elegendőt tuggyak nekik vágni...

Meddig volt friss a kenyér?

Óu, hát nem sokájig vót asz friss, amikòr kihúsztam a kemencébűl, akkòr melegen mekszektem a cipóut, az bezsírosztam, besóusztam, és asz finom, puha kenyeret ettünk.

Mi volt a különbség a cipó és a kenyér között?

Asz, hogy a kenyér nagy vót, a cipó meg ugyanabbul a tísztából meg ety kisebb vóut. Mindik sütöttem ety kisz cipót, hogy legyen előre, kivenni.

Milyen nagy volt a cipó?

Hát, ojan két kilós? Kerek. A kenyír is kerek vót. Nem, nekem nem vót hosszú kenyírkosaram, az is kerek vót. A kenyérem is, meg a cipóm is, az is kerek vót... Együt vetettem be, igen, csak a cipót asz hamarap kivettem, mer asz hamarab meksült, mer asz kicsi vóut.

Mennyivel hamarabb vette ki?

Hát az, egy jó óra múlva vagy másfél óra múva már asztat ki lehetet szedni. A kenyeret mek három óra múlva, három órájik sütöttem, akkor lehetet kiszedni. Naty kerek, hát nyóc kilós kenyereket sütöttem én.

Először a cipót kezdték enni? Mivel ették?

Igen. Hát, ha nê vóut kenyérünk, akkor mekszeztük, osz már reggel ettük a kávévā.

Tettek rá valamit?

Nem, nem, csak úgy. Ha apja nem, neki nem teccet a kávéj, mer nem nagyon vót tejes, akkor ő meksósusza, és meg vód zsírozva, meksósza, oszt úgy ette. De mink nem. Én csak úgy váktam belőle, és hát a kávévāl úgy ettük.

Meddig tartott ki a cipó?

Hát [nevet], nem sokájig. Vóutunk négyen, hát egy ojan kis kétkilós cipóu, hát az vaty két napig az is kitártott, mer nem vótunk ojan nagyon kenyeresek, apja vót kenyeres, de nê vót egyig gyerekem se oja nagyon kenyeres. Nem. Ilona mek különösen, hát az ugyan a tejet nem ette, kenyeret evett inkább, zsíros kenyeret.

A zsíros kenyeret hogyan csinálta?

Hát, hogy melegen mekszeztük a kenyeret, akkor váktung belőle ety karajat, oszt akkor bezsírosztuk, besósztuk, oszt akkor lehetet mán enni.

Mit vágtak belőle?

Hát ety karajt váktung belőülle. Vágj ety karéj kenyeret, oz zsirozd be! - monta az uram, hogy vágjál nekem anyám, ety karéj kenyeret, oz zsiroz be. Meksósztam, asztán hát akkor apu ette, mer őü nem nagyon vót tejes, nem szerette, inkább eszt ette meg.

Mit lehetett még a kenyérre tenni? Mivel ették?

Hát mindent, tējfelt, túróút. Mindent lehetet rá kenni, a szikkat kenyírre mán, hát hogyne. Ha zsirt tettünk rá, akkor vód zsíros kenyír, ha tējfel tettem rá, vót tējfeles kenyír.

Az milyen volt?

Finom vót, finom vót, abbul a szikkat kenyírbül mán nagyon finom vót. Sőt, zsirt is tettünk rá, és a zsirt meg asztat meksósztuk ety cseppet a zsíros kenyeret. Mikor mütöttek engemet, akkor rengeteg zsíros kenyeret ettem, sose felejtem el. Zőütpaprikával. Háj, nem győüszte szegény uram a zőtpaprikát hozni nekem! Még akkor nem vót kertészetünk, és a másik vót a szomszédungba, a Nyilas-telepen, ott ahon a vonat megáll, ot vót ety Kálmán nevezetű, a nővéremmel járt tánciskolába, na annak vót ijen kertészete, oszt elment apja mindig, hozot nekem paprikát a zsíros kenyírre, mer akkor nem mütöttek meg, csak hashártyamirigygyulladásom [!] vót, és nem tuttam enni, és amikor mek hazajöttem, pont a csíplésrül, amikor csépeleték a búzát régen, akkor vitt el a mentő, akkor vittek el édesapáméik az orvosho. Az orvos aszonta, hogy azonnál be kel vinni a kórházba. És én nem akartam menni a kórházba, de muszáj vód bemennem, és ot marattam három napig. Na ottan rengeteg inekcijót kaptam, hogy meggyógyújak. Pásztor János vót a[z] osztájorvosunk, egy nagy magas, szőke doktor, álgya meg a jó Isten, ez még éjszaka izs benízet rám, hogy: Hogy van, Bak néni? Mondom: Jóul vagyok, doktor úr! Nincsen semi báj? Mondom: Nincsen, hála Istennek. És örült neki nagyon, hogy megjavúltam, megjavútam. Hogy jobban lettem, jobban lettem, igen. És akkor három nap múva már hazajöttem.

Térjünk vissza a kenyérhez! Mit tettek még rá a gyerekeknek? Lekvárt?

Hát lekvárt is tettünk, lekvárt is tettünk...

Milyet?

Mikor mijen vóút. Leginkáb baracklekvárral vót, meg vót szilvalekvár is, aszt is főüsztem, meg baracklekvár is, és hát abbül tettem a gyerekeknek, de nem nagyon vóútak odájig írte. Jobban megettéik a zsíros kenyeret.

És lekvárt tejjel együtt?

Nem, nem. A tējfelt asz külön tettem rá. Akkor a zsirt is, a lekvárt is külön tettem rá. Aszt nem tettük együtt. Májd vaját tettünk rá, a kenyérre, na asztat meksósztuk ety kicsit. Mikor mán szikkat vót a kenyír, akkor vaját tettünk rá, és akkor asz meksósztuk egy nagyon picit, nem sokat, csak egy nagyon picit, hogy íze legyen.

Egy kenyér meddig tartott el a családban?

Hát tíz napig, tíz naponként sütöttem. Két kenyeret meg ety cipót sütöttem, tíz napik tartott ez a két naty kenyír meg az ety cipó. De akkor mindig vót ety cselédünk is. Vaty pediglen mék hozzám járt, apja nem engedett engem nagyon sokad dőügozni, és vót egy bejárónő is, asz hetente eccèr jött el. Hát az is ott ebédelt, ot reggelizett. Máj mikor ment el, akkor montam neki, Szatmárinénak híjták, sose felejtem el: Szatmáriné, vigyen vacsorát, egye meg, ha hazamegyen! Kisasszonyom, úgy monta, kisasszonyom, nem tudok én még enni, mijen finom ebídet ettünk, nem tudok én még enni. Mondom: Nem báj. Vágja le Szatmári néni, a kenyeret,

osztá vigye, osz majd othon a vacsorát megeszi! Ha megeszi, ha nem, meg akkor meg atta másnak, mán én nem törőjttem vele.

Meddig volt jó a kenyér?

Hát elég vót az ety héjtig, tíz napig. Ety hétig mek tíz napig, addigra elég vót...

Hogyan vágták a kenyeret?

Pilist váktunk a kenyeren. Avvål szektük meg a kenyeret, úgy nevesztük, hogy, na, megváltuk a kenyeret, ha mekkesztük a kenyeret.

Ezt melyik részén kellett csinálni?

Mindegy vóut, de leginkább azon a részin csináltuk, améjk előül nem vót fêlhasadva, mer nehogy a hasadással szembe csinájuk, akkor az levált vóuna a tetejirül, és asz csűnyán nízet vóna ki.

Melyik részét nevezték pilisnek?

Leginkább az òldalát váktuk meg. Mer ugyi kerek vót a kenyéjr, és hát csak vót ety kis ódala is, és az ódalát ùty kesztük meg.

Így mondták, pilis?

Vágjál ety pilist! Igen. Hát az, mikor kisült, akkor mán montuk uty, hoty pilis. De asztán mán nem. Csak ety karaj kenyeret aggy!

A pilis a kenyérnél vagy a cipónál volt?

A cipóunál.

A kenyérnél nem?

Hát ott is lehetett, ha nem vót cipó, akkor megváltuk a kenyeret. Az is pilis vót. Nem vót, nem vót pilis, nem jól mondom, mert a cipónak vót a neve [?]. Evvel kesztük meg a kenyeret. Ot van a cipó, oszt a kezűngbe vettük, osztán váktuk, kòrbe ety karéjd belòle...

Ezt minek nevezték?

Pilisnek, igen, pilis, pillisnek. Ez vót az èlső szelet kenyír, igen, illetve cipóbú. Mindegy, ha kenyér vót, aszt is uty szektük meg.

Erre is azt mondták, hogy pilis?

Aszt nem, csak a cipóura, a cipóunál, igen. Hát mán akkor ugye a cipó èlfogyott, akkor mán a kenyér mán meg vót szikkadva, annak mán nem kellett, hoty kòrűlszegjük. Aszt már csak meksztük. Késsèl.

Mennyi kenyérnek kellett lennie, amikor úgy látta, hogy sütni kell?

Hát egy ojan kilóunak? Az a kérdés, hányan vóutunk. Ha napszámos vót, bizony akkor hamar èlfogyott. Akkor sütöttem én nyóc kenyeret is ety kemencéibe. Nyóucat is. Nyóuc tisztát vetettem be a kemencébe...

Belefért a kemencébe?

Hát inkább ötöt sütöttem, inkább ötöt sütöttem. És akkor kettőt errül, kettőt amarrù, a közepibe meg osz tettem még egyget, meg a kisz cipót a szájába tettem a kemencéinek. Úgy nevesztük aszt, a szája a kemencének, a kemencének a szája... Aszt odatettük előüre, igen, mer aszt ugye hamar kivettük, mer hamarab meksült. És nem is kellett neki ojan naty sütéis, mint a kenyereknek.

Mit szedtek ki előbb?

Előbb a cipót kivettük, asz mán másfél óra múva kivettük, asztán három óra múva meksültek a kenyerek, akkor meg mindet kihűsztük... Mindegy vót, hogy mejikkel kesztük, mindegy vót. És akkor mondom, megvizesztük ety kefével...

Hogyan vették ki?

A lapáttal hűsztük ki, a, amékkél fűtöttünk. Az egy ijen nyeles lapát vóut, és avvål vettük ki a kenyeret. Ugy montuk, hotyhát nyeleslapát. Ojan alakù az, montam én magának, egy ijen ív [?] alakù, és ity szélesedett az ív [?], és a közepibe vót egy juk. Ebbe vód bedugva a fa, amivél nyomtuk a szenet ity hátra, mek kiszettük a szenet... E vót a szémvonó. Avvål szettük ki a kenyeret is.

Nem a vetőlapáttal?

Nem, nem, hát akkor összetörtük vóna, hotyha a vetőlapátot aládugjuk. Nem. A szémvonóval vettük ki. Hűsztük előüre, hűsztük előüre, és szettem kifele. Akkor megvizesztem a tetejét.

Hogyan húzta előre?

Hát a kemencébe avval a szévonóúval előrehűsztam... Mögé tettük, és akkor avvål hűsztam előre, és amikor elérte a kemence száját, akkor kivettem, megvizesztem ety kicsit, és akkor leraktam fējltre. Hát vót, amikor leraktam a köüre, ha tiszta vót a köü például, de nemigen raktam, hanem inkább mindig vót ety póuc.

A kemence a maguk tanyáján hol állt? Épületben vagy a szabadban?

Épüledbe vót, kemencéháznak nevesztük, kemencéháznak vaty kemencészsoba, kemencészsoba, na. Például, ahon most legutóúb laktunk, így vót a, aszt haszonbérbe vettük Urbán államügyesztül, aszt így vót neki a, mer a saját főüdünkön nem vót tanya... És az így vót középen, ety konyha, és ēre vót ety tisztaszoba, ēre pediglen ott, ahun vóut, vótunk egész nap, abba vót a kemence, akkor vót két ágy végül, akkor vót egy ijen lóuca a két ablaknál, az, lóca előtt asztál, meg a kemence mellet vót a spàrhertem is, és a suton belül vót a csöve... A kemence nem írte a falat, hanem sudba vót, vót sut. És szóúvål ojan hejen, ahol a kizsgyereket a sudba fektettéik, hogy meleg van.

Hogyan nézett ki a sut?

Hát nem írte a kemence a falat, eszt például eszt a falat [mutatja], nem érte el, és aszt nevesztük sutnak, kemencesut...

Felnőttek nem feküdtek oda?

Nem, nem vót az ojan nagy, nem vót ojan nagy. Csak a gyereked betették oda esetleg, de az enyémnek még a gyerekem se fekütt oda sohase.

Ott meleg volt?

Meleg vót, pèrsze, hogy meleg, jóú meleg vót. De sokat odatettem a hátamat a kemencéhe, hogy melegeggyen, mikor kimentem téjlen.

Máskor is befűtötték a kemencét?

Minden nap befűtötte az uram. Azír, hogy a[z] melegítette a szobát... Télen minden nab befűtöttük. Ahogy jött az ízék, a jószág előül, került ki a tehén előül. Vót ety fiju, cselétfijú mindig, és ahogy jött az ízík, a csutkaszárnak a szára, és akkor az behozta a fiju, éjzs befűtötte. Ha száraz vót, ha nem vót száraz, akkor meg ety kisz szálmát hozod be elébb, oszt az befűtötte, akkor összetakarította, feltette a[z] előtért a kemencéjre, oz be vót fűtve. Meleget adott a lakázsba egész nap.

A tüzet hogyan gyújtotta be?

Szàlmával. Gyufãvã begyútotta, oszt akkor bedopta. Mán akkor bent vót az ízik, mek szàlma is vót ety kicsi. Osz kivett ety kis ízét, csinát ety kis csutakot, ety kis valamit, öszegöngyölt ety kisz szàlmát, aszt meggyútotta, oz bedopta a kemencéjbe.

Minek nevezték ezt?

Kis tucsak. Szàlmatucsak, szalmatucsak. Tucsak, csutak? Tuggya a fene. Tucsak, tucsak, szàlmatucsak, tucsak, igen.

Ha fával tüzeltek, azt hogyan gyújtották meg?

Hát először gäjjal. Szàlmát, szàlmát tettünk, és akkor rátettük a gäjjat, és ha mán a gäj ígett, akkor pediglen rátettük a fát is. Hát ojan fákot, ami csak ojan vastag vót, mint a csuklóum, itten [mutatja]. Vastagap fával nem nagyon fűtöttünk.

A vastag fával csináltak valamit?

De igen... Ē vót hasogatva. Ēlhasogatta az uram.

Azt hogyan nevezték?

Hát kugliba nē vót rakva, mēr hosszába vót, nem gugliba [!] vót rakva, hanem hosszába vót.

Mi az a kugli?

Hát ijē vastag, vagy ijen hosszúra elvágna kuglifa [mutatja]. Hát most is van, kuglifa.

A felvétel 1998. február 24-én készült.

Az adatközlő Bak Imre (1912, Debrecen). Lakása: Debrecen, Kigyó utca 55. Négy elemi és három polgári iskolát végzett, református vallású. Középbirtokos gazdálkodó. Szülei is földművesek voltak, édesapja a korabeli Debrecen egyik híres lótenyésztője volt. Adatközlőm nem a szavak embere, de széles körű ismeretei révén így is értékes anyag birtokába jutottam.

Beszélgessünk a lótartról!

Hát nézze! Vólt tizehat-tizenyoldz darab ' hamos ló, hamos ló. Ezek ígás lovak vóltak. De mind ojan, mind ojan tórskancák. Ennek a szaporulata, ennek minden ivadékja, fíja, mind remondának kellett.

Minek?

Remondába. Szóval jöttek külföldiek, vásárolni. Jöttek csehek, jöttek németek, jöttek angolok, ugye. Vóltak a kereskedők, Fiser, ezeg zsidó emberek vóltak. Márkovics, ez mind. És ezeknek, tutták, hogy, megvólt az összeköttetések, hogy mikor jönnek be Debrecembe, remondát vásárolni... Akkor ezek félkeresteg bennünket. Jöttek, zsidó emberek vótak, de kedves emberek vótak. Józsi bácsi! Jönnék az angolok, íjé lovak kellének. Van Józsi bácsinak? Hán darab? Előjegyeszték. Ekkor lessz az átvétel. Ez úgy is vólt. Higgye el, vólt, mikor hármincnyébe Hortobágyon kiállítás vólt, jönnék a németek, remondát vásárolni. De ojan vólt a nyár, hogy mindenüt mező. A lovak lehízva, lehízva a lovak, tuggya, oja mező vólt a Hortobágy. Ojan, ojan erőbe vóltak, azok a lovak, mēr ahova léptek, ot mindenücs csak fű vót. Kihízva a lovak. Hát rengeteg vólt elővezetve, hát a németek jönnék, hát hóu! És kébzéje el! Tuggya, mennyit vettek a németek? Öd darabot! És három a Bak Józsefé vód belőle. Az apámé. Ugy gondója. Na, mos kébzéje el, na!

Maguk akkor értettek a lótenyésztéshez!

De ezek a zsidó emberek is, higgye el. Nem vóltak azok, éin nem tudom, hát most meg vannak változva, nem úgy van. Csak elmondok egyet. Mikor visszajött, vizsakaptuk [!] Erdéjt, vólt egy, egy nagyon gyönyörű, nekem vót oja hátašlova, és minden, ugye tizenkét kilométer vólt a földüt, hát ugye, télen hát kerékpárral, hát ot nem lehetett, hát ugye, hát ráültem egy lóra, hát vót egy, egy nyèrgem satóbbi hozzá, és hazajöttem vele. És hād gyönyörű vót. Na, elég asz hozzá, hogy, de mindég jöttek a behívások, mikor jöt Félvidék, Délvidék vissza, mindég behífták, és Máró zászlósnak vót a hátašlova, illetve [!] hadnagy vót. Anak [!] vót a hátašlova, Máró hadnagynak vót a hátašlova. Az alkalmazottunk meg lovásza vólt ennek a hotyhíjának. Persze ugye, mivel hogy alkalmazottunk is vót, gondosza a lovat határozottan, mer három tisztilovad gondozott. Sárecki Sándornak hífták. Na, elég asz hozzá, asz mongya, visszajött, visszkaptuk Erdéjből, na esz többet nem viszik el, eriggy a pijacra. Ahogy visszakaptuk a lovat, kivítte az apám a hotyhívjágba, a vásárba, asz mongya, kérdi az egyik ' zsidó ember, lókereskedő: Józsi bácsi! Mennyijér teccik adni? Hatezer pengő. Tizehatot tessék kérni! Jönnék a svédek, annyit adnak érte. Na, ijen vót a zsidó ember. És annyijér ment el. Mekfeleszte az apám vele, aszt a külömbözetet, na. Hát mics csinájjon! Hát el se tuttuk kébzélni, hát hunnen tuttuk mink aszt, hogy a svédek jönnék, és ijen árat adnak érte. Hát velünk történt meg. Hát ide teszem a kezem, ez így vólt, higgye el.

Ez hányban vólt?

Ez? Mikor jöt vissza Erdéj? Negyvembe? Na, akkor, akkor vót.

A jó lovat hogyan kellett tenyésztetni? Milyen fajtat tartottak?

Hát nóniusz, nóniusz fajtat, minden, nóniuszt. Ugye ott asz kellett, az a jó tőkekancaló, az a. Hát oja szakértő vót az apám hozzá. Hát tizehat éves korába árván maratt, és ugye gazdálkodott, oja szakértelemmē vólt. Hát elmondok megint egy esetet. Mikor az apám, mit tudom, kér egy lovat, elmegyen onnen, de mán a kereskedők, a zsidók, a lókereskedők már

nésztek, az apám már kiválasztotta, hogy ez, ez van. Máját félrehívták az apámat, asz mongya: Józsi bácsi! Meg akárja venni a lovat? Asz mongya az apám: Meg. Akkor tessék megvenni! Már mi el is mentünk. Megvette az apám. Eszt úgy gondója. Kijött a ló, de gyönyörűd gondójon, gyönyörűt, kedden. Csütörtökön jövünk haza reggel szekérrel az apámmal, felszer-számozva, oszt úgy, a kantár, minden a fejibe, szóval jól nézet ki, de a földön nem tudot volna lépni, hād gyönyörű, jetytelen volt... Semmi jegy nem vót rajta, ety piros pèj. Egy gyönyörűd gondójon... És itt a színház előtt, ahogy jövünk, ott áll egy [!] embèr, kihajlik, csak néz utánnunk. Mék ki se foktuk jóúformá, má it vóut. Pedik tutták, hogy mennyijér vette az apám. Háromszász pengőjért. Asz monta: Józsi bácsi! Hatszász pengőt adok érte. Eszt uty tesség gondóni. Kedden, vette az apám háromszász pengőjér, de tutták, a zsidók, mer ot hatyták az apámat: Meg akarja venni? Józsi bácsi! Akkor vegye! De má csütörtökön duplát ígértek érte. Ha nem így vót, higgye el, na.

Tudták, hogy az édasapja ért hozzá.

Ért. Határozottan. Meg is monták. Józsi bácsi! Mer it laktak, hotyhivjákon, Loránfi uccán, egy meg itt a tizenety szám alatt, né. Birinyi ház vólt ez, jómódu család, csak oja száznegyven hólt főüggyük vót. Hād gondolhassa, szegény tűzoltófőüparancsnok-hejettes vót a férje, és tuggya mibe lakik? Ety kis óudaljugba. Most. Hād gondója el!

Tessék már elmondani a lószíneket! Milyen színű lovak voltak?

Hát ugye vólt piros pej.

Az milyen?

Az a, az a gyönyörű. Hát mijen szimbe mongyam? Hát, hát ojan, ojan szép etyszimbe vót, etyszín vót. Mi ugy nevestük, piros pèj.

Még milyen pej volt?

Hát vólt ugye, améik hād gesztenyepèj vót, gesztenye. Nem volt egész fekete, attól világosabb. Volt, amék ugye egész fekete vólt.

Azt hogyan nevezték?

Hát aszt nem, aszt nem nevestük sehogy. A gesztenyepèj ugye az más, amék nem volt az a tökéletes fekete, csak ijen gesztenyeszínű valóuban, hát az vót a gesztenyepèj. Hát amék sötéteb vót, hát az, az pejló, hát el vót intézve.

A pej milyen szín?

Hát én nem tudom, mijeért nevestük így, gesztenyepèj, mek fekete, meg, meg nem tudom én, sötét színű. Hát ije, ije neveket attak nekik. [Közbeszólás: Piros pèj vólt.] Piros pèj volt, piros pèj. Vagy, ugye volt szimbe sárga is, ami sárga színű vót... Asztán meg, meg mijen? Ugye, tiszta fekete. Piros pèj, amikor szép ety szimbe vót ugye, jetytelen. Hát szóval, asztán. Meg volt, amék fakóú vóut, világosap pèj vólt. Mek sárga vólt, sárga színű vólt. Hát ijen is volt. Hát ezek vóutak az elnevezések...

A fehérnek mi volt a neve?

Hát az, az meg a szürke. Hát nem vót, nem vót fehér ló, csak szürke vóut. Szürke meg deres...

Milyen a deres?

Hát az ojan rozsdás ' színárnyalat.

Ezt hogy nevezték?

Hād deres színűnek nevestük, hát nem nevestük esz másképp, hát, nem sokat, mer ugye a mijeánk piros pèj vót. Meg ije világos pèj, tuggya. Ezek vóltak... Mijér? Mer onnan származott a világos pèjről az, a lóállomány, szegény apám idejibe. De oja kancák vóltak, tőrskönyvezet

kancák, hogy, hogy, aki vót. Mer ugye volt a méntelepnek vezetője, meg az epreskerti. Kétfajta mén volt. A városnak vót külön ménnye Debrecembe, a városnak és a méntelepi. Az állami vót a méntelepi... Az állami méntelep, hát tuggya, hoty hon van most a... Mi is van itten? A rendőrség vagy mi van.

Hogy nézett ki az a méntelep?

Az a méntelep? Hát az a méntelep, hád gyönyörű istállók. A csődörös huszárok, oda sorosztak. Mind az, az erős kötésű, izmozs gyerek, piros sapkájok, kaki nadrágjok, és hotyhívják, fehér zubbonyuk vót. Ezek vótak a csődörösök, csődörös huszárok, hát annak neveszték. Ezek oszt, tanúltak lovagolni is. Ajaj, hát azok a nyavajás ménék. Hát, mid gondol, mijen ménék vóutak? Két ember vezette kifele. Kjét lábon jött ki, úgy gondója. Két ember vezette ki, csődörös. De nem akármijen. Ott ' mind az a markozs gyerekek vótak, mind az az izmozs gyerek. És úgy vezették kifele. Kjét lábon jött ' kifele a mén. Bizony.

Beszélgessünk a másik méntelepről!

Na igen. Hát az epreskerti a városé vót. Hát ott, ott is nagyon szép ménék vótak. Hát ugyanezzel a mótszérrel ment ott is, ugye a párosítás meg minden.

Maguk hová vitték a kancákat?

Előbb az Epreskèrbe... Előbb még nem is, semmi. Ojan ménünk vót, saját ménünk, hogy mi másnak is fedesztettünk, nem nagyon, szóval, meg nem is pénzér. Csak szomszédok, tuggya. Mer ojan vót a lóállomány, hogy az gyönyörű vót, és jöttek... Jóuzsi bácsi! Mit fizetek? Haggyad! Így vót, higgye èl.

Ez hogyan történt?

Hát ez ugye tavasszal, mikor jött. Asz, hogy ugye, február végén, márcijuzsban keletkezett ugye, ez a párosítás. Hát akkor mán ugye ezek a kancalovak ugye kesztek, ugye, akkor...

Mit csináltak?

Hát már ezek úgy, úgy jött a tavasz, és...

De hogy nevezték azt? Volt annak neve!

Sárlott, sárlott.

Ezt miből vették észre?

Asz hotyha, a másik hozzáért, szíjjjeltette a lábát, osz mán vizelt. Ez, ez mutatta, ez mutatta... Az, az mán osztán nem rukta a csődört, hotyha jött, tuggya. De a másik, améik..., az rukta meg minden, hát szóval, ez így [történt].

Ezzel a lóval mit csináltak? Elvitték a ménhez?

Hát igen. Nekünk is vót, èlhoszták, és asztán mekfedesztettük, mekfedesztettük, és kilenc nap múlva...

Ezt hogyan csinálták?

Hát, ráengették ugye a csődört a ménre [kancára], mekhákta, mekfedeszte, mekfedeszte.

Segítség nem kellett neki?

Nem kellett. Hát itt a méntelepnél láttam, hogy mekfókták ugye [nevet], és tették oda. Asztán utójjára már termékenyítés csináltak...Térmekeyítve fedesztettek.

Az mit jelent?

Az, mikor, az a mén, mán ot volt, hogy nem tudom, fedezni [akarta] aszt a kancát, akkor hírtelen ety hüvéjt ráhúsztak, és a váladék abba belement. És aszt, ahogy leszált rúlla, eszt azonnal tették oda, ugye, hogy ne hűjön ki, szóval ez [volt].

Hová tették?

Hát volt valami, ijen bent a hejségbe, ami hát, eszt a váladékod beletették, hogy ne hűjön ki. Hát, szóval ez már ugy vót. Hát eszt a dógokat én nem tudom, mer ugye, én csak láttam, hogy ugye vitték, s öntötték oda, és az a rengetek sējt, mutatták, hogy, hát kismillijó mozgott ott ' benne, ugye hát asz hihetetlen. De tovább ugye nem érdekelt.

Ha hazahozták a kancát, utána mi volt?

Kilenc nap múlva, kilenc nap múlva, hotyha sikerült a fedesztetés, és mekfokta a csikót, akkor nem sárлот vissza. Ha pedig, de akkor oszt rukta, mán előre, mikor vezettük aszt a kancát, mán előre annyira rukta, hogy még az, húj, aszt a próbadeszkát. Mer vòlt ety próbadeszka, a mén arrúl állott, a kanca errúl. A kécs csödörös fokta a csödört. Pediglen a, aszt a kancalovat a tulajdonos, én is meg minden, foktam, és hát. De mán hotyha, mekfogamzott nála... Mán mikor vezettem, még oda se lehetet vezetni. Mán szóu se lehetet, hogy odavezesse az ember. Amék asztán ugye csak visszasárlott, az meg má, má mutatta... Akkor oszt ugye, aszt álították félre, és asztán mājď jött a mén. Vòlt ott egyy álhadnagy, aki hát nagyō rendes embèr vót, mer énnekem is, hát, ugye nagyon szerettem a lovajimat, és...

Ha sikerült a fedesztetés, utána mi volt a kancával?

Hát ugye, ha mekfogott osz nála, mekfogott osz nála, hát akkor asz kilenc hónap múlva èlett [!], kilenc hónap múlva ellet meg.

Ez hogyan történt?

Hát, hát aszt, nézze, az már lektöbbet ugy vòlt, mer ez mán tavasszal jött, ugye. Tavasz el[ején], akkor mán kin vótak a Hòrtobágyon. Kint, mert vòlt a ciframénes. Ugy neveszték, ciframénes, ahol csak a kanca lovak vòltak. Tugya? [!] Ahol a kancalovak vòltak, eszt a ciframénes[nek neveztek]. Hát itten, it mán nézze, ha megellett, észre se vettük, mán ot van a gyönyörű csikója alatta. Hát kint a ménezsbe. Hát, kébzēje el, mikor, nem tudom én, mongyuk a, ezek a ménések öt-hatszáz darab vòlt. Nem ojan vòlt, mint egy renyheménes, ami ezer-kétszáz darab. A ciframénes, ahol a tenyészkancák vòltak. Szóval öt-hatszáz darab vòlt. És ugye hát, megellett, megellett, hát aZ, megnészték azok a csikóusok, hogy na, szopott, ēre őg besegítették neki, ugye, hogy na hát szopjon, odatették eccer-kéccer, ot nem kellett asztat a, azok tutták, azok, amék életrevaló, nem keletett aszt. Ment az a ló, higgye èl szerette a csikóuját, nem hatyta az ottan. Nem. Mék ha mentünk hozzá, még inkáp konyított, űgy, annyira fíltette.

Ez mit jelent?

Hátrahúszta a fűlit. Oszt szinte jöt vóna az embernek neki, űty fíltette a fíját. Higgye el, hogy így vót. Hát mint a, mint a kutyák, hát nem tudom. Pédául, hát nézze az is, ha lefíjál, ugye, hát próbájon az ember odanyúlni.

A maguk kancái is a Hortobágyon voltak?

Ott, a ciframénes, úgy neveszték. Ahol vót a méntelepnek a ménnye. Ot vót egy gyönyörű istálló a Hortobágyon.

Melyik részén?

A Szásztelek, a Szásztelek. És a, a hármás, kint a Mátá megett, ott is vót a méntelepnek, a hármasnál a Szásztélken is. Hát tisz-tizenkéd darab méne vót kint a hotyhívjáknak, a méntelepnek. Abba kécs csödörös vaty három csödörös ot vót. Bihari a tiszhejettes, az meg Mátán lakott. Reggél keszte, nem tudom a hármasnál, a fedesztetést. Ety kocsi két ménnel, ecs csödörös hajtotta, jött, és ment oda fedesztetéshe, ellenőriszte, minden. Nészték a napot, mēr mán a csikóusok, a számadó, azok mán előszették akkōrra, hogy na, mék a napos kanca, hogy esz máma, a kilenc nap lemúlt [!], esz próbálni kellett.

Mit jelent ez?

Hogy vajon, visszasárlík-e... Hát esz próbára, kiszették a hotyhívjakot, a fedesztetési lapot, hād be vót jegyezve. Hát igen, mert minnek vót ety tōrskönyves lapja.

Az milyen volt?

Hát egy, egy ijen zōld lap vót. Rā vót írva, nem tudom én, a neve Budré [?], hány centiméter magas, a lápszárcsont mījen vastag, nyaktávolság, szóvāl, ennyi, vāzōlva vót rōulla. Ennyi vót. Fedezett, hány éves, fedezett ekkōr, most [hány] napos, mēk mēnnēl. Akkor hoszták aszt a mēnt. Ha visszasárlott újból, akkor lecserēlték egy másik mēnnēl. Hát ugye, úgy ott is úgy ment... Bihari ālhadnagy vót, mán ālhadnagy vót utójára. Hācs csak ēlmondok egyget. Hát, kiālítás vót, a Hortobágyon. Nem! Ijen mēnlovakat, mēncsōdōrōket, csikōcsōdōrōket vezettek előre. Bemegyek, szomjas vótam, iszok ety kōrsō sōrt, a hídnāl. Hát ot van az ālhadnagy űr, ety kollegájával, szintēn ālhadnagy. Hát, ot sōrōznek, hāt mondom nekik: Alhadnagy űr! Hāt nem let csikōuja a Bōskēinek. De akkor mán két-két sōr, kējt kōrsō sōrt mind a, pedig aszt a másikat én nem, aki ōneki vōd baráttya, aszt én nem ōsmertem, odarendēltem. Asz mongya: Ide figyējen, fījatal barátom! Fogaggyunk, hogy megellik a Bōske! És megellett. Szóval, tuggya, ott is honorālني keletett [!].

Akkor hogyan ellett meg?

Fedesztették, fedesztették, aszt, hogy ' közbe, közbe, nemcsak hotyhāt akārhogy, hanem tessék csak. Szóval, tuggya, hogy megy ez...

Mi volt a renyheménes?

A renyheménes, ot vót például a Halas-kōszt, Halas-kōszt, járās vōlt... Ahogy a Hōrtobágyon a hídon keresztūlmentünk, akkor ment mingyā, ahogy ' keresztūl lementünk a hidróul, jōtt egyg űt, nyāri űt, az ment a Pente-zūgnak, Pente-zug, meg is van most is. Akkor ment egy másik, az nagyon szīkfokos volt, az ment a Fekete-rēti-tinōtanyának. Fekete-rēti-tinōutanya. Ot volt ety tanya, egy vasalō, és itten legalābbis vagy nyōucsáz vagy ezer darap tinōu, ijen kétēvestōl tīzévesig. Ōu tīzévesig! Ōt-hatévesig. Ez a tinōguja vót. Fūlōp Jānos, ety takaros pāsztor-embert ' gondōjon. Eggy, mint egy, egy, a kard az oldalára illet vōlna, egy ojan derék, sugār embēr vót. Ez vót a tinōugujās, Fūlōp Jānos. Hāt ot vót vagy nyōucsáz, ezer darab, Fekete-rēt. Ennek, ahogy a hīttōl lementünk, az ojan szīkfokos hēj vōlt.

Milyen?

Szīkfokos hēj. Szōuval, tuggya, ha sok esō vōlt, szekérrel nagyon kátyōuba, ide-oda belement az ember, ha száraság vōlt, akkor ēlment az embēr, kikerūlgette ezeket a szīkfokokat, szīkfokokat. Tuggya? Igen. Eszt kikerūlgette az ember. De ha tele vót vízzel, nem tutta, hoty két lō alik tutta kihúzni belōle, mēr űgy el vót āzva, mikor sīk víz vót. Hāt például, kihājtaszkōr mi csināltunk? Szekérrel mentünk fel egészen a Szatmāri-telekig, az egy járās vót megint, ott is a mēnek vōltak, ijen tōrskönyvezet kancák. És ott ' vezetett egyg űt le a Szāsztteleknek. Az egy ijen girinces hēj vōlt. Ott ' víz nélkül mentünk ātal a... Itt ' pediglen lōhātōn hājtották a mārhat. Tuggya, mer az ātment. De gyalokszerrēl nem lehetett, mer hāt, tele vōtak vízzel, mikor esōs idōszak vót tavasszāl. Hāt ez vót.

Akkor mi is volt a renyheménes?

A renyheménes mondom ez vót, kint a Halas-kōszt az vót vagy nyōc, ezer darap kōrūl.

Ilyen vegyes?

Vegyes, igen. Itten kétēvesek, hāromēvesek, ōrek kancák, akit nem akārtak fedesztetni. Ez, ez, ijenek vōtak, ezek a hāmos lovak vōutak. Inkābb, inkābb ijen, ijen, fījatal csikōlovak. Ugy akkor nem az vōlt, hogy nem tudom én, befokták kétēves korāba, hāt, mājđ, mikor negyedik ēvet tōttōte, akkor foktāg be hāmba, hoty haty fējlōggyōn ki. Remondānak, hāt szóvāl...

A remonda mi volt?

Ami a külföldnek ment, a németeknek, katonasákhó.

Milyen fajták voltak?

Nóniusz. De ott az a hibátlan, tuggya, az a rövid csüg.

Micsoda?

Csüd. A csüd. Tuggya, a pata fölött. Meg az a lápszár, mijen vastag, meg az a, derekok, hogy ' hogy ál ki a mårja, meg minden.

Imre bácsi! Mondja már el a ló testrészeit, arányait stb.

Egy ló? Hát èlsőbbet is, nézze, vótak ezek a nóunijusz lovak. Hát eggy, eggy ' picikét ez a szép széles nyakok, ety picikét az ōrok ety kicsid görbe, de nem naty fèj, csinos fül, és hát, a háta meg, hát azok a rövid csügök, meg minden, ojan erős kötésűek, tuggya. Erős kötésű, mint egy, egy ' hotyhíják, mint egy, egy birkozó. Hát az nem lehet egy vékony gyerek, nem tudom én, hát annak egy izmosnak [kellett lennie]. Hát itt is mindennek mek keletet [!] lenni, annak a lónak. Annak a lápszárnak, annak a csügnek, annak a dereknak, annak a nyaknak, annak minden mek kellett lenni.

Akkor kezdjük a lovat felülről! A fejnél mi van?

Jött a nyak, jött, akkor jöt lefele a mårja, a nyaknak az utóúsó része. Ot mán a mårja, akkor jön a háta. A mårja ety kicsit ugy magasodik föl, akkòr jön a háta. Na most ebbe is vòlt, améknek rövideb derakú, van, amék hosszab derekú, a háta. Most, a katonasákhó például azokat szettéik, améiknek ijen rövidebb ' vòlt a dereka, tuggya [!] géppuskás lovaknak. Hát valamikor ugye nehéz géppuskát hát nem is tuggya, hogy, hogy vitték azok a lovak. Nem, ugye nem tuggya?

Csak képen láttam.

Na hát ez vót, ez vót. Na most tüzérsékhez vettek, na most huszársákhó vettek az, az [!] vékonyab lovakat, de józ izom legyen, a dereka meg minden, a girinc, minden. Hogy ugye ráül az a huszár, nehogy még inkább a méjedézsbe mennyen, szóval oan jop kötésű lovakat. Ot megnézték a csügöt. Hogy ' hosszú vagy rövid legyen. Na most a huszársákhó inkább ijen könnyebb ' lovakat, a tüzérsékhez meg nehezebb ' csontozatú lovakat, erősebbeket. Mer ugye, ott, ott ' vontattak ágyúkat valamikor, nem úgy, mint most, ágyúkat vontattak valamikor. Hat ló, nyòlc ló húzott egy ágyút.

Most beszéljünk arról, hogy a kovácsnál mit csináltak a lóval!

Na most, nézze! Például, ot vót ugye, úgy nevesztük, kizszekeres ló, kizszekeres ló vaty kocsiló.

Ez mit jelent?

Asz, hogy vòltak ijen, például nézze. Hoty szegény anyám mekhált, az anyánk hogy mekhált korán. Elég asz hozzá, hogy akkor akart az apám kocsit venni, mikòr kint vòltak itten a Díjószezi útfèlen. Huszonkilenc hòlt fòdet akart megvenni ott ety tanyával. És meg is vette vòlna, mert tehenészet[et akart]. És mikor jòttek hazafele, akkor led beteg az anyám. És epekőjével, bõrzasztó fájdalmai vòltak, és így maratt el, mer másképp aszt az apám megvette vòlna. És ugye akkor még nem mütöttek epekővel. Vòlt asz Kárzbádon is, minden, az anyám, minden, de szóval hát hotyhívják vót a Lánc canatóríjum. Maga nem tuggya, hon vót? Huszonöt ágyas vòlt, ahogy a buszmegálló vòlt. Itten tuggya, vòlt az a mijen szobor is, az a tankos, a Kosut uccán. Huszonöt ágyas vót. Konzíliumot tàrtottak az apám, az anyámnak, nem is tudom, hány orvos vót, nem mèrtek hozzáfogni a mütéhez...

De térjünk vissza a kovácshoz! Milyen dolga volt a lóval?

A lóval? Hát nézze, például nem tudom én, ugye volt, úgy nevesztük, hogy na, kiszszekeres ló. Ithum marat nyáron két ló, esetleg, vagy ' három, de inkább kettő. Hát ezeg be voltak vasálva. Ugye, mer ezek kövön [jártak], be voltak vasálva, a kovácsho mentünk.

Hogyan történt a vasalás?

Esz pedig úty történt, nézze, ugye, föl keletet fogni a lábát a lónak. Fölvettük, akkor vót nekik egy ijen nyesőűjök, kitisztították a patát, minden. Körű rásposzták ijen reszelővel, minden. Akkor vót egy ijen háromlábú álvány, rátették, körül [!] reszelték megint, és akkor jöt rá a patkó. Akkor jöttek, hosztak, válogattak hideg vasat, ránészték, na esz körülbelől jó, a másikat is, akkor aszt tűzbe tették, és aszt ugye fogóval. Hát azok natyszerűen csinálták, mikor jóu vót rá, aszt az erős, tüzes vasat rátették, kébzėje el. Rátették, égette, nyomták széjel avval a fogóval, mer hát engedett. És akkor, mikor jóu vót, akkor rendbe van, akkor letették, nem, vízbe tették, le keszték hűteni. Akkor jött a másik lába, ugyaneszt ' csinálták, mikor kihült az a vas, akkor osztán ugye a végit, mikor téli vassal vasáltak, akkor ugye fúrtag bele, sarkot tetteg bele, hogy ne csússzon. Vót ijen hegyes sarok. A nyári vas, [aszt] pedig visszahajtották. Tugya? [!] És vót egy ijen, a patkónak egy ijen, ijen része. Szóval, mint hotyha ety sarok let vóna benne. Gyönyörűen kikovácsolták, hát nézze, két ember avval a kalapáccsal. Azok ojan pontosan tutták aszt rá[tenni].

Mi volt a különbség a nyári vas és a téli vas között?

A téli vas, abba menetet fúrtak, mer abba tettek hegyes sarkot vagy esetleg ' síkos vagy jeges az út, hogy ne csússzon. Ugye. A nyári, esz pedig visszahajtották, ez máskép vót.

Milyen időközönként patkolták a lovat?

Háát, nézze, ety hónap. Kell ety hónap, hát hotyha jóu vót az a pata, ha jó vót a kovácsmester, jól szegelte, minden, szóval minden, sok mindentül. Asz, hogy az a pata is, hogy mijen erős vót, mēr ott is van gyengébb, mint például, vannak azok, améknek ijen kesejlábú, az a gyengébb ' valahogy, améik ije sötétep színű az, az jobb, erősebb a pata. Szóval, hogy eszt tártották a hotyhívjakok, kovácsmesterek.

Imre bácsi járt a lovával a kovácshoz?

Persze, hát hogyne.

Mit csinált közben?

Odamentem, semmit se. Odamentem, fëlvettem a lábát, levették, hotyha vót vas rájta, tuggya, már kopot vót, levették. Körűszették fogóval, rásposzták, körül, minden. Ijen reszelővel, tugya, úgy nevesztük, ráspoj, körülreszelték, minden. És akkor hoszták a vasat, rénészték, mektüzesítették, aszt a vasat, és akkor rásütötték, ot hajtották rá, mer, ez jó, akkor osztán tovább űk aszt elintészték. Ugye a szegnek jukacs csináltak, minden, hat szeggel szegelték fel, a vasat. Hát, na szóval, szép munka vót.

A ló türte?

Türte, türte. Hát vót, ami nem türte. Mēr vót például egy ojan lovunk, mán közbe eszt is mongyam, hogy az is èlment remondának, gyönyörű négyéves, herélt ló. De aszt uty tuttág bevasálni, hogy elszídítették.

Hogyan?

Az óurára ety hotyhívjakot, ety szorítót tettek. Meg egy ojan fêkje vót, és tugya [!], èlszorították, itt is csavarták, és mekszédüt. És lefekütt a ló, összerogyott, megbénult. Hirtelen oszt od dógosztak a kovácsok, oszt hoszták hirtelen aszt a vasat, föl tuggyák rá vèrni. Hát, nem tutták ojan szabájosan aziér, mint amék hát nyugottan ált, hád gondóhassa. De vót egy ijen.

Hogy mondták azt, ha a kovácsok megsértették a ló lábát?

Hát, megnyiláták, megnyilálták. Nem jó hëjre, beütötték a szeget. De az mán, tugya, mán az, mire kimentünk a tanyára, vagy én nem tudom, mások is, hotyha így vasáltak, mán asz sántított. Mán aszt észre lehetet venni. És hotyha fölvette az ember a lábát, és kopoktatta ety kalapáccsal, mán észre, mer mán húszta, észre lehetett a lovon [venni]. Hát asz ki kellett húzni aszt a szeget. Vagy a vasat levettük a lábáról. Mer történt ijen, hát ugye, mikor például ety kovácsmesternél ugye tanúltak az inasok, és kesztek segédek lenni, hát mektörtént ijen, de szóval azér ritkán vòlt, ritkán vòlt.

Ilyenkor mit mondtak a kovácsnak?

Hát visszavittük, visszavittük, és akkor kiszették a szeged belőle. Tinturával, ugye, jóddal bekenték, minden, hát oszt mekkönnyebbült, hát nem fájt tovább. Más hëjre ütötték a szeget hát ety kicsit, elevembe, megnyilálták, ennek ez vót a neve. Nem történt ez meg nállunk, nem történt, csak tudom, hogy vót ijen. Vòlt ijen, hallottam róulla. De ojan, ojan, régi kovácsmesterek vótak ugye, hogy...

Most beszéljessünk a lóbetegségekről!

A csikóknál vòlt, ezeknél a kétéves csikóknál, a ke.

Ez mi volt?

Ez, én nem tudom, esz csikó korába ez elővett mind[et]. Az ōrán fòjt ki az a, minek [hívják], az a váladék.

Hogy mondták azt?

Hogy is, várjon csak. Hogy is monták? Hát takony, takony... Ot fòjt ki az óúrán, tuttuk... De ez minden csikónál előjött. Na mos tugya, ennek mi vòlt a nagyon jó òrvossága? Ety kis ' szalonnád bepaprikásztunk, ézs beattuk a csikónak. Lenyomtuk, hogy eszt egye meg. Nehéz vòlt, fèlnyomtuk az álát, nem akarta lenyèlni, eszt le kellett nyèlni, bekékkövesztük, és esz tugya [!], esz feloldotta nálla eszt a váladékot. Utyhogy, hát ez nagyon jóú vót, nagyon jóú vót. Utyhogy még én a Hortobágyra is, amikor kimentünk széjjelnézni tavasszal, még ott is mektettem, mert láccot az óúrán, nehezen akart tisztúlni, mekfoktuk [a] csikót, ha nem tuttuk mekfogni a csikóút, pányvával mekfoktam, és ' belettem a hotyhívját. Addik fèlkötöttük a fejít, míg le nem nyèlte aszt a kis szalonnát. És hát jóút tet neki, szóúval nem pusztút el.

Még milyen betegségek voltak?

Hát nem vót más, nem vót más. Nem, nem, nem tudom, nem tudom. Legalábbis nem tudok. Ez, ez ' csikó korában, de ez, esz kétéves korára esz kitisztúlt.

Olyan nem volt, hogy valaki megszakította a lovát?

Nem. Hát mindenki álatszeretőü vót. Ezek a fuvarosok vótak inkább, nézze, akik itten, nem tudom, ahogy van a Metróú, tugya hol van? Na, ot vót egy nagy domb. És ot áltak a fuvarosok, azok vòltak ojanok, hoty túltèrhèlték esetleg a lovakat, minden. Meg azokat a rosz lovakat, de gazdálkodó ember nem.

Ilyenkor mi történt a lóval?

Hát nézze, hát annyi vót, hogy nem tudom én, ha leigászták nagyó, hogy elatták, oszt megvették [a] kutyának.

Minek?

Kutyának. Asz, hogy, idefigyèjen! Hát tugya, hogy ' két komondòr kutya mit evet meg? Ety télen hány lovat evet meg? Három lovat! Hoszták a Nyírségből aszt a leigázot lovakat. Vòlt egy zsidógyerek, Vájsz Pityunak híjták, vòlt ety kisz szekere, jóú kàrba vót, kas ràjta, ruganyos ülése, ety pokróccál, jó mikádó kabát, sapkája vót. A ló plusz szerszám, egy jó ló vót ' befogva. De hoszták a Nyírségből hat-hét lovat. Vót ojan, hogy lehàjtot lovak, hogy alig '

tudot jönni. Jött ide, ösmerte, az apámat. Józsi bácsi! Hosztam egy jó húst. Menyijér adod? Hat pengőű. Nem adok érte csak hármat. Na, Józsi bácsi! Ne mongya mán. Na aggyík ety kis ' színaíziket...

Mit?

Színaíziket, tugya [!], például a tehenek, amit mongyuk nem ettek meg.

Ez élő ló volt?

Élőű ló vót. A Nyírségből hoszták, hoszta ez a zsidó. Élélmezs zsidó kőjök vót.

Az apja mit csinált?

Ezekkél? Kivittük a tanyára, ott a szügyibe duktuk a kést, megnyúztuk. Igen, a bőrt meg a vékonybelet vissza keletett adni. Így vót három pengőű. Vólt ety kerék, illetve [!] egy ágas, āra ety szekérkerék rátéve.

Hogy nevezték?

Dögöskerék, dögöskerék. Itt aszt a lovat megnyúztuk, a vékonybelet kivettük, a bőrt visszaattuk, esz mek széjjeldaraboltuk, és ēre a dögöskerekre, ebbe az ágazsba vótak ijén naty szegek verve, ráakasztottuk meg a kerékre felraktuk. És ugye télen a kutyaĳnak, eszt ették. Minden déĳlután egy darabot le[vágtunk].

Imre bácsi! Most kezdjűk elölről a gazdálkodást!

A gazdálkodást? Most például a, a mán a szántástúl? Hát valamikor ugye lóval szántottak. Határozottan, ugye vólt ekéből vólt egyes eke, kettőűs eke. És a kettős ekét aszt húszta öt ló vaty hat ló. Az egyes ekét asz csak öt ló húszta. Az egyes ekével inkább ' tavaszra, tengeriföld alá szántottunk. A kettőűssel szántottunk, a kettős ekével ősszel a vetés alá. És ugye akkor kapta a boronát, és utánna a vetőgép vólt, és akkor a csávázott ' vetőbúzát, a tisztított, kikonkojozott, kilenc sörvézon [?], minden, mēr hijába a gébből úgy jöt le, hogy ' kiváló tisztán, de akkor még egy ijén triőrön, úgy neveszték, hoty triőr vagy ' konkojozógépen átengettük, hogy véletlenül se mennyen idegen mag bele. És űty tesség gondōni, mikor szállítottunk a Fēldmanhoz, nem tutták a fājsűjt lemérni. Nyolcvanhēitük tutták mérni csak. Továb nem tutták mérni, nem vót sűjuk. Ojan magas sűja vót, ojan acélos vót a búzánk. Eszt ity tesség gondōni. Asz monták a zsákosok, Bak űrnak meg gazdām mek hoty szólítottak, csak mi ne, mer kéccer fordűtunk naponta, hārmincōd zsákjával, csak mi ne jőjjűnk másoggyára. Mer a mi búzánkat, mindet az emeletre hōrták fel. Mer ojan magos vót a fājsűj, az acélossága, tiszta, hogy aszt, aszt vittük külföldre vagy vegyítették, szóval nem tudom. De asz mindig az egy emeletre hōrták, és ezēr panaszokottak az emberek, hogy csak mi ne jőjjűnk másoggyára. Eszt űty tesség gondōni. Hát, ennyi a búzából [!]. Hát, ugye asztán, ugye kukoricát tēmētűnk.

Még maradjunk ennél a témánál! Az őszű munka mivel kezdődött?

A tengeritōrés után, a tengeritōrés után, akkor ugye jött a szántás. Hát itt, itt, abba az időűbe, ha kettős ekével szántottunk, akkor hat lovat foktunk a kettős ekébe, és két embēr ment. Egy ember a lovon űlt, ety pedig az ekét tårtotta. Ugy, nem nagyon kellett aszt, azēr mégis öt vót. Ez vólt. S mikor ki lett egy, egy nem tudom ēn, néty hōld ' szántva, akkor asz kapott egy nehézboronát, és akkor jött a vetőgép rá a búzával, a csávázod búzával. Ugye be lett űltva, úgy is nevesztük, be vólt csávázva, esz vetettük el. És akkor kapta a maktakaró boronát kapta. Az ety könnyebb, négy levelű vólt, asz könnyű [!], két ló vitte, oja könnyű vólt, az a maktakaró berena. És asz két ló vitte. Hogy, hat, hogy öt vót a vetőgēbbe vaty hat, két ló elég vót a maktakaróba. Ezzel el let vetve az őszű búzavetējs. Ez asztán itt ' be let fejezve. S asztán jöt tovább a méjszántás, az őszű méjszántás. Mikor ēlvetettűnk, akkor hozzáfoktunk, méjszántást, hát az bizony ojan, ojan hārmincōt, hārmincnyolc vagy negyven centire, hat ló vitt [!], egyes ekével, amennyire csak le tudot menni az eke. Ezzel fōrgattuk meg a fōűdet, tavaszű szántás, őűszű méjszántás csináltunk. Csináltunk nyári méjszántást is aratás után. Sokszor ojan száraz vólt a fōd, bizony, ugye ekevasat ēlezni keletett [!], ēlesztetni kovácsoknál. Hát nehéz vólt. De

mindegy, de ebbe kifogástalan tengeritèrmés vòlt, uty tesség gondòlni. Mindég, abba a nyári mészántázsbà az, az tavasszàl, mikor ràjòtt az èlmùlt, illetve [!/] a, a, az esős idő, mekszikkatt, akkor avval a kultivátorrà nekimentünk megint, megboronàltuk, mekporhanyósítottuk, hát az ojan vòlt, abba nem vòld gaz, ùty tesség gondòni. Nem úgy, mint mostan, hogy mennek evvel a nehéz gépekkèl, és hát ezeg benyomjàk, hát esz hát mektapossa, hijàba is, látom én. Hát vitatkozunk is a fíjammàl...

Mikor kezdődött a földdel a munka?

Tavasszàl, mikor jóul mekszikkatt, tējesen jóul mekszikkatt. Mongyuk, ojan vòt a tavasz, hogy, hogy mán, mán korán szikkatt a föld, ojan tavaszi szelek jòttek, a bōūjti szelek, teccik tudni, ennek is neveszték, bōūjti szelek, jòtt a húsvét, és jòtt ezek a tavaszi szelek, jóul mekszikkatt, akkòr mekkapta a hengerezést, annak nevesztük. Fàból készült.

Milyen volt a henger?

Hát kerek, körülbelöl ojan hàrminc-negyven centi àtméretű vòlt. Két és fél méter vaty három méter hosszú, s ennek vòt ijen ràmàja. Tengeje vòt, és ruggya, utyhogy abba négy lovat foktunk. Ety hàjtotta a lovat, és a henger ment széipen. Hát a lóu ot ment a hengerezethesz körül fele [?/], mert ot vòlt a gyeplős lóu, és a nyèrges lóúnak is a kezibe az ostor meg, hát esz passzió vòt, az az egész. Hát azokat a gyönyörű lovakat, tesség gondòlni. Akkor négy-öt szopot csikó tavasszàl ottan cicànkozott.

Mit csinàlt?

Cicànkozott, jáccottak. Hát vòt, amikor öt szopot csikó vòt, tavasszàl.

Az mit jelent?

Ellettek a lovak, èlettek a lovak. Mer ugye méntelep vòt, ot let párosítva, be let fedesztetve, és ezek tavasszàl èlettek. Már február végén, márcijuzsbà, s ezeg gyönyörűek vòtak. Hát azok a szép csikók, azok a gyönyörű nóunijusz csikók, tesség gondòni.

A hengerelés után mi következett?

A búzávàl nem vòt tovább, ez el vòlt intézve. Ez, ez el vòlt intézve. It mán csak az aratás jòtt.

Ha gaz volt benne?

Nem, nem vòt ot semmi. Hát nem vòt ot semmi. Hát uty tesség gondòni. Hát, hát sehol, vetemülve [?] ... Hát nem vòlt ot semmi. Hát tessék elhinni.

Mikor volt az aratás? Honnan tudták, hogy aratni kell?

Aratni kèl? Hát tesség gondòlni. Hát mikor èljòtt az, a június huszadika körül, àtalàba ekkor mán jòtt az aratás. Hát az a gyönyörű, hát nem ennyi vòt a kalász, ahogy a szára, mint most, hanem ugye magas az a bánkúti búza, hát magas fàjsújú búza vòt, hát montam, hogy nem tutták a fàjsújt lemírni. És tessék [elképzelni] ijen magas vòt, és hát kaptunk egy gyönyörű esőt májuzsbà, és az a naty tábla búza, az a negyvenkét hòld ety táblàba, aszt uty tesség gondòlni, egy gyenge kis szél fűjt, mint így, mint a, a tenger, ahoty hullámszik, ez úgy. Hát az egygy èilmýny vòt, tessék elgondòni. Hát, és mikor vijaszkérés koràba jòtt az aratás. Mikor mán, mán nehezen lehetett ' széjjèl nyomni aszt a búzaszemet. Mán gyönyörűen kezdett a színe jònni a kalásznak, ojan aranysàrga vòlt. Akkor jòtt az aratás.

Hogyan arattak?

Hát kézzèl, kaszávàl, kaszávàl... Vòt öt pár aratóu, mer mán azér mongyuk öt pár, mer minnek vòt egy marokszedője. És ugye elöl ment az èlső embèr, ment utàna a marokszedő, utàna, má szóval így egymás után ment az, az arató, így mentek. És ugye kivébe rakták, a búzát. Ijen sallóvàl vagy gagucsnak is neveszték.

Minek?

Gagucsnak, gagucs vaty sallóu. Mer például az acsádi emberek arattak nállunk tizenhét évig, azok sallóval szették. De vòlt, aki gaguccsal szette, a màrkot.

Az mi volt?

Asz pediglen egy, egy ijen kétágú fa, szóvòl vòt egy ijen hosszú nyele [*mutatja*], és it vòut egy ijen kihàjló réjsze. Ez gagucsnak neveszték, és ezzel szették a màrkot.

Itt Debrecenben?

Id Debrecenben. Már a debreceni területen, így arattak.

Mi történt még az aratáskor?

Arattak, kerezebe let rakva, mikor le let tējesen aratva mind egy utóúsójjig. Na most, ahogy ' például nem tudom én, öt hòldat learattak, akkor ugye vòlt kaparógép, úgy neveszték. Az ojan három méter széles vòlt, ijen vasfogaji vòlt, és egy ló húszta, egy ember fent ùlt, és esz fòlkapàrta a tallót. És mikor mán odavèrte [*?*] a, aszt a összeszedet kalászokat, akkor az magátul fòlcsapódott az a rugó, és kiengette. Utyhogy az egy vonàlba ment ez a kaparé, utyhogy ety szem..., vagy illetve kalász nem vezett el, úty tesség gondòni. Annyira vigyásztunk rá. És a kaparéjket szintén összeszették, bekötöszték. És mikor ennek vége lett, az aratásnak vége lett, akkor jòtt a hòrdás. Asztagba be let hòrdva.

Azt hogyan csinàlták?

Asz hocs csinàtuk? Hát tessék, uty hogy vendégódalasz szekèrrèl. De még a szekèrbe is ponyva terítve, hogy a szem ne hújon, és ha hull is ki, a ponyvába meglegyen. És aszt utólag zsàgba tóütöttük, és mikor jòtt a cséplő, akkor felöntöttük. Szóval ennyire vigyásztunk a kalászosra, búzára. Valamikor érték vòt, nem úgy, mint most.

Az asztag hol volt?

A tanyába, a tanyába. Annak fòlnyestük, ahol a, ijen szűrőnyesővel.

Mivel?

Szűrőnyesővel, egy ijen vas'ból állot ki, vòt egy ijen köpűje, nyél vòd benne, vaty kapával széipen ugy mektoszogatta, és legerebjelte az ember. Leseperète, ugy a tisztán maratt ott, az a föld, amire a kalász jòtt. És akkor, amikor hozzàkesztünk a hòrdàsho, akkor még alá, hát legalàbbis ötven centi vaty hatvan centi vastagon kapot szálmát, alóul. És ère jòtt a kéjve rá, a búzakerezből, ahoty hòrtug be.

Hogyan rakták az asztagot?

Az asztagot? Hát az asztagot, tessék [*figyelni*] ugye, hát mekkesztük nem tudom én tizenöt métert, hosszan. Közepire, ahogy mekkesztük, az èlső kéjvit, fèlhàjtottuk a fejit, asz, hogy ne érjen a földre, és a másikat uty tettük rá, hogy mán annak a kalássza fen vòlt. Teccik tudni? Már az nem vòlt a földön. De a kerezebe is így vòlt rakva, mikor learatták, a kéjvit ' bekötötték, hogy az alsó, asz mindég úgy neveszték, bújtató. Ez vòt a bújtató, az àlsó kéve, az inkább ety kissep kéve [*volt*], és visszahajtották. Utyhogy a kalász ne legyen a földön. Mer ugye az eső is hát, ugye, ot vòt learatva két hétig is az a kalász, vagy az a kereszt a földön. Hát szóval ez vòlt.

Az asztagot hogyan csinàlták tovább?

Az asztagot, hát aszt, aszt tesség gondòni, ahogy így raktuk, az mindég led bélèlve, asz fòl magosra. Hát az, a, fòlment ojan magasra, hogy gyönyörű fàl vòlt, ami tòrsávàl kifele, és akkor, mikòr, na most mán elég magoss ' lessz a fàla, úgy nevesztük, akkor a közepit erőssen bebélelték. Esz fontos vòlt, teccik tudni, mert hogy az eső hotyha jòtt is, hogy ne àzzo be. Ot mindig így állott a kéve, kifele, hotyha jön az eső is, kifele csorogjon, a, a tòrzse fele, a

hotyhívjáknak a kalásznak, igen a kalásznak a töve. És akkor, hát az gyönyörűen be lett az, hát az ojan szépen be let hajazva, mint egy, egy épület, mikor betetőzik.

Mi az a behajazás?

Hát, mekkeszték, teccik tudni, letettek így, ety kéivét, és a másikat, ide [mutatja], s mindég az, az így ment felfele, így ment felfele. Mint, mint ety tetőű. Mint, mint ahogy a cserép fedi egymást. Az ugyanüty fette, az a kalász. Ugyanúgy, uty tessék elgondolni. Ugyanúgy. S asztán, mikor hát föl let, jól magasra. Hát akkor, felül ot lekötözték, csavartak, kihusztak ety szálat vagy egy marokkál bele [belőle], a kötél alá dukták. Így lekötözték, nem vót az, néha jött ojan vihar, de úgy meg vót kötve, hogy nem bírt vele, tessék elhinni. Hát az, azért szép vót.

Utána milyen munka következett?

Jött a cséplés. Hát ugye, vót ugye, előp csak ijen tüzezsgép vót, ami ló húsztá [!]. Avval vontatták, egyik tanyából a másikra, másigba. Asztán let magánjáró gép, tüzezsgép. Az gyönyörű vót.

Mi volt a magánjáró?

A magánjáró az ety tüzezsgép vót, és ennek vót ety szekrénye, ety cséplője.

Ez nem traktor volt?

Nem. Mint, nem teccet látni, mikor volt, van ez az úthengerezés, amikor csináják az utat. Hát, hát egy ojan gép, egy ojan gép.

És az magától ment?

Az magától ment. Igen, magától ment. Annak vót ugye, széjnnel, szálmával tüzeltég bele. És akkor hát ugye fent fokta, mert vízzel ment, gőüzzel ment. Asz tudott, míg egyik tanyából átament a másigba, aszt a visztártájt teletötötték vízzē, elég vót. És asz szépen húsztá a csíplőt... Esz tüzezsgép vót. Magánjáró gép. Vót ijen széles kereke, de magas kereke vót annak, másfél méter magos kereke, ijen széles, előül nem...

Milyen széles?

Ijen, hát legalábbis a, hatvan centi széles, hatvan centi széjles kereke. A magassága meg másfél, meg vót, ameijken két méter vót. Mer ez izz gépektől függött, ténleg, mék mien gyártmányú. Meg átalakítod gépek vótak, teccik tudni, ami, lóh húsztá, és át lett alakítva magánjáróvá. Ijen is vót, ijen is vót, például a nállunk is, Bartvajinak [?] hífták a géptulajdonost. Az Apafimalom, hát, ot vót főgépész. Szakember vót ez, teccik tudni. Hát meg ojan vót az a gépje, mint az óuraszerkezet, ojan prima gépje vót. És hát ez, esz széntől ment, húsztá aszt a csíplőt.

Milyen volt a cséplőgép?

Hát asz ' cséplőgép, az ugye az, hát ugye sok vas, tengej alatta. Nem naty kerék. Mit mongyak, ijen, ijen hetven-nyolcvan centi magasságú vót a néty kerék alatta. Ugye erős, vastengeje, és asztán ugye ezek a vasvázak fávál kialakítva, és fejül, hát ez vót ojan majnem háromméter magasan, létra álítva, és akkor a cséplőnek vót ijen asztal, úgy neveszték.

Mi?

Asztala, és akkor, hát ot vót a dob, ami a kalász vèrte ki, a kalász vèrte ki. Etettég bele, vót egy etető, vót ety kévevágó. És az asztagrúl dobálta oda.

Kicsoda?

Az asztagosok, a cséplő, a géptulajdon[os], hotyhívják a gépes, gépmunkások. Mikor csépláltak, vilával [!] dobálták oda, és akkor, de mán úgy annak a kéjvevágónak, hogy asz csak mekfokta, és vót nálla egy éles kaszából csinálva ety kés. És aki etette, íty tartotta, mikor nyúlt érte az etető, akkor kivákta, széjelomlott. Az etetőnek mán így vót az őlibe. És akkor szépen, rászta széjjel, hogy ne eccere nyèje èl. Mer akkor nem tutta széjpen kicsípèlni, meg

erőltette a géipet. És így egyenlő vót a bűgása. Mer ha èlkapott ety kéjvét, akkor észre lehetet venni, azon a gépen.

Minek hívták azt, ahová engedte?

Etető rész, a dob, dob, igen, dob. Hát az, az bõrzasztó, nem is tudom, hogy percenként [mennyit]...

Még kik dolgoztak a gépnél?

Akkor ugye az asztagon vòlt három embèr, aki a kévéd dobálta, a géphez. Alóul vót pèjvahòrdó, azok vòltak négyen, egy-ety pár, mer ijen kötélre vaty ponyvára rakták, kapárták a pèjvát. És esz hòrták. És akkor vòlt, ahol jött a szàlma kifele, az vót a rudazsgyűrőű, rudazsgyűrőű. Ahogy jött a cséplőgéből, ijen villával rászta ki aszt a szàlmát. És az villával vèrte össze, két rúd vót, mikor ety csomóű, körülbelőűl vót ojan negyven-ötven kila, akkor beledukta a villát, kihúsza, és a rudashòrdók, rudad duktak alá. És ezek vitték a kazálba fèl.

Hogyan hívták, aki ezt csinálta?

Eszt, eszt, hotyhívják, na, várjon csak, eszt rudazsgyűrőű, igen, rudazsgyűrőű, aki a gép farától a szàlmát, igen. Asz pediglen a hotyhívjákok, akik hòrták a, a szàlmát felfele, hát ezek meg gépmunkások vòltak hát. A pèjvát, a pejvát meg a töreket ...

Azokat hogy hívták?

Hát pèjvahòrdó lányok, hát ezeknek híjták, ez vót a neve, hát ezek vòltak. Hát fijatal, ije tizenhat-tizenhét évezs gyerekek. Óű, hát, vitték azok, hát nem vót ottan probléma. Hát nehogy aszt ' gondòja, hogy jaj hát, most, mos van pocséklás, akkor nem. Egy utóűsò szemig, hát.

Hová hordták a szalmát?

Kazálba, gyönyörű kazálba. Azon vót ety kazàlrakó, a szàlmán, aki rakta. Létra, egy ijen szélezs deszka, lécek szegezve rá, ijen távolságra, asz fòl, és ezen jártak fòl. Akik a szàlmát hòrták, szintén, ezen jártak fel. És hát, ötméteres magas vaty hatméteres magasságú kazlat raktak szàlmából. Hát nem úgy, mint most, hogy ot rothad el.

A töreket hová tették?

A törek, asz szépen, mikor véjgesztek, asz közbe, ahogy jött a kazál, az be let taposva keményre, szóval annak szépen állott, útyhogy az be let vèrve, mer asz takàrmány vòlt, télen a lóűnak, uty tesség gondòlűni. Akkor vastagon leszàlmázva a teteje. Ész szàlmakötéllel lekötűve, hogy a szél ne hòrgya széjűjèl. És esz télen a lóű repával eszt ette. Ez vòlt a takàrmány a lóűnak, és semmi baja se vót a lóűnak, uty tessék elgondòni... Hát, mikor a krumplitárolónál vóűtam, hát vettem kéd bála szàlmát, kint a kerbe vòlt, hát eccer csak azon veszem észre, motorral vittem, teccik tudni? Két kizs bála szàlmát a krumpli, a krumplitárolóbúl, it mászik egy egér. Hát aszt se tuttam, hogy csapjam [le]. Leálok, mán akkor a másik a bálába, így vót a szàlmán, mer benne a szem...

Térjűnk vissza a csépléshez! A búza a gépnek melyik részén gyűűlt össze?

Az elòűl jött, elòl, ez, de ot mán úgy jött, a kanalak úty hoszták oda, a sòrtéra, uty tesség gondòni. Ugy neveszték, sòrtér. Mer asz lehetet külccsal álitani. Az ijen hosszú vót. És ahogy álitottuk külccsal azok, azok uty húzòttak széjűjèl. Hogy a naty szemek it jòttek ki, a kisz szemek azok lentep húltak ki.

Szita vagy rosta volt ott?

Tòb rostán jött asz keresztűl. A dobból, ahoty kivèrte, tòb rostán jött asz keresztűl. Mire odajòtt a sòrtérhoz, mán akkor kifűűjtág belòle a sok pèjvát, töreket, mindent kifűűjtak. Ot mán csak, mikor jött a sòrtéron keresztűl, ot mán uty tesség gondòlűni, hoty-hát ott, ot mán...

Onnan hová került a búza?

Zságba, zságba... Mikor tele lett egy zsák, akkor oszt ot vót a mázsá beálítva, ahogy ez, egy zsák tele lett, ugye ot vót, úgy neveszték, zsákos, első ember, mázsás, aki írta, hogy hány mázsát csépènek el. Ugye bekötöszte, akkor ketten mekfokták, rátették a mérlegre, ugyanot vót a tizedes mérleg. Őd zsákot rátettek, és mikor az őd zsák rájta volt, esz lemértük. Beírtuk, ugye, írta a gazda is, meg írta a géptulajdonos is, az első ember, már nem a géptulajdonos, az első embèr. És akkor a szekér ott állott, két lóval, és asz tettük fél a szekérre. Mikor tízs zsák fèjött a szekérre, akkor mend be, ment a maktárba, borogatták ki. Asz ki lett akkorra borogatva, mire mán ot lent már akkor megint vót.

Ez közös magtár volt?

Neem. Minden tanyába, hát minden tanyába vòlt. Kissep tanyába ugye kamarának neveszték. Asztán vòlt, ahol ládába engették, ugye, ahon keveseb vót. De hát nálunk ugye, hát szóval ojan maktárszerűség vót, az, az a[z] öt-hat vagon búza, hát ' be, befért. Hát nem borogattuk ki mindet, mer ugye, amit szántunk ugye a pijacra. Már nem a, ugy a terményesnek eladni. A többit meg ' hazahörtük utánna, a hászho. Ithol vód gyönyörű hámbar, háromszáz mázsá bú-za térd bele, ojan hómbar vót, teség gondòni. Hád gyönyörű épület vót, ety keresztépület, hát le kellett bontani. Ha le nem bontom, szolgálati lakásnak igényelték, és egy rendőrnek a jóindulatából, uty teség gondòni. Decki, hármadik kerületi, a Csapókerbe vòlt, egy bőrsasztó véresz száju ember vót nagyon. Eccèr jönnek fél tiszkor, csengetnek. Hát jön egy rendőr meg Decki. Egy vaddisznód gondòjon, közellátásnál, Csapókerbe vót. Jön, hát, it van ez a rendőr elftárs. Tuggyuk, hogy it mijen gazdasági épület van, be szeretne köütözni, mer vidéken lakik, és eszt átalakítaná. Annyira jóu indulatú vót a rendőür, elébb od gondòlkozott, tárgyaltak, minden. Uty hátrább állott, Decki előül, és intett, nem fogatta èl. Három nap, vagy négy nap múlva mekkértem rá a lebontást, má másnap kértem a lebontást, három nap múlva vagy négy nap múlva már mekcsinálták. Hát vót ety kis összeköttetés, mekkaptam a lebontást, nekimentünk, lebontottuk a gyönyörű épületet, gyönyörű gazdasági épületet. Hát ojan kamara, ahol, hát nem tudom, a kenyerek áltak, valamikor ugye, amikor öt-hat kenyeret kisütöttek. Ugye, meg a liszt ott ált. Súrolva, hát az a kamara, mint ety patika, úgy nézet ki. Hát az ojan tisztaság vòlt, tesség gondòni. A szalonnák ugye, ahogy, nem tudom aszt a nyolc, tíz disznót leváktuk, téjlen. És mikor megjárta a só, akkor asz föl let rakva, s akkor, ösztürüre, a kamarába. Osz föl lett akasztva.

Hová?

A kamarába, ösztürüre. Annak neveszték. Vót egy ijen négy méteres rúd, befúrva, s abba ijen fogak vòtak téve, és két lábon állott, és akkor aszt a naty fél ódal szalonnát felül a nyakarésznél egy, ijen kis jukat váktunk, és fel lett akaszva. És így lettek a szalonnák [/!] egymásra akaszva, csak mán a másiknál egy, ety kis fát, fát tettünk oda, hogy ne érje, levegőt kapjon tugya. Szóval szak, szakemberek csinálták eszt. Hát például a, a nővéremnek. Molnár Pistát nem ösmerte véletlenül? Ügyvéd vòlt. Szóval nem, nem ösmerte. Na, elég asz hozzá, hogy annak a kéd bátya hentes vót, a tizennégyes háborúba fokságba estek. Az egyig Bédzsbe, ot vót fokságba, Misi bácsi, az idősebbik meg Nagyváradon. Az oda is nőüsült. Szalámigyárba vót, ugye hentesek vòltak. De mikor leszeréltek, illetve [/!] ugye hazaengették őket, hát minnek vót keresztapjokról meg az édesapjokról ötven-hatvanöt hòlt főüggyük, tanyává. Nem foktak a szakmájokho, pedig megvót minden felszerelések, gyönyörű füstölő, minden. Nem foktak a szakmájukho, hozzákesztg gazdálkodni.

Térjünk vissza a maguk tanyájához! Hol volt? Milyen épületek voltak?

Az Eprezs-dülőbe. Hát ez, rakot fal vót, ijen széles fal. Ez a rakot fal agyag, fekete föld meg agyag, ész szalmával betaposva, össze... Esz kiszáratt. De három méter magas vót! Ijen fala vót, ugye ablakot hatytak rájta, minden. Hát osz pèrsze, ugye, màjd eszt ugye, vòltak ezek a, azok most nem dóugoznak, ezek a magyarok, ezek a mijen cigányok. Akkor tapasztottak.

Azok osz szépen betapasztották, ablakod betettek, ajtót, minden, az egy gyönyörű lakás vót. Eszt úgy tesség gondóni.

Milyen részei voltak a háznak?

Hát ugye vót egy, ety szoba, két szoba, na, két szoba. Akkòr vót ety kiskamara, spájz, mongyuk így.

Régen hogyan hívták?

Kiskamara, kiskamara, kiskamara. És akkor vót a natykamara. Az, az megént egy nagyop hèség vót. Hát ebből állott ugye a tanyaépület. Ugye vót két szoba, konyha. A konyha pedig úgy vót, hogy ijen szabatkémények vóutak általába. Asz tugya micsoda?

Tessék elmondani!

Szabatkémény, utyhogy a konyhának a közepire vót egy ijen magasságú, ijen széles, lábra állítva [*mutatja*], esz hífták a, hotyhívjáknak tüzelöhèjnek. Ezen tüzeltünk. Ugye, szabatkémény vót, az betapasztva, deszkából, de ijen vastagon betapaszva. Hát akkor ugye, mék kezdedbe még nádas vót a tanyánk is, de mindenfele, màjd asztán az apám cserepesre bővítette [*?*]. És akkor, hát ez, ez betapasztva. Hát ot vót a patka, hát ott, ot vót a spàrhèlt. Ha akartuk ugye, csutkaszállal tüzeltünk, vaty pedik ha a spàrhèldba, ugye meg ' tengeri csutkával. Mert akkor nem úgy ment, a tengeritörés, min most. Hoty semmi. Akkor egy, hát egy vagyon vót, úgy tesség gondólni, az a tengeri szár vagy az a mòrsolt csutka. Hát most széjjelmegyen, semmi se. Hát akkor, hát, mikor, mikor aszt az ezerkétszáz mázsa csöves tengerid behòrtuk ' góurèba. Tesség gondóni, hát mi csutkája vóut annak. Hát aszt uty tesség gondóni, kuglifával, hát vót mikor tóf fát megvett az apám, két favágó it vákta, földarabòlta, össze lett öügyelítve. Hát a cserépkájhába is, meg akàrhova is lehetett ' spàrhèldbe, avvà tüzeltünk. Hát az ety prìma dolog vót. Hát nem ment ot semmi, ety csutkaszáll nem ment pocségba, uty tesség gondólni, mint mostan, hogy ot rothad el minden. Hát én azért szóvål...

De térjünk vissza a tanyához! A házon kívül milyen épületek voltak?

Vót ety sertésóul, ahol vótak a malacok.

Azt hogyan hívták?

Disznóól, disznóól. Akkor vót külön egy másik épület, a fijasztatóú. Abba vót hat vagy nyóuc ojan naty hèség vót, hogy ' kutricák, ugye vót hat-nyòlc anyakoca, az el vót rekeszve, el vót egy ' külön rekeszve egymástól. Ajtó ràjta, rendez zár, mán ijen lövözár, nem ijen kilincsez zár.

Milyen?

Ijen fából készült... Lövözár, lövőüzár. Bedukta az embèr, osz kész. Vaty pediglen, szóvål a, a hoty ki ne jöjjön az a koca. Ot fíjáltak le, abba. Abba, annak kétfelől vót, akkor vót egy, egy naty placc, ahol mán mikor nagyob vóutak a malacok, kijöttek oda, jáccani, szaladgáltak, meg ot kaptak, ot kaptak ugye vájuba árpát, mán mikor a három heted betöüttötték, ot kaptak árpát, és ott ették. Na mos, mikor hàjtotta a kondázs befele, a kocák tutták, hoty hova mennyenek. Hát váltak azok a maglótúl ki. Jött az, tutta, ide tessék figyelni, ment asz hèjire, mind az, abba a kutricába, ahòl lefíjált, azok a malacok meg, mint az, hát az, annyira ösmerték az annyukat, a rőfögéseket, tessék elhinni. Hotyha véletlenül betalált, bement egy, eltévelt, ahogy azok aszt kimarták onnen. Hát, hát az egy bàmulatos vót. Annyira vótak ezek a malacok.

Még milyen épületek voltak?

És asztán, hát ugye vót a lóúistáló... A lóúistáló hát, hát az is ugye alátéglázot vót, mer ez mán alátéglázot vót. Ijen egy mètèr magasán, néty sòr vót a földbe, ez mán vájog vót, a fala, betapasztva. Hát, hát ahogy uty tizennyóuc, huz darab lóú mektérd benne. Ez egy ojan úistáló vót. Bádokteteje vót, uty tesség gondóni. Hát ez ety pazar vót, hát ez, ez, lakásnak mekfelet

vón... Lakásnak mekfelèt vóna. Azok, azok a lovak, fircèjászol, mer ugy neveszték, a fircèjászol.

Micsoda?

A fircèljászol, az istállóba, az ojan hogy ' például van eggy, ety hùsz méteres istálló. És csak ot van végig ez a huszméter jászol benne. Na most van az arcàljászol, asz pedig ojan... Hoty széles, és a túlódalon is van ló, erül is, szembe álnak egymással. Az ugy ál, jászol vót. Ez völt, tesség gondolni. És asztán vót ugye a baromfióul, meg a nagy góurék...

Más épület volt még?

Nem. Hát ugye megvót ugye a maglónak, a kocáknak külön.

Mi a magló?

Az a sèrtésállomány, ami nem hizlalásra megy. Teccik tudni? Ezek, ugy nevesztük, maglóu. Ezek ugye, gyengébben kosztolóttak. Ezek, nem tudom, megreggelisztünk, akkor ugye, a kondás is ugye, eszt engette ki, ment ki a tallóura vagy a gyepré, legèlt. Nem tudom, kiment héjt órakòr, de akkorára mán azér kapot szemet meg moslékot, szóval kapott, nemcsak éppen úgy, mer azér jóu kondiba keletett annak lenni, menni. És akkor aszt uty tesség gondòni, hogy mikor... Na tíz óra fele, jóllaktak, akkor ittak eggyet, ittak eggyet, behàjtotta a hűvösre. Hát ugye az akkor úgy völt körül fával, nyáron ot hűvös vót. Télen mek hát tesség gondòni, télen mek hát ojan nádas völt a fijasztató is, hogy meleg legyen annyira a malacokra. Nádas vót, de asz szépen mekfedve náddál, nem akárhogy, uty tesség gondòni. És alomszálma böüvön vót, hát nem úgy, mint most, hoty felégetik a tallót, hát nem úgy, mint most.

De térjünk vissza a búza betakarításához! Hogyan került a termés a malomba?

A malomba? A malomba, tessék mondani, na most, ugye ehez vòltak mindég a lisznek, uty tesség gondòni, a lisztnek, uty tesség gondòni, mindég ' külön zsákok, tiszta zsákok, azok, abba, abba nem ment más. Ha eggy ' kikerült, nem tudom, kifogyott egy zságbúl a liszt, aszt kirázva, asz szépen fòlhàjtva, az nem, hogy valami csak akárhogy. Asz ki kellett rázni, ugye de ott is az a liszpòr, hogy ne mennyen pocségba. Völt ety kòrpásláda, amiből a fejòstehenek kapták az abrakot. Ugye ez, ez, keverték a kòrpát abraknak, tengeridarát, abba let kirázva, ez a zsák, hogy ne mennyen pocségba, meg ne a, nem tudom, mire, hát szóval ijen, így vót.

A malomról tessék most beszélni!

A malom, hát a malmot, mikor nem tudom én, èlkopott a liszt, akkor ugye fèlraktunk, nem tudom én, nyòldz zság búzát, tízet, akkor gyerünk a malomba. Hát it vót az Apafi-malom, most én nem is tudom, minek nevezik aszt, asztá vót az István-malom, ugye már annak híre sins... Asztán vót a Trenka-malom, az István-malom, Hòrtobágyi-malom. Asz tuggya, mejik? Ahol az emlék[*mű van*]... Az, asztán meg még it vót a Bèrta-malom. Itt a, a nyíretyházi vasut mellett. Az ety kis malom vót. Zsidóu emberéj vót. Asz mongyák, hogy jóu lisztet adott.

Mit csináltak, amikor megòrölték a lisztet?

Hazahosztuk, ugye, kaptuk a kòrpát, ugye kaptuk a kòrpát. A kòrpát ugye a tehenek vagy a sèrtés kapta, ugye a maglóuállomány. De inkább a hotyhívjákok kapták, a tehenek, ugye. Tengeridarával, ez abrak vót nekik. Ez völt. Hát a liszt pediglen ugye küjön [!] jött a nullás liszt. Küjön jött a kenyérliszt. A nullás liszt, ugy nevesztük.

Mit csinált?

Külön jött a nullás meg a kenyérliszt. Mán az úgy jött a garadból. Mán ugye a zsákok, ugye odaattuk a saját zsákunkat, és ugye, mondom, meg vót jegyezve mind, a név ràjta. Ojan monogram, Bak, asztán csak egy bé betű, meg József, és asztán ez nullás, esz tuttuk, hogy ez nullás liszt. A kenyérliszt pedig annak nem kellett, mert tuttuk, hogy az kenyérliszt, a kòrpának megint nem kellett. A kòrpának egy ritkázs zsák völt. Ez völt.

Mikor sütötték az új kenyeret?

Az új kenyeret, hát, hát ide tessék *[figyelni]*, nem úgy vót itt azelőtt, hotyhát jaj, kifogyott az utóúsó szemig. Lehet, hogy új búzábul, lehet, hogy ' csak szeptemberbe sütöttünk. Hát nem is elébb, nem is elébb, tessék èlhinni, nem is elébb. Hát ugye, mikor én, ugye a kéd bátyám is àlkalmazottak vótak, hād bizony majdnem hetenkint hat kenyeret kellett sütni. Szóval másfél héten hat kenyeret kellett sütni. De azok a gyönyörű búzakenyerek, hát nem úgy nézett asz ki, mint ezek a...

Hogy nézett ki?

Hát az, az, tessék idehàlgatni. Befűtötték aszt a kemencét, ott is, tessék mondani, ott is az a csutkaszár nem ment pocségba. Ugye azok a tehenek ették aszt a csutkát, összeszették, kazàlba let rakva. Ezzel fűtöttég be a kemencét. Elép fèlfűtötték, nem tudom én, bizonyos hőű, én eszt annyira nem értem, csak tudom, hoty fűtöttek. Akkor be led dagasztva, akkor hozzàkesztek másoggyára fèlfűteni. De tutták, hogy ' körülbelől, hoty hány kéve csutkaízék kell abba a kemencéjbe. Mèr nem fávàl, csutkaízékkal fűtötték fel. És akkor uty tesség gondòni, mekpiszkálták, jóul szikrázik, mekkelt a kenyiér, akkor kiszették a pèrnyét, a kemen-céből kihúszták. Ot vót a pèrnyetàrtó, az ment oda le. Lenyomták, lefették, akkor már ki vót szakítva a kenyér, mekkèlve. Akkor vót a sütőlapát, ety papot csinátak, ety csutkaszárat. Csutkaszárat ' zsiros ronggyàl betekerték, ijen disznózsírràl betekerték, esz meggyútották, az èlső kenyérre, ahogy beletették a lapàttal, beleszúrták, betették hátra, ez világitott. És utànnà az öt kenyeret vaty hat kenyeret *[kiszedték]*...

A felvétel 1998. június 9-én készült.

Az adatközlő Ménes Andrásné Nagy Katalin (1910, Debrecen) htb. Lakása: Debrecen, Ótemető utca 22. Négy elemi és négy polgári iskolát végzett, református vallású. Értelmiségi családi környezetében is megőrizte a cívis hagyományokat. Rendkívüli tájékozottsága jó emlékezőtehetséggel és kitűnő beszédképességgel párosul.

Beszélgessünk a nagyapjáról!

A nagyapa ezernyolcszáznegyvennégybe született, és mikor a Naty Sándor-féle csata, orosz csata dűlt, az édesannyával kinn áltak a Retek uccaji kapuba. Ara lovagòlt egy orosz tiszt, nagyapámát félkapta a nyeregbe, és èllyàrgàlt vele kifele a Hatvan ucca, vagy a Mester ucca fele. Az édesanya elájult, és úgy vittég be a kapubùl. De a tiszt visszafòrdűlt, csak az ucca végijig vitte, és letette a tethejjen. Ez egy írdekezs dolog. Na ennyi, csak ennyi... Nagyapám félñòűtt, megnòűsűlt, négy gyereke ma[radt], öt született, nűty félñòűtt, és nagyon maradi òűsparaszt vòlt. Utyhogy még abba az idòűbe le lehetett, le lehetett a sòű vagy az adòűt úgy dòlgozni, hogy èlmentek Máramarozsba sòűjéir, csopòrtoson, és nagyapám ity kapta a ragadványnevet. Mèr màjd mindenki bográdzsba, vagyis vassfazigba fòűszte a[z] èjtelt az úton, de nagyapámnak háromlábú sèrpenyòűje vòut, és így ragat rá, hoty Sèrpenyòűs Naty Sándòr. Eszt a ragadványnevet, eszt a család míg a felszabadulásig esz mindég, így ismertéik, hoty Sèrpenyòűs Nagy. Apám Sèrpenyòűs Naty Ferenc vòt, az apja után ugye. De hát ez mos már mekszűnt. Nagyapám nagyon maradi vòlt, de a gyerekeket nagyon szerette, a kicsiket. Két menyè vòlt, és hogy nagyapám mán idòs ember vòlt, kinn ált a kapuba, és ha ojan anya jòtt, aki három-négy gyereket vezetett, ròktòn kijabàlt a menyèinek úty, hogy: Kati!, Zsuzsi! Gyèrtek, nézzétek csak, ez az asszony, nem tik! Mer ocs csak egygy-egy gyerek vòlt. Ennyit, elég ebbòl ennyit. Na.

Más történetet tud még a nagyapjáról?

A dédnagyapámròul, a nagyapáròl. Kérem szépen, annak idején ugye jártak ijèn kocsiszekérrèl úgy nevezet fűtyòlòűzs zsidòűk. Rongyot, csontot, gubadarabot! A Natyhegyessen vòlt egy ' nagyò gazdag embèr, akkor aszt úgy mesélték, hogy gròűf vòlt. És mindég a Hastàn Nándor vagy Nojéinak híjták, nem tudom, az mindég atta a gròűfnak kòlcsòn a pènszt. Addig atta, míg a natyhegyesi birtok az òű kezibe nem kerűlt. Persze, Nòűjéinak híjták, Nòűjénak az vòlt az èlsòű dòlga, hoty kòrűlárkòlta birtokát. Igen ám, de nem tutta, hoty hol van a határ, egy dűllòű fòűd lemaratt. Eszt, ez vòlt a Natyhegyess. Asztá a debrecenyi parasztok észszevették, hogy itt egy nagy darap föld gazdátlan vòlt, félmentek a bíròűho, hogy òűk asztat kiigényelik. El is osztotta a bírò nekik, ötvenegy és fél hòldat kapot minden gazda, aki igényelte a Natyhegyest. Igen ám, de az, Nòűjénak eszibe jutot, hogy mos má megvan a birtok, de ki kellene esztet méirni, méirnökkel. És mikor kimírték a földet, akkor jòttek rá, jòt rá, hogy neki egy dűllòű fòűggye lemaratt. De mán akkor a gazdák rá, rákòűtòsztek, építkeztek is rá. Hát úgy láccik, nem rövid idòű alatt ment, és akkor asz mind, úgy vettéik meg asztàn, hogy ledòlgozták. Mikor aratás vòt, segiteni mentek, hòrdáskor, cséipléskor. Még akkor nem vòlt cséiplògép, hanem akkor még nyomtattak, nyomtatták a bűzát, szérűcs csináltak. És az, asz különlegesséig vòut, egy naty szérű, és akkòr lovakkal verették ki a bűzaszemet. Így lett asztàn a debreceni parasztoknak, aki Natyhegyesè vòt, mindenkinek ötvenegy és fél hòlt fòűggye. Így osztotta el akkor a városi tanács. Na, mit mongyak még erròűl?

Akkor most beszéljessünk a gazdálkodásról!

Hát ez, esz csak egy epizòd. Kel vagy nem kell, nem írdekes. Na kírem szépen. És, na még egy, még egy. Nagyapám annyira maradi vòlt, hogy mikor nagyanyámat feleségűl vette, nem vòt òura a ház nál. Emiat nagyanyám mindég a szomszédba járt át, mikor bevetette a kenyeret, hogy meg..., mer naty kenyeret sűtòttek, hat-hét kilòst, annak három òura sűtésideje vòlt, és mindég a szomszédba járt át. Gondòlt eccer nagyanyám egyget, hogy it van ez a sok òűszalonna meg ijesmi, úgy vòld Debrecembe ety pijac, úty híjták, hogy Òűszèr. Ocs csak

sértéjs füstölt húst árultak nek szalonnát. Nagyanyám kivitte, elatta, megvette az órárt. Ez példa āra, hogy na, nagyapám mije maradi vót. Mikor bejött, meglátta a falon az órárt, nagyanyámnak röktön le kellett venni, betette a komórt alsóú fíjókájába, mer nagyapám nem túrte, hogy óura legyen a háznál. Egy óura, egy év múlva meg [nevet], a kisöreg meg-gondolta magát, s attól kezve járt az óura a fán, vagy a falon. Még én is ismértem mind gyerek. Mos má az öregekről semmit tovább.

Jó, akkor a gazdálkodásról tessék beszélni!

A gazdálkodásról... A régi, réigen a mag előkészítéise mindék fogatos műveléssél kezdődött. Nagyon alapossan kiválasztották az időűt, hogy mikor a legalkalmasabb a föld szántásra. Mert nagyon nedves időben nem szántottak, mer akkor csak, mer a fekete földön akkor nem szántani tuttak vóna, hanem csak tapasztani. És a mag nem... Na, mikor elvetették a magot, az rendesen októűbér elejin, mer a régi parasztek asz monták, hogy „Miszent után hagyd a zságba!” Ami asz jelentette, hogy mindenszente napja után ne vess, mer akkor jop hotyha a búza a zságba marad. Ez a búza rendesen jóű telét abba az időűbe, meg jóű, jóű naty havak is jártak, ne vólt semmi probléma. Tavasszal kezdődött az elsőű munka, amikor boronáltak. És esz tövizsboronávól történt, amit a parasztek maguk csináltak. Mer majdnem minden ároga, mer el, körül vóútek árkaűva ezek az ' földek, ot kőűnybokok vóútek. És ' szettéűk eszt a kőűnyű, és gyűnyűrű tövizsberenát tuttag belőűle csináni. Ém még, kis ' gyerekkoromba nagyon szerettem a lovak körül járni, és ha édesapám tövizsboronázott, akkor nekem pokrócot tett, és felűtem a boronára, és éűn egéz délelűtt, délután ot tuttam, hogy édesapám boronált, ott űlni. És ére megint vót egy mondás: „Hotyha boronász, ne néűsz hátra!” Ami asz jelentette, hogy ez a tövizsborona annyira meggyűtöűte a vetéűst, hogy nagyon csűnyán nűzett esz ki. De ez azűr kellett, ez azűr kellett, mert hogy a hajszálcsűvességet a föld..., mert téűlen a föld mekkűlt, megrepedezett, ez a borona, az gyűnyűrűűen mekpűr-hanyűsította.

Kati néni! Hát hogy is nevezték a boronát régen?

Berena, berena.

Igen? Úgy mondták?

Úgy, úgy, berena. Debrecen környékén így monták. Ez isz szállásmondás vólt, hogy „De szűb debrecenyi beszűd!” Meg lű, debrecenyiessen. Na kűrem szűűpen, akkor ugye az magatűl gyűnyűrűűen nűűtt. Eljűtt a Péter-Pál napja, mikor asz monták, hogy „Az élet fűlszakad.” Akkor megnűsztek, hogy mikor viasszűréses a búza...

Az mit jelent, hogy az élet felszakad?

Hogy akkor mán csak éűrik. Asz monták, hogy a, Péter-Pál napján az ' búzának mekszakad a gyűkere, és akkor kezd viasszosodni.

Ez mikor van?

Péter-Pál, nyár közepén, összefűrnek [a naptárban], igen. Na kűrem szűűpen, és akkor mek-kezdűűdött az aratás. Hát azon az ötven és, ötveneggy és fél hűlt földön, ezen gazdálkodott az én uram, amit annak idején az őű őűsse örűkűlt, az őű őűse kapott. Mindéűg ' három, két pár aratűű vólt meg ety kűvekűtűű. Az azűr szerette, hogy mindéűg rendbe legyen. Az aratűűk arattak, a marokszedűk szettéűk a mårkot, a kűvekűtű mekkűt, bekűtűtte a kűvét. Tehát, ha jűtt egy vihår, nem rászta szűűt a fűlszedet mårkokat. És mindéűg úgy vólt, hogy nyűlc munkanapon le kell aratni huszonűt, általaűa huszonűt kataszteri holdon vólt nekűng búzánk. És ebbe a nyűlc nabba benne vólt egy vasårnap. Pedig a parasztek vasårnap nem dűlgosztak. De mi a dűllűű elejin vóltunk, és az aratás vagy a csűplés az úgy vólt, hogy egyűk évbe a dűllűű elejin kezdűk, mer ugye minden csűplűűűű-tulajdonosnak megvűt a maga járassa, a gazdaja, ahol őű vègiment. És a måsűk évbe pedig a måsűk vègin keszték. Tehát az ém fűrjem mindéűg úgy iparkodott, hoty hamaréű kész legűűnk az aratással meg a behordással, mert ha learattak, este mindűg aszt összeraktak kerezbe, mikor mind le vólt aratva, akkor mekkezdűűdött az

asztagraadás. Nagy asztag, kéjt nagy asztag volt nállunk általába, oda beált a cséplőgép, és úgy ment. És az éim férjem mindég úgy csinálta, hogy egyik évbe első let volna, a másik évbe utolsó, de mindék hamarép kész voltunk, hogy az első a túsó végén még nem volt kész, addig a miénket el, elcsép, kicsépéljük. Hát az mind[ig], a parasznak mindég nagy ünnep volt a cséplés meg az aratás.

Tessék akkor beszélni az aratásról!

Igen. Az aratás az úgy volt, hogy ' hájnalba kéltek az aratók. Mekköt, mekcsinálták a kötelet, úgy híjták, kötelet vetnek, amit felhúsztak a földből búzát, és azt mekcsavarták a, a fejénél, és azt széjt volt, szétterítették, abba kötötték be a, a/z/ éleket. Úgy montuk akkor, éleket. Akkor az úgy volt, hogy reggel mekcsinálták a kötelet, bejöttek, megreggeliszktek, akkor járt nekik mindég a gazdától ety kis pálinka, aratópálinka, uty hífták. Mekkpa, bepálinkásztak, megreggeliszktek, mentek aratni. Arattak egészzen délig, délbe pihenő volt. Akkor egy óra hosszára a tanyán megált az élet. Mindenki pihent, nyáron. Mindenki déli álmot alutta[!]. Akkor úgy kéjt óra fele, ity tártott ez, akkor kimentek újra arattak, tovább. Jött az ozsona, akkor a gazdasszonynak az volt a kötelessége, hogy vaty túros kalácsot süttött, vaty szalonnát készített ozsonára kenyér közzé, és azt a gazdával kivitték az aratóknak. Akkor mindannyian leültünk a, egy-ety kéjvére, az aratók mekkapták az ozsonapálinkát, megették az ozsonát, tovább dölgoztak. Na kérem szépen, akkor eljött az este, akkor bejöttek, megvacsorásztak, vacsora után keresztet raktak. Asziszem, ha jól emlékszek, hogy tizenkilenc kéjvébül volt ety kereszt, a felső részt úgy híjták, hogy pap. Na mikor rátették a papot, akkor körül mekkötöszték a búzából magából, hogy a szél a keresztet szét ne rakja. Hát mi, mire végeszktek, az mindig ojan kilenc, fél tíz volt. Akkor bejöttek, vártuk őket, bent a tanyába. És kérem szépen, híjába dölgoztak egész nap. Már ugyi akkor danolva jötteg be, mikor én fíjatalasszony voltam, két pár ojan aratónk volt, hogy szintén fíjatal házások vóutak. Hát ugyi ety kicsid beszélgettünk, majd ety kicsid danolásktunk, és mék kilenc, fél tiszor kedvünk volt egyet-kettőt fordulni mint, mint tánc, táncoltunk.

Milyen zene volt?

Hát ming dalóltunk, dalóltunk, dalóltak. Hát nem soká, nem sokájik tartott ez, ety félóra, ety két forduló volt. Na, akkor eljött a nagy ünnep, a cséplés. Az mindég, az mindég nagy várakozás volt. És az ecs csodálatos élmény, a cséplés. A cséplőgép zug.

Tessék elmondani, hogy nézett ki a cséplőgép, kik dolgoztak mellette!

Igen. Mikor mekkezdődött a cséplés, akkor az asztagos félment a, a gép beált a két asztak közzé. Volt egy, két rézből ált a gép, az egyik, amejik hájtotta, az ety tüzezgép volt, abba szalmával fűtöttek. Uty híjták, aki fűtött, hogy peckás, a volt a peckás. Az mindig dukta, dukta a szalmát, hogy a gőz elég legyen, és akkor, mikor beledob, mikor a, fent a, az igazi, az igazi, nem is tudom, hogy híjták, az egyik, a kéd gépet. Ó, azon fent ált a kéjvévágó meg az etető. A kéjvévágó az rendesen nő volt, az etető, az férfi. Még erről van egy balada is, hogy beleesett a dobba, a kéjvévágó lány, egy időbe, és erről dal, de én ára nem emlékszek, hogy mikor, csak a dalra emlékszek. Na, kérem szépe, én annyira sajnáltam azokat a lányokat, akik törekesek vóutak. Kivált mek ha ety kicsit a búza poros vóut. Bekötötték az orrokat, szájokat, csak a szemek láccot ki. De éjn nem tom, azok oja jó kedvél csinálták azt, hogy, csak szalattak, vitték, szalattak. És előül volt a mázsás, az volt a cséplőmunkásoknak a feje, az számolta ki, hogy mennyi réjsz jár nekik, és a lányoknak sokszor ety kis cukrot is adott, hogy jop kedvek legyen. De azok hengerbuckóúza járták azt a, azt ' törekkazlat. Mer volt törekkazalrakó, szalmakazalrakó. És a szalmakazalrakóknak meg a törek, aki rakta, azoknak mindék külön járt egy-ety kiló szalonna, hogy szépen berakják a kazlat. Mért a törek az a lónak a téli takarmánya volt, amit összeraktak réjpával, úgy híjták, hogy pájsz.

Mi volt ez?

Pájsz. Eszt a törek, a répát megválták. A lovaknak rendesen cukorrépát vetettek, mer az értékesep táp, több vód benne a tápanyag, mint a közönséges répába. Viszont a teheneknek,

azoknak márharépat vetettek, mer ha a teheneknek cukorrépát attak, akkor annak keserű volt a teje. Ehetetlen keserű. Pláne a tējfélje. Na, kérem szépen, ebéd, csak a gépésznek járt, a fűtőjének meg a peckásnak. Meg az aratóknak, a szőlőmarakóknak. A többi munkások azok mind magok főjštek, magoknak. Eljött a dél, fűtűtek, leáltak, főjštek. Ára nem emlékszek, hogy délbe ezek, nem... Hát, így ment. A cséplés az mindég a parasztnak nagy ünnep volt, nagy ünnep.

A cséplőgéptől a termés hová került?

Zságba került, meg a maktárba. Zságba, maktárba. Igen, mēr rend, rendesen, az mán előre el vót, vótak ijen, akik vásároltak, búzát, ijen nagy bevá[sárló], fēlvásárló. Debrecembe a céjget uty híjták, hoty Sējfēr. És az már előre le vót kötve, a felesleget asz mīngyár leatták a gazdák. De viszont ' bisztosítékot mindik hatytak, mēr maktár vót, abba hombárok vótak, és az utóúsó arat, mikor arat, aratásnak a vége, a vége, ami vót, asztat külön rakták a gazdák, mert az vót a vetőmag, mer az mán éjretteb vóut, mint a, amit először...

Mi volt a bérük azoknak, akik a cséplőgépnél dolgoztak?

Igen, azok réjszt kaptak, az el, kicsévelt [terményből]...

Ki mennyit kapott?

Hát aszt egyenlően osztották el, csak a lányok kaptak hetvenöt százalékát annak, amit a fējrfijak. Például, ha ety fērfi kapott, jutott egy mázsa, akkor a lányok abbū hetvenöt kilót kaptak. Hát mán, mán tutták, mikor a réjszt vették kifele, akkor mán a dobot ety kicsit széjjelebb engették.

Miért?

Azējīr, hogy akkor a lēlke jön át rājta, akkor nem vót abba semmi más, csak tiszta búza. Mihejst a részt szették, abba a pillanadba a dobot széjjengették. Eszt má tutták a gazdák ugye, nem, nem vót akkōr probléma ety-két mázsa. Őrűtünk neki, hotyha minél több, tōb jutot nekik. És a részt asz mindik külön, akkor, mikor elment a géjī, akkor egy em[ber] megbizott embēr ment, a réjszt vitte haza a géjīész lakására. És mājīd mikor elvéjgeszték a cséplést, akkor ugye a számadás mekcsinálták, és minden embēr hazavitte, amit keresett a gépnél. Például az újvárosi emberek, azok nem mentek máskor dōlgozni, csak tavasszāl, mikor kezdődött a kapállás, és november elsejig. November elseje után a[z] újvárosi munkásember, annak ha három napszámot ígértek, akkor se jōt ki a faluból dōlgozni. Mērt azok mekkeresték akkorára az egész évi kenyereket, az egész évi tengerijeket, disznót hízlaltak, lakadalom, keresztelő, kéjšzfogó ott egész télen. Meg rengeteget kártyásztak. Egész télen kártyásztak, nem mentek azok, ha hat, á, hat napszámot fizettek, akkor se mentek ki a faluból dōlgozni. Nem megvót mindenek? Nem vót nagy ígēnyek. Pedig gyerek vót öt-hat, lekkevesebb, öt-hat. És nem, az asszonykák nem dōlgosztak, azok nem.

Kik?

Az asszonyok nem, a feleségek nem dōlgosztak. A mām mikor fēlcseperedett a, a[z] apra[ja], a gyerek, akkor nyáron, vakácijóba vagy libapásztōrnak kiatták őüket. Májīd mikor iskolahagyott vót, meg járt az édesapjával napszámra. Így, így jltek a debrecenyi határba. Nem, hogy másut hogy éltek, asz nem tudom.

Kati néni, váltsunk témát! Beszélgessünk a lakadalomról!

Hát ugye az, a debrecenyi cívis lakadalom az, az ' külön szám vót... Hát nagyon sokszor, hát például én ősmērtem a vōlegējnyemet, jelōltemet, mán előbb. De nagyon sok hejen akkor látta a menyasszonnak való a vōlegējnyet, mikor a meg, mekkējrték. Például, eszt megint elmondom, apósomnak az éjdesapja, aki a Betlen uccán lakott, hogy megyünk a Natytemplom felől a jobb oldálba, a Betlen ucca végīn, oja háza vót, hogy ' két oldalon laktak, száraszkapuāj, űty híjták eszt, hoty száraszkapuāj. És minden télen a kisōreg, nagyapām, apósomnak az apja

tánciskolát rendezett, azéir, hogy oda csak cívis családnak a fíjaji meg a jányaji mehettek. Oda nem, oda nem mehetet más.

Ki számított cívisnek?

Akinek, akinek, aki gazdákodott. Húsz hólt főüggye vót, vaty hãrminc, negyven, ötven. A, a nagygazdák oda nem jártak a tánciskolába. Ezek ötven, hatvan hóúdasok, százig esetleg. És asz monta apósom, hogy azír csináta az édesapja, hogy ne kóúszájának el másfele a fíjatalok, hanem ot táncólnak, oszt összejönnek, és akkor meglessz az ismereccség, meg meglessz a... A lányok nem mehettek egyedül, de mék sokszor a fíjúknak is elment a szüleji, mer a másik oldalon az öregek, mán az édesapák, édesanyák ott elbeszélgettek, oszt akkor eldöntötték, hogy a te jányod jóú vón az én fíjajnak. Hm. A gyerekek nem is tuttak, a fíjatalok róúlla. És így jöttek a házasságok létre, a civis házasságok. Azír, ez eggy összetártó társadalom vót az időbe, a debreceni civis társadalom.

Kik tartoztak még a cívisekhez?

Ehe csak a gazdálkodók, csak. A kereskedők, az megint külön kaszt vóút. Az iparosok, az megint külön. Azoknak külön tánciskolájok vót, s külön minden, és külön báljok. Debrecembe vót a gazdabál, asztán jogázbál, mert akkor még jog is vód Debrecembe. Asztán a, a, akik tanultak a Pallagon, a gazdázbál. Csizmadijabál. Ijem bál, ojam bál. A bálakat mindég a cigánybál zárta, a báli szezont. Nagyon fényes vót akkor a cigánybál. Igen, nagyon. De ehe, ehe a társadalomho csak a zenéisz cigányok tártosztak. Nem is áltak szóúba ezekkel, nem... Ezekkel a jövőü-menőkkél, ezekkel, úty híjták, sátoros cigányok. Ezekkel nem áltak szóba se. De cigánybál vólt, és nemcsak a debreceni cigányok vóltak, hanem országos cigámbál vóld Debrecembe... És ezek a bálók mind, mądndem mind zártkörű, zártkörűjek vótak. A fíjatal-emberek rendesztéik, azok, Bikába tártották, a natyterembe. És ahogy menni fel a lépcsőn a fíjatal[ok], a rendezőgárda az néiszte, aki gyanús vót, attúl kéírte, kírtík a mekhívót. Aki nem vót mekhíva, a nem meheted be. Ha mégis, a gazdabálba nem földúlt elő, de hallottunk ojat, hogy nem vólt mekhíva a lány, és valahogy odakerült a, aszt kitáncolták. Uty, hogy ' fel, egy rendező félhífta, gyönyörűen táncólt, osztán addik táncólt, míg az ájtóhoz nem írt, akkor lekísírte, hogy ' haggya el a tánctérmet. Ez nagyon zártkörű vót, ez a bál. Hát, na kérem széjpen, akkor megjött, eljött a, bejelentették, hoty szívesen láttjuk-i a jelen, a jövendőbeli vőlegéjnyit, akkor a fíjatalember...

Volt valamilyen szövege ennek?

Pèrsze. Eljött a, hoty híjják, aki rendezi a bált most? Aki rendezi falun is, szószóllóú, vőüffj. Eljött a vőféj, és mekkérte, hoty szívesen látják-i a, mèt eljönnének. Akkor asz monták, hogy nagyon szívesen láttjuk, még akkor is, ha nem atták hozzá. Három nap múlva akkor megjött a válasz. A jóú válasz az vót, hogy legyen szerencsénk ekkor meg ekkor a kedvesz szülőkkel a megbeszélésre. Ha pedig nem ment a lány a fíjúho, nem atták hozzá, akkor aszt izenték, hogy: „Jop szerencsét kívánunk!” Hogy mennyenek máshová. És akkor ugye a fíjatalok, akkor megbeszélték, és akkor mán a jövendőbelli férjnek való az eljárt szombaton vendékségbe, vagyis látogatóba, vendékségbe, míg el nem következett az esküvő. Hát énnálam élék hosszú menyasszonyság vót, mèt édesapám asz monta, hogy míg a tizenennyòlc évet a lány be nem töüti, akkor, addig nem aggya fírhez. És ez, a lánykérés az márcijuzsba vólt, ami asz jelentette, hogy māj csak akkor évbe december fele lehet az esküvő. Utyhogy eléik hosszú menyasszonyságom vót. Minden héten jött a vőlegény, minden héten vártuk szombaton vagy vasárnap, mer elég messze laktunk egymáshoz, mert akkor én kinn édesapámmal, mikor mán nem jártam iskolába, akkor a Nacscserén, vagyis jobban mondva a Fancsikán laktam kint, a fírjem, igaz, Debrecembe a Betlen uccán.

Akkor folytassuk az előbbieket!

Hát kéjrem széjpen, akkor igen, legelőször az eljeddzés vót, amikor mekkapta a menyasszony is, a vőlegény is a jeggyűrűt, meg ami, ami a ruhától kezdve a kabátig, a kesztyűtől a, a, mindent, mindent kaptunk jegybe. Eszt uty híjták, hogy jegyajándéik, jegyajándéik. Utánna

meg meg völd beszélve, hogy mikor lessz a lakadalom. Ez mán nem volt hozzá, időhő kötve, kinek három hónap, kinek ety hónap, kinek mennyi időt szab[tak], beszéltek meg. Nekem ugy vòlt, hogy decemberbe lessz az esküvőüm, de mind a két anyósna való megbetegedett. Ezír elhalasztottuk ezerkilencszázhuszonkilenc január ötödikére. Január ötödikén oan enyhe vòlt az időü, és mindég eset negyedikén az esőü, de ötödikén reggèlre ojat fagyott, hogy a kocsit èlbirta a fagy, meg a lovat. És kéírem széípen hát nekem nagy lakadálmam vòut, mèrt apósom kòsztiszt, kòsztiszteledbe léívvő ember vòlt, biz, bizoccsági tag, prezsbíter is vòt a Naty-templomnál, és rengetek hère mekhítták lakadalomba a családot ennek a tiszcségnek a fojam[án]. Meg a család is nagy vòlt, apósomnak is a családgya, anyósomnak is, aki hozzá-tartozója van. Hoty közbeszólók, anyósom tizennegyedig gyereke vòt az édesannyának, őü vòlt a lekfijatalabb, és má, hát ugye nagy vòlt a család. Utyhogy, mikor a menyasszonyír írte jöttek, a vòlegény ment az èlső kocsi, mindenki, akkor mindenkinek vòt mán kocsija, mán ezeknek a középparasztoknak.

Milyen kocsi vòlt?

Lóü, lóüfogat. Éíngem a város kocsija vitt. Törvényhatósági bizoccsági tag vòt az apósom. Hát az, úgy jöttek oda hozzá protekciójót keresni, hogy... Na, elég asz hozzá, hogy mikor a Natytemp[íom], mikor kifordúlt a kocsi, a Natytemplomba esküttünk, mer a Betlen uccára vittek fírhez, a Betlen ucca huszonhat szám alá, kírem széípen, kifordultak a Píjac ucca fele, az én kocsim, ami..., a menyasszony az utòlsó kocsi, a vòlegény az èlsőbe, és a vòülegény mellett ült a násznagynak a felesége, a menyasszony mellet meg a saját násznaggya, mèrt násznagya vòt a vòlegénynek is. Az uramnak a násznagya doktò Verezs Géza vòlt, az enyim meg doktor Misti Káròj. Ez a rokonsákho tartozott, ők nem gazdálkodók vòtak, ők már ugye kinöttek, kitanúltak ebbőü. Na, elég asz hozzá, hogy én akkor jártam a Vöròstemplomnál. Hát ugye nem ment az a fogat ojan gyòrsan, mire kiszáltunk de ojan hideg lett, hogy aszíttem, hogy belefagyok a kocsi. Pedík fèl vòtam jól öüttözve, bunda vòt rajtunk. És ezerkilencszázhuszonkilenc január hat az nagyon nevezetes nap völd Debrecembe, huszonkilenc januárja, februárja. Akkor fagyot ki a búza, az összezs búza kifagyott, az összesz szöüllőü Debrecen környéken kifagyott, a gyümölcsfák kifatytak. A Píjac uccán két únni repedéjs vòlt az aszfálton. A Hòrtobágyon minusz negyvè fokot méírtek. Erről nem nagyon beszélnek, nem nagyon. Nekem emlékezetes, mert akkor vòtam újasszony, fíjatalasszony. Na, kérem széípen, akkor a lakadálmi menürül beszéíjünk! Debrecembe, asz különleges vòt a civiseknéí. Leves nem vòlt, leves nem vòlt. A, a ízé vacsora kezdete malactokány, a, amihe makaróni járt vagy, mek csírke, amihe nokedli járt, ezen kesztéí a vacsorát. Utánna fòró rítes jött, ami a kemencébe sült, és az vòlt túrós, álmás, rizses. De Debrecem[ben] apósomnak vòt egy rokona, aki a sárgakásás réjtest csinálta. Örgován néni vòt akkor a fòszakács a civisek lakadalmába, mindég monta, Kertész úrnak sárgakásást, asz, asz csinájunk, mer annak csak asz kellett, sárgakásás rétest. De én annál rosszabbat éíletemben még nem ettem, mint az. De ennek e kellett, Újvárosról származott... Na, kéírem, a réites után jöttek a sülte, egízbe sült malac, kappan, hozzá gárnérung, ami kellett, mek savanyúság. Na hát az lekerült az asztról, asztán jöttek a törták. Hát pèrsze, az, az úgy vòlt ugye, hogy az annak a sok embèrnek, apósoméknál öt szobába vòlt terítve, és ety szobába pedig úgy vòt, hogy öt vòt a ruha, ruhatár. Mer ugye téí vòlt, hát ruhába jött, vagy ' felöüttözve jöt mindenki. Kírem széípen, akkor ugye bòr, én nem emlékszek, sòr akkor nem völd divat, csag bòr vòlt ital. Gyerekeknek meg málnaszòrp. Pèrsze, a fekete kávé akkor izs divadba vòt, aszt is hòrták a fèlszòlgálók. És egész két-három szobát kiürítettek, öt táncòltak. Kéc coba megmaratt, ott iszogattak az idősebbek, beszélgetek. Akkòr jött éíféí, akkòr frissesült, rántot csírke vòt, hàjnálba tóütt káposzta, szóval evés-ívásból ált az egész lakadalom. Viszont menyasszonytánc nem vòlt, nem vòlt eladó a menyasszony. De nászajándék vòlt, és az üty történt, hogy èlmentek a Kaszanyicki-he meg a másík íj nagy üzledbe, ahol edényeket árúltak, és akkor èlkültk az ajándéíkot. Meg nagyon sok, nagyon sok írtíkes ajándéíkot kaptak a menyasszonyok, de nem vòlt menyasszonytánc. Mikor legelòszòr menyasszonytáncot láttam, hát éín széígyèltem magamat a menyasszony hejett, hogy, hogy öt tártották a kalapot vidéken. Ot már akkor is a vòt a szokás, Debrecembe nem vòt sokás. Elkütké, uty híjták, nászajándéí, az rendesen, ára vigyázott a szöüllőü, valaki

megbízott, és asz rakták le a pincéibe. Osz màj másnap, hàrmadnab bontogatták kifele, hoty ki mit kapott. A főzőedénytől a likőrös poharakig ot minden vòlt. Mikor én kibontottam, egy bótut tuttam vòuna nyitni, attól a sok vendéjktől amennyi ajándékot kaptunk. Nem vòtak smucikok akkor a parasztok. Eccer kitettek [magukért], viszont ojan takarékosan jltek. Ez mán nem tartozi a lakadalomhoz.

De tessék csak mondani!

Ojan takarékosan jltek, hoty saját magunk főstük a szappant... A zsíradék, ami nem vòlt használható, aszt ety külön edénybe gyűjtöttük. Meg abba az időbe a civisek rengeteg bárányt ettek. A báránynak ugyi sok faggyúja van, asz mind kisütötték, és mikor elmúlt a disznótòr, mer a disznótòrnál is sok hulladék, zsíradék összekerült, akkor jött a szappanfőzés.

Hogyan főzték a szappant?

Megmondom. Feltették a vizet, marószódát tetteg bele, és nézegettük. Tyuktollat szettünk össze, hosszú szárnyatollát, és onnan tuttuk, hogy mikor jóu a szappanléj, mikor betettünk ety szál tollat, és lekapta róulla, csak a csonkja marat meg. Akkor má rátettük a zsíradéjket. Kicsit mek kellettét sóuzni, nagy üzsbe főütt, nagy üzsbe..., a szappan.

Még egyszer tessék csak elmondani, miből is volt a szappan!

Mondom ebből az összegyűjtött, selejd zsíradégból, amit egész éjbe gyűjtött a háziasszony, àra külön edény vòlt, amibe, egy ócska zsírozsbodon, oszt akkor, ami zsíradék jött. Na, ez a szappannakvaló, úty híjtuk, szappannakvaló. És akkor elmúlt a disznótòr, másnap jött a szappanfőzés. Az úgy vòlt, hogy beletették a zsíradékot, kicsit meksóoszták, alatta víz vòt, ez a, úty híftuk, hogy lug, szappanfőző lug.

Miben volt ez?

Nagy üzsbe, nagy üzsbe. És akkor minden zsíradékot ráraktunk, hotyha töb vòlt, akkor kéjt földullót is főstünk. Na, kérem szépen, és akkor, mikor jóu a szappan, ojan, mint a túró. Ojanná válik ez a zsíradéj, mint a túró, és akkor, mikor asz főj, akkor leszeggyük nagy bodomba vagy valamibe, és a lugot kiöntjük, az nem kél semmire se. Az ojan hère, ahol nem tesz semmi kárt. Akkor újra feltesszük a szappanfőzőlevet, jóu sok léj, és ugyanígy meg[int].

Ez hideg víz?

Hideg víz. És ugyanúgy beletesszük a marószöldát [!] és ugyanúgy...

Micsodát?

Marószóda. Ez a zsíros szóda, uty híjták akkor zsíroszszóda, zsíroszszóda. Bádóg dobozba árultak [!], nagyon veszedelmes vòlt, nagyon kellettét vigyázni rá, mèrt nagyon sok izé, baleset, gyeregbaleset történt, hotyha nem vòd gondos a szüllő, mer avvà mostunk mi, zsíroszszódáva. Kírem szépen akkor rátettük eszt a gyönyörű, már akkor csupa túró vòt, de még bàrna vòlt. De mán a második léj, asz hogy [?] gyönyörű hóúfehér lett ez a szappannakvaló. Főstük, főstük, ez màjnem egész napos munka vòlt, ez a szappanfőzés, és mikor mán kéjsz vòlt, akkor vòlt egy naty szappanöntő, deszkábó készült alkotmány, ijen, mint ez az asztál, csak széjlesebb, és akkor abba egy vizes vászlepedőt, amit az asszonszőtte vászlepedő, kenderlepedő, ez direkt szappanfőző lepedő vòlt, asz megnedvesítettük, gyönyörűen beletettük ebbe a kiöntő ládába, és abba rászettük a szappant, az másnapra mek keményedett. Akkor asz kiborítottuk, és vòlt ijé szappavágó drót, ami oja vòt, hoty kéjt fogó közzej deszkábó vaty fából készült, két fogó közzej egy rézdrót vòt erősítve, és akkò gyönyörűen avvà felszeltük a szappant. Először hosszába, így, ijen hosszúra, és asztán mek kockára. A vòt a háziasszonnak a krémje, hotyha valaki bement a geren[da], kamarába, akkor a gerenda végig vòt rakva szappannál, mer aszt odarakták föl, ot szárat meg, evvè mostunk. Nem mozdottunk, mostunk, evvè sűröltünk is. Na, kérem széjpen, mikor ez mektörtént, kimértük a szappant, akkor az ot levő lugba a régi edényeket, ami ugye óhatatlan, hogy rá ne

sűjön, rá ne égjen, az bele, beleraktuk a lugba, a tiszta lugba. Asz tisz perc alat hóúfehér vót, le vót fèrtőtlenítve. Ot nem vód baktérijum, az bisztos. Ennyi vót a szappanfőzés.

Milyen szappannal tisztálkodtak?

Hát úgy árútták a bódba, kúcsosz szappan, mozdószappan. Kúcs, kúles vót rájta, mozdószappan, mozdószappant vettünk, mozdószappant.

A tisztálkodás hogyan történt?

Na megmondom. Este nem feküttünk le, míg lábat, nyakat nem mostunk, az bisztos. Pláne nyárba a gyerekek, fürödni meg ' tanyá kint, akkor mék fürdőszoba nagyon ritka háznál vóút tehát a nagy mosóteknőbe füröttünk. Abba csutakoltaG bennünket, éingem. Nagyanyámtóú jártunk hatan iskolába, éis minden szombaton naty fürdéis vóút, mek hājvizsga, hājvizsga, amit nagymama, nagyon gondozott ' bennünket, mer abba az időbe is íppen úgy, mint most, előkerült a hājtetű. És hotyha valamejiknek a papírra ki mèrt egy ugrani, akkor annak jött a denaturált szesz. Nagymama bekente a fejít, fejünket ' denaturál szesszél, még annak is, akinek ne vót, mèrt nagyon figyel, vigyáztunk āra, hogy el ne tetveseggyek [?]. Mer az iskolába meg a vót a szokás, hogy a tanítóúñő megnéjszte a fejünket. Akinek hājtetűje vót, asz hazakütte, osz mond meg, asz monta: Mond meg ídesanyádnak, hogy mik ki nem takarít, addig nem jöhecc az iskolába! Ijen, ijen is vót. Tehát az bisztos, hoty két hetente, néha hetente is tiszta ágyat kaptunk, tiszta ágyneműt. Fehírneműt úgy még [?] gyerekek vótunk, két-három naponkint váltottak rájtunk. Mer nagyanyám özvegyasszó vót, a szülőnk a tanyán lakott, és a gyerekek, én meg az öcsém nagymamától jártunk, meg még négy árva, mer egyik fíjának mekhált az édesannya [*felesége!*], és négy árva maratt. Az egyik árva doktór Németi Sándor lett, a nőügyőgyász. Ösmerte?

Nem.

Nem ösmerte? Az egyig gyerek, igen. Mikor a gimnáziumba bement, ki kén kapcsōni [*a magnót*], akkor három árva vót az első gimnáziumba. Összeszeret, szerették egymást. Zaji Ferencnek híjták az egyiket, Németi Sanyi, a hārmadik, nem tudom. Zaji asz hamaréb mekhált, de Sanyinak az osztájtársa az ' pap lett. Sān/*dor*], Sanyi mekhált, és úgy borúltak egymásra, hogy a három árva. És mindéig egyút tartottak. Az én onokaöcsém azír lett orvos, mer asz monta, orvos leszek, nőgyógyász, megmentem az édesanyákat... Rengeteg, rengeteg embért megmentett, igen.

Váltsunk témát! A szövésről tudna beszélni Kati néni?

Nem, Debrecembe, Debrecembe egyátalán szövéssél nem foglalkosztak.

Nem?

Nem. Se kendért nem terméltek, nem. It nem terméltek a parasztok, megmondom mit terméltek: búzát, fekete földön rozsot nem, asz csak a homokó. Homokon termélték a krumplit, fekete földön nem.

Mit?

Krumplit. Most asz mongyák, búrgonya? Akkor úgy montuk, hoty kolompéír.

Így tessék mondani, a régi nevükön!

Eszt úgy híjtuk, hoty kolompéír. Na kírem széípen, esz csak a homokon terméltek. Sz' akkor od búzát, tengerit, árpát, takármány ízét, lucèrnát, zabozsbökkönyt. Na meg az ügyesebejji, má mint az uram is, az ' tērmēt mákot, borsót. Ezek le vótak szèrződve a Mautnèr makkeres/*edőnek*], natykereskedőnek, onnan kaptuk a vetőmagot, onnan attuk le, oda attuk le, ami tērmett. Éis földuló vólt, kéccer búza nem ment egymás után, a búzát asz mindég vetettük, zab után, borsó után, a mák után, a tengeri után. De hoty kéccer búzát tērmējünk, vaty kéccer tengerit ety hejjen, ijen nem vót. Ez váltó, váltógazdálkodás vót, uty hítták.

Hol volt a földjük?

Natyhegyessen. A Kádár düllőn mentünk ki, és ott a Kádár-düllő. És onnan ety kicsid bál, jobbra tértünk, és az mán, a Kádár-düllőnek a vége az mán Nattyhegyes vólt egészen az Ebesig. Ez vólt az a bizonyos rész, amit kiosztottak, ötvenegy és fél hòld. Egyik felől az ucca határolta a Nattyhegyest, másik felől az Elep a vég, dél felől, a, Debrecen felől pedig az Ondód. Ez egy zárt terület vót, a Nattyhegyessig, a földök od düllőüre voltak elosztva, uty hífták, hogy düllőföld. Ijen vót a Kádár-, Kádár-düllő, Vedrezs-düllő, Fási-düllő satöbbi. Ijen düllők vótak. De ojan hosszú düllő nem vót sehol, mint a Nattyhegyessen, mer az háromszázhatvan öt vót egy düllő. Emezek nem, nem tudom, mennyi, mèt it vagdüllő is vót, ot vagdüllő nem vót.

Az mit jelent?

Asz jelentette, hoty két út köszt, itt is ment egy út meg itt is ment, itt ' pedig el vót válaszva, mer az ety tanyarész vót, ez meg másik tanyarész. És eszt a középső részt hífták vagdüllőnek, mer ot nem járt szekér, asz csak elválasztotta egyig gazda földet a másiktól az a düllő. Tuttuk, hogy ott, eddik tárt a mienk.

Mi a düllő? Út vagy határrész?

Igen, az út. Például a Vedrezs-düllő az it vót, idáig vót a Vedres-, ezzel párhuzamosan a Kádár-düllő, így. Ezeg düllőföldök vótak. És a düllőföld az mint, ot szekérut vót. Ot nem volt kövesút, az mind ' szekérut volt csak, földut, ugy montuk, földut, ez a magyar elnevezés. Nem föld.

Így kell!

Azér igyeksztem... Igen, egy ijen debrecenyi beszédmódszer vót. A nagynénémnél történt, mikor iskolába ment, asz kérdeszte tőlle a tanító, hogy na, tanítónő, hogy: Na, Nagy Erzsi! Mennyi kettő nek kettő? Asz mongya Nagy Erzsi: Kettő nek kettő négy. Asz mongya neki: Négy! Asz mongya neki a tanító: Nem négy az Erzsi, hanem négy! Asz mongya: Hát négy meg négy mennyi? Asz mongya neki, asz mongya Erzsi: Négy meg négy az nyolc. Asz mongya a tanító néni: Nem nyolc az Erzsi, hanem nyolc. Asz mongya neki: Hát öt meg öt mennyi? Asz mongya Erzsi: Öt meg öt asz téjz! Nem merte [nevet], ijen tipikus ' debrecenyi beszéd, de szép debrecenyi beszéd.

Hát szép is az! Tetszett említeni, hogy a fogatolásról is szívesen beszélne Kati néni.

Hát, mikor a búzának sekéjen szántottak, oda elég volt három ló egy eke elébe, de a tengerinek mindig méjszántást attak, ott öt ló völd befogva, közvetlen az eketajigába volt ijen kisefa, ára tették először a nyergest meg a rudast. Elibe vót az ostörhegyes, lógós, há, még, gyeplős. Öt lóval szántották a méjszántást. Akkor annyira vigyáztak a földre, hogy ne... Az vólt a jó, ha akkora nagy darabokat szakított fel az eke, hogy jó nagy görcsös lett, mer..., de száraz legyen, ne nyers, teljesen száraz, mert jött a tél, kéjrem szépen, és a hó bejár, megrakta azokat a görcsöket. Az, mikor a márcijusi szél mekfújta, ojan lett, mint a hamu, ojan puha, ojan. Akkor asz mán boronálták, hogy mekfogják a téli nedvességet, elboronálták kéccer, háromszor.

De régen nem így mondták!

Berenálták, igen, már nekem is rááll a szám. Igen, akkor aszt elberenálták, még nekünk vólt rugós ' berenánk is. Ojat nem is láttam másnak, csak az én férjemnek. Az ijen, ojan vólt, hogy ijen kis fakampók áltak ki belőle három sör, öt, és akkor íty közbejött a kampó megint, és az gyönyörűen megerenálta a földet, gyönyörűen. Méjebben, mint a berena, méjebben. Rugózs berena, uty hífták. Csak nagyon, öt ló kellett, mert nagyon nehéz volt. Igen. Akkòr e vót az előkészítés. Eleinte rendes vetőgéppel vetettük a tengerit, de később asztán jött az ültetőgép.

Milyen volt a rendes vetőgép?

Hát az ojan vólt, hogy vólt nyolcsoros, hogy nyolc, ez egy vetőgép volt. A vetőgép az ojan vólt, hogy vólt felül egy nagy ijen tárolója, abba öntötték a magot. Abba fòrgott a gébben

fogaskerék, és ot vótak csoroszjá, a csoroszja, a csoroszjába belement, és a csoroszja rakta le méjen a vetőmagot, csoroszja. Még vót ot valami közbe, de mi? A csoroszja rakta le a magot. Mán az izé, az ültetőgép, mán izén ment, dróton... Vót ojan, hoty kihúsztá a drótot, és akkor az ' kadrádba vetette, a tengerit.

Miben?

Kadrádba. Igen, pontosan így [*mutatja*], mindenféle sörja völt. Így is, meg így is, meg ' hosszára is, kerezbe is. Aszt azér szerették mán, akkor kezdődött ez, mikor huszonkilendzbe, addig én nem láttam kadrátos gépet, az én férjem vett, az egész Hegyessen nem volt, a bátyával, aki szintén Hegyessen gazdálkodott, közösen vettek egy ijen ültetőt. Uty hifták, hoty tengeriültető. És esz kadrádba vetette, azér szerették, mer húzatták a tengerit, ekekapával. Egy ló húszta az ekekapát, az ojan ügyes vót, hoty szépen ment a tengeri sörja köszt. Egy ember hátul fokta, és az mindég uty tártotta, hogy mekkapája a tengerit. Ot nem vót szabad egy gaz, szál gaznak se lenni. És ez azér volt jó ez a kadrátos tengeri, mer lényegesen kevesebb ' kézikapát igényelt. Mert így, így is lehetett, kerezbe is húzatni meg ' hosszába is. És akkor ugyi, ahon a tengeri vót, rendesen két szál kelt ety hejen, aszt uty könnyű vót, irányozni [?], mert csak ety kis kockát kellett kapálni, mer hotyha rendes vetőgéppel vetették, akkor sorjába vót, mint most, pontosan ugy nézet ki, mint most, és akkor ugyi végikkapálni meg egyesíteni kellett.

Mit csinálni?

Egyesíteni... Az asz jelentette, hogy akkor nem ijen sűrjen vetették a tengerit, akkor mek se termet vóna, mer nem ijen fájta, lófogú tengeri volt már akkor, úty híjtuk, hogy lófogú, úgy nézet ki, mint a mostani. Csak azokat nem lehetett ' körülbelől nyölevan centire hagyni egyiket a másikhoz. És asz mikor kiegygyltek, akkor osz mentek, mekhúzatták először hosszába, mer kerezbe nem lehetett. Akkor ment a dol[gozó], a munkás, és azokat kivagdálta.

Ezt hogyan nevezték?

Eggyelés, eggyelés, tengeri eggyesítés, eggyelés. És akkor egész nyáron abba mindég mozgott a ló, míg csak el tudot menni. Mán nem láccot ki a ló, még akkor is mindég... Nem völd gaz, még akkor is kapáltak, akkor is kapáltak, mer asz monták: „Minden kapálás egy eső.” Egy eső, mer a hajszalcsövességet el..., és nem tutta [!] a pára kijönni. Hát akkor osztán a tengeri kihányta a csövit. Nem tudom, mije úgy neveszték, hoty kihánta a csövit. Akkor asz szépen nőtte magát, öüszig beírt, míg jól megéri a tengeri. Tengeriszárító nem vót, mindenüt nagy górék vótak. Ha ojan naty termés vót, hogy nem fért a góréba, akkor úgy nevezet repülőgórét építettek. A repülőgórét az ojan völt, hogy lehetett, lerakták a cövekeket, az oszlopokat, alá csutkát raktak, ijen levágott ' tengericsutkát, szárt inkább, így mongyuk, most jobban ismerik így. És akkor āra borogatták a tengerit, a tetejit megint ' befették evvel a levágot csutkaszárral. Hát persze, hogy mindig eszt használták ki legelőször, esz használták el legelőször, mert eszt a tárolási bótot [!] nagyon szerették az egerek. Mindig asz használtuk el legelőször, a repülőgóréból. Májusi mörzsolás, nem, májusig nem mörzsoltak tengerit, addig a góréba száratt. A kereskedő se vette meg másképpen a tengerit, csak uty, ha májusi mörzsolás. Májuzsba minden tanyába ment a mörzsológép, mörzsoltak.

Géppel?

Géppel. Nem ojan géppel ment asz, hanem ijen tengerihántó, uty híjták. Hajtották eszt, szeméj hajtotta. Egy etette, egy ' tekerte. Ha az mán nagyon élfárat, akkor mekcsereálték a munkát, amejik etette. Mer mindég abba rakni kellett, csövenként a tengerit, abba a tengerihántóba. Uty híjták, tengerihántó, ennek e vót a neve. Csövenként raktág bele. Aszt a száz mázsa tengerit is lecsöveszték.

A felvétel 1998. június 12-én készült.

Az adatközlő **Erdei Lászlóné Szatmári Mária** (1917, Debrecen) htb. Lakása: Debrecen, Széchenyi u. 76/5. Négy elemit és négy polgárit végzett, református vallású. Szülei középbirtokos gazdálkodók voltak. Férje a város egyik jeles tímármestere volt. Értelmiségi családi környezete miatt nála kevésbé jelentkeztek a tájnyelvi sajátosságok, a regionális köznyelv helyi változatát beszéli.

Beszélgessünk az életéről, a gyermekkoráról!

A gyermekkorom mint kicsi gyermeknek, szép emlékekkel gondolok vissza arra, amikor az édesapám vatyá volt a tanyán, ő a lóra felülve, engem maga elé véve, és vitt engem a szomszédos tanyába, mert ott valami elintéznivalója volt, és akkor, mert ekkor már az édesanyám nem élt... Ötéves voltam, mikor meghalt édesanyám, ezerkilencszázhuszonkettőben, és itt árván maradtunk hárman testvérek. Én voltam a lekkisebb.

Hogy nevelte az édesapja?

Hát ő egy igen szigorú ember volt, úgy erkölcsileg és mint, mint a gyerekekkel szembe. És engem ugye, volt 'gyermektelen nagynéném, aki kértek, hogy, hogy ők majd engem nevelnek, de nem adott magától, nagyon ragaszkodott, hogy a gyermekeit ő elláttya, és, és hát ő sikerült is. De két év múlva azért mégis úgy gondolta, hogy 'talán a gyerekeknek és talán nekem leginkább szüksége van anyára, és így megnősült, és így második házasságából is asztán később született egy gyermek, aki már azóta nem él. Sőt, hát igen nagyon korán elhaló családnak a leszármazottja vagyok. Emlékszem jelenetre, mikor a temetőbe mentünk, és, és elmentünk a, a Hatvan uccaji temetőbe volt a temetkezés, és ott a Csokonai sír mellett/től [!/] vagy, vagy öt, tíz méterre volt a Szatmári Jancsi sírja, és ott 'mind, mind fehér kő, szürke kő. Fekete szinte nem is volt benne, csak mind... És, és, és szinte ötvenen alul, tizenvalahánytól ötvenéves korukig.

Mi volt ennek az oka?

Korán elhunytak. Hogy, hogy milyen betegségben, nem tudom, de valószínű, hogy mint ahogy az édesapám is, és édesanyám is. Abban az időben az volt, hogy mind 'tüdőbeteg.

Ezt a betegséget hogy nevezték régen?

Hát arra külön nem emlékszem. Én csak arra emlékszem, hogy édesapám gyermek[nek] mesélt sokat. Ő a, ő első világháborúban Szerbiában, vagyis hogyis mongyam most? Doberdó körüli harcokban volt részt, és ő híradós volt, telefonos volt már akkor. És etyszer nagy támadást kaptak az ellenségtől, és akkor ő, ő valami fönt magaslaton volt, ami a naplójába, mer ő naplót is vezetett arról az időről, és oda volt írva, hogy 'hogy valami olyan szúrós anyagot...

Mérges gáz.

Igen, igen, hogy, hogy ugye, úgy mentek le már a hegy tetejéről, ő alig tudott, és mikor már lement oda a, a csapathoz vagy ahová, ahol voltak elszállásolva, már akkor össze is esett, és akkor ő haza is jött, szabacsságra engették őt. És ez ugye ezerkilencszázszázharmincháromba volt, nyáron, és én úgy születtem meg ezerkilencszázszázharmincháromban...

De térjünk vissza a gyermekkorhoz! Mikor kezdett iskolába járni?

Igen, igen. Hát ezerkilencszázszázharminnégyben mentem iskolába. Huszonnégybe. Hát azért olyan későn, mert ami... Nahát ez megint más!... Amikor beiratkoztam első osztályba, akkor skarlátos lett a bátyám és én is, és akkor én már nem is végeztem asztal [z] évet. Tehát majd a következő évbe mentem. Tehát én így tulajdonképpen ezerkilencszázszázharminnégybe kerültem az első osztályban [!].

Tetszik emlékezni az iskolai évekre?

Húú, hogyne! Hogyne! Szerettem nagyon szavalni, szerettem verset mondani, énekelni: Mesebeli kis kirájhoz /Belépett ety kisleány./Ugye szép it, ugye jó it, monta./Nész csak ide meg oda!/Bárony itt a gyepes udvar./Drágakő a palota./Nézd, a libánk ezüstollú,/Aranyszőrű a cicánk./Ugye, itt maracc minálunk/Örökre, te kisleány?

Nagyon szép.

És akkor a kislány mongya, de hát eszt természetesen én montam, hogy: Köszönöm a mekhívását! Én el nem fogathatom./Szalmatetős kicsi kunyhó/Az a ház, hol én lakom./A mi libánk fehér tollú,/S nem aranyos a cicánk,/De ot van a két testvérem,/Édesapám meg anyám./Ha ölelnék, ha csókolnak,/ Fejem rájuk hajthatom./ Szalmatetős kicsi kunyhóm,/ A világért nem adom! - És én akkor elsírtam magam, és sírtam nagyon, mert akkor nekem már nem élt a zédesanyám, és ez, ez megmaratt. Mert akkor nekem már, már nem élt. Asztán nagyon szép emlékeim vannak még a, a[z] iskolai évekről, mert amint ma mongyák, ha két kanalat összecsapnak, akkor azon biztosan részt vettem.

Voltak ilyen rendezvények?

Óó, mek tórna az udvaron. Akkor abba benne voltam, hogy én ot tornásztam... Szóval szerepelgettem, szerettem. Dehát ugye az idő múlt, és édesapám beteg lett. És ezerkencsász-harminckettőben ő is eltávozott. Tehát ötveneggyéves korába ő is mekhalt. Már akkor nagybátyáim, nagynénéim, az első vilákháború utáni időgben meg a nagybátyám első első világháborúban odamarattak, útyhoty tulajdonképpen én kéd bátyámmal voltam itt, a sok, a nagy, a nacs családból, akik szintén már, hogy előreszalaggyak, azok sem élnek.

Hol tetszetek lakni?

Hád Debrecemben a Betlen ucca hatvanöt szám alatt volt a mi naty házunk. Naty ház ugye, annyira nagy, hoty hét szomszédunk volt! Az az érdekessége, hogy ugye a Tali Kálmán ucca, Darabos ucca, Homvéd ucca és a Betlen ucca az ety szög volt, és a mi házunk úgy lekközépen volt. Tehát nekünk szomszédunk, közvetlen szomszédunk volt Tali Kálmán uccára is, Darabos uccára is, a Homvéd uccára is, és a Betlen uccára is. És nálunk, nekünk egy eggész [!] nagy udvarunk volt így. Elöl ugye az uccaji részen három szoba, hátul kettő. Akkor a kis udvar volt a virágoskert, akkor a középső udvar volt a, a[z] istálló, amit már az édesapám éppítetett [!]. De az viszont még, mék szinte szeb volt, mint a lakás, mert egy új épület volt. Asztán hátul még egy órijás, hát mint ' gyerekek órijási, kert volt, sog gyümölcsfával és mindenféle jóval.

Mária néni, térjünk vissza a házhoz! Tessék nekem bemutatni, milyen volt a régi házuk a Bethlen utcán!

Hát, amint montam, három szoba volt, illetve, kezgyük: volt egy naty kapu, közepenformán, és akkor attól balra három szoba és a jobbra pedik kerítés volt, kőkerítés, és ot kert volt. Tehát ha bementünk ugye, akkor balra fordultunk, és ott el alagba ot volt a, az épület, a lakóépület. Jobbra pedig, mondom, naty kert, ahol ugye mindenféle virágok, gyümölcsfák, rózsabokor, végig orgonasövény, és amikor bejött a nagy ' szekér, ugye meg, megrakot szénás [szekér] vagy ' szalmával megrakot szekér, ugye akkor, akkor eggy ijen viráksor közöt ment hátra a nagy, a középső udvarra.

Milyen gyümölcsfák voltak a kertjükben? Mennyi fa volt?

Nem tudom. Volt, volt húsz, biztosan volt. Amejig dijó, meggy, alma, barack. Hát akkor még őszibarack nem volt, hanem sárgabarack volt, négy fa is. Egres volt, azaz, hoty pöszméte, ugye...

Hogy mondták?

Pöszméte, igen, pöszmétének. Asztán ribizli. De ezek szúrós, apró bokrok. A ribizli ugyan nem, mert az nem szúrt, aszt szeretttük is szedni, min gyerekek, de a pöszmétéd, bizony az mekszürkálta a kezünket. De hát le kellett azér szedni, mert ojat [!] nem volt, hogy eszt nem

csinálom vagy nem szeretem. Mindent csinálni kellett, annak ellenére, hogy volt pedig alkalmazott, aki hát elvégezte a dolgot. De ugye nekünk, gyerekeknek is azér mindenben részt kellett venni.

Milyen almafa volt a kertben?

Hát ojat ma már nem is lehet talán. Édes volt, egészen édes alma... Nem emlékszem, csak esz tiszta zöld volt akkor. Zöld. Tehát piros alma nem is volt... És, és arra emlékszem, hogy a pöszmétével együtt 'fősték meg, hogy, hogy jóízű legyen, hogy savanyú is legyen...

Tetszett mondani, hogy virágoskert is volt. Milyen virágok voltak akkor egy cívis portán?

Hát a mi portánkon, ahogyan már montam, egy, az egyik oldalon lila orgonabokor-sövény egészen három-négy méteress, mék talán annál is hosszab volt az a[z] út, ameddig. A másik oldalon pedig a jázmin. Ez egy apró fehér virágú, szintén bokor. Asztán közbeiktatva rózsabokor, ami nem ez a nemes rózsza, ami ma van már, hanem bokorszerű, de magass volt az is, és oan fűrtösen. Nem fűtrózsza volt, hanem csag bokor, de fűrtösen a virág, két méter, három méteren keresztül. Az ojan szép vót tavasszal, mikor virágzott. Asztán lillijom, fehér lillijom, tüzes lillijom, asztán volt még egy oan kiz zöld bokor, aminek nem tudnám a nevét.

Ez miért volt tüzes lilium?

Mert tüzes színű vót. Sárga volt. És ojan tüzes lillijom. Tüzes lillijom volt a neve.

Még milyen virágok voltak?

Árvácska, szásszörzép, asztán galagonyabokor volt, ami hát az, az ma is van talán, galagonya. És a középső udvaron még volt egy nagyon szép olajfa, olajfa. A kút mellett ' volt, és annak a bogyója nagyon érdekes volt, amikor a, a[z] istállóból a lovat kivezették, hát az ojan szép látvány volt nekem mint ' gyerekek is, hogy ott a, ahogyan a vájából, amibe behúzták a vizet a lovaknak meg a jószágoknak...

A telek hány részből állt?

Három. Három nagy részre volt [osztva]... Elöl volt ugye a virágos rész.

Azt hogy nevezték? Ott volt a ház is, igaz?

Hát igen. A lakóépület, ahol laktunk, tehát és akkor volt a pincelejárát, merd borospince is völt természetesen. Fölötte kamra völt. Ez már a második udvaron volt...

Az utolsó része mi volt a teleknek?

Asz pedig a kèrt. Akkor volt még a második és a harmadik rész között egy góré. Amibe a kukoricát raktároszták, hogy mongyam, télire vagy nem tudom, ahogy be, hosztag be, ugye, hogy télen legyen a jószágnak... Mer tehén is volt idehaza, és a, az abrakot, amit ugye fejéskor elévetettek a tehénnek, hát ugye kukorica meg asz[tán] még darálló is volt, amibe le kelled darálni, és így atták a, a jószág elé.

Milyen épületek voltak még a középső udvarban?

Kamrák. Maktár is völt, amejben három részre volt. Volt egy előkéje, és akkor három részre volt [osztva]. Úgy neveszték, hogy szuszék. Szuszik, szuszik! Három részre volt osztva, és akkor ugye oda gabonát. Már búzát. Egyigbe búza völt, a másigba lemorzsolt kukorica vagy mikor mit ugye, amibe, tehát ez egy maktár volt. Az volt a neve. Asztá mellette volt ety fűstölő, amiben fűstölték a, a levágot jószág[nak], disznónak a termékeit, vaty hogy mongyam na a, a... Mer nem etyszer, hanem töpször is völt disznóvágás nálunk, mivel kint a tanyán úgynevezed benkosztos cselédek völk, és, és azoknak hát egész éven át sok en-nivalóra volt szükség. Mert ijen elgondolása volt az apámnak, hogy ő csag benkosztos tartott. Hogy asz tud dölgozni, aki, akinek jól. Tehát ő nem komencijós cselédeket tartott, így az akkori szóval mondva, hogy komencióc cseléd, nem azokat, hanem benkosztost. Tehát ott előttök, és az apám is aszt ette, az édesapám is aszt az en-nivalót, amit a [cseléd]...

Mi volt még a középső udvarban?

A középső udvaron volt a, az istálló, amejiken középen ugye naty kétszárnyú ajtó, amit kinyitva, akkor az jobbra a két-három tehén, ha volt itthon. Asztán, ha ló, az nem volt itthon, csak akkor, ha a tanyáról bejöttek, és akkor a baloldalon pedig a lovak voltak. Az úgynevezet hídlás, ugye ahol a szennylé lement egy, egy aknába, és időnként ugye onnan asz ki volt szedve, és akkor a kerdben az volt le, elterítve a föld[ön]. Trágyászták a földet.

Most a tanyáról tessék beszélni egy kicsit! Milyen épületek voltak ott?

Hát az édesapámnak, egész gyerekkoromra visszagondolva, ő bérelt földön gazdálkodott. Valamikor az néty száz holt föld volt, de ő már egy bizonyos részét, valami százvalahány hold volt, amit ő dolgozott, illetve ő vette bérbe. Revicki-tanya volt, a Sárga-tanya, úgynevezet Sárga-tanya. Ez a mostani Négyes útnak a jobb oldalán volt, Szoboszlótól visszafelé körülbelül négy-öt kilométerre. Lehet, azóta már Szoboszlónak, addik ki van építve...

Jó messze!

Messze volt ' Debrecentől, igen, igen, és ezért visszaemlékezve a gyerekkoromra, minden szombaton délután vagy vasárnap reggel korán már hazajött az édesapám, mer templomot nem mulasztotta volna el délelőtt, és majt ha esetleg itthon is maradt a, a délután ugye, ha, de már másnap, vasárnap, hétfőn reggel ő kiment korán a tanya.

Milyen volt ez a tanya?

Jaj, igen. Asz két nagy részből ált. Volt az első rész, a, az úgynevezet Sárga-tanya. Tudnillik ugye mindenütt fehérre volt meszelve a tanyaépület. De ez egy nagy oszlopos, tornácos rész volt, ijen vas oszlopokkal, amejik úty ki is volt cirádázva, és ojan motívumok voltag benne, ahogy visszaemlékszem... És sárgára volt meszelve. Kerítés, fa, léckerítéssel ety kis kert elől, ami tele volt virággal, szintén jázmin, jázminbokor. Ebben a kerben ety filegórija is volt, ami aszt jelentette, hogy, hogy, ahogy a tornácról lementünk két lépcsőt, akkor ot szembe úgy be lehetet menni a filegórijába. Két oldalról deszkakerítés, és akkor a teteje cseréppel volt fedve. De ez is valahogy, mondom, két oldala deszka, egy oldala jázminbokor volt. Három, na, hogy mongyam, három oldalról volt üllőlóca, ami úgy be vót építve, tehát az oda volt építve, és körül, körül, na, közepén egy evőszék, amit úgy nevesztek abban az időben, hogy evőszék, és akkor oda jötteg be a, a munkásemberek, és ott ebédeltek. Egy ' tálból ették, nagy, hosszú nyelvű evőkanállal a, ebbe az evőszék közepére, annak volt a közepén egy luk, nem tudom, eszt így ismerik-e maguk?

El tudom képzelni.

És oda volt téve a, a igen. És a naty kenyér szintén ot volt hatalmas késsél, amiből mindenki annyit vágott, amennyit a, a munkásemberek, amennyire éppen szüksége vóut, vagy amennyit... És érdekes vót nekem, mind gyereknek is asz látni, hogy mijen ügyesen vették ki a tálból vagy amid bográcsba, akkor a bográdzsból azzal a nagy, hosszú nyelvű kanállal, és a, az ennivalót, és úgy a kenyérre, ami a bal kezügbe volt a kenyérszelet, arra úcs csöpöktetve, hogy a csöpp, ha ne az asztalra vagy valami, hanem már akkor a kenyérre csöppent, és akkor úgy ették a, a/[z] ennivalót, ami oda volt készítve nekik.

Mit ettek általában?

Hát visszaemlékezve mindik husos étel volt. Tehát és a bicskával pedig a húzsdarabot vették ki. Ez gondolom, hogy a, a/[z] időszaknak mekfelelően. Habár hordós káposzta ugye, az a pincébe, ot kint a tanyán is meg itthon is, a hordós káposzta nemcsak ety hordóval, hanem többel is volt. Asztán a tökre emlékszem. Aszt még nekem, nyáron kint voltunk, akkor nekem izs gyalulnom kellett, mer töklaska volt. Így monták akkor, töklaska, és nagy darap hússal. Asztán pénteken, akkor mindik főt tészta volt. Túrózs galuska, amire így emlékszem, mek hát, ami ottan...

Még milyen épületek voltak a tanyán?

Akkor kimenve erről[!] a kis kèrdből szembe volt ety kút. Mit mongyak? Öt-tíz méter is lehetett, nem tudom. Ugye én már nem, nem [emlékszem], hogy messze vaty közel. És ez volt a jó, úgynevezet jó vizű kút vót. Egy nagy gödör, amibe békák meg, ma már tudom, hogy az vóut a parti fecske... Meg a tócsában meg békák voltak.

Ezek a kútban voltak?

Nem, a, egy nagy gödör volt, amiből valamikor, gondolom, hoty kitermelték a/z/ építkezéshez a vájogot. Mért ha elmentünk, ahoty tölünk kijöttünk a kerdből, ézs bálra mentünk, akkor ot vólt tíz méterre talán, lehetett annyi bisztos azért egy istálló, amejik három épüledből volt. Elöl a lóistálló, asztán, asztán tyúkól is vólt, vagy verem vólt, ami, és, és amibe a tyúkok voltak.

És a sertések hol voltak?

A sèrtések? Hát az ugye, amit elmontam, hogy a lóistálló mögött ot volt szin, egy, ety karám, amejiknek az egyik oldala ijen félig, na, nyitot volt a karámra. És ot voltak a, a disznóknak egy része, amejik úgynevezet nyargaló disznó volt. Mer hát töpféle volt, mer külön volt ety kondás, aki állandóan ot volt, sőt, mellette neki volt még egy, egy ' kisegítője is. Mert külön körülbelül, na és igen, és akkor, ha ebből kiengették a disznókat fürdeni, mert volt egy, egy ijen, pecének hífták, egy oan patak, ami átfőjt a, a réten keresztül, amin híd is volt, ot szekérrel ot leheted bejárni a tanyába...

Mi az a nyargaló disznó?

... Hát ugye volt, amejik, amejiket hízlaltak. Tehát az volt a hízó disznó. Tehát az bent vót állandóan ebbe is a, a, egy elkerítet részen, ézs bőüven táplálták ugye kukoricával, tehát hízlalták, és ahogy egy mekhízott, egy ' csapad disznó, akkor már jöttek ki érte a vározból mijen? mijen? nyitott autóval, nyitot teherautóval, és fölrakták, és akkor hoszták ide be Debrecembe, és id dölgoszták föl. Már nem a, tehát a kereskedő megvette ott. Kijött a kereskedő, és akkor onnan el[szállították]. Húsz-huszonöd disznó volt egy, egy, egy ' csapadban. Akkor a nyargaló az volt, az a disznó, amejik ugye nem kicsi malac, mert mék külön egy másik hejen ot pedig a fijasztató vólt, ahol ugye a kocák vótak. Hat kocára emlékszem, amejiknek, ha bementünk a, a hejiségbe, szintén középen egy, ety kikövezet rész vólt, és jobról-balról három-három kutrica.

Az micsoda?

Kutrica, ami el volt választva, és, és ajtó ott, a, amejiken bent volt a vemhes vagy minek hífták akkor, a kocadisznó. A kocadisznó, és, és alul pedig ijen fölhúzás kis retesz vólt, amit ha felhúsztak, akkor a kis malackák kiszalattak, akkor a kiöntött árpát ették, asztán utánna megind befut[ottak], szalattak ugye az anyukhoz, és akkor ot pedig neki ált, fekütt ugye az anyja, és akkor od dűrűckölték. Hát én mint ' gyerek, eszt nagyon szerettem.

Mit csináltak a kismalacok?

Hát szopták a/z/ annyugból a jó tejecskét, a kocából. És ojan, Juház bácsink, vagy igen, a Juhásznak hífták a, a bácsit, aki volt a kondásunk leg, egéz gyermekkorom[ból] emlékszem, hogy ő volt ott. És minden kocának nevet adott, és mindegyik E betűvel kezdődött, és még a kutricájukra rá is volt írva a neve, a/z/ Erős meg Emse meg Etel, és ijen női nevek vóutak a disznóknak adva.

Hogy nevezték azokat, amelyek már nem voltak kismalacok??

Igen, ezeket hífták ugye a nyargalónak. Hát ugye az, amig megnőtt annyira, hogy majd be lehetet fogni hízlalni. Mer hát nem tudom úgy az időt, hogy mennyi idő alat nőtt abba a zidőbe meg.

Más nevük nem volt ezeknek?

Én nem emlékszem, hogy let volna.

Úgy, hogy süldő, nem mondták őket?

Jaj, dehogyis nem! Hát igen, süldő.

Most beszéljessünk arról, hogy Mária néni mikor tartózkodott a tanyán! Hogyan éltek ott kint?

Hát abban az időben az volt a szokás ugye, hogy ahogy az iskolai évnek vége volt, szinte vizsga utáni napon már gyerünk ki a tanyára. És akkor kint a tanyán ugye a tanyasi életet éltük, és ot kellett ' besegíteni, mert az elve az volt az akkori öregeknek, hogy mindent mek kel tanulni. Ézs bizony, amikor a[z] úgynevezet tanyás néni, a Zsuzsika néni, aki ugye kint ot főzött a zembereknek, ha dagasztotta a kenyeret, kis ' székre kellett álnom, és segíteni dagasztani. Asztán a krumplit pucolni, a tököt gyalulni, és minden, ami munka vót, házimunka, mindembe bele kellett, be kellett segíteni. Mért ha úgy láttam, hogy a szomszéd ' tanyából, vagy nem tudom, mázs gyerekek inkább csak jáccottak, az apám asz monta, hogy mek kel minden tanulnod, mer akkor követelheted mek később a jó munkát.

És ki volt, aki a házimunkát végezte?

Tanyásné, tanyásné, ez volt a neve. Tanyásné, így neveztek, hát ugye, mert hogy ő mindik kint volt a tanyán.

És mi volt a feladata? Mennyi pénzt kapott?

Óó, hát a fizetésére nem emlékszem, ez ' hogy mennyi volt. De volt. És ő csak kora tavasztól őszig volt a kint a tanyán, és vezette eszt a háztartást. Addig volt, mert amikor a Hortobágyról a jószágok ' bekerültek, mer ugy[e] az apámnak sok jószága volt ot kint, és marhák meg na, szarvasmarha és lóálománya hát, és amikor ősszel ugye a Hortobágyról behajtás vót, így neve[zték] mondták akkor...

Hogy mondták?

Behajtani... Hát igen! Tehát hoty pontosan az időt ugye én nem tudom. Októberben vagy mikor? Novemberbe, elején? Októberbe volt még asz talán. És akkor úgynevezett. Jaj, hogy is mondták akkor? Tehát ety férfiember, aki a reggelit, vacsorát ot kint ették már, de a, az a[z] ebéthez való főtt ételt, aszt már a városról vitték ki minden héten kéccer-háromszor. Mer akkor elált az étel, és naty kannágba az ennivalót. Mer ugye nyáron napszámos is volt, meg akik kaszáltak, a, a legelőt kaszálták, illetve egy úgy nevezet kaszáló volt. Ugye a szénát ahogy lekaszálták, gyűjtötték, tehát télen ugye kevesebben voltak, mert már akkor, és férfiember volt, aki, aki főzött[!] ott a reggelit. Mit? Hát lebbencset. És ugye tejet. Kint is volt azér tehén, ami fejőstehén, és a tanyán is, akkor tejet annyit ettek, amennyit éppen jólesett nekik, mert ot volt, és tehát az övét ették, csak kimondottan a, az ebédet vitték itt ' Debrecemből, vagyis a városról... Hát ugye bejöt hetenként kéccer egy ' szekérrel a, a valamejik kocsis, és akkor itt, mer hozott ugye az ithoni jószágoknak ennivalót...

Beszéljessünk arról, aki a tanyán segített. Ő csak maguknak dolgozott?

Csak, igen, igen. Ő ugye nyáron kint volt a Hortobágyon a jószágokkal, és télen ugye nemcsak a mienk, hanem a debreceni gazdáknak a jószágaira vigyáztak. Többen voltak, és ugye volt, aki nálunk volt, a mi tanyánkon...

Mi volt ennek az embernek a dolga?

A reggeli és a vacsora étkezését ő állította elő. A kinti többi munkásoknak, ugye a kondásnak, a fíjúnak, aki vót a kondás mellet segiccség...

És bent a városban is volt állatuk, ugye?

... Id bent a debreceni lakásban is egy tehén állandóan volt, a nyáron is, ami ellátta ugye az itheri családtagokat, akik itheren voltak.

A tehén nyáron otthon volt egész nap, vagy pedig kihajtották?

Kihajtották itten a legelőre. A csordás reggel csattogott, akkor ki kellett nyitni a/z/ uccaji kaput, ugye a, vagy nekünk, gyerekeknek, amíg otthon voltunk, vaty pedig ugye a lány, aki a háztartást vezette itheren. És kinyitotta a kaput, és akkor már a csengetés ' szavára a tehén ballagot ki. Cifra vót a neve, egyikre emlékszem, mer ténlek tårka tehén volt. És Cifra neve volt, az volt a neve... S akkor õ fordult ki már a, a, ott a Homvéd ucca fele, mer ot hajtották ki a, a legelőre. Este pedig úty szintén vissza, és miken érdekes vót, hogy ezek a jószágok mind ' külön megismerték, hogy mejik kapunál kellett ugye megálni. És ottan már böggött is, ha nem nyitották ki a kaput azonnál. De hát arra már mindig gond volt, meg a, a csordásnak. Itten debreceni csordásnak a csergetését ugye asz mekhallottuk, és, és akkor mentünk kaput nyitni, mikor ki volt lekközelebb a kapuhoz.

A sertéseket is kiengedték?

Nem. Itheren sèrtés nem volt. Volt ugyan sèrtésól, de ugye, ha, ha éppen úgy adódott, de nem tartottunk, asz kint volt a sertés a [tanyán].

Most váltunk témát! Lány korában az iskola mellett még mivel tetszett foglalkozni? Voltak-e tanfolyamok?

Igen, volt. Én is jártam főzőtamfojamra is. A Kishegyesi úton volt egy ugynevezed gazdasági iskola, és oda jártunk, akik úgy befizettünk egy összeget, és akkor, akkor ot tanítottak bennünket, hogy ' hoty kell a szép terítést, a _asztalt teríteni, szendvicset készíteni, mert már akkor is csináltuk, meg ' főzési dolgokat. És még most is emlék[szem] aszt, amit füzedbe le kellett írni. És az első mondat ez volt abban az időben, még visszaemlékszem, hogy a só meg ugye a fűszerekről tanultunk, hogy mit hoty kel fűszerezni, és hogy a só akkor tiszta és jó, ha tiszta vízben minden üledék nélkül oldódik fel. Ez volt az első mondatunk a füzedbe, amit leírtunk.

Meddig tetszett ide járni?

Óó, pár hét vaty hónap, nem tudom. Nem tudom pontosan. Három hónap volt. Hetenkint kéccer jártunk.

És egy foglalkozás milyen volt?

Ugyanúgy, mint ahoty házilag, mek kellett a tésztád gyúrni, mek kellett a rántást pirítani, és akkor aszt mi el is fogyasztottuk magunk.

Hogyan tanították ezt?

Hát a jelszó az volt, hogy minden tudni kell. Hogy ère szükségünk van az éledben, mint ahogy valóban szükség is volt. Tehát oan sog bővebbet erről nem tudok. Mondom, ugye, hogy a fűszerek adagolássáról, meg a, a sütemények, tørtág díszítésséről is, hogy na miken krémekeket csináltunk. Ijesmiről volt [szó].

Ki tanította magukat?

Egy idős lány volt a taní[tónk], tanárnőnk. Péterfi Katának hífták, ha igaz. Péterfi Kata. Már nem emlékszem, hogy a, rá. Asztán várótamfojam volt. Asz pedig egy, egy várrodába, akinek az volt a foglalkozása, hogy varrónő vót, és akkor õ mekhírdette, hogy ' szabni-varni tanítottok, és hát a/z/ összegre is, nem emlékszem, mennyi volt. Csak egy télen jártam. Mert eszt már csak később ugye, ez már iskola elvégzése után volt. Már a néty polgári után.

Mire tanította magukat, mit varrtak?

Hát legelősször is a/z] úgynevezett endlizést. Hoty hoty kell elvarni egy ruhát, ha megvarrunk, akkor hoty kell eldòlgozni. Ezzel kesztük. Abba az időbe jött ' be a váltómő divat, akkor a váltómőt csinálni, másik nap... Na és ide reggel nyolctól csag délig volt, és lekfőjep, ha nagyon sok vót a munka, akkor úgy barátilag mekkértek, hogy akinek ideje vòlt, hogy még maraggyunk egy ' kicsit, és csinájunk, segiccsünk od be a Monginak. Főző Monginak hífták a varrónőt.

Ő eladta a ruhákat, amiket csináltak ?

Nem, hát voltak neki úgynevezet kuncsaftyai, akik oda jártak, és őnálla dőlgoztattak, varrattak, ruhát. Hát ma minek mongyuk eszt?

Még mit tanultak, amit aztán később tudott hasznosítani is?

Hát annyira mektanultunk, hogy, hogy magunknak javításokat, átalakítást hát szebben tuttuk talán vagy ügyesebben mekcsinálni, mint aki, aki, aki nem járt ide, erre a tamfojamra...

Milyen divat volt akkortáiban? Milyen ruhát csináltak?

Ugyanúgy, mint ma, hogy nappali ruhát, és ugye kosztümtől kezdve szoknya, blúz, estéji ruha, kinek mire volt szüksége. És ugye hoszta az oda a varrodába az anyagot a főnöknőnek, és akkor ő levette a méretet, kiszapta, és akkor mi pedig, akik ottan ezen a tamfojamon résztvettünk, akkor megmutatta, hoty hoty kel csinálni, mit kel csinálni rajta, és ezeket csináltuk. Például akkor jöd be a sog gombos, apró, pici gombos ' divat, hogy, hogy végig elől apró kizs gombok, ézs behúzod gombok vòltak, tehát ugyanabból az anyagból, tehát a saját anyagából. És akkor ojan ringliket kellett vărni, amivel begomboltuk. Tehát nem gomblukkál begombolva, hanem ijen kis, sréen kellett vágni a szalagokat vagy az anyagból összevărni, és akkor kifordítani, tehát ijen csíkokat, és avval az volt a, a, hogy mongyam, igen, azzal kelled begombolni végig, eddig ugye, a nagymandzsettájig elől a gombokat. És hát mi estéji ruhát, ugye...

Milyen volt régen egy estélyi ruha?

Hm. Hát abba a _zidőbe már jött, volt a taft, az a suhogós vékony sejem. Asztán volt a szatén, úgynevezet szatén, aminek egyik oldala fényes volt, a másik matt, a másik oldala. És hát abba a _zidőbe a műsejmek már bejöttek, és akkor a műsejemből volt, tehát nem a gyoldzsból, és a vászon, hanem amellet ugye a sejemanyagok.

S ott csak női ruhákat varrtak?

Csak, csak, csak női ruhákat, és abba a _zidőbe hát nadrágot nem. Még nem volt ijen divat...

Mária néni! Az életének a későbbi szakaszai közül, melyikről beszélne a legszívesebben?

Hát édesapám halála után ugye a kéd bátyámmal marattunk, és emlékszem, mijen nagy esemény volt... Hát én jártam leánykörbe. A Mester uccai etyházházrészhesz tartosztunk, és akkor oda a Mester uccai leánykörbe. Minden héten pénteken vòlt. És ott összejöttünk, és halgattunk ety kizs bibliaolvasást, beszélgettünk, de mindig a kezünk járt, mindig dolgosztunk, mert mindig ' kellett valamid dolgozni. És teológusok is jöttek, ők pedig muzsikáltak. Asztán vòlt ijen, hogy előadást rendesztünk a leánykör tagjai a vezetőnkél. Egy másik kòr/ben], kòrzedbe, például a Szappanos uccaji kòrzedbe oda mentünk, és ahogy a teológusok akkor muzsikáltak, mi pedig ' szavaltunk, énekeltünk, balettet táncoltunk. Mit mongyak? Hát el lehet kébzelni, hogy mijen vót az. De íty szórakozott akkor, a _zidőben a, a fíjatalság, már azok a korombeliek...

Ez mikor volt?

Ez hàrmincháromtól, mer ugye édesapám halála után ugye hát akkor egy évet nagyon komojan betartottuk. Feketébe jártunk, és abba az időbe nem mentünk szórakozni meg mulatni. Mi bálogba nem jártunk. Asztán hát emlékezetes volt egy esemény. A Kollégium udvarán volt

megrendezve a Hári János előadás. Ez nyáron volt, nem tudom pontosan, hogy, hogy mejik hónap hanyadikán, csak nyár volt. És ezerkilencszázshármincnégyben volt, és ugye a tanyáról mi is hát hazajöttünk kéd bátyámmal együtt. Akkor a kocsis, ő kihajtotta este a, a szekeret a lóval, mert hétfőn már a Hortobágyon/ra [!] kellett valamiért menni, az ottani jószágokat... Hát valami elfoglaltság volt, tehát ki kellett küldeni, hogy ugye kint legyenek reggel már korán. Mi pedig a kéd bátyámmal bent marattunk, és este megnéztük a Hári Jánost. Hát nagy élmény volt. És reggel korán hajnalban elindultunk hárman. Akkor a tanyánk, már a, ahol gazdálkottunk, az már a saját föld volt. A[z] Ondódon volt, a Peredz-düllőn.

Milyen düllőn?

Peredz-düllő. Az itt a város, hát város alatt kilenc-tíz kilométerre volt. De reggel szépen mektettük. Aszt a gyönyörű reggelt, ahogy a, a[z] árokparton/ra [!] rásütött a nap, és a, a harmat ahocs csillogott a bokrok, mikor meg a virágokban is, ahogy. Hát asz csodálatos élmény volt maga ez a dolog. S egyépként, amikor később is, nemcsak ezért, hanem, na, a pénteki leánykörbe is ha hazajöttem, utánna én bent aluttam itt, debreceni lakáson, vagyis már igen itt a Betlen uccai, mer a lakásunk fönt volt tartva nyilván, és, és másnap reggel vaty harmadik reggel mentem. Mer itthon is elvégeztem, ami munka volt, takarítás, meg ' tudom is [!], rendben tartani virágokat, ithoni virágokat is ellátni. Na, mer a[z] úgynevezet házmaster, a lakás[a?] is volt még ebben a Betlen uccai házban, mert abban az időben kötelező volt minden reggel a háztulajdonosnak elsepérni és föllocsolni az uccát már hat órákor, vagy még azelőtt, vagy azután, ki mikor, de a reggeli sepregetést aszt el kellett végezni, s az esti locsolást is. Eszt ity követelte akkor a debreceni rend és a város rengye. Tehát ezért ő, a házmaster nem fizetett, mer abban az időben nagy dolog volt az, hogy valakinek a lakásáért nem kellett fizetni. Ő asztán vállalatott azonkívül munkát, de asz, hogy az uccát és az udvart rendbe tartsa...

Milyen szórakozási lehetőségek voltak még a lányoknak akkor Debrecenben? Bálókba jártak-e?

Hát igen, ahová én is meg a, jártam, az a polgári kör volt, úgynevezet polgári kör. Az a püspöki palotában volt, már nem tudom, harmadik emeleten, vaty pedig lehet ott fönt volt a gazdakörnek ijé othona, vagy nem is tudom, a kör, ahova például még az édesapám míg élt, akkor ők összejöttek ott, és kártyáztak esetleg, vagy, vagy megbeszéltek dolgokat. És it háromszor, sőt néccer is mektörtént, de inkább háromszor volt havonta ijen összejövetel, úgynevezet batyus ' bál. És ide csak mekhívóval lehetett menni, akik mekhívót kaptak. És oda volt írva a megjelenés ugye...

A batyusbálon mi volt?

A batyuzsbál? Hát hideget, ugye egy-ety hidektálat készíteni, amibe hát a debreceni szokás szerint ugye sonka, kolbász, töltöt husok, vagy mit tudom. Szóval ijen hidektálat csináltunk, és akkor aszt fölvenni. Akkor éjfélkor szünet völt. És akkor ottan mekterítettek asztalokat, és hát ugye híftunk fiúkat, és hát. Na de hát ez ijen mozgó volt azért, nem úgy, hogy na, leülni, és, és ugye ijen könnyedén volt megoldva, legalábbis abba. Mer ugye kis, úgynevezet kizsgazdák völtünk, de azért én ide a, a, oda nem jártam. Az volt ojan nagy, egész éjszakára szóló, hát az a Koronába vót rendezve. Az a Csapó uccán volt a Korona. Hát én nem is tudom, az hol a színház átjáróba, ott volt valamijen ijen naty terem. De én ott nem voltam etyszer se, mer, mert én abból úgy, úty kiestem, mek sok mindemből. Hát ugye, ezér nem is tudom.

Miért tetszett kiesni ezekből, Mária néni?

Abban az időben már nagyon nehéz gazdasági viszonyok [voltak]. Ugye a harmincas évek jöttek, a, a gazdasági válság akkor volt, és nagyon... Tönkrement nagyon sok ' gazda, abba az időübe, gazdálkodó, akig bankölcsönt vettek fel, nem bírták fizetni a kölcsönt, és bizony akkor dobra került a ház is, meg a föld is nagyon sok hejen. Hát mongyuk ebből [!] éppen mi nem estüng bele. De abba igen, hogy nagyon olcsó volt a búza, hát azért is kellett ugye az a maktárt is ott építették a Betlen uccán, hogy ' tárolni. De mert nem lehet, nem volt azér úgy, hogy azonnal eladni, hanem amikor majd jobb ára lessz a búzának meg a terménynek.

És akkor nem volt kedve szórakozni?

Hát igen, meg volt, mert abba a zidőbe hát jöttek már ugye a fiatalok voltak a zén korombeliek, akik fíjúk is elmehettek meg Olaszországba, kirándulás volt. Hát erről nekem szó se lehetett. Egyrészt mer anyagiak nem vótak erre. Mer ugye ahoz el kellett volna adni mongyuk két tehenet ugye a Hortobágyról. De hát aszt nem lehetett, hogy eladni. Na hát sok minden... Asztán elhaltak ugye, nagynénéim elhaltak, akik kísérték volna, útyhoty nekem még gárdedámról is mindig gondoskodni kellett, hoty ki lesz az, aki engem elkísér ety tánciskolába is, mikor mék tánciskolába jártam. Ezerkilencszáz, mejik évbe is volt? Harminchadba talán?

Milyen volt a tánciskola?

Hát a Péterfiján volt. Úgynevezett ' Balog, nem is tudom, kinek hífták, a Konc-féle házban... És hát, hát ety tanfojam, ugye ety tánctanfojam, amiért hát nyilván fizetni kellett, de csak oda is csag gárdedámmal lehetet menni...

És hogy tanultak ott táncolni?

Hát abba az időbe a foksztrott, a szálfoksz [!], a keringő s az angol keringő. Ezek a táncok voltak, ezeket táncoltuk... Én nagyon szerettem táncolni, táncos lábam volt. Csakhát ijen nehésségeim voltak. Dehát ezeket is mek kellett oldani, ha akartam én is menni. És kézimunkázni és kézimunkázni és kézimunkázni, és fojton kezüngbe, mondom, ha a leánykörbe is, ha beszélgetés vót vagy valami felolvasás völt, akkor is a kezüngbe munka volt. Meg ' karácsony előtt csináltuk a csigát, és akkor aszt elattuk, abból volt pénzünk a leánykörbe...

Hogy csinálták a csigát? Vissza tetszik rá emlékezni?

Hát igen. Ot meggyúrtuk a téjsztát magunk, és elnyújtottuk, és, asztán mekpörgettük csigának. Mondom, közbe teológusok meg énekeltek. Ah, még egy névre! A Barca Gedeon, ő sakmes[ter], nagymesterünkre, emlékszik-e? Hát még abba a zidőbe ő is muzsikált. Ot tartott a lánykörbe nekünk. Emlegettük, hogy mijen nagy ember lett a, és hires ember Barca Gedeon.

Mária néni! A későbbi életéből esetleg a férjhezmenéséről tetszene valamit mondani?

Hát az is ' gyorsan jött, ezerkencszászharmincnyoldzban. Asz történt, hogy már akkor a bátyám megnősült, ő harmincöt márciusában megnősült a legidősebb bátyám, vagyis hát az idősebb, és, és együtt, ety hásztartázsban marattunk továbbra is velük. A lakást megosztottuk. Nekem volt ety külön szobám, és hát így éldegéltünk ézs dölgozgattunk. Mi is volt a kérdés?

A férjhezmenéséről tessék beszélni!

Igen! Igen. Na igen! Hát abban az időben is ugye a nyarat kin töltöttük itt a Peredz-düllői tanyán, és ugye neveltük a csirkéket. Hát egy öreg, Imre bácsi, az ot volt az állandóan a tanyába, az ot tanyázs bácsi volt, az akár mentünk ki, akár nem, az, ő ot volt, tehát az ottani állatokat [gondozta]. Na mos nem, ami a Hortobágyon, hanem így a hásztartázsba, ami kellett ugye aszt ellátta ő. Tehát én hazajöttem, és ugye ithon vol dolgunk, elvégesztem a dolgot, és lakázsba, udvaron minden, ami völt, és akkor elmentem a fodrászhoz. És fodrászról/tól [!] hazafelé jövet mindég a Darabos uccán jártam, mert hát ott, ott ugye, hát ot völt a Kollégium ablakaji, meg akkor oda ültek ugye a, a bentlakó diákok, de ha már ez, már ugye nyár volt. Tehát a Péterfiján mentem haza, és úgy a Tali Kálmán uccán, és Péterfiján jön két fíjú velem szembe, és az egyiket ismertem. Hát nem barátnőm, hanem iskolatársamnak már a vőlegénye volt, és akkor bemutattya a barátyát, Erdei Lászlót. Jöttek, jöttek a Dété tornaterméből, eddzésről. Eddzésen voltak, tornázni, és, és eddzésről jöttek. És akkor úgy mekfordultak, és engem hazáik kísérték. Ez volt a találkozásunk. Íty kora, hát nem kora tavasszal, mer ez júniuzsba volt. Júniuzsba volt, igen. És és, és, és júliuzsba már feleségül is kért... És még abban az évben házasságot kötöttünk, decemberben. És a zúj templomban, a Mester uccaji templomban, amejik templomot a férjemnek egy rokona éppíttette és adományozta, ki nőtlen volt, nem nősült meg. Nem volt csalággya, édesannyával élt... Akkor nem volt temploma még a Mester uccaji etyházrésznek. És így épült az a Károli Gáspár téri templom...

A férjének mi volt a foglalkozása?

Ő tímár volt.

A tímármesterségről tessék valamit mondani!

Hát abban az időben nem sokat tudtam a tímárságról. Hogy mi is az a tímárság. Mert ott körülöttünk volt ugyan a Homvéd uccán egy tímárüzem, de én abba nem voltam sosem. Eszt most mondom, ha akkor, nem, eszt nem is mondom! Tehát én, az az érdekessége, hogy a, a, tehát én nem tudtam a tímármesterségről. Hogy az jó vagy nem jó, mert ugye én nekem más köreim voltak, másfelé jártam. Na! Más volt a zismereccségi köröm. És tudni kell aszt, hogy iszonyatos kellemetlen illata van a tímárságnak, vagy volt abban az időben. Sokszor úgy elmontam, hogy 'ha tudtam volna!

Visszaemlékszik a műhelyre?

Mikor? Egy év múlva let műhejük csak. Már az, a férjemnek külön műheje. Addig bérelt műheje [volt], illetve a tesvérevel együtt. A testvérenek már akkor volt, és akkor od dolgozott. Mer volt aszt megelőzően a gazdasági évről, amid beszéltem, hogy a gazdálkodóknak rossz évük [volt]. Ugyanígy a tímárok is egymás után tönkrementek. És tehát csődbe mentek nagyon sokan abban az időben. De viszont, ugye már harmincöt után, akkor már kezdet fellendülni a, az ipar, a tímárság. És meg a férjem ő, ő, mivel eszt tanulta, hát már abba, még, még 'tanuló korába ki let tüntetve ezüstéremmel a kiállításon, Debrecembe itt akkor, mikor voltak ugye a Tikában a tiszántúli ipari vásárok voltak. Biztosan hallott arról. Ott ahogy megyünk a Nagyerdőre ki, od balra ott volt, vagy jobbra ott voltak ilyen naty pavilonok, és, és minden évbe meg volt rendezve ez a tiszántúli ipari kiállítás, és így kiállításon már ő akkor tanuló volt, és a kiállítot terméke hád díjazva lett. Tehát ő szerette magát a tímárságot. Ezenkívül hát ő heged[űt], a muzsikát is szerette, amit ugye én is szerettem. Tehát sok közös volt azért, amit szerettünk, de magát a tímárságot nem tudtam sehogy. Na és ugye, mikor összeházasottunk ez volt, megesküdtünk. Igen, mert először ők úgy szerették volna, hogy már szeptember[ben] mi, mi legyünk az első pár a, az új templomban, hogy ahol a Tót Lajos bácsi ugye, volt a nagybácsi, aki építtette aszt a templomot, hát ugye az unokaöcs legyen a, az első. Na de hát ez, eszt túl közel volt még ahoz, meg abba az időbe hát ugye kezdet menni a, az üzlet, és hát aszt nem lehetett, hogy, hogy esküvővel tölteni az időt. Mek hát nekem is sok mindenem kész volt, de még a kelengyém azért mégse volt teljesen megvárva, minden. De hát anélkül ugye férhez se lehetett abba a zidőbe menni... És utyhoty mi akkor ott a Betlen uccán ott laktunk harminckilenc dec[embere óta?], tehát egy év múlva vettük meg a Vikkedvű Miháj uccaji házat, ami eladó volt ugye, tímárüzem volt. Tímár lakod benne, és ő ugye másik, nagyop hűre ment, nagyobb üzemet létesített, és eszt a kisebbet [eladta].

Így mondták, hogy üzem?

Hát körülbelül így mondták. Minek mondták? Igen, tímárság, Hát a műhej. A telepengedéj, mert ugye abba az időbe új telepengedéj már bent a városban nem attak, csak kint a külsőségen. Viszont, ha vevő, Budapestről kereskedő jött, akkor a kereskedő először a[z] állomáshoz közeli uccában lévő tímárokat kereste föl, és nem ment ki a külsőségre, és tehát ez értékesebb volt. Tehát magát a telepengedéj kellett mekfizetni a házon. Ez is egy kis régi, régi ház volt, és igen-igen elcsodálkosztak, hogy azért a Betlen uccaji lakásból egy ilyen, habár az sem ugye új és modern volt egészen, de hát egy, egy olyan régi kis házba megyünk lakni. Na de hát abba az időbe is úgy volt, hogy ment az üzem, úgy is majt felépíttük, és bizony eltelt hány esztendő, mire asztán új házba kerültem. Az egyik mekpróbáltatás a másik után jött.

Erről is tessék beszélni!

Tehát akkor, akkor tehát harminckilendzben és negyven januárjában költöztünk a Vikkedvű Miháj uccára át, a lakásba, és akkor már a férjem is ott rendszkedet már akkor a, a, mert a tímároknál az volt, hogy nyáron át 'dölgosztak, egész nyáron, és akkor decemberbe ugye akkorára kiürült a[z] ünnevezet készárú raktár, és azok jártak jól, akik vártak vele, és csak a,

a, amikor a szezon volt. És ugye a bőrnek is hát ősszel van szezonja, mikor a gazdák mekapták a pénst, ugye a, a, akik, akik vásárolták a bőrt. Meg a csizmadiák is ugye, hát a... Mer ugye bizony hát igen is volt, hogy, hogy kölcsönt vettek föl, mek hitelbe vetteg bőrt, és akkor mire kész lett a bőr, akkor a kész árut nem tudták annyiért eladni a harmincas évek elején. Nem tudták eladni a kész árut annyiért, mint amennyiért megvették a nyers bőrt, ezek asztán rosszul jártak. Tehát a bankár mindig az[on] volt, hogy mindent, csak kölcsönt, amennyire lehet.

Hol adták el az árut?

Jöttek a kereskedők, a budapesti kereskedők, és fölvásárolták. Na asztán később egy új, ugye, mikor a társulat, a tímártársulat meg, ugye a tímárok is hát társuladba voltak abba a zidőbe. Minden mesterségnek megvót a maga céhe, és akkor ugye már a katonaságnak is vásárolták a bőrt. Ugye jöttek a háborús évek, már az ugye a harmincas évek végén, és szükség volt a, a, és kiválogatták, hogy kik azok, akiknek a készítményük mekfelel a katonaság részére. És akkor ugyanígy a, a férjem által készíted bőr is mekfelelő vót, mert ot főzésileg, mit tudom, mije próbács csináltak. Tehát ő is úgynevezet hadiszállító is lett. Akkor asztán már nem lehet szabadon vásárolni, hanem csak a kiutald bőrt, és aszt elkészíteni, és akkor a katonaságnak átadni. Jöttek érte, és akkor már vitték, illetve hát előb be kellett vinni a, a Hunyadi uccán volt a társulatház, ugye a tímártársulatnak a háza, és oda szállítottág be, és onnan vitték a katonaság részére. Hát ez jó is vót, meg nem is völt jó.

Miért?

Hát a szabot kereskedelem mekszünt. Tehát már akkor. De viszont még nagyon jó árat fizettek, úgyhogy szépen gyarapottunk.

A felvétel 1999. február 25-én készült.

Az adatközlő Pálóczi László (1923, Debrecen). Lakása: Debrecen, Szikgyakor. Négy elemi és négy polgári végzett, református vallású. Foglalkozása hentes és mészáros. Nagy kedvvel, átéléssel beszélt szakmájáról, életének emlékezetesebb eseményeiről.

Laci bácsi! Beszéljessünk a régi dolgokról!

Hát én csak annyit tudok mondani, hogy nekem nagyon jó gyerekkorom vót. Mèrt az édesapámnak két hentesüzlete, jó menetelű két hentesüzlete völt. Asztán völt, asztán völt egy bányatulajdonos, aki minden héten megjelent nála, négy-öt mázsa szalonnát vitt a dőgözőknek, meg ' két hordó zsírt. És az apám, szóúv jó szakember vót, de jó menetelű üzlet. Hát a két üzlet részire hetenkint úgy, úgy emlékszem hoty tizennégy, tizenöt, tizenhat ' darap sertést váktak, mek három négy darab marhát, öt-had bõrjút. És hát engemet járatott iskolába, nem akarta ő, hogy én eszt a szakmát örökjém, eszt a hentes-mészáros szakmát, mer asz monta, hogy neki is nagyon nehéz ideje vót a tanulóidő. Vót ojan éjszaka, hogy ' három mázsa marhahúzs darált le kézzel harminckettezs darálón, és hát aszonta, minden gyermekit taníttatni fog. Igen, de sajnos ezerkilencáz. Abba az időszagba nem teheróttóval hòrták az üzletgebe be a vágóhídról a levágott álatok húsát, hanem minden hentes-mészárosmesternek vót kipléhezett, saját húsokcsija, gyönyörű szép lovakkal, és hajnalonkint már mentek, mentek a vágóhídra ki az árujér. És az apámnak kéd gyönyörű hatéves lova vót, de nálunk az egyik megélett. Let neki egy gyönyörű szép vazsderes csikója. És nagyon szerette apám az állatot, vót ety kocsisunk, aki gondosza õüket, és egy [!] reggelenkint mindék kiment megnézni, hoty hogy vannak mekpucúlva, megetetve, itatva, a köröm mindegyik olajos ecsettel lekenve. Útyhogy olajos, olajos kefével lekenve, útyhogy azok úgy jöjjenek az istállóúból. És ez mán a kéjtéves vót ez a csikó, nállunk élt, de hát nagy vót, egy, ety huszár százados kérte, de kérték komflikocsiba is, szóúval ijen fijáker kon[flí], komflikocsiba, de hát apám nem atta. És eccer így, ety korán reggel ezerkilencászharminchét szeptembér másodikán hajnal vót, sose fogom éfelejteti, íty hátul, jámbor vót, nem vót vad jószág, így rácsapott a farára, az meg valahogy megijett, felrugott, a máját széjélrukta az apámnak, pedik szászhat kilós, egy bõrzasztóú erős embér vót. Ez reggel nígy órakòr törtint, és ot negyed ötre mekhált. Na és itt asztán a pájafutásnak let vége. Anyám még a két üzletet még egy darabig gondosza, de asztán negyvenkettőbe mekhált ő is. Így asztán én a tanulással, tanulással kapcsolatos időümet át kellett váltani, ugye a pòlgári iskolát kijártam, apámnak vót egy nagyon lelki jó baráttya, egy mészárosmester, ő elvit magához, ezerkilencászharmincnyóudzba beszegőttetet méjszáros tanulónak, asztán negyvenkettő január másodikán szabadútam. Hát ebbe a szakmába dőugosztam ezerkilencszázötven, ötven év, oja karácsony, szilvesztèr környékig. De akkorára mán ojan bõrzasztóú ros világot lett itten ránk, mert hogy mán eccer átéltük a némed bevonulást, hát azokkal a világon semmi báj nem vót. Én mán akkor mán, mán fészabadút mészáros segéid vótam, és monthatom, hogy én is nagyon nagy eròt örököltam a szülejimtől, asztán meg nagyon jó mészáros vótam, mer eccer ezerkilencszáznegyven, negyvenegy decembér tizedikén már havágázból hárminché ember közül én hoztam el az első díjat a versenyen. Szóúval vótak ijen, ijen ver[senyek], az ipartestület meg az iparkamara rendeszte ezeket. Éjs nagyon szerettem én eszt a szakmát tulajdonképpen utóúlagosan, mán csak azér is, mer a szülejimtől is láttam ugye, hoty pènszhiányba sose szenvednek. Dőugozni dőugosztak ugyan sokat éjjel-nappal, de én is ára gondoltam, hogy letőült a tanulóidő asztán a segéidő, mesterlevelem megvan, be fogom hozni majd megmutatom ha esetleg ' szükség van rá...

Jó, majd megnézzük.

Negyvennyóudzba mestèrvizsgásztam. Éjs hát ára gondoltam, hogy majd lesz két üzletem vagy ety-két segédem, tanullóm, szóúval fòjtatom a szakmát. Tudnillik nagyon, nagyon nagy ' pènszkereseti lehetőséged bisztosított ez a szakma. Sokkál job vót a méjszárosszakma, mint a hentesszakma. Tulajdonképpen két különáló. Mèrt a méjszáros márhat, bõrjút, birkát vágott, és aszt árulta. A hentes asz sertést, csak sertéssel. Sokan vótak, akik asz monták,

sértéskolbászt akarok enni, nem megyek ojan üzledbe, ahol márhamús is van, mer vegyeskolbászt csinálnak. Henteshez ment. De nagyon jóu áru, hát múlt rencérbe má magába az állatállományt nem lehet a majival összehasonlítani, mer abba az időüszagba mindég asz monták a magyar embèrnek a mangalicasèrtés a, a legjobb, hát má minőüségileg is, mer ennek a fehér, maji fehér hússèrtésnek ennek nagyon vizenyőüs a húsa. Annak meg inkább zaftos, zsiros mangalica. Szóuàl ez, ez vóut, és a kéit szakma köszt az vót a külömpség, hoty például, ha valaki èlment a vásárba disznóut vett, aszonta, tíz darab disznóu fekszik ott, öt vaty hat vagy nyölc vagy bármennyi, uram mennyiér aggya, nyóc filér kilóuja, hét filér kilóuja, mer akkor így áltak, ère én nagyon jól visszaemlékszem. Az élőüsèrtés hét-nyóc fillér vót, de viszont ety kilóu sèrteshús vót negyven filér, meg a karáj, paprikász szalonnára emlékszek, asz hatvan filér vóut kilóuja.

Ez mikor volt?

Hát ez a hármincas évegbe. De a márhamús asz például, a márha a, asz hoszta a naty kereseti lehetőséget. Mèrt a parasztembèrnél ugye eltőütött ety fejőstehén mongyuk hét-nyóc évet vaty kilencet, vaty tízet, de az egész nyáron legèlt. Na most, hogy a tehènnel nincsen fèlső foksora csak àlsóu, ety sor foga van, s avvål tépi a gypet. Na most, hotyha innen előrül má hiányzot neki két vaty három foga, akkor mán ugye üres vóut a közepe, mán nem tutta a füvet enni, akkor jászòlról ítétték, de lefèjték. Mikor mán nem adot tejet meg nem is vót hasas, akkor mán a parasztembernek/nél [!] nem vód becsüllete az ijen jóu[szágnak]. Öü benevèlt hejette mongyuk egy másik szép üszöt hejette. Aszonta a fele[ségének], hallod annya, a feleségének, hallod annya, aggyál neki abrakot, jóu lesz vágóura. De mikor az a parasztembèr kihosza a vásárba, àróul nem izs beszélek, hoty hárminc-negyven kilamétereket nem utánfutóun, óutón mek szekèren, gyalok haj[totta]. Éjjel elindultak vele tizenkét óra, tizenegy óra, egy óra és legèltetve szépen hajnalra jötteg be a vásárba. De mikor már ide bejöttek az a parasztember tulajdonképpen nem is tutta, hogy mit árul. Mèrt ugye abrakòlták a jóuszágot, tengeridara, búzadara, ugye összevágot krumpli, sütötök, cukorrípa, hát azok a jóuszágok ojan tiszta hústömegek vòltak, és gyönyörü szép sárga kövér borította ugye az egész húsnak a, a húszszintet. És hát ugye abba az időüszagba ötven pengő, hatvan pengőér lehetet venni oja vágóumàrhát, ötven-hatvan pengőjér, hogy vót nyóc mázsa élve vaty hét és fél, de néccász kilóu tiszta hús vóud benne, mán úgy értem hogy a, úgy monták valamikor, hoty fèrtáj. Ez egy német szó, hogy negyed, negyed. Könyvbe is mek tudom majd mutatni esetleg, van egy német könyvem. Fèrtáj.

Ez mit jelentett ebben az esetben?

Asz, hogy egy negyed marha. Mer mikor leváktuk a jóuszágot, akkor ugye a gerincvelőn keresztül végig lehasítottuk a fejít, és utána lenegyedèjük, teccik tudni, úty hoty két fèl comb és két fèl elej, négy darabbóul, négy darabba van, mikor le van vágva. Biztosan, nem tudom így üzledbe mikor viszneg be húst, nemtom, teccet-e má látni ety fèl combot vagy egy negyedet. Na esz neveszték abba az időbe fèrtáj, ety fèrtáj elèj, egy negyed elèj.

Ès mik voltak még ilyenek? Tessék még mondani!

Hát ugye meg vagy ety fèrtáj, ety fèl comb vagy egy negyed comb, vagy mit tudom ém mi, hát a, a bèlszèrvet össze vóut asz kötve, a máj, a szív, a nyelv meg a tüdőü, hát eszt, eszt hífták, ènnye mán, na, ap, apslusz, vaty hogy is, no majd eszembe jut. Igen, majd eszembe jut mán úgy, ahogy monták abba az időüszagba, és asztán hát mongyuk ijen esedbe ez naty kereseti lehetőséged biztosított. Mer abba az időüszagba vóut csont nélküli sovány comb ' például ötven fillér. Ötve filér vót ety kiló márhamús, de vóut a bèlszín, asz hatvan-hetven fillér. De a szegényszerű bejött az üzledbe, hoty kérek öt kilóu márhamúst, nem baj, akármijen apróu, csak ne legyen benne csont, asz tizenhat fillérir kapott ety kilót. De hat, héd gyerek ugyi vót abba az időüszagba ecs családba, és mégis szinte, ez ' szinte úgy nézet ki hát a bőürrer, a faggyúér, mindenér pénst, bélér, mindenér pénst lehetet kapni. De ha ety tehenet, csak egyrül beszélve, habár százával váktuk, ha csak egyetlenety tehenet veszünk alapul, megvette a vásárba, és levákta, aszt elatta, a következő héten kettőt tudott ugyanannyi pénzér, kettőü ojat

tudot venni, szóval százszázalékos kereseted biztosított. És én ezírt szerettem is eszt a szakmát. Csak hát ugye közbejöttek itten dóugok. Ezerkilencszáznegyvennégybe bejöttek a németek. Monthatom így itt?

Hát hogyne, tessék csak!

Ezerkilencszáznegyvennégybe bejöttek a németek. Ém mán negyvennégybe már nem a Gambrinuzba dölgoosztam, vagyis akarom mon[*dani*], nem a vágóúhídon, mer addig ot vóútam kint a csopòrdba mint vágólegény. De negyvenhárom ószin behífták a, a Gambrinus étteremnek Csócsis Lajos vólt a tulajdonosa, behífták a konyhamészárosát sasozs behívóval. Nem tudom, teccik-e tudni, hogy mit jelent a sasos. Ugye, hogy mekkapta, abba a pillanadba indulni keletett... Mer ha nem, jöttek érte a csendörök egy óra múlva. És engem meglátott, és oda mentem a Gambrinuzba dóugozni. Na és, mikòr bejöttek a németek, hát én akkor ot vótam... Ez a mekszállás, nem tudom, egy éjszaka történhetett. Csak korán reggel én hat óra után mentem befele a Gambrinuzba dolgozni kerékpárral, és aszt láttam, hogy óudálkocsis, béemvès, szürkeruhás, ojan vastáblák a nyakogba láncon, géppisztójal, német fronthatár csendör. És leugrottam ijettebbe a kerékpárról, és monta, hogy 'csak mennyek nyugottan. Én értettem is, hogy mit mond, mer mán a pòlgári iskolába akkor tanultuk a németet... És asztán monta, hogy nem bántanak senkit se, csak mennyek tovább, és nők is, mindònk. Útyhogy eddig nem vód baj. Hát amikor it vótak, hát it vót a bombázás, ugyi az nagy bombázás vót a júniusi negyedikéji bombá[*zás*]. Asztán szeptembèrbe vótak, agusztuzsba is vótak, hát tán vót, hogy egész uccák épületén nem vóút cserép, üvegablak, hát légiaknáztak. Na de majd mingyár én erre mék külön rá fogok térni, hoty, hogy ezek a, ezek a légitámadások, ezek mind amerikai gépekkèl történtek...

Jó, erròl majd beszélgetünk késòbb. Késòbb mivel foglalkozott?

Hát az vólt a hèjzet, hogy mikò bejöttek az oroszok, ezek mindent összetòrtek, ezek mindent elvittek itt, mindent kifosztottak itt, nõük fòüd alatt, padláson, jászol alá, csak az òra vólt kint.

Mije vólt kint?

Az òra hegye, aláfekütt a jászòlnak, és csak az òra, hogy levegòt kapjon, mer az oroszok nagyon bántották õket, nagyon. Mindegy, mék ha idòsebb asszonyt is. Vóút ojan, hoty, hogy vinni akàrták a feleséjít el, nem tudom, tíz, tizenegyen vaty tizenketten, és a férje mekfokta, átòlèlte, hogy nem engedi, hogy elvigyik, szóval közòsülni vitték vóna õket, és agyonlòütték az urát. Szóval egy bòrzasztó kutya világ vót...

Most arról tessék beszèlni, hogy ezután hogyan èlt!

Na és akkor asztán ez a, ez a szakma, ez a mészárosszakma akkor tònkrement tējesen. Hát utánna majd jött ugye a, az inflációjó, adópengò, trillijó, billijóknak a millijójai, de ez a szakma ez, ez ezerkilencszáznegyvenhédbe kezdet valamennyire kicsit javùlni, ez a hentes-mészárosszakma. Hát akkoriba még a régi üzletek is ki-kinyitottak, hát mink is váktunk sokszor egy-egy jóuszágot íty feketén, mer sajnos hát kaja nem vóút, élelmiszèr, szóval nem lehetet semmihe se hozzájutni, és asztán annyira fèjöttünk azér, hát ety kis tartalékpénz is vót, meg a szülejimtùl, meg a. Hát nem vótam sose ríszeges életembe, hát ugye a pènszt megbecsültem. Elegánsan szerettem járni mongyuk abba [*az idòben*]. Hát mos mán nem, mos mán nem, nem, de abba az idòűszagba mint fiatalon, meg a szakma is mekkövetèlte. És hát ugye az vólt a hèjzet, hoty, hogy mit is akartam, igen, hoty szóval mán annyira kesztem it fòlfèjlòdni ety hentezsbarátomtù, Hajdúsámsomba vólt az üzlete pont a Baráccsággal szembe a kanyàrba, a mozival szembe, Fekete István. Nem tom, hallott-e róla? Nem? Huszonkéd gyermeke van.

Igen?

Mindegyiknek más az annya. Na igen, és hát ötùlle megvettem egy Oppel Olimpija, ety szeméjkocsit. Hát ez vagy ojan véletlenül törtint, háromezeretyszász forintér. És ez az óútó nekem megvót, de nagyon jóú vót, mer ha leváktunk egy jóuszágot feketén vagy valami, akkòr beletettük, asztán legaláb vittük kész hejre. Nem kilòuzva, hanem üzletek[*be*]. Mán akkor

maszek üzletek megvótak, és vittük nekik kilóuzva az á[*rut*], vagyis egézbe az á[*rut*], ők asztán elatták. És májd ezérkilencszázötvembe, április harmadikán itt a Simófi uccán megvettem ety hentesüzletet a Szűcs Istvántól. Mán beteg vót az ember. Két púlt, kéd bël-kèrmérleg, húsvágótőűke, szèrszám, mindennel együt kúcsátadásig. Eszt ötvenegy január tizen, dehogy, ezerkilencázötven december huszadikán, ingyen ézs bérmentve. Akkor vót a Rákosi-rezsimnek az utóúsó szérája [!], az államosítás, földrefõrm, mit tudom én, szóúal egy nagyon, nagyon zúrós, zúrós évek vóútak azok. Na akkor elvették a bótót, ingyen, tējesen ingyen ézs bérmentve. Ötvenegy január tizenegyedikén elvették az Oppèl Olimpíját, a szeméjkocsimat. Na és ugye hát abba az idószagba ijen jelszavak vóútak, hogy aki nem dóúgozik, ne is egyen, gyermeket szülni lánynak dicsőűsíg, asszonyinak kötelessíg, mek szóúal a pártot istápólni kellett, meg isteníteni eszt a piszkos komonista világot, hogy őűszinte legyek, habár most izs benne élünk még. Mert ez bõrzasztóú, ez ennek a magyar népnek az életit tējes mértégbe mindenkinek lerontotta tókéletesen. Na és nekem megvót a jogosítványom ugye, mer abba az idószagba negyvenhédbe hát nem is vót ojan nehéz éppen a sofõrvizsgát letenni. Na de mikor én vizsgásztam, akkor letettem a szeméjrül, teherrül, pótkocsirül, szóúal minden. És ennek vettem annyiból hasznát, hogy ezérkilencázötvenegybe elhejeszkettem sofõrnek. Hát mivel a szakma mán nem ért semmit se, hát ugye nem vót micsinálni, nem vót vágás, éhesztek az emberek... És hát szóúal nem, nem vót mit tenni, dóúgozni mek csak kellett. Hát az a mészárosszakma nem hasonlít semmihe, hát mennyek kóműves mellé segédmunkásnak? Vagy nem tudom én, hát, hát tetőfedőűkhöz?

Tehát nem akart elmenni máshová dolgozni.

A szakmába nem lehetett. Hát máshova ijen segédmunkák. Azér választottam eszt a sofõrséget, mivel jogosítványom is megvót. És hát tulajdonképpen az az igasság, hoty huszonkilenc és fél évet a sofõrségbe tótöttem el három válalatnál, de mind a három szállítási válalat vót. S asz ha mán szállítási vállalat, nem jóú. Éjjel-nappal abba az idószagba is hát ugye rengeteget, például az első négy évet a Földműveszövetkezeti Szállítási Vállalatnál. Ot ki vóútam hejezve Tiszapòlgárra, Tiszapòlgárra a vásározóú részlekhez. Hét vásározó, én a nyócadik, hatalmas póútkocsis teheróútóval, először egy Büsszinggel jártam, asztán utána Csepèlt kaptam. Na ez, ez anyira rossz vóú, mer a vásározás az egy, egy ojan, ojan lekötöt szakma, hogy na például mongyuk dílután mekpakója az óútót. Minden abba az idószagba ruha nélkűl vóú a nép, mer hogy az oroszok mindent elvittek. A minden napra ki vóú írva a vásár, vídámvásár, nagyvásár. Szombat, vasárnap, semmi. Ot minden nap menni kellett. Na most, el, elmentünk, mit tudom én, máma Csengerbe. Hájnalba ot kelet lenni. Aszt monták, ez a Tiszapòlgár-részlegnek a hēje. Akkor ot tizenhat méteres sátort összeraktak, árúltak. Tehénvásár, lóúvásár, sertésvásár, minden összejött, rengeteg. Délutánra mán üres ládákkal, hát mán monthatom így is, ezek a parasztasszonyok, eszt a patentharisnyát, hat forint vóú ety pár abba az idószagba... Ety kis méretű bundabugyi vót huszonnéty forint, egy nagyméretű harmincnégy. De hatalmas ládákkal vittük, és a nép mek tízesivel vitte. Sõrbaáltak érte, útyhoty sokszor én is [*árultam*]... Na és ugye délutánra, mikor már minden elkelt, akkor üres ládát fel, szétszedni a sátort. Na, gyerünk vissza Tiszapòlgárra, leatták a pénst, új árut felvettek. Akkor, na hóúnap Olaszliszkára megyünk. Olaszliszkán elatták a, az árut, megint vissza Tiszapòlgár, estére elatták az árut, megint vissza Tiszapòlgár, akkor mit tudom én, Tiszaföldvár, vagy ahova a vásár ki vót írva. Mindegy, hoty hol. Berettyóújfalu, Szòlnok, Miskòlc és hát ugye ezegbe a téli ködös iccakágba, hád bizony elég vót, mèrt éjjel mentünk ár[*ulni*], lektöbbet hát nappal árúltak. Utánpóútlásir Pòlgárra haza keletet menni, meg a pénz, akkor a frisset felvenni. És ugye hát, hát nem vót alvás, hát. Ezek nagyon rendes emberek vóútak, ezek a tiszá[*polgáriak*], hát sűlt tyúkot, mek szalonát, mindent hosztak azok, de mán eszt a szárasz kaját nem bírtuk enni. De ha bementünk a vendéglőűbe, fizették az ebídemet, vacsorámat. De mégis tizen, tizennyóc kilóú fotytam nígy év alatt. Hát éjjel-nappal hajtottunk. Éjjel-nappal. Hát négy óútót tönkrehajtottam. Én megmarattam, az óútók tönkrementek. Na, akkor aszt othatytam, aszt a vásározóú íletet. Na, akkor átmentem a Volánhoz. Hát a Volánnál tizenhét és fél évet, ha jóú tudom, dóúgosztam ott etyfojtába. Ott is ijen naty póútkocsis szerelvényekkel jártam. Még eccer vidéken kiszáltam Pilisvörösváron a kocsiból, aszt két asszony beszélgetett a járdán.

Aszongya: Az a kicsi ember vezeti eszt a börzasztóú nagy óútót? Hát hallottam. Há ojan naty szerelvényekkel a Volánná! És utánna a Bèlker Szálítási Válatathoz, Cinegékéhez, ot hét és fél évig voltam, ott asztán hatvanéves koromba ējöttem nyugdíjba. Hát mos mán itten nyugdíjas vagyok, hád disznóusztam nagyba, vóút kilencven-száz darab mék három évvel ezelőtt. Az egyetemi klinikának a konyhája, Agusztá konyhájáról hòrtam. Nem, amit a betegek mekhatytak, hanem ami a konyhán kimaratt ételmoslék. Saját kocsimmál minden áldot nap jöttem érte, szombat, vasárnap, ünnepnap vittem. Gyönyörű álományom vólt. Hát van két fijam. Az egyik a Plazzának az igazgatóhejjetesse, ami most épült itt a Péterfiján. Az igazgatóhejjetese, Palóci István. A másik hát az asztalos mestersíget választotta. Annak tavaj építettünk egy néty szoba öszkomfortos, gyönyörű naty házat, háta meget száz négyzetméteres asztalos-műhejjél, begépesítve, fűrízgép, maró, abritter, mit tudom ém mi. Hát eszt jóformán. Unokám van négy, és hát nagyon sokat kellett itreg dóúgozni, mert ebbe az egész rencèrbe, meg ebbe az egész világba híjába dóúgosztak, de jó, hogy a megíphetésit meg, de nem tud bòldogólni a fijatalság. Nemcsak hoty pont az én fijam, hanem hát mások se. És asztán én, én így disznóusztam nagyba itten, hát én, de nem úgy disznóusztam mongyuk, mint a rendes parasztemberek, akik foglakoznak sertéstenyésztíssel, én más fõrmát vettem fõl, és így vót a jóú.

Miért, ez milyen volt?

Hát hotyha közbe monthatom. Mongyuk van ety parasztember, van egy gazdaság vagy mit tudom ém, mi. Hát mán így mongyák a, azon a nyelven mondom, hogy...

Úgy kell, ahogy régen mondták!

Igen. Na, ez a koca mekfijált. Leválasztották a malacot. Fèlnevelt nyóúcat, hatot, a mangalicák ötöt-hatot, de utána jöttek ezek a fehér hússértések, hát ezek mán tízesivel nevelték a malacot, mek tizenety, tizenkettőút is. És mikòr leválasztotta a malacot, akkor kéít-három hét keletet hozzá, amíg ety kicsit kondisodik, szóúal ety kis kondíciójót felszéd[/!/] a koca, és akko mikòr rájön a bűgás, mán úgy nevezik, mán a párzás, akkor, akkor... Rájött a bűgás, akkor bűgatták ' be, és akkor néígy, néty hónapik hasas, három nap híjján. Néty hónapik hasas, kéít hónapik szoptat. Na most ez mán, meg még a türelmi időű, amíg javul ety kicsit, mer a malac leszopja, szóúal lesoványodnak ezek a kocák végeredménybe. Utána etetik, akkor kis kondit széd magára, mek hát szóúal a vér is jobban tèrmeledik, és jobban rájön a, a, ez a bűgási rencèr. És így egy évbe nem tudott, mongyuk ety parasztember két kocánál, vagyis két fijasztatásnál többet nem tudott. Én, mek hát mivelhogy eszt a szakmát is ismerem, asztán másképpen. Én kijártam a vásároga, szerettem ezeket a naty háromszász-háromszázötven kilóus kéccáz-nyóucvan, az a két és fél, kétéves, két és fél, hároméves hatálmas naty kocákat. Egyrészt azér is ragaszkodtam hozzá, mer rutinosabbak vóútak, már mikor kéccèr-háromszor ugýi mekfijal, és felneveli a malacát. Az má jobban tud rá vígyázni, nem úgy, mint az előhasú koca, mán úty, hogy először fijal. Nem, tapasztalatlan, a fálho odanyomja, ráfekszik meg ēvisit a malac, akkor ezek az örek kocák, ha a malac elvisította [magát], má ugrik fèlfele, nem nyomja oda, szóúvål, ha fèlnevelt kéít-három csapat malacot, akkõ má a negyediket is fèlneveli. És mindig csak azokat vettem meg, amejik már ijen tele hassál, és a fijalásnak vót négy-öt nap híjja, útyhogy négy, öt, hat nap, hét nap vóút még az idő, amig mekfijált, végig letõúgyèlve. És asztán, mikor ugýe eszt úgy vettem meg, uram, tessék, itt van a píz, kifizetem a benzinkõúcséget, megveszem, nekem hozza haza, hogy ez a jóúszág meg ne zökkennyen, hogy itt egyik óútóúrúl a másakra rakjuk, èlvetél. Megveszem, kifizetem, hozza haza. Benne van? Mondom, hat kilaméter, és fizetem a kőúcsíget. Asz monta, uram, rendbe van, el van intézve. Na, öt-hat nap mûva mekfijalt. Igen, de ety partiba fijasztattam hatot-nyóúcat. Hát, màjd elhozom a fèképet a sertésóúlamróúl. Huszonnyóúc méteres sertésól, palatetóvæl, ijen házgyári elemekkel.

Milyen tetõvæl?

Palatetóvæl, hullámpala tetõvæl, befakkozva minden koca részire. És eccère fijasztattam. Teccik tudni, egy időúszagba fijasztattam õket. Útyhogy mekspóroltam màjd a nétyhónapi etetíst. És ez, ez, ez mongyuk kereset szempontyábóúl annyiból nagyon jóú, mer ugýe jobban forog a

pénz is. Ugye öt nap múva, mongyuk csak ety példa, vaty hat nap múlva mekfijált. Héthetes korába levettem a malacot. Jóul ítettem, hát ételmoslík, pòrkòlt, nokedli, tengeridara, búzadara, bòrsóu benne. Hogy nekem az a jóuszák tönkre ne mennyen, inkáp húsz kilót hízzon az az anyakoca, minthogy öt kilóuval keveseb legyen. Éjszakákat ot vóutam mellettök. Szerettem velek foglal/[kozni], bírtam is, hát, hát valamikor nagyon erős vóutam. Hát most is még, de ugye ot vóutam velek, gondosztam, itattam őket, télen langyos víz, malacokra vigyásztam, frisz szálma alattok... Igen, de mikor mongyuk vóut, vóut szászhetven darab malacom, csak ety példa, nyóuc kocának. Éis hát az én óutómba, egy ijen fűrgonyom vóut, beletettem húszat. Kivitem a vásárba, a kapuná megáltam hëjpénszt fizetni, belenésztek már, ismertek má nagyon. Jaj, Laci bácsi jön a malaccà! Laci bácsi! Belenézett, má jöttek utánam, ahogy megáltam a vásárba, menyí a pínz érte? Ennyi a píz, két fillért nem engedek, kel nem kell? Nem kírem, nem kírek sokat, szóual nem tårtom ki az árábúl. Huszonöt-harminc kilóusok, gyönyörű malacok, nizzék meg. Tesék, itt a píz, pakōjuk át a teherkocsira vagy vigyem haza Ebesre vaty Sámsonba is vittem haza, vagy Málvin uccára. Szóua, hogy ne kínló/[djunk], vigyem mán haza, mekfizetik a fuvert. Asz montam, rendbe van. Na, utánna két hét múlva a kocákat össze, mán úgy, amikor levásztottam a malacokat egy akolba, egy nagy akolba összehajtottam őket, nyomtam nekik reggél, délbe, este a kaját. És kéjt hét múlva lejelentettem az állatforgalminak, és ety pàrtiba leattam eszt a naty sújú disznót. Abba az időszagba szerették, mer eszt vitték Szegedre szálámigyárba, Gyulára, gyulaji kòlbász, asztán Pestre vitték fel a Pikk ' szálámigyárba ezeket az öregep hússertéiseket, mer ennek nem ojan vizes a húsa, szóual jóu érett. A disznóhúsnak a színe vörös. Annak melegen is keménynek kel lenni. De ezek az öregeb jóuszágok már annyira leérik, nem úgy, mint a fíjatal disznó, az a szásztíz, akkor, amikor szásztíz-szászhúsz kiló, akkor a legnyërsebb. Például, nem tudom, teccettek-e tapasztalni, bemegy a hentesüzledbe, kér ety kiló húst. Hazaviszi, odateszi pòrkòltnek, mire mekfőü, ecs csomó saft van alatta, de mán húzsbúl nincsen mek fele. Szóual a vísztartalom kimegy belölle. Hát ez öregeb disznónál nem ál fönn, mer a száláminál is ugye, mikor letőüti a szálámit, akkor annak tulajdonkíppen nem szabad leráncosodni, de nem is ráncosodik azéir, mèrt a vísztartalom nincsen benne ojan nagy mértégbe. Na és mikor leattam így ety pàrtiba nyóuc darab ijen nagy, nagy rágot kocát, úgy nevestük, hát ugye kifizették. Na most, a malacnak az ára, amit a vásárba elattam a malacokat, az visszaatta a koca árát, sőüt visszaatta még aszt is, amit megevett, sőüt még, még, még maratt is pénz. Útyhogy, mikor így nyóuc kocát mekfijasztattam, és ez ojan két és fél hóunap alat lerendezőüdütt, ez az egész menet, mán ugye a szoptatás, mer a fíjalásidő az mán az előző gazdánál vót, szoptatásidő, a leadás mongyuk két és fél hóunap, és mikò leattam még nyóc naty kocát, vót huszonnégy, huszonöt, huszonhat mázsa. Eccère kaptam a pénszt, de az nekem mán ingyembe vóut. Szóual azér a pénzér foglalkosztam velek éjjèl-nappal, kéjt és fél hóunapon keresztül. Szóual evvel foglalkosztam hát vaty tizen, tizenhárom, tizenkéjt éven keresztül. Így, így ' sèr/[téseztem?], disznóusztam. Az Álatförgalmival vótam kapcsoladba mek kéisőb majd a Föld/[művesszövetkezettel?], külön felvásárló, az Áfësszèl. És így asztán nekem megérte. Hát ity tuttung böldogù lni. Hát nekem el van számòlva a munkaidőmbúl negyven év meg nyóuc nap. A sofőrségbúl huszonkilenc és fél, a vágóhídi éledbúl tíz és fél év, és hát tizenhat évvel ezelött ëjöttem nyugíjba, hatvanéves koromik kidóugosztam az időmet. És abba, abba az időszagba ëjöttem négyezernéccász forint havi nyugdíjal. Na de hát mongyuk, monthatom, hogy abbúl a nígyezernéccász forindbúl abba az esztendőgbe, mongyuk, majnem talán hogy még jobban lehetet megélni meg böldogùlni. Hát mostan, megmutatom, it van a papír, huszon, huszonháromezer forint a nyugdíj. Most már annyira emëlkedett. Hát megvagyok. Nincs problémám. Elmegyek egy-egy ismerősnek, meg mostanába ugye nagyon sokan foglalkozna sèrtésvágással, és asztán elméirík. Ugyi ott a Szikigyakòr, Dombostanya, én nem tudom, úgy èlterjett a hír, valahogy ismérnek, mèr nagyon jól dóugozok szerintök, hát szerintem is. Asztán váktam mán mostanába kòrűbelőül vagy, vaty héjt ijen nagy ötszáz-ötszázötven kilózs bikát. Nemtom, Kompár Ferirőül hallott-e a Domboson. Asztán Kóunya, Szedlák, hát ezek foglaloznak ijen jóuszágnevelíssel, és hát levágja, például most, amit legutóujára váktam, ez egy, egy, egy ojan öccázötven kilóus, ety hamizs bika vót. És eszt leváktam, hát két étteremtulájdonos jött, elvitték a, egy-ety fél combot, hátszinnel, bélszinnel, meg a két rostéjost. És ugye, it még, akik

ott a környéken lapockát kicsontosztam ugye, és egy nihány hëjre, de nem hogy ety kilóu, öt kilóu, hat kilóu, tísz kilóu ãlvittik, meg még ugyi maratt a gazdának izs belőüle. Hát útyhoty szóvãl tőp pënszt ki tudod belőle hozni, mán ugye a tãrmelőü. Így írdenes vót neki foglãlkozni vëjle, mán neki is megërte. Hát ém mek, hát nem szoktam őüket megvãgni, hát mondom. Laci bácsi! Mivel tãrtozom? Aggyík kétezer forintot. Ez nem pënsz, egy disznót is háromezerér vãgnak le. Na de, Laci bácsi, egy darab rostéjos, vagy vãgjon magának, vagy it van tessík, eszt is tegye mék hozzá! Három-níty kilóu húst az ember ãlhoz. Hát nyóucsász forint ety kila. Hát akkò má, akkor má nem, szóuãl nem vagyok megbãntva. Há most is, amit legutób vãktam, monta, hoty szombat reggël fel, mer úgy megyek, hogy ' kocsival jőjon írtem, vigyen el, mek hozzon haza. Hát ugye, most vigyem a taglóut, a hasítót ugye, a csontfűríszt, a szërszãmomat, kötelet, hõrgot, mindent, hát most kéjt-három kilamëtëre gyalog vigyem a kezembe? Meg itt ezek a csúszóus téli utak. Jőjjon értem kocsivã, elvisz mek hazahoz, akkor uram nagyon szívesen. Na és most monta, hoty szombaton reggël jőnek értem óutóuval. Okéi? Na, mondom neki, ide figyëjen, mondom, ez nem lesz így jóu. Vãgjuk le pínteken délután. Négy darabba gyönyörüen, mintha a vãgóhíd lektisztãb vãgótërmiből került vóuna ki. Gyönyörüen felakasztva, reggëre kihül, jőjjon írtem reggel hat óurakkòr, fõlbontom, kicsontozom. Mikor jött a tulajdonos, aszonta, ki vãkta le. Aszongya, eszt a Laci bácsi vãkta. Hát ugye mán hetvenhat éves vagyok itten, hát ugye, nem nízik ki belőülem. Csak nízste, hotyhát, hát ténleg én vóutam vagy viccènek? Hát mondom, hát nem hisz, hát mãy mingyã meglãttyák. Még ot csontosztam, bontottam ugyi combot, fãrtú, felsãl, keresztfãrtú, hátszín, bélszín, minden. Uram, meg van elígedve? Jaj, ne is tessék mán mondani, asz mongya, hát es sokkal szebb áru, mint amit az üzledbe kapok! Hát mondom, akkor örújjon neki, oszt annyi. Csak asz mondom, hogy most így eszt a nyugdíjat ugye, póutolom, összejõn tíz-tizenkétezer forint. Megdóugozok írte keményen, de ugye így ety hóunabba tíz-tizenkétezer forint összejõn. Na de mikò megyek a családomot meglãtogatom, ugye, a fijamékho, unokák, mãy hozom a fényképet, ojan szépek, ugrik a nyakamba, papám, papám, mit hosztál? Hát ez, ez mindenütt így van. Na de hát ugyi meg is kell ílni. Van egy ijen kuvaszkutyám, aszt is, kövér, jóul ítetem, útyhogy az is pízbe kerül, a család megëjn. Útyhogy azér van, hogy ugye el kel menni, mellette még valamit csinãlani, amíg birom.

Említette, hogy a Szikigyakorban lakik. Tessék már erről a helyről mondani valamit!

Hát, kéjrem tisztelettel, az a hëjzet, hogy a nászomnak vót ottan ety háza. És kijártam hozzá látogatni. Ottan a hãrmadik, hãrmadik hej, saroktelek. A buszhosz két-három përc, ahoty szállunk fel a buszra, pont szembe vagyok. Így megy a Tank út, az Etysorház a lucernafõüd után. Tuggya, mikor megyünk kifele, az Etysorház a következõ, s ot vagyok három përcre, s az a, eladó vót az a gyümőücsös, asztán hát ugye a nászom monta, aszongya, ide figyëj nászom, aszongya, hát neked van pëjnzed, aszongya, vedd meg. Na, megvettem néccázezer forintír. Ez valamikor ety professzorëj vót, õü kapta valamikor eszt a tëlket, de vót velem szembe rendőür lakik, a Göcsnek a szállítãosztãj-vezetõje, Simon Pista, Gyula, az is egy naty kertész, de az meg megint valami katonatiszt vóut. Szóuval egy, egy ijen elit társaság. Cigánymentes övezet. Egy elit társaság lakik ottan. Nem, nem lopnak. Éjs megvettem néccázezer forintír. Há má azóta, mán, mán attak vóuna érte hetet-nyócat. Ety profeszor kapta eszt a tëlket, és az építet rá. Alápincézve van, nagyon jóu kis, hát kéccász-kéccászhusz üveg befõttet meg ãlmát meg mindent a fijajim, menyeim ot tárolgattak. És, meg van rajta ety tãlijesített ' faház. Szóuãl egy ojan dupla oldala, tãlijesítve. Útyhogy ojan meleg vót, hogy nem is kellett takaró a télen. Há, mos mán kérték hat-héccázezer forintér, asztán, külõmben nekem van egy, amit építettünk a Bocskaikërbe a fijamnak, az asztalosná, ot nekem ety szobám tulajdonképpen vã. Ott van üresen, ijen üvegesz szekrény benne, heverõ, hát ' gãszfűtés van mindenütt. De nem megyek egyik családomho se, mert én azér it sokkal jobban érzem magam, mer it mán egy ojan ismereccsëgre tettem szërt, hoty szinte csupa váratlanul, ha nem vagyok othon délelõtt, akkor jõn délután. Laci bácsi! Kéd disznót kék vãgni, Laci bácsi! Egy disznót kék vãgni. Laci bácsi! Most ety tehenet kék le/vãgni/, most ez, most az. Mindig jõn, és hát ugye én mek szeretem is csinãlani. Eszt a szakmãt az éledbe soha nem fogom ãfelëjteni. És amit még monthatok, sõüt, bizonyítani is tudom, mer ebből a rétegből még ' körübelőül vaty hãrman

élünk még, akik eszt a kòrt itten megértük. És mindegyik, èlmehetünk, az egyig Darabos uccán lakik. És Érdeji Vali, itt üzlete vót neki a Pijac uccán a Hangyaszövetkezet mellett, feketén váktunk, és neki is szálítottam, meg, meg Dejá Vince a Veres uccán, megmongyák, hogy Debrecen legjobb mészárosra vótam. Nem nisz ki belőüm hetvenhat éves léjtemre. De abba az időszagba nem ijen öccászkiózs bikákat váktunk, hanem tizenkét, tizenkét mázsa nyóucvan, tizenhárom-tizennég mázsa, öt éves, pirostarka, eszt a. Hogy is hífták mán őket? Bonyhádi jóuszágok, meg a svájccerek. Hát ezek ojanok vótak, hogy mikor ránézett az ember megijet tőle, hát ijen nyakkal vótak hát. Hát ugye a taglóuba abba az időbe aszontam a keréggyártónak, ide figyējete mǎ, nekem ne egy méteres nyelet csinájá bele, csináj bele, egy méter húsz centi legyik. Ne töröggy vele, mondom, mekfogom, vagy összetörik a kezembe, vagy mǎjd, ugye a feje be vót húzva a kötélbe. Vágóhídnak vót ijen, mint a csuklóm, ojan vastak kötele, ötven méter. Ugye rátettük a szárvára, kint a karámba, mer hát csak vadak azér, az ember tárt tőlük. Belehúsztuk a karikába, ety fogason keresztül át, két-három ember fokta. Na és asztán ugye, mikò beált, akkor ety picit így örba rúktam, sokszor, hogy íty húzza be a, a fejit, mērt akkor így az utóúsó csigojacsontnál megy a gerincvelő az atyul egészen a farka végig [!], a gerincvelőü. És itt a kisagyat, eszt it vóutak, ezeket a nagy bikákat a lekkönny[ebb], habár ijen vastag búr vót rájta, aszt átütöni, meg a csontot is. Hád bizony, én nǐha úgy odalòktem egyik-másiknak, hoty Fülöb Guszti bácsi, hát mǎ rígen vót, hát mán nem is tom, méik évbe.

Nem baj.

Vágóleginy. Leütöttem egy ijen naty tizenhárom mázsás bikát, odajött, osz kezét fogot velem, Lacikám, gratulálok. Pedik kicsi ember vóutam, de valahoty, hát szóval hűtőszűng befele például. Annyira bele tud az ember eddződni ebbe a szakmába, ebbe a mészárosszakmába.

Tessék csak mondani, hogy mi is volt!

Szóval aszt akártam mondani, hogy ebbe a szakmába mán evvel az erőüvel kapcsolatosan, eszt most én nem azér mondom, hogy magamat kiemējem, hanem ugye ebbe a szakmába dóugosztam, ézs beleeddzódik az ember, útyhogy egy-egy ijen negyedrészmárha mikò mán le van vágva, a súj kilencven, kilencvenöt, százsz kiló, százstíz, de mikor Erdéjt kilencéznegyvenbe visszakaptuk ezek a debreceni mészárosok lejártak Szilágyosmjóúra meg Margitára, s aszt az istentelen nagy, pirostarka ökröket hoszták onnan le, és id Debrecembe it váktuk lefele. Hát vót ojan, hoty száznegyvenhárom kilóü vót, egy negyedrészbbe, ety fél elēj. Ézs be kelet vinni a hűtőbe. Sose fe[lejttem el], montam Gyulának, egy barátom, hát együd dóugosz[tunk], Gyula! Bevihetnéd eszt a nígyl fél elējt hejtem. Bevinném, Lacikám, de it van rájta a rengetek hűtőüzis. Asz mongya, nem írek én rá, asz mongya, jóul húz meg a nadrákszíjat, mer szíszakad a béled. Alik tuttam vele lípni, de ha még ety centit kellett vóuna még emēlni, már, már nem akat vóna be, szóval. Ety tanulóval is vót egy ijen, az meg elesett ety combál, ott is hatyta, nem let többet mészáros. Szóval, és hát abba az időszagba mink nagyon jól kerestünk, amíg ott a vágóhidi éledbe dóugosztam. Tudnillik két pengőü vót egy márhavágás. Ugyanakkor egy napszámos ember, aki elment nemtom mék parazgazdákhöz, ugye hát vóutak itt oja gazdák, hatvan-nyócvan-száz hót főüd. Ugye ijen birtokosok vóutak, tisz, tizenöt, húsz embert vittek kapáni. Két pengő hatvan fillér vót a napszám. De ugyanakkor három filér vót két tojás, néty filér vót ety kiló kenyír, néty pengő vót egy mázsa búza, tizenhat filérér kapott ety kilóü pörköltnek valóü húst. Mer ugyi hét-nyódz gyerek vót, és a napszám mek hát nem vót ojan túl sok. Hát az a szegínyasszony bejött a mészárségbe, tessik mán adni öt kiló márhahúst. Nem baj, akármijen apróü, ne legyik benne sok csont. Hát hányan teccenek? Had gyerekem van. Mer abba az időszagba nem vót terhességmekszakítás meg magzatelhajtás. Ha terhes lett, meg is szűlte a gyereket. Hat, hét, nyóc, kilenc, tíz ecs családba. Csak ne legyik benne sok csont. Elvitt öt kilóü húst, fizetet nyóucvan fillért. Vett egy ötkilós kenyeret, húsz filér. Níty filér vót kilóüja. Mék csak ety pengőt kötött el. Ugyanakkor, ugyanakkor egy márhavágás vót két pengőü. De abba az időszagba itt ebbe a debreceni vágóhidon it vóutak ezek a zsidóü mészárosok. Nē vót velek probléma, úriemberek vóutak. Én könyvéltem mindég, a csoportba négyen foktunk össze. Én könyvéltem, hoty kinek. Szóval ezek kóüsere váktak, és

mink vártuk a márhát nekik kóúsère. Csak eszt ezerkilencszáznegyvenháromba ez betiltották, állatkínzásnak vették, mer ugye a jóúszágot le kellett kötni, a négy lábát összekötni, ugye a fejt kifördítani neki, és jött a sakter ijen késsel, és ugye addik kellettett, az benne van a Tálmudba, mán a zsidóu biblijába, hogy akkor kóúsèr, ha a kést addig nem veszi fel a nyakárul, amik csontot nem ér. Ez benne van a Tálmudba. Hát ugye kifördítettük a fejt, odament, másodig gégeporcnál a zsidó sakter élvákta a nyakát. A többit asztán mink csináltuk. Na de ezek ám, ezek a zsidó emberek ám mind ojanok vóútak, hogy ' például: Lacikám! Hány darab márhát vágot nekem a héten? Húszat. Mennyivel tártozok? Negyven pengőü. Tessék parancsólni, it van ötven. De tisz pengőér attak ety pár ojan frankó duplatálpas vágócsizmát, hogy öt évig nem nyútt el. Hát fillér, három fillér, néty filér vót ety féldeci pájinka. Tizennéty filér vót egy liter prima bór. Hát én nem nagyon ittam. Ritkán, néha egy, egy ' háromcentest. Vóút valamikor régen ez a fenyőízű, úgy neveszték, sötédzölt színű apszinpájinka. Nincsen már. Az ijen likőr vót, de mégiscsak vót ety kis ereje. Viszont én ingyen kaptam. Hotyha félmentem a Kati kocsmába, mèrt Szüle Zoli bácsi vót a Kati kocsmának a tulajdonossa, és úk üzsbe főszték a pacálpörköltöt. Na most, vót neki két asszonya, aki mekpuculta meg mekfőszték. De a csendőürok oda kötötték a lovat, a rendőürok kerékpárral, óútok áltak, és jöttek pacalt enni. Nem krumpli meg, egy ijen tányér jóú erőspaprikával, szaftál, az asszonyok valahogy egy ijen csalamádéval, meg ety kis téjfellel, pörkölsaftál, két-három kanál lisztel összekavarták, mikor kiesz vót, összekavarták. Ojan finomak vóútak. Csípőüs erős paprikával. Hát, nem bírtam megenni, annyit kaptam. De én akkor se, szóúal nem, nem vótam riszeges, nem. Járhattam vóna fel, mer kaphattam vóna annyi italt ' Zoli bácsi/tól], az nem kellett. Na de mondom, abba az időszagba vártuk eszt a sok kósermarhát. A legjobbbat szerették a zsidóemberek. Aszt a hároméves, gyönyörű szép hústömeg üszőüket. És hát abbúl attam ety-két pacált. Hát nem vót érdekes, mer nem kellettett. De abba az időszagba nígyen, vóút ojan nap, hogy négyen leváktunk száz darab marhát. Ez ety héten három nap előfordúlt. De utána nyócvanat, hetvenet, hetven-nyócvan ez, ez vót a napi dolog. Na de kéit pengő vót egy marhavágás. Na de viszont ám míg, egy napszámos embernek vót a napszámja két pengőü hatvan filér, vagy jóú gazda vót, amejik két pengő nyócvan fillér napszámot adott. Mink mek kerestünk ötven pengőt naponta, meg negyvenet. Hát teccik tudni, hogy micsoda bórzasztóú, szóúal, külömp-ség vót ugye. Hát, hogy mid dóúgosztunk, hát arrúl ne izz be[*széljünk*], minket nem hajtottak. Mink saját magunk hajtottuk magunkat. Mink szászkilós negyed marhával mink futásba jártung be a hűtőbe. Kaptuk, vittük, futás, gyerüng befele minél hamarabb, hoty tuggyunk, tuggyunk túl lenni rájta. És reggel négy órakor nyílt a hűtő, öt, de még ezir a két pengőér nemhogy be kellett hűtőüzni, hanem még reggel négy órakor meg a hűtőbül ki kellett hòrdani a hátunkon a hússokocsirá. Ez benne vót ebbe a két pengőbe.

Arról tessék beszélni, hogy a hűtőzés mi volt ?

Hát ugye az a hejzet, hogy, hogy nyáron egy az, egy az, hogy a léigy. A légy ugye ez, ez ' kinyezs dolog, mer a[z] üzleteket is annyira mindenki ellátta evvel a szúnyokhálóval, hogy lehetőleg ne, mer a légy mekköpi. De mekköpheti ot kint a vágóhidon is, amíg a hűtő nyílik oszt ot van sörba. Ugye ez a zód meg ez a kék. Na de most ère, hogy jóú, ère vigyázunk, ellemben kint a vágóhidon vót a vágóhidi hűtőü. Ugye minden százötvennyóc hentes üzletnek mán mészáros üzletnek, százötvennyóuc üzlet vót a negyvenes évegbe Debrecembe. Na most ennek mindegyiknek vót egy vágóhidi hűtője. Ha sèrtést vagy marhát vagy borjút leváktak, oda be. Az ot vót egész éjszaka. Tizenöt fok hidegen hűtöttük, és utána öt fokon tártották... Na, de mikor bevittük az üzledbe az árut, hát ugye reggél, reggel bevitték a frissáru hűtőbül, fölbontották, egész nap árut. Ami megmaratt este, aszt mán nem a vágóhidi hűtőbe vitték vissza, hanem ha vagy ojan vót, hogy na, ez mán nem tőükére megyen, hanem nem tudom én, hát tőcsük ki kölbásznak. Frissen, nem akkor má, mikor má félig romlott az áru, hanem frissen. Ami meg ojan vót, hogy ugye gyönyörű szép márhacomb, felsál, fartő, lapocka, rostéjos, bélszín, hátszín, s ha megmaratt, akkor beraktuk a hűtőbe.

Azt úgy nevezték, hogy hűtő?

Hűtőszekrény.

Milyen volt az?

Hát körülbelül ety hűtőszekrény ojan vót, mint mongyuk ennek a három üveg része *[mutatja]*, körülbelül ijen magas vót, le főüdig. Mindenütt ' hát kétféle nyílt az ajtaja. Na most ' bent ijen vas rúdak vótak, ahova lehetet szépen horoggal, es-horoggal szépen fölaggatni a húst. Sőt, még egymázsba is lehetett akasztani félíg. Na most így vót a tetejin a jéktartáj, és ez végig lejöt körülbelül így a föttül mint az ajtó. S ot vót benne a, a vízpartáj. Asz ki vót vezetve belőle ijen részcsapó és hát egy, egy ijen hűtőszekrénybe be lehetet pakolni háromszáz kiló húst körülbelül.

Másképp nem nevezték azt?

Jékszekrény... Hát vót aki így, hogy jékszekr[ény]. Ted be a jékszekrénybe, ted be a, vaty hűtőbe vagy jékszekrénybe, szóval ez a két elnevezésre tudok emlékezni vissza, mer hát a jékszekrény, az is ráillik, mert ugye tulajdonképpen jékszekrény. Mer a jég ugye az benne vót, és az, asz fatypontik hűtött. Hotyha hűtő hát akkor, mer abba hűtötték a húst.

Hogy működött a jégszekrény?

Hát a, úty, hogy vót egy lejtra, és a tetejire föl lehetet menni. Fönt a tetejin vóut ety körülbelül egy ije, mint ez a kocka rész itten *[mutatja]*. Vót egy vastag ajtó, aszt arról le lehetet szépen fordítani, és hőták, jegeskocsik vóutak. Ugy neveszték, hogy ijen stráfkocsi. Két nagy, mikor mekpackolta jéggel, hát az vóut negyven mázsa, amit rápakót. Kéjt hatálmazs gyönyörű lóval vitték, ponyvával leponyvázva, hogy ne ölvaggyon a jég a melegbe, mer meleg nyári napok hármincöt-harmincnéty fok meleg, hát mikor mennyi vóut. Hát ugye vitték húsos kocsival, és akkor meg üzletek, szinte majnem egymást érték, s akkor ugye ment oda, megált az üzlet előütt, Szabados úr! Hány tábla jeget hozzak? Nézze meg a hűtőt. Kapta a létrát, fölment, esetlek ha fel vót akaszva, letörte, néty tábla jég. Tessík kérem beletenni. Mennyit fizetek? Hát fillérek. It van, igyon ety féldecit vagy ety sört vagy valamit. Szóval így, így ment. És minden áldot nap tele lett a hűtőszekrénynek, úgy, eszt neveszték sípnak. Hogy ijen alakú vóut, és ott ugye lejött a jég egészen a vízpartáj fölé. Na de hát esz két ódára teccik tudni, hát ijen rozsdamentes, egy jóü miliméteres vagy másfél miliméteres plé. És még, még azon is vóutak furva jukak az óudalán, útyhogy asz két óudarra az reggélre mekfagyod benne szabájszerűen a hús, ojan vót. És ugye nem kellett a létytül se féltetni, meg, mek szóval hát hidegen tártotta...

Amikor olvadt ez a jég, mi lett belőle?

... Jégvíz, jégvíz. És hát aszt montam éppen, hoty kiöntött, szóval kiengettem a csapot, és asztán hát ugye én az uccára vagy az udvára... Nem használtunk mi semmire, hát jégvíz vót, de hideg víz. De viszont ki kellett engedni, mert ugye fojamatosan az úgy mindik csepegett. Ugye egész éjjel, egész nap. Este, miko bezártunk, akkor kiengettük, vót másfél vedér víz, vaty két vedér víz...

Tessék azt is elmesélni, hogy mi történt egyszer ezzel a jégvízzel!

Hát az, hogy este mán zárás után vóutunk, és hát jóü idő vóut, meleg vóut, hát hűtőszekrényből minden nap le kellett engedni a vizet, és énnekem meg dóugom is vót, mek hát valami randiütyféle is lehetett. És nem léjptem ki az uccára. Asz kellett vóna, hoty kilépek az üzletajtón, hanem bentebb egy jó méterrül. Hát egy vedér víz, hát énnálam annyi vót, mintha egy díjohéjad dobok ki, hát mekfoktam, aszt kiváktam, hoty had mennyen arra, hűti a, az üzletnek az elejét lefele a víz. És pont akkor az üzletajtó elibe, pont akkor léjpett oda egy mennyasszonyává karfogva egy, ety katonatiszt. És hát, jàj, bocsánat, elnézést, hát most, tessenek. Röktön jött a főnök, mi törtint? Hát mondom, sajnos mektörtint. Hát a jégvizet öntöttem ki, és leöntöttem. Tesseneg bejönni lakázsba, minden, hát ugye, mi csinájunk? Hát,

nőü, nőü, hát a menyasszont ugye átőütösztetni, de a katonatiszt a Poroszlaji úton lakott, a menyasszó meg a Magozs Györty téren. És el kelet mennyek, és a szülejitül egy-egy öltöny ruhát, egy-egy öltöny katonaruhát elhozni. Szóval hát ennyi, ennyi vót. Uriemberek vóútak, aszt monták, semmi. Mektörtint, nem kell érte bántani, aszongya, eszt a fijatalembèrt. Semmi baj, kibírtuk. Átőütösztek, minden, a ruhát hazaszálítottam, és ē vót intézve...

A felvétel 1999. március 9-én készült.

Az adatközlő Lajos Gézáné Szabó Margit (1923, Debrecen). Református vallású. Nem járt iskolába, írni-olvasni nem tud. Hihetetlenül nehéz sorsa volt, egész életében cselédként, segéd munkásként dolgozott. Egyik fiával évek óta a debreceni Pallagi Úti Idősek Szociális Otthonában lakik. Betegsége, rossz kedélyállapota miatt nehezen vállalkozott a beszélgetésre.

Beszéljessünk az életéről, a legkorábbi emlékeiről!

Hát a lekkorábbi ez vóut, hoty kilencéves koromba mán ugyi elmentem Pongor tanácsos úrhoz mint cseléd, teccik tudni, bentlakóú cseléd. Ott attak ennem, mek kilenc pengőüt kaptam. És asztán ot vóutam hat esztendejig, hat év után változott a sorsom, akkòr már elmentem a cementipariba dóugozni. Legelőűszòr tíz éved dóugosztam a cementipariba, ott a Hámán Kató ucca sarkon vóut, ijen spaktolni, lapot tőűteni, csiszolni, mer azokat keletet csinálni. Akkor kéjccer mentem fěrhez, az egyyk ember öngyilkos lett, mék hatvanhadba. Sàjnos! Akkor annak az édes tesvíre szintén öngyilkos lett, itten a fejít levákta a vonat. Aláment, mert álítólak fěrhez ment, oszt nem let csalággya. Szóúval elík keserves életem vóut, eliggé világosan. Utánna tizenkét éved dóugosztam a kűműves hatvanety per egynél drága, hatvanety per egyy. Akkòr, mikor a tizenkét év lejárt, hát ot laktunk hátul a Dobozí vagy nem Dobozí, tessék mán várni, Pallagi út ety szám, Pallagi út ety számba egy ijen szűksíglakázsba, itten a, a Göcs háta megett. Ot laktam tízékéjt esztendejig. Tízékét év után, akkor elmentem dólgozni szintén. Hát elík keserves vót az életem, mèrt nagyon sokat kellett ' dógozni, mèrt a gyermekeimet tartani kellett, szegíny jó anyámék vigyásztak a gyermekeimre és keserves [!/] kòszt fèlneveltük őket. Csak az a bàj, hoty szèrteszíjjel mentek...

Hány gyereke van?

Hét, hét ilőű. De van ojan, akit öt éve, hat éve se láttam. Sàjnos! Akkor ējöttem, ide tessék hálgatni, onnet raktunk [!/] ki a vagonokat, Nagyállomásnál meg összevissza, így aszt sztreknek híjták a sódert, cementet, dóugozni. Térgyemrűl lement a bűr, keservesen, meg a kezünk tiszta izé vót, muszáj vót mivē foglákozni. Na és ējöttem az Apafi ucca középszakiskolába mos legutóúbb. Az igazgató néni, álgya meg az Isten Móúnárnéjt, ojan nagyon jóú vót hozzánk, mer hogy ijen csóúró életem iltem, ott oszt kijárt nekem Hámán Katóú ucca ötvenhat számba egy nétyszobás lakást. Akkòr hàrmincezer forintot kellett azér a lakásér beugróót fizetni. Hát igaz, hogy nem tuttam kifizetni, asz mekcsináta Móúnárnéj, hogy a gyermekeimet, mer kint ott a Nyúlasanál [?] a baragba Tóút tisztviselőű úr ot vót, és fēvette, hogy a gyermekem álamí gondozásba van, teccik tudni, és így nem let csak tizennyóucezer forint, tizennyóucezer forintot fizettem. És hát elík keservesen tētek az időűk, múltak, akor a Hámán Katóú uccaji lakázsba laktam vaty tizenhat esztendejig, de elcseréltem kissebre. Ot kaptam mondom negyvenezer, hetvenezèr forintot, meg ety kisseb lakást, kint a Görgéji ucca hat számba. Akkor a Görgéji ucca hat számot elcseréltem ide a Fonatos ucca öt számba, ety saját kisz szoba-konyhás lakásra. It hált meg az uram, már öngyilkossák tekintetibű. De tecik tudni, ojan roszt életünk vót, szájba vèrt, megverekettünk [!/] A, áj, ki akartam mondani, hogy mijen ipűledbe dóugozott. Ezeket a vaságyakat csinálta, ijen vasiparos vóut meg ' tetőűfedőű. Fēslette a sok píszt, osztán nem vóut, nem csinálta meg, megbűntettek ' bennünket. Lasankint kifizettem érte háromezer forintot még abba a világba, lassankint, és elmentünk ad egy [!/] hátha ot megbűntettük, evett, ivott, megvèrt, hajamnál fogva cibált. Oszt asz montam neki, hogy nem jóú ez így, hát ez bõrzasztó, amit te csinász. Oszt eccèr jóú kedvembe, igaz gyermekeked bezártam, elmentem utánna, oszt a Vasipariba, még it a Zőűtfába, a Szabacsság úton van az a Zőűtfá, utánna mentem, ot rendèlte meg az ebídet, vagy a vacsorát. Szóúadásűvegek vóutak fèlrakva ojjan nagy üvegegebe mint ez a kancsó, oszt rimánkottam neki, hogy ' hát ide hálgassá, léjty szives, nem érdekel engem, hoty te hun vagy, vagy micsinálsz, aggyál nekem ety kis píszt, had mennyek haza, a gyermekeimnek legaláb ety kis kenyeret tuggyak venni. Mit adott a jóú Isten, mindíg csak aszonta: Újél le, osztán várjál, várjál, várjál! Na, mán egísz este vóut, tíz óúra fele, igaz, mekkaptam a szóúadásűveget, oszt fűbe váktam, alapon. Beszakatt a

feje, ütöt elvitték akkor a kórházba ém meg ot marattam píz nélkü, ennivaló nélkü. Istenem, micsinájak? Keserves vóut az egisz éiletem. Útyhogy bórzasztó vóut, ahoty félñóttam. Akkor élcsereletem aszt a kis lakást ide a Fonatos ucca öt számba, és nem tudom, hogy mejik hóunabba vaty hanyadikán ot oszt öngyilkos lett a, ez a Balog Albèrt, öngyilkos lett.

Margit néni említette, hogy Pongor tanácsos úrnál volt bentlakó cseléd. Tessék már arról beszélni, hogy mi volt a munkája reggeltől estig vagy esetleg éjszaka!

Éjjszaka nem háborgattak, drága, egyáltalán. Hát ugye ott is vóutak nacs családok, hát tanácsos vóut, jóu, job hëjzedbe, bangba dóugozot a lánya. És hát naty pínz vóut akkor kilenc pengőü, és hát micsinájak, hát regeltül [!] estik takarítottam, dóugosztam, mostam, mosogattam, ami kellett, aszt csináltam csak, vagy ami, íccaka nem háborgattak, mër vóut egy ágy, lefeküttem, aluttam reggelig.

Reggel mikor kezdődött a napja?

Hát má hat órakor mekkezdődüdü, drága csillagom, mër hotyhíják, mentek hivatalba dóugozni, és a fíjúk is a jányok is, mer vegyes társaság vóut, micsinájunk, mán útyhogy úk fëil nyóuckor élmentek, mink meg othon marattunk az öreg nénivel, vagy mán az édesannyával, és elég jól viselkettek velem szembe is, ennem is attak, nem vóut panasz drága, útyhogy elég vóut így, mi csinájak tovább.

Mit csinált reggel?

Hát a takarítással kesztük meg, eccër takarítottunk, eccër mostunk, asztán főüstünk, akkor ebidet hòrtak a Bikábúl, azír írte kellett nekem járn, asztán hát igaz, ami igaz, hogy ot kóustoltam meg a rántod békát is, mer még ojan is vóut, a combját, ém meg aszittam sít csirke. Ki tutta aszt, hogy micsoda. Szóuval, hát nem tudok többet mondani, drága. Mer eszembe se jut, magyarán megmondva. Meg mit mongyak még?

Hogyan takarítottak, milyen takarítóeszközök voltak akkor?

Jaj, hács csak kézzel mindent, kézzel kellett még akkor sepregetni, takarítani, porszívóúzni, lapátolni, ami, ami szükséges vóut. Asztán vóut neki ott ety kërtye, aszt a kertet izs gyomlátuk, takarítottuk, vetemínyesztünk. Hát micsinájak, amit kellett csinálni, csak aszt, nem tudok többet élmondani drága.

Hogyan mostak?

Teknőübe drága, teknőübe, és réigi házi szappannál, amit úk főüstek, avvål útyhogy nem valami nagy izé vóut, probléma vóut, mër nekik vót, ide tessék hāgatni. Akor [!] élmentem a Szabóú rendőr alezredeshez dóugozni az Ajtóú ucca tizenkét számba. Ot is ugyaneszt csinátam, de az is öngyilkos lett, mer megbüntették aszt a Tóut [!] tisztviselőüt, útyhogy az is jóu bánt velünk, mer szegény anyáméknak küdü ety kis ennivalót, amír a gyerekekre vigyázott. Útyhogy nem vóut ojan naty probléma. Csakhát nem úgy vót, mint mos, kedves. Csak másab vót a régi időügb, akárhogy dóugosztunk, de csak job vóut...

Margit néni! Régen mit ettek, mit főztek?

Mink? Hát mink is főüstünk, drága, galuskát, targonját, paszújt, krumplit, ami jöt sörba.

A galuskát hogyan csinálták?

A krumplizs galuskát? Kinyútottuk a tisztát, drága, így a. Hát igaz, hogy nyútóutáblánk nem vóut, így az asztál tetejin. Osztán a krumplit mekfőüstük, jóu mektörtük, meksósztuk ety kicsit, és jóu krumplizs galuskát ettünk. Nem sok, nem vóut úty kétféle, csak etyféle, mert örültünk, hotyha etyféle vóut, az az igasság...

Tàrhonyát is csináltak?

Tàrhonyát? Hát aszt a bóudbúl vettünk, ide tessék hàlgatni, tàrhonyát aszt a bódbúl vettük. Öregen mekfőüstük, aszt is ijen krumplisra, útyhogy elég jóv vót, nem vót semmi panaszkodunk. Útyhogy ezeket: paszújt, borsót, ami sikerült, ami jött.

A paszulyt hogy csináltak?

Hát rántva, berántva, drága. Előüször is ugye a paszújt hazavittük, a pijacon ha megvettük, osztán megválogattuk, megmostuk, fétettük a fazígba, főüstük, utánna csinátunk rántást lizbúl, és egy, hát ety kizs zsírral meg margarinnal, mikor mi sikerült, vagy zsír vagy màrgarin, ami vót, avval mekpirítottuk a rántást, oszt rátettük vízzel, természetesen. Útyhogy azokat eszegettük, elég keserves vót, de hát mégis jóullaktunk azír, drága. Mit mongyak még, drága csillagom, tessék kérdezni!

Pongor tanácsos úrnál mit ettek?

Hát mindenfélit, amit a naccságos assz mekfőüzött, mer akkor még naccságos assz vót, és hotyhíják, meg asztán ebídet hordattak a Bikából, útyhogy mikor mi vót adagba vagy elkiszítve...

Margit néni! A szüleire hogy emlékszik? Van emléke róluk?

Hát kéjpek vannak, képe megvan szegény jóv anyámnak is, apámnak is. Útyhogy ezekrül csak, amúgy nem. De ojan szigorújak vótak, hogy ' ha nem mentünk haza bizony amire montuk, elengettek tekeregni, magyarul megmondva, de nem mentünk haza bizony, jóv megvètek. Vót ojan eset, hogy úty fűbe vágot szegény jóv anyám az üveggel. Apám ijen hàjcsár ember vót, oszt faluról falura járt, vitte a jóuszágokat a bitangistállóba. Akkor [?] tívettünk el eccer, mer élvitt Újfaluba éjngemet is.

Mi az a bitangistálló?

Hát ijen màrhákat od befogattak, a Betlen uccán vót ez a bitangistálló, úty híjták.

Milyen marhákat?

Jóuszág[okat], lovat meg, meg rendes teheneket, amit megvett a kereskedő, teccik tudni, Fiser úr, zsidóv vót igaz, asz kereskedőv vót, apám mek hazahòrta nekik vaty haza kellettèt hàjtani. Asztán eccèr bement a tengeribe, megette a tengerit, hát el kellettèt onnét tününk, de jóv vót vele elmenni, mert az országútnak a két rísin, az árok mentin vótak szilvafák, díjóufák, útyhogy lehetet szedni, nem bántottak bennünket írte... Nem vót rossz.

Ki nem bántotta?

Séjinki az uccán, meg aki mindenki, lehetet szedni. Mentünk akkor evvel a fíjával, mán, aki idebe van, a fíjammál, nagyon sokat émentünk doboszt [!] szedni, ijen, az erdőübbe jártunk, hegyekre félmentünk, makkot szettünk, akkor ű az behòrta, egy bizonyos hejre le lehetett adni, akkor azírt is píszt kaptunk. Útyhogy elég nehéz vót az életünk, de hát micsinájunk. [Ezek későbbi események!]

Az édesapja mit dolgozott?

Az ídesapám, hàjcsárnak híjták abba az időübe ezeket, hàjcsár vót, és a bitangistállóba, hotyha eltívett egy jóuszág, mer othatytuk, meg eltívett, akkor mekkerestík, és ide lehetet leadni a Betlen ucca, asziszem tán hetvenhat számba kerestük ot. Meglèlte a gazdája, hát igazólni kellettèt, hotyhát ű vette meg, és apám csak ijen hajcsár ember vót, oszt asz hoszta haza a gazdának. Nem a gazdának, hazahoszták a bitangistállóba, és leatták, és a gazdája ment írte, hogy ő igazólja, hogy igen aszt ű vásárolta a többivel együtt, és az meg a Böszörményi út hetvennyóuc számba lakott az a Fiser, aki megvette, aki kereskedő vót.

Mit jelentett a hajcsár?

Háát, ha én aszt tudnám, hogy mit! Nem tudom úty fēvilágosítani, drága, mèrt még magam se tudom, mit jelentett akkor az a hàjcsár. Szóuval mondom, ijen, a kereskedő amit megvett, ű aszt hazahozta. Izé, bizonyos píszt is attak írte neki.

A bitangistálló kié volt?

Hát csak az álaméi, vagy nem tudom én, ki ríszlegelt egy ijen nagy, naty területet, ahon befogatták ezeket a jóuszágokat, teccik tudni, oszt ēvittik mán a gazdája, aután oszt hazavitte édesapám, neki...

Margit néni, maguk tartottak állatot?

Neem! Sose vóut, mék csak ety tyúkunk se, drága. Nem vóut soha, soha íletüngbe. Ha vettünk valamit, ety kis csírkeszárnyát vagy ety kis csírkehátát, aszt csak a piacrúl. Nem, mer még annak is örültünk, néjha. Nem, nem vóut jóuszágunk egyáltalán. Sájnos.

A régi házukra emlékszik, ahol született?

Apafi ucca hatvankilenc számba születtem, drága. Ot laktunk hàrmincnyóuc éivig a Dijóuszegi házába, az egísz család. Oszt utána jött ez a bombázás meg ez a háboru, akkō mentek el szeginy jóu anyáméjk. Nem vóut ojan rossz éjletünk, mèrt ott is, bejöttek azok a ruszkik vagy mik, a szovjetek, akkor éjdesanyámat mektették pijacra járónak. Teccik tudni, jöt velünk a főjnökembèr vagy a vásárlóu, mentünk utánna, oszt hosztuk. Mek hogy ot vóut az Apafi-malom, ot a Apafi-malombúl hōrták nekünk a lisztet, hoty süssön jóu finom kenyereket. Útyhogy attak szeginy jó anyámnak, még ílt, hoty süssön, oszt legyen lisztünk, az Apafi-malombúl hoszták ōjuk. Utyhogy elik keserves vóut ot is, hād dóugozni kellett írte, mèrt mondom, mentünk utánok, pijacra jártunk, amit keletett, meg vittük utánnok, meg megvettik. Az Apafi ucca hatvankilendzbe laktunk hàrmincnyóuc esztendejig, útyhogy ot nőüttünk fel.

Hogy nézett ki az a ház?

Az Apafi uccaji ház? Megvan még most is, habár ot laknak még benne. Utyhogy, hát nagy udvár vóut, bunkèr vóut a közepibe, még bunkert is csináltak, útyhogy Gujás főtanácsos úr lakot ott. Akkor Gujás ēmenekült abbúl a házbú, hogy ezeg bejöttek, akkor otmaratt, osztá bekōüttösztek oda a szovjetek, egy udvárba laktunk. Szeginy jóu anyám azír sütötte nekik mindig a kenyeret meg a lisztet.

Maguk ott hol laktak?

Ety szobakonyha, igen, külön ety szobakonyhás lakázsba laktunk, a család, apám, anyám meg a tesvírejm, még akkor megvóutak mind. De most oszt, mondom, nincs senkim nekem, egyedül éjn vagyok a világon, mek csak, meg a tesvírejmnek a gyerekeji. Mondom, ahosz szoktam elmenni. Azok adnak ety kis ennivalóut.

A régi berendezésekre hogy emlékszik?

Háát, drága csillagom! Szálmasurgyék vóutak, kimentünk a határba, mektōüttöttük, megdugdostuk ety fávál, bevittük, beletettük egy ijen dikóuformába vagy vaságyba.

Hogy hívták?

Vaságy vagy dikóu vaty kanapéi, még ojan is vóut, kanapé. Útyhogy rigi, nem ijen modèr bútorok vóutak, nem ijen ízéjk. Hát ijen vaságy vóut. De jóu vóut abba az időübe is, jóu frisz szálmát, nem is kellett [más]. Jóu vóut, nem vóut rossz. Így íltüng, drága.

Milyen volt az ágy?

Hát mondom, hogy ijen, hogy mongyam, saját magunk az èrdőübúl vittünk fát, oszt nígy lábat szegeltünk, mek két, hát nígy óudalát is csináltunk, ijen, ijen, mint ennek is van ódala [mutatja], hotyhíják. De mink szegeltük aszt, hozzászegeltük, kikötöttük, éjs abba tettük a szálmasurgyét, betakartuk egy rongyál vagy lepedőüvel, amink vóut, oszt azon aluttunk. Ide

tessék halgatni, vót úgy, hogy három-négy, négyen is aluttunk egy ágyon, mēn nem vót olyan sok belőle. Három vagy négy ágy vót, osztán vótunk nyócan, azon kellett aludni.

Hogy aludtak?

Hát keresztbe-kasul, nem egymás mellett hosszára, hanem keresztben, így lábunk lefele. Hát vót úgy, még mikor kisebbek vótunk, hogy a lábunk nem is írte a födét, vagy a födét írte inkább, mint a lefekvist. De azír csak kibírtuk. Muszáj vót.

Mivel takaróztak?

Pléjddel, pokróccal, ami vót, ide tessék halgatni, ilyen lúpokrócok vótak valamikor régen, nem úgy, mint most. Mos pléjdek vannak, meg mit tudom én, mi.

Milyen volt az a lópokróc?

Hát szűrt is, meg, meg mit tudom én, nem ilyen divatos vót. Mēn most is van szettérbe is olyan, améik szűr, van, améik nem szűr. Van, améik finomabb, van, améik jobb, gyapjúból is van. Útíhogy nē vót nekünk akkor ilyen, ijesmí egyáltalán nem vót..

Hogy öltözködtek?

Háát, egyik a másikat fēvette. Mer még akkor nē vót ennyi rengeteg [ruha]. Nē vót. A nagyobbaktól a kisebbikre mindig rámaratt. Hát ami igaz, bugyogót sose hōrtunk. Mēn nem vót, nem vót, nem. Nem szígyen, de nem vót. Hát keservesen egyik a másíkról, meg bizō vót olyan is, hogyha ki akārtunk menni a jégre csúszkálni, fadarabot kötöttünk maddzaggal a tálpunkra. Nem vót cipōnk se, egyik a másíkéba járt.

Mezítláb?

Mezítláb, mezítláb, mert muszáj vót, drága, mer nem vót mit tenni. Hát abba az időbe se lopni, se kiregetni nem, mer nem nyútnak senkíjéhe, míg nem attak, vagy nem atták ide, addig nem. Útíhogy élík keserves vót abba az időbe.

A felnőttek hogy öltöztek? A szegények?

Háát, ide tessék figyelni, hát vót, vót szegényeknek egy ' pendejek, má, hogy esz kē mondani, mekkötötték így maddzaggal a derekán, asztán fejürről mek fēvettek ety szvettert vagy egy blúsz, oszt kíz vót az egész őütözködís. Nem nagyon vót abba az időbe, drága, élík keserves vót. Nem őütözkötünk így, mint most.

Hogy öltözködött az édesanyja? Mit hordott?

Hát mikor mije. Mosőnőü vót máskülömbe, kapogatott ' sokat úri házaktól, úri házaktól, drága, nagyon sokat kapott, ruhát. Ruhafélíket. Azogba jártunk. Nem baj vót, hogyha tálpunk írt vagy a sarkunkig, mer hát más nem vót, asz kellett felvenni még abba az időbe. Nem úgy vót, mint most, hogy mindig őcköltek meg vártak, mer szegényeknek dōugozni kellett, muszáj vót nekik menni...

Akkor hogy is öltözködött az édesanyja?

Mondom, drága csillagom, hogy vót egy ruhája vaty kettőü. Nem tudom, mindik cserélte, mer mosni mostunk, falúggal pēnyéből főüstük a ízéit is, pēnye vót a lúg, a mosóyszerünk, mer nekünk nem vót szappanunk sajátos.

Az mi volt?

Pēnyelúg, drága, amivél tűzeltünk, fábúl, és annak a ízéit felöntöttük vízzel, és a levit leöntöttük, oszt abba mostunk, drága, csak azír, hogy tiszták legyünk vagy jószagúak. Osztá vót a Szabactság úttján egy mífürás, úgy híjták, hogy Mífürás. Jártunk oda mosni, belefekütnék a vízbe, ott fűdgettünk, és ott vittük a cuccot a hátunkon, kimostuk, mekszaratt a kerítésen, addig a vízbe vótunk egy bugyogóba vagy egy gatyába, oszt úgy, úgy nőütnék fel, drága. Elék keservesen.

A fiúk hogy öltözködtek?

Hööö, csillagom! Vóút nadrágjok, gatyájok, hát, mit tudom én, mik, ingjek, amit szegény jóú anyám kapott, azogba öültösztek azok is, mer nem vóút más, nem emlékszek tovább, töbre... Lábokon óucska cipőű, améik nagy vóút, nagy vóút, améik kicsi vóút, kicsi vóút. Az a kissebbiknek vóút jóú, a nagyobbik a nagyobbiknak vóút jóú. Hát nem vóút [más]. Ami óucska hommikát kapott, szegény jóú anyám, mer mosóunőű vóút, az, az, amit attak. Ezek vóútak, csillagom.

A férfiak hogy öltöztek?

Nadrág vóút ràjtok, meg gatyá. Mejiknek kicsi, mejiknek hosszú, nem aszt figyeltük, nem aszt nisztük...

Télen mit vettek még fel, ha hideg volt?

Ööm, méik sokszor ki se mentünk, ide tessék hãlгатni. Hotyhíják, hát nem vót akkor még abba a világba, mint most, hoty téjli kabát, meg ez az, mint most. Egyik a másikét, hotyha vagy az egyik ment èl, vagy a másik, csak úty tuttuk, nem vóút más. Nem úgy, mint most. Mos téjli kabátunk is külön van, hãl Istennek. Útyhogy egéjsz más...

A tisztálkodásról tessék már mesélni! Reggel mit csináltak?

Megmosdottunk, vízbe, lavõrba, teknõűbe, pléteknõű vóút, pléteknõű meg nagy lavrok [!] vóútak abba az időűbe. Azok is alamíníom lavrok vóútak, nem ijenek, mint most, hogy ijen műanyagok. Útyhogy megmozsdottunk, felõütösztünk, oszt ki rászette aszt a kis köcéjt, mer úty híjták, ety kizs gúnyát, mentünk, ki merre, amerre láttunk, összevissza.

Mi volt az a köce?

Háát, ide tessék halगतni, ije ruhaféle let vóuna, de hát úty híjták, hoty köce. Jóú vót abba az időbe...

Ünnepeken hogyan öltözködtek?

Ugyanúgy, aszt vettük fel, ugyanúgy, drága, ne vóút mibe felõütözni más. Nem, ünnepeken is. Útyhoty, ha mongyuk a fijúk a jányokat locsolták abba az időűbe, akkor csak vízzèl, kivíttek oda a vízhez, mekpancsoltak vaty pediglen egy veder vizet a nyakunk közzéj váktak, oszt kész. Nem csinátak mást. Így locsolkóúttak abba az időbe. Nem ijen kölni vízzèl.

A régi húsvétokról tessék mesélni!

Ha éin asz tudnám, hogy mik vóútak. Még abba az időűbe nem vóútak ijen kifestet tojások. Nem vóút ez a nyuszi tojás meg ez a húsvíti tojás, mint most van. Örültünk, hotyha ety karéj kenyeret attak abba az időűbe, az is nagyon jóú vóút. Asztán ojan csóuróú szegínyek vóúttunk, hoty se olajunk, se zsírunk nem vóút, hanem szegény jó anyám, nyugoggyík ' bikíbe, ety kis vízbe belemártotta a kenyeret, oszt ecs csep kis cukrot rászóúrt, kéjsz. De még akkor vóút ez az imflázijóús [!] péjnz.

Milyen?

Imflázijóús, imflázijóús péjnz, abba az időbe, kíg-zõűd. Kíg-zõűt píz, csak úgy ösmèrtük. Akkor attak jegyeket, jegyeket, szappanjegyet, kenyírjegyet, zsírjegyet, mán akkor kaptunk màjt kéjsõűb jóúcskán, és ki vóút szabva, hoty kinek mennyi, negyven deka kenyír járt egy napra. Útyhoty csak azokat osztottág be, úty tuttunk enni, nem vóút több. Sárga píz is vóút, kík píz is vóút, kis pappírpízek vóútak, ennél nem vót nagyob, csak imflázijóús píznek híjták abba az időűbe.

Milyen színűek voltak?

Kék, zõűd, sárga, mit tudom én még a másikat. Nem jegyesztem én meg, én kezembe nem nagyó járt az a péjnz. Csak hát csak job vóút, mert híjába imfulázijóú vagy imflázijóú vóút, de azokat a kis jegyeket kiatták, osz kikaptuk ezeket a hotyhíják pész, legalább.

Milyen jegyre kapták?

Hát csak egy, egy jegy, ide tessék hálgatni. Hád bilétának híjtuk mink, mink ' bilétának híjtuk abba az időbe eszt, mer e vóut a neve, hogy biléta, ěre atták ki. Fĕmutattuk, vittük a izĕbe, a hogy mongyam, a festĕkesüzledbe, mer ottan a Csapóu uccán az a naty festĕkesüzlet ot vóut, ot kaptuk ki még abba az időbe ezeket, mindent.

Mit lehetett ěrtük vásárolni?

Hát szappant kaptunk, zsírt kaptunk, liszt, hát lisztet kaptunk, ugyi rántásnak kellett ' mek tisztnak. Hád másra nem emlékszek.

Ez mikor volt?

Jaaj, hát nem tudom. Mikor vóut az az imflázijóus idő? As se tudom megmondani, hogy méĕk esztendőbe vaty hogy vóut. Nem tudom, iskolába nem jártam, hát nem tudom megmondani.

Akkor hány éves volt?

Ööm, mán ěn lehettem akkor tizehárom, tizennég vaty tizehéit is. Nem tudom bisztoson... Utyhogy nem emlékszek tĕjesen ezekre az izĕkre, mer nem ősmerek ugy a hóunapokat meg a napokat, teccik tudni. Nem tudom úgy megjegyezni vagy úgy ělmondani sörjába, mert nem emlékszek vissza rá. Elĕg nehéz vóut, annyit tudok, az bisztos.

Margit néni, vegyük már sorra az ünnepeket! Az előbb a húsvétról tetszett mesĕlni. A gyerekek mentek locsolkódni?

Kíregetni, kíregetni mentek abba az időbe, mer nem vóut kölnivíz. Kíregetni mentek inkább, ide tessék hálgatni, oszt kaptak hun kenyeret, hun egy, hun egy valamit csak kaptak, mindig valamit. Mek ha apám, szegény nyugoggyíg béĕkivel, iĕ kis kosarakat, iĕen kis kenyĕrkosarakat kötött, oszt aszt kütte el a köĕköktől, hogy azír hátha adnak valamit. Útyhogy ezekre emlékszek csak... Szegény jóu apámnak is oĕa cipőĕje vóut, nem iĕen, mint most, hogy, hoty ki vóut vágva a feje, oszt rá vóut kötve a lábára, ety saru, úty híjták, hoty saru...

A karácsonyra tetszik emlékezni biztosan, milyen volt régen?

Hád a karácsony csak úty törtĕnt, hoty kijöttünk ide a Nagyĕrdőĕre abba az időbe is, mĕrt egy iĕen tujafát vagy mit letörtünk, hazavittük, osztá fĕldísztĕttük, de csak ĕres pappírral, ĕs pappírt csomagoltunk a karácsofára, pár szem dijóut rátĕttünk, kĕzs gyufaszálad belevertünk a vígibe, megált ráĕta. Ezek vóutak abba az időbe...

Templomba jártak-e?

Jártunk abba az időbe is, kĕletet menni, csak jártunk, ide tessĕĕk hálgatni, Kosut uccán a Vöröstemplomba, a Szent Anna uccán a katóulikus templomba, híjába reformátusok [voltunk], de bementünk a katóulikus templomba is. ěĕs nem vót azír semmi báj se, amír bementünk. A vízbe megmártottuk a kezünket...

Milyen volt a református templomban?

Bementünk a templomba, ide tessĕĕk hálgatni, ěĕs szĕtnísztünk, ot vóutunk egy jóu darabig, ety fĕlőurát vagy egy őurahosszát, elimátkosztunk, Mi Atyánk ki vagy a mennyegben, ezeket ĕs véĕge lett, othatytuk, mentünk haza. Többet nem tudok mondani, drága. Mit mongyak még?

Hogy emlékszik vissza, a pap mit csinált?

Hád fĕlment oda a póuзнára, vagy mi a csudára, ũ fent ált, fent ált, mink meg lent, lóuca, lóucák vótak vaty padok vóutak, padok inkább, ěĕzs beültünk oda, oszt ot vóutunk egy, mondom ety fĕlőurát egy őarahosszát. Mást nem tudok mondani, drága.

ěnekeltek is?

Igen. Hád ahogy a tisztelendőĕ úr megunta a szóulást, akkor ělénekeltünk, oszt vége lett, jöttünk haza, vagy mentünk haza.

Úrvacsorát vettek-e?

Nem kaptam éjn soha életembe, nem drága, éjn nem vettem. Nem tuttam se írni, se olvasni. Nem azír, mer később asztán már nem nagyon járkáltam. Templomba még mût héten is èlmentem, mikor kimentem a tesvéremnek a gyerekihe. Hát csak eltívettünk, templomba beníztünk, ide tessék hãlgatni. Azír a jóx Isten nem büntet meg, ha templomba bemegy az embèr.

Melyik templomban volt?

A Verestemplomba, drága, a Kosut ucca végén, a Kosut ucca legvégén.

Az újévre hogyan tetszik emlékezni?

Hát as se tudom, hogy mikor van az év víge, mikor van az eleje, mikor van a közepe. Nem emlékszek én úgy rá, drága. Nem tudom, nem tudom úgy èlmondani.

Fiatalkorában hogyan szórakozott, kikkel barátkozott?

Ha éjn āra visszaemlíkeznék, régebben. Nem tudom megmondani, drága. As se tudom, mi vóut abba az időűbe, vaty hogy vóut. Nem tudom, nem emlékszek én āra, drága.

Moziban mikor volt először Margit néni?

Moziba? Húú, van annak mán vaty húsz-huszonöt éve! A Meteor moziba annál a Csomóú? Vagy nem Csomóú? Hogy is híjták? Az èlső sòrba megengette, ott az èlső nítý sòrba beűjünk, csak úgy ingye. Hát már uty tizenhat éves vaty tizenöt éves fòrmán jányok, ez vóut a szòurakozásunk. Ha tehattük, èmentünk mindig megníztünk egy-ety filmet, de hogy úgy mit attak, as se tuttam, mit. Vóut, mikor mesefilm vóut, vóut, mikor nem mesefilm vóut, vóut, mikor egísz jóx vóut. Útyhogy azér nem kellett fizetni, mer beengedett az a Csomóú vagy az a fònökembèr. Mer az az övéj vóut az a mozi. Útyhogy egyebet nem tudok [mondani]... Hát megvan még az a mozi most is, de mos már csak a kinti izéit hasznáják, a kinti kãrzatot, meg a bejáratnál van egy ijen magoslati póuc, vagy mi. Ugy izélik meg a lóucákat vagy a székek hejit. Kiaggyák pár fillérekír vaty pengőűkír, vagy nem tudom, mijér.

Jártak-e táncolni?

Áá! Nem is tudok, íletembe se táncòltam. Nem. Se táncolni, se múlatni, se szòurakozni. nem tuttuk, hogy mi asz, hogy [tãnc].

A vasárnapokat hogyan töltötték el?

Hát vasárnaponkint is kimentünk, kijöttünk ide a Nagyerdõűre, más nem csináltunk. Itt elég jóx vóut, mer vóut álatkert, meg asztán vóut a vídãmpark, akkor is mentek a kisvasútak. Vóut, hogy ezzel tőűtöttük el a lektöbbet az időűt inkább vasárnaponkint, mer ne vóut más.

Kellett fizetni?

Neem, még abba az időűbe nem kellett semmijér. Útyhogy elég jóx vóut. Mos mán kel, nagyon sokat pedig. Szász forint egy belípőű. Útyhogy, ha megyünk is most, mostanába, akkor ott a kerítísen kívül megnízegettyük a jóxszágokat, ami van: öűzikék, bölömbika, minden... De csak a kerítísen kívül.

Milyen állatok voltak régen az állatkertben?

Van ot mindenféle álat, tigris, oroszlány, mackóú, vagy mit tudom éjn, mi. Asztán zsiráf. Van itten minden a világon. De csak mondom, a kerítísen kívülrül nízttük, meg láttung be. Mos síncs, múldba se vóut teheccígünk ' bemenni. Kicsi vóut a pëndzünk...

Margit néni, hogy maradt ki az iskolából?

Hád, drága! Ahogy a tesvíreink nőűttek, nekem úty kellett ' vigyázni rájuk, és ' beíráttak a Csonka uccaji iskolába èngem, csak addig jártam iskolába, míg ír, úr, ár. Ezeket egybemontuk, oszt jóuccakát, mer vigyázni kellett a többire, sãynos. Útyhogy nekem mindíg othon kellett

marad[ni] a kisebbekkel is, a nagyobbakkal is, mērt egy bandába vagy ety csomóuba vóutunk ott, oszt hát mikor méjkre csak éj̄m vigyásztam. Így marattam ki az iskolából. Elíg nehéz vóut.

Még mit tanultak?

Ha én aszt tudnám, drága. Még abba az időibe palavesszőünk vóut, még rongyál türűgettük le a palatáblákat. Mek pondzsa, hát pondzsa nem vóut.

Micsoda?

Pondzsa? Pondzsa, az ety szivacs let vóuna, de nem szivacs vóut, hanem csak egy darab rongyál ledörzsöltük.

Számolni tud-e?

Óu, péjnszt, aszt mek tudnám számolni, ha vóuna. De úty számolni! Hát össze is, hotyha leírom a számokat, ide tessék hālgatni, össze, össze tudom adni naggyábúl, hoty hogy is jön ki, vaty hogy mennyi is az a péjnz. Utyhogy méjg aszt mek tudom számolni, hála Istennek.

Később nem volt kedve megtanulni?

Óu, drága! Nem vóut nekem āra időüm. Jöttek a gyerekek. Mássabbakat kellett már akkor [csinálni]. Az éj̄n gyerekej̄im se jártak, hat osztájt, átalába. Ez az egyetlen ety fjam, mivēl hogy Zalaegerszegen lakott, és hoty kamijonos lett. Hát e[z] tanúlt, ennek van hála a jó Istennek, éreccségije meg mindene. Ennek az egynek.

Margit néni! A férjhez menéséről tessék már beszélni!

Jāj, drága csillagom! Elíg nehéz vóut. Mikor megösmèrkettem evēl a Balog Ālbèrtel, akkor éj̄n huszonkéjt éves vóutam. Ű mán töb vóut, vaty huszonhat. Hát, méjg abba az időibe, ide tessék hālgatni, a Pijac uccán vóut ez a kōrzóu, uty híjták, hoty kōrzóu, oszt a kōrzóun aután az óuszlagokad bāmútuk, oszt megösmèrketünk. Oszt ahogy megösmèrketünk, hát a Natytemplom háta megett a kēbe leültünk a lóucára, ety kicsid beszélgettünk, osztán e lett a nóuta víge, hogy ' hozzāmentem. Mán abba az időibe örútem, hotyha ēvet valaki. Na, de mondom, nem vóut jóu az ēilet, az ēiletünk nem vót jóu, mert fēszette a sok píszt, de elitta, vagy megitta, hogy a sitre ne kerűjön, vaty hogy a bōrtömbe ne kerűjön, hanem inkább öngyilkos lett.

A korszóról tessék még beszélni! Hol volt az?

A Pijac uccán vóut a Bikátúl a Nagyalomásig, egen[/!/] a Nagyalomás végig. Méjg akkor nem úgy vóut a Nagyalomás se kiépítve, még akkor csak kisebb, ijen kis alacsony ípületek vóutak, ijen kis hotyhíják, bādoktetőűsők... Utyhogy nem ojan nagy ípületek, egyátalán nem. Ez vóut a kōrzóu, eszt híjták kōrzóunak...

És ott sétáltak?

Egen! Jöttünk mentünk az uccán, hun le, hun fēl, ez vót a kōrzóu, azír híjták kōrzóuálapotnak.

És két oldalt mik voltak? Üzletek?

Hát üzlet is vóut ety pár, meg ípület is vóut. Utyhogy, hát vóutak, osztán kīsőűp kiépült a Pijac ucca is más lett, irodaház meg ez az. Éjtkezde meg, meg ebídlőű lett az Arā János ucca sarkán is. Utyhogy egészen kiépült, másoknak hívják... De álítóulak tán mán ez nem is a mijénk, mert asz mongyák, hát mondász szerint, elatták, eladogatták. Ez má mind a külföldijekéj̄. Nem tudom, hogy igaz, nem igaz, de esz mongyák... Az óuszlagogba vóutak, kirakat, szóuval a kirakadba vóutak hun edínyek, hun dohányárú, hun izéjk, ruhaneműk. Ezeked bāmúgattuk abba az időibe, hoty hād bizony, jóu vóna nekünk is egy ijen széjp kis ruha. De hát örútunk, hogy abba, ami vóut, hát abba jártunk.

Milyen üzletek voltak?

Hát vót kenyrüzlet, vót, hód bódéból vásárolgattunk, ide tessék hálgatni. Például itt az Apafi uccán vót az a Fiser bótosné, útyhogy ahoz jártunk vásárolgatni. De hát akkor még nagyon ócsójér, még fillérekir adot mindent. Utyhogy nem vót drága. Ety fillérir kéjt kockacukrot is kaptunk abba az időibe. Kenyeret is onnét vásároltunk. Utyhogy esz tudom csak mondani.

A felvétel 1999. április 12-én készült.

Tárgymutató

- állattartás 65, 75, 77, 104, 122, 144, 159
 aratás 116
 asztagrakás 117
 Bak Gáborné 29
 Bak Imre 104
 Balogh István 7
 bálozás 130, 149
 batyusbál 149
 bitangistálló 172
 ciframénes 108
 cívisek 20, 130
 cívis hagyományok 22
 cívis telek 8, 141
 cívis udvar 141
 cselédsors 170
 cséplés 117, 128
 Csokonai exhumálása 26
 Csokonai-hagyományok 24
 Debrecen határa 9, 135
 Debreceni kertségek 12
 Debrecen régi utcái 8, 180
 Debrecen története 7
 disznóölés 77
 egyházi ünnepek 49, 176
 elemi iskola 29, 136, 140, 179
 élettörténetek 29, 55, 125, 148, 154, 169
 épületek a tanyán 67, 144
 étkezés 39, 51, 58, 132, 165
 Erdei Lászlóné 139
 fehérnemű 65
 férjhezmenetel 131, 179
 fiatalkor 55
 fogatolás 136
 földművelés. L. gazdálkodás
 főzőtanfolyam 147
 füstölés 87
 gazdálkodás 114, 125, 135
 gazdasági épületek 137, 142
 gyermekjátékok 40, 45
 gyermekkor 29, 139, 154
 háború 65, 70, 139, 156
 hajcsár 172
 ház berendezései 68, 70, 173
 ház és részei 68, 70, 72, 173
 hentes- és mészárosmesterség 155, 161
 Hortobágy 24, 104, 108, 146
 hűtözés 166
 infláció 176
 iskola. L. elemi iskola
 iskolai ünnepségek 47
 iskoláztatás 140
 istálló 74, 122
 istentisztelet 51, 177
 jégvíz 167
 Jóna István basaparaszt 23
 juhtartás 9
 kamra 73, 120
 kapálás 137
 karácsony 49, 177
 kemence 92, 102
 kenyér mint étel 98
 kenyérsütés 88, 124
 kert 141
 kismesterségek 23
 konyha 70
 korzó 179
 Lajos Gézáne 169
 lakodalom 130
 lánykérés 131
 ló testrészei 110
 lópatkolás 111
 lótartás 104, 109, 113
 Ménes Andrásné 125
 méntelep 106
 nagygazdabál 55
 osztályterem 32
 öltözködés 57, 67, 174
 Ördögárok 13
 őrlés 123
 Pálóczi László 154
 pékség 94
 remonda 104
 renyheménes 109
 sakter 165
 soförködés 158
 sütés-főzés 76, 165, 171
 számkózas 44
 szappanfőzés 133
 Szikigyakor 163
 szórakozás 130, 149, 150, 178
 takarítás 170
 tánciskola 150
 tanszerek 29
 tantárgyak 30
 tanyavilág 16, 65, 72, 121, 143
 tejhordás 59
 tej kezelése 63
 tejpiac 62
 teleltetés 19
 téli játékok 40
 temetők 10
 templomba járás 177
 tímármesterség 151
 tisztálkodás 134, 175
 úrvacsora 53
 vágóhid 164
 vajkészítés 63
 vákáncsosok 19
 varrótanfolyam 147
 vásárolás 158
 vendégség 54
 zsidogó 9